

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XXXI, 2012

Apare o dată pe an

SUMAR

GR. BRÂNCUȘ, Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna	5
MARIA MARIN, Din nou despre unele forme verbale perifrastice	20
IULIA MĂRGĂRIT, Câteva pseudoderivate din lexicul dialectal	25
VICTORELA NEAGOE, Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne actuale	34
MANUELA NEVACI, Cercetări recente de teren la aromânii din Peninsula Balcanică	63
NICOLAE SARAMANDU (coordonator), MARILENA TIUGAN, IRINA FLOAREA, ALINA CELAC, Dicționar meglenoromân. Litera C	79
MĂDĂLINA SPĂTARU-PRALEA, Construcții cu infinitivul / conjunctivul în dialectele românești sud-dunărene	197
<i>MISCELLANEA</i>	
VICTOR CELAC, Observații privind tratarea dialectelor limbii române, problema datării lexemelor și valorificarea surselor în noul <i>Dicționar etimologic al limbii române</i>	205
AIDA TODI, O problemă de fonetică actuală: greșeli de accentuare în mass-media românească	227
<i>NOTE LEXICALE</i>	
IULIA MĂRGĂRIT, Note lingvistice de la românii din Bulgaria	233
<i>RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Virgil Nestorescu, <i>Românii timoceni din Bulgaria. Glosar dialectal</i> , București, Editura Academiei Române, 2011, 161 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	241
Maria Cosniceanu, <i>Nume de familie (din perspectivă istorică)</i> , [vol. I], 2004, 215 p.; [vol. II], Chișinău, [Editura] „Pontos”, 2010, 156 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	249
<i>CRONICĂ</i>	
Minutes of the 44 th Editorial Board Meeting, Leeuwarden, June 23 rd – 25 th , 2011 (<i>Carmen- Ioana Radu, Manuela Nevaci</i>)	258
<i>INDICE</i>	261

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XXXI, 2012

Paraît une fois par an

SOMMAIRE / SUMMARY

GRIGORE BRÂNCUȘ, L'Atlas dialectal de la langue albanaise. Éléments communs avec le roumain	5
MARIA MARIN, A nouveau sur quelques formes verbales périphrastiques	20
IULIA MĂRGĂRIT, Sur les pseudoderivés au niveau dialectal	25
VICTORELA NEAGOE, La morphosyntaxe de l'article dans les parlers dacoroumains actuels	34
MANUELA NEVACI, Recent Researches at Aromanians from The Balkan Area	63
NICOLAE SARAMANDU (coordonator), MARILENA TIUGAN, IRINA FLOAREA, ALINA CELAC, Megleno-romanian Dictionary. Letter C	79
MĂDĂLINA SPĂTARU-PRALEA, Constructions with Infinitive / Subjunctive in the Romanian Dialects from the South of the Danube	197
<i>MISCELLANEA</i>	
VICTOR CELAC, Remarques sur le traitement des dialectes roumains, sur le problème de la datation des lexèmes et sur la valorisation des sources dans le nouveau <i>Dictionnaire étymologique de la langue roumaine</i>	205
AIDA TODI, A Problem of Contemporary Phonetics: Accentuation Mistakes in Romanian Mass Media	227
<i>NOTES LEXICALES</i>	
IULIA MĂRGĂRIT, Notes linguistiques des Roumains de Bulgarie	233
<i>COMPTES RENDUS</i>	
Virgil Nestorescu, <i>Românii timoceni din Bulgaria. Glosar dialectal</i> , București, Editura Academiei Române, 2011, 161 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	241
Maria Cosniceanu, <i>Nume de familie (din perspectivă istorică)</i> , [vol. I], 2004, 215 p.; [vol. II], 2010, 156 p., Chișinău, [Editura] „Pontos” (<i>Iulia Mărgărit</i>)	249
<i>CHRONIQUE</i>	
Minutes of the 44 th Editorial Board Meeting, Leeuwarden, June 23 rd – 25 th , 2011 (<i>Carmen-Ioana Radu, Manuela Nevaci</i>)	258
<i>INDEX</i>	261

ATLASUL DIALECTAL AL LIMBII ALBANEZE. ELEMENTE COMUNE CU ROMÂNĂ

GR. BRÂNCUȘ

Au apărut la Tirana, în 2007, sub egida Institutului de Lingvistică și Literatură al Academiei de Științe a Albaniei, două volume ale Atlasului lingvistic albanez¹, operă datorată unui grup de profesori de la Universitatea din Tirana: Jorgj Gjinari, Bahri Beci, Gjovalin Shkurtaç și Xheladin Gosturani; au colaborat Anastas Dodi și Menella Totoni. Coordonarea activităților preliminare pe care le implică elaborarea unui atlas lingvistic a revenit lui J. Gjinari, care semnează și un foarte instructiv studiu introductiv (în albaneză și în versiune italiană), din care se rețin mai cu seamă informațiile privind problematica generală a dialectologiei albaneze, datele istorice care au premers cercetările propriu-zise pentru întocmirea Atlasului, precum și toate lucrările pregătitoare în legătură cu organizarea anchetelor, clasificarea materialului și redactarea hărților. De fapt, Atlasul se deschide cu un cuvânt-înainte („parathënje”) al lui Mahir Domi, albanolog din generația mai veche, care a susținut mereu, încă din anii '50 ai secolului trecut, ca și Eqrem Çabej și Al. Xhuvani, efortul lingviștilor tineri de a investiga toate zonele dialectale ale țării. S-ar putea spune că realizarea unui atlas dialectal a fost întotdeauna un ideal al generațiilor de intelectuali albanezi, susținut adesea de mulți albanologi străini.

Hărțile Atlasului reflectă trăsăturile constitutive ale albanezei comune, precum și numeroasele variații geografice actuale împreună cu stadiile lor intermediare. Prin trasarea izoglozelor se conturează zonele arhaice, mai conservatoare, și ariile în care au apărut inovațiile, cele interne sau, în unele cazuri, cele determinate de contactul albanezei cu idiomurile vecine. Gjinari observă că în anchetele pentru Atlas au fost descoperite nu numai variante fonetice noi, ci și unele forme gramaticale și cuvinte necunoscute încă lingvisticii albaneze. Așadar, Atlasul albanez este, pe lângă o descriere fidelă a configurației dialectale a limbii și un bogat fond de date privind evoluția albanezei din perioada comună până în

¹ *Atlasi dialektologjik i gjuhës shqipe* [= Atlasul dialectal al limbii albaneze], vol. I-II, 2007, publicat de Università degli Studi di Napoli L'Orientale, Dipartimento di Studi dell' Europa Orientale.

epoca modernă. Această operă interesează, deopotrivă, atât albaneza contemporană cât și istoria acestei limbi.

Cele două dialecte principale, *tosc* (vorbit în sudul țării) și *gheg* (în aria nordică), cu trăsături distinctive fundamentale care datează din perioada antică a limbii, sunt recunoscute în scrisul literar încă de la începutul secolului al XIX-lea. De altfel, primul text albanez, *Meshari* [„Liturghierul”] lui Buzuku, din 1555, e o traducere făcută în dialectul de nord.

În trecut fie spus, în ghegă a scris, la începutul secolului trecut, Gjergj Fishta, unul dintre cei mai mari poeți ai locului, care a valorificat exemplar folclorul albanezilor munteni. În trecut s-au publicat în ambele dialecte numeroase culegeri de folclor literar, gramatici și dicționare. Unii lingviști au elaborat chiar studii monografice asupra graiurilor remarcabile prin arhaicitatea lor. Dar, după cel de-al Doilea Război Mondial, normele literare unice se constituie, prin decret oficial, pe baza dialectului tosc.

Ideea întocmirii unui atlas dialectal datează de multă vreme în lingvistica albaneză. Stimulat de avântul pe care-l luaseră cercetările de geografie lingvistică în Europa din prima jumătate a secolului al XX-lea, Eqrem Çabej redactează în 1943 un chestionar pentru viitoarele anchete dialectale în Albania. După 1950 a apărut în Albania un număr imens de monografii și schițe descriptive ale graiurilor locale, precum și unele studii de sinteză și cursuri universitare de dialectologie. La acestea s-au adăugat cercetările asupra graiurilor albaneze din afara țării: Cosovo, Macedonia, Muntenegru, Grecia, Italia de sud, Sicilia. O parte a materialului lingvistic obținut în aceste zone, conservatoare prin excelență, se reflectă în puncte speciale pe hărțile Atlasului.

Anchetele propriu-zise au durat aproape șase ani (1980–1985), pe o rețea foarte deasă constituită din 171 de puncte cartografice. Distanța dintre localitățile anchetate (nu numai sate, ci și orașe) este de aproximativ 17 km (mai mare în zonele de munte, mai restrânsă în cele de câmpie), ceea ce este ideal pentru cercetarea în amănunțime a graiului vorbit. Din rațiuni ușor de înțeles, au fost anchetate mai cu seamă persoane în vârstă.

Chestionarul de bază, de peste șase sute de întrebări, publicat la sfârșitul volumului întâi cuprinde, în general, fenomene previzibile; de aici observația că anchetatorii au urmărit atât verificarea acestora pe teren ca fenomene reale de limbă vorbită, cât și, mai ales, izoglosele lor, liniile de demarcație prin care se conturează unitățile dialectale. De asemenea – fapt important – particularitățile de limbă prevăzute în chestionar sunt considerate din perspectiva funcției lor în ansamblul lingvistic, cum e cazul, de exemplu, al fonetismelor repetabile, ori al sufixelor și desinențelor din structura morfematică a cuvintelor.

Trebuie precizat că „întrebările” din chestionarul fonetic și gramatical sunt redactate în limbajul special al lingvisticii pe baza unei descrieri amănunțite a foneticii și morfologiei graiurilor albaneze. Anchetatorii urmăreau sunetele cu realizările concrete și funcțiile lor în cuvânt, precum și structura formelor cu variațiile posibile al morfemelor.

Primul volum, cu 360 de hărți, este în parte consacrat foneticii și fonologiei. Reținem aici hărțile care conțin fenomene caracteristice: vocalele accentuate (cu opoziția de cantitate: lungi în ghegă și scurte în toscă), vocalele nazalizate în ghegă (și absența nazalizării în toscă, cu consecința rotacizării lui *n*), evoluția grupurilor vocalice *ua* (*thua*), *ye* (*fyell*), *ie* (*dielli*), consoana laringală *h* în diferite poziții în cuvânt, opoziția de forță *r*: *rr*, *ll* (velar, cu variantele posibile), spirantele *th*, *dh*, africaterile (*ç*, *xh*), palatalele (*q*, *gj*), grupurile *ng*, *nd*, *nb*, *ngj*, palatalizarea lui *p*, *b*, *f* (urmate de *l*) și *m* (+ *j*), evoluția lui *u* (urmat de *ll*, *r*), în funcție de caracterul închis sau deschis al silabei (*hekur* – *hekri*), variații de accent (*ai* – *áj*, *pará* – *páre* etc.).

Din domeniul gramaticii, cele mai multe hărți conțin particularități privind genul neutru (în lingvistica albaneză: ambigen), genul numelor colective, bogăția de desinențe ale pluralului (cu unele modificări în structura radicalului), distincțiile cazuale (acuzativul, ablativul), articolul definit postpus, substantivarea adjectivului, varietatea de forme pronominale posesive, prezentul indicativ al auxiliarelor și al câtorva clase frecvente de verbe, formele de auxiliar în structura perfectului, tipurile de viitor, infinitivul, imperativul reflexiv-pasiv, regimul verbelor incoative, valorile unor prepoziții, conjunctivul în structura propozițiilor finale etc.

Volumul al II-lea este rezervat, în întregime, lexicului, în general, popular, un lexic organizat semantic: fenomene ale naturii, agricultură, faună, floră, rudenie, părți ale corpului, locuință, îndeletniciri, unelte, timp, spațiu, numere. La sfârșitul volumului e dat un foarte util indice de cuvinte care figurează pe hărți. În indicele special întocmit pentru fiecare hartă (pe pagina din dreapta) sunt notate variantele fonetice și gramaticale ale cuvintelor de bază, iar într-un chenar separat sunt înșirate sinonimele acestora. Pe harta propriu-zisă variantele de tot felul sunt reprezentate prin simboluri (linii și figuri geometrice colorate). Aceste detalii tehnice sunt utile pentru consultarea cu ușurință a Atlasului.

Există, din loc în loc, hărți-sinteză, cu reprezentarea câte unui grup mai mare de fenomene, de exemplu: seriile vocalelor accentuate, termenii sinonimi pentru „cocean” etc.

Pentru istoria limbii române, Atlasul dialectal albanez prezintă un interes special, în sensul că asemănările mari dintre română și albaneză se reflectă pe hărți cu răspândirea teritorială exactă. De la început trebuie să precizăm că identitățile de structură fonetică, gramaticală și lexicală ale celor două limbi, remarcate de multă vreme în lingvistica balcanică, au, la nivel dialectal albanez, în marea majoritate a cazurilor, extensiune geografică limitată la dialectul tosc. S-ar impune de aici o concluzie de natură istorică, aceea că legăturile primordiale le vor fi avut românii cu albanezii din aria toscă. Foarte probabil, albanezii tosci se vor fi coborât, ca și românii fărșeroți, din ținuturi mai nordice, unde va fi avut loc, timp îndelungat, contactul lor cu românii. În română, asemănările cu albaneza au, în cele mai multe cazuri, caracter general, de unde ipoteza că contactul albano-român se va fi produs în perioada românei comune, de dinainte de separația dialectală a acesteia. Cele două limbi, în contact nemijlocit, au moștenit din substratul traco-ilir, unele

tendințe care s-au concretizat în perioada lor de comunitate. Iată ce informații ne oferă, în această privință, hărțile remarcabilei opere a dialectologiei albaneze.

1.a. În domeniul fonetic, asemănările dintre albaneză și română sunt numeroase. Vocala *ë* (rom. *ă*), indiferent de poziția în care se află în cuvânt, este un sunet (fonem) general în dialectul tosc. De exemplu, *-ë* final se păstrează în toscă, dar în ghegă, dispariția lui *-ë* a avut ca urmare lungirea vocalei din silaba precedentă: (h. 1.a), t. *plakë*, g. *plāk*. De asemenea, *ë* neaccentuat din silaba inițială deschisă se conservă în dialectul din sud, dar dispare în cel nordic: t. *gëzim*, *këpucë*, *përrua*, g. *gzim*, *kpūc*, *prū* (h. 47. b). În poziție nazală, *ë* s-a menținut în toscă și a devenit *ā* în ghegă. Ariile celor două variante sunt clar determinate (h. 38 a, *zë - ri*, *lëmë*, *běj* și h. 38b/1, fonemul /*ë*/ accentuat în *zë*, *lë*: reflexele *ë* (și *e*) în sud și *ā* în nord.

Așadar, în numeroase hărți din vol. I se reflectă conservarea vocalei centrale *ë* (= *ă*) în toate vecinătățile posibile. Această situație corespunde, într-un anume fel, cu cea cunoscută nu numai în dacoromână, ci și în aromână, dialect sortit să evolueze alături de dialectul tosc.

1.b. Rotacismul lui *-n-* simplu intervocalic din cuvintele vechi, anterioare influenței slave, e un fenomen general în toscă, precum și în graiul din localitățile din Sicilia și sudul Italiei, unde au emigrat, de timpuriu, albanezi tosc. În h. 64, zona ghegă, cu *-n-*, e delimitată clar de cea toscă, cu *-r-*, prin exemplele: *dimër - i*, *bri - ri*, *pleqëri*, *veshur* (în ghegă: *dimni*, *brini*, *pleqni*, *veshun*). Fenomenul rotacismului lui *-n-* s-a produs și a evoluat în albaneză în aceleași condiții cu cel din aria nordică a românei. Important este faptul că pe h. 64, între ariile cu *-n-* și *-r-* (la sud de Tirana, pe la Kavaja, Peqin, Librazhd, Pogradec) au fost înregistrate forme contaminate: *-rn-*, *-nr-*, de același tip cu cele cunoscute în limba vechilor texte românești din nordul Ardealului și Maramureș.

1.c. Laringala *h*, frecventă în dialectul gheg, apare în toate pozițiile (I, h. 8). În toscă are un joc ca în română: există fie la inițială, fie în interiorul cuvântului, în poziție intervocalică sau dispare cu totul. Această fluctuație a articulației lui *h* se întâlnește și în alte limbi balcanice. Pe o întinsă arie din partea centrală a Albaniei (și înspre sud, precum și în graiurile din Italia și Grecia), *h* apare substituit prin *f* la verbe ca *leh* „a mușca”, *shoh* „a vedea”, *njoh* „a cunoaște”, *ftoh* „a răci” (cf. I, h. 57a, b). În toscă, *h* intervocalic dispare constant: *lahem* „mă spăl” devine *laem* (I, h. 57c). Grupul *hm* s-a redus, pe aproape întreg teritoriul albanez, la *m*: *ndihmë* „ajutor” e rostit *ndimë*, *ndim*. În zona centrală și de nord-est, *h* poate ajunge, în același grup cu *m*, la *f*: *nifem*, *nifm* (I, h. 57c).

Așadar, *h*, o fricativă cu articulație slabă, are o evoluție identică în abaneză și română.

1.d. Pe o arie restrânsă, mai conservatoare, din sudul Albaniei, precum și în Grecia și Italia, palatala *q* apare în stadiul ei străvechi *kl* (rostit cu *l'*) în cuvinte ca: *qaj* „plâng”, *qumësht* „lapte”, *quhem* „mă numesc” (I, h. 59a); v. h. 59a/2: *kl* în *genë* „fost”).

În aceeași zonă sudică, și grupul paralel *gl* (rostit *gʲ*) a evoluat la fel (I, h. 59b, vechiul grup *gl* în *gju* „genunchi”, *zgjua* „stup”, *i gjatë* „lung”).

Am reținut reprezentarea pe hărți a grupurilor consonantice *kl*, *gl* pentru motivul că acestea s-au păstrat mai ales în satele locuite și de aromânii fărșeroți, în al căror grai, după cum se știe, *cl*, *gl* se rostesc *cʲ*, *gʲ*: *clajë*, *gfëmu*.

1.e. Se conturează arii clare în teritoriul tosc ale palatalelor *nj*, *lj* (= *ń*, *ʲ*), care au evoluat în nord la *j*, v. I, h. 61b, *thonj* „unghii”, *të rinj* „tineri”, h. 62a, *laj*, *punoj* (într-o largă arie toscă: *lanj* „spăl”, *punonj* „muncesc”; I, h. 62b, *vaj* „ulei”, *gojë* „gură”, *bijë* „fică”, *fëmijë* „copil”, *shkëndijë* „scânteie” (în tosca de sud, variante cu *ʲ*, același fonetism ca la fărșeroți).

1.f. Se știe că în albaneză există opoziția *r*: *rr* (*r* simplu și *r̄* forte, cu vibrații apicale suplimentare): *ruaj* „păstrez” și *rruaj* „bărbieresc”. Această opoziție e neutralizată în unele graiuri toscă și din nord-estul gheg (I, h. 9, *rruj*: *ruaj*), adică s-a generalizat *r* simplu. Reținem această observație pentru a arăta că și în aromâna din Albania s-a dezvoltat un *rr* (din *rn*); de asemenea, *r̄* (forte) există și în dacoromâna textelor vechi.

1.g. Din perspectiva asemănarilor mari pe care româna le are cu albaneza reținem din hărțile Atlasului câteva detalii fonetice referitoare la unele cuvinte din fondul autohton comun.

Astfel, la albanezii din Zara, de pe coasta Dalmației, se păstrează grupul arhaic *rd* (care a evoluat la *rdh*) în cuvinte ca *erda* (= *erdha*) „veni”, *gard* (= *gardh*) etc. (I, h. 11b). Deci, rom. *gard* reprezintă stadiul străvechi al cuvântului comun româno-albanez.

În zona ghegă cea mai de nord și în aria Podgorița, spiranta sonoră *dh* e rostită, facultativ, și ca *ll*, o sonantă laterală al cărei echivalent românesc este *r* (de ex. *mură*, alb. *mullë*); de aici ipoteza că adj. *mare* s-ar explica prin alb. dial. *malle* (< *madhe*).

În toată aria nordică de limbă albaneză palatala *q* (= *k*) a devenit africată (I, h. 13a, b; *q*, *gj* în *qafë* și *gjak*), deci rom. *ceafă* s-ar compara cu o formă identică în albaneză.

Grupul de sunete *va*, în *vatër*, e propriu dialectului tosc, la care se raportează rom. *vatră*; în ghegă apare corespondentul *vo*: *votër* (I, h. 56).

2. În gramatică, asemănările albano-române reflectate pe hărțile Atlasului sunt, de asemenea, numeroase și foarte importante.

2.a. Numele colective, adică cele care exprimă substanțe continui, materii indivizibile, au determinări neutre ca și unele echivalente din română. Cele mai frecvente puncte cartografice în care astfel de nume au gen neutru se află mai ales în aria toscă (inclusiv sudul Italiei și Sicilia), cf. I, h. 68/1 – 68/6, genul substantivelor *újë* „apă”, *mish* „carne”, *djathë* „brânză”, *lesh* „lână”, *dyllë* „ceară”, *mjaltë* „miere”. În română: *cărnuri*, *brânzeturi*, *lânuri*, plurale colective cu desinența *-uri*, proprie neutrelor.

2.b. După cum se știe, albaneza se caracterizează prin marcarea excesivă și diversă a opoziției de număr a substantivelor. Faptul acesta e reprezentat în numeroase hărți din vol. I (h. 71a și urm.). De exemplu, *gysh* „bunic” face pluralul în *-ë, -a, -ër, -re*; *grusht* „pumn”: *-e, -a, -ë (θ), -ër*; *nip* „nepot”: *-a, -ër (-ën), -ëra (-ra, -na), -e, nīp*; *gisht* „deget”: *-a, -ërinj, -inj, -ri, -ër, -ra, -re, -e*. La fel, cu numeroase forme de plural sunt: *prift* „preot”: *-ërinj, -in, -a, -ër (-ën), -ra, -re, -e*; *përrua* (comp. rom. *pârâu, -aie, -ăie, -uri*): *përenj (prenj), prej, përon, -oj (proj) (-oja), pronje (-oje), projna, pronjëre, prora*; *gardh* (comp. rom. *gard, -uri*): *gardhe, -a, -na, -ni, eĭ, -ice, -ie, -inj, -inie*; *gierdhe, gardhnje*.

Opoziția de număr este exprimată, în unele cazuri, și prin modificări în structura radicalului: *dash – desh* „berbec”, *djalë – djem* „băiat”, *yll – yje* „stea”, *kulaç – kuleç* „colac”, *thelb – thalb* „sâmbure, miez”, *lepur – lepuj* „iepure”, *kërmill – kërmij* „melc”, *kalë – kuaj* „cal”, *vëlla – vëllezër* „frate”. În alte cazuri opoziția este neutralizată: sg. *nxënës* – pl. *nxënës* „școlar”; ea se reface în cursul declinării.

Nu am luat în seamă aici variantele care apar la formele articulate, de ex. *mulli* „moară”, art. *mulliri*, cu acuzativul *mullirin* și *mullinë*; *sy* „ochi”, art. *syri*, cu acuzativul *syrin* și *synë* etc.

Așadar, din examinarea hărților Atlasului, rezultă, ceea ce gramaticile albaneze au consemnat mereu, că această limbă are o flexiune nominală foarte bogată. Nu e o exagerare să spunem că și româna, limbă romanică, se caracterizează prin numeroase morfeme care exprimă opoziția de număr la substantive.

2.c. Există în albaneză unele substantive inanimat care au determinări masculine la singular și feminine la plural. Acestea aparțin așa-numitului gen ambigen. Ele se caracterizează întocmai ca neutrele românești. În harta 137 (vol. I) acest gen este ilustrat cu subst. *mal* „munte” în sintagma *mali i nalt* (masc.) cu pl. *male të larta* (adjectiv feminin) ca și, de exemplu, rom. *cătun frumos* (masc.) și *cătune frumoase* (fem.). „Ambigenul” este specific dialectului gheg; sunt însă arii cu „ambigen” și în toscă.

2.d. Hărțile 89a, b reflectă procesul aglutinării articolului proclitic al adjectivului în structura substantivului precedent: *lopa e kuqe* „vaca a roșie” apare, în numeroase puncte dispersate pe întregul teritoriu, cu articolul adjectival „înghițit” de finala substantivului: *lopa kuqe* sau *lope kuqe*. La fel, *viçi i zi* „vițelul al negru” devine *viçi zi*. Aceste realizări concrete din limba vorbită pun în lumină, chiar dacă substantivul din sintagma dată este articulat (*lopa, viçi*), procesul apariției postpunerii articolului în albaneză și română: *vacă a neagră* a devenit *vaca neagră, vițelul al negru > vițelul negru*. Ipoteza aceasta, privitoare la originea articulării enclitice, este cunoscută în lingvistica românească de multă vreme.

2.e. Perfectul compus al verbelor de mișcare se formează cu auxiliarul *kam* „am”, ca în română: *kam shkuar* „am mers”, *kam dalë* „am ieșit” (I, h. 125a). Se abate de la această regulă de uniformizare a auxiliarului la toate categoriile de verbe graiul din Cosovo, unde verbele intransitive au auxiliarul *jam* „sunt” la

perfect: *jam shkue* lit. „sunt mers” (ca în România Occidentală), calchiat probabil după sârbo-croată.

2.f. Viitorul indicativ se formează ca în română.

α. *do* „vreau” + conjunctivul: *do të shkoj* „o să merg”; *do* este invariabil și, probabil, impersonal, ca și *o* (lat. *volet*), corespondentul românesc, care s-a impus relativ târziu în textele scrise. Construcția albaneză cu *do* + conj. este generală în ambele dialecte principale (I, h. 126);

β. *kam* „am” + conjunctivul: *kam të shkoj* „am să merg”, păstrată astăzi numai în graiul din sudul Italiei și din Sicilia (I, h. 126); auxiliarul *kam* este variabil după persoană și număr, ca și corespondentul românesc. Construcția de tipul *am să merg*, generală și populară, reflectă procesul balcanic al substituirii infinitivului (*am a cânta*) prin conjunctiv. Foarte probabil că și în albaneză apariția structurii cu conjunctiv, izolată astăzi într-un grai periferic, se explică în același mod;

γ. *kam* „am” + *për të* + participiul: *kam për të shkuar* „am de mers” și *kam + me* + participiul „am de mers” (și „am a merge”). În ambele construcții, frecvente în ghegă, cu valoare de viitor (un viitor al necesității), numai auxiliarul este variabil după persoană și număr (I, h. 126).

2.g. Infinitivul albanez se exprimă analitic, printr-o construcție cu participiu: *për të* + part. (*për të punuar*), frecvent în toscă și *me* + part. (*me punue*), generală în ghegă. În sudul Albaniei, în Grecia și Italia, lipsește „infinitivul”, folosindu-se, în loc, conjunctivul (I, h. 130). De fapt, infinitivul albanez exprimat prin participiu precedat de prepoziție este echivalent cu supinul românesc, o construcție identică structural și având valoarea infinitivului. Comparația cu albaneza e o dovadă că supinul românesc a apărut ca o consecință a dispariției infinitivului propriu-zis.

2.h. În albaneza de sud, particula pronominală *u* la persoana a II-a plural a imperativului este intercalată între temă și desinență, de exemplu: *uluni* (*ul - u - ni*) „așezați-vă” (lit. „așeza-vă-ți”), *lahuni* (*lah - u - ni*) „spălați-vă” (lit. „spăla-vă-ți”) (I, h. 135a, b). Formele verbale cu interpolarea lui *u*, indice de reflexiv-pasiv (la sing.: *lahu* „spală-te”), se pot compara cu cele din română de felul: *duce-vă-ți* (de la *duceți-vă-ți*, cu disimilare).

2.i. Verbele incoative se construiesc cu propoziții conținând conjunctivul în toscă și cu infinitivul în ghegă: tosc. *filloi të pijë*; gheg. *filloi me pī* „începu să bea” (I, h. 142). Construcția propozițională (analitică) cu conjunctivul e balcanică, cunoscută și românei.

2.j. Verbul modal impersonal *duhet*, corespunzător lui *trebuie* din română, construit cu participiul, e notat într-un singur punct, din Labărie, în sudul Albaniei: *duhet punuar*, rom. *trebuie lucrat*. Construcția *duhet* + part. este, totuși, obișnuită în limba vorbită. Mai frecvent, însă, după datele din Atlas (I, h. 144), este cea cu conjunctivul: *duhet të punosh* „trebuie să muncești”, cu un subiect general, exprimat, ca și în română, prin persoana a II-a singular.

De notat și construcția echivalentă din ghegă, cu infinitivul: *duhet me punu* (ca în România Occidentală, de ex. fr. *il faut travailler*).

2.k. Propozițiile finale se construiesc în toscă cu conjunctivul, ca în română: *vete të pres dru*, rom. *mă duc să tai lemne*. Cu aceeași valoare sintactică apare și construcția infinitivală *për të* + participiu: *vete për të prerë dru* care corespunde construcției cu supin din română: *mă duc la tăiat lemne*.

În ghegă, finala e redată prin infinitiv: *vete me pre dru* sau *vete për me pre dru* (I, h. 145), echivalat în română tot prin supin.

Am stăruit în mod special asupra materialului dialectal catografiat din vol. I al Atlasului pentru a arăta că pot exista dovezi suplimentare privitoare la faptul că asemănările dintre română și albaneză nu se reduc, așa cum se crede de obicei, la vocabular, ci cuprind și numeroase fenomene de fonetică și gramatică. Aceste asemănări de esență nu par întâmplătoare și nici dezvoltate târziu. Ele păstrează înrudirea genetică, printr-un substrat comun, a celor două idiomuri.

Fenomenele pe care le-am prezentat aici au format obiectul unor cercetări amănunțite pe care le-am făcut de-a lungul timpului: vocala *ă*, consoana *h*, rotacismul, genul neutru, imperativul, supinul, postpunerea articolului etc. și pe care le-am publicat în *Studii de istorie a limbii române*, I, II, Editura Academiei Române, 2007, 2009; cele mai multe lucrări se află în volumul *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Institutul Român de Thracologie, Bibliotheca thracologica, VIII, 1995.

3. Volumul al II-lea al Atlasului dialectal al limbii albaneze cuprinde materialul lexical, organizat, după cum am arătat mai înainte, pe domenii semantice, mai exact, pe terminologii ale vocabularului popular. Multe hărți conțin un corpus de sinonime foarte bogat. Acestea sunt, pentru albașiști, surse de material (arhaic, dialectal, popular) pentru studii onomastice de mare interes pentru lingvistica balcanică în general.

Aici ne-am oprit, ca și în cazul precedent, asupra acelor cuvinte străvechi pe care albaneza le are în comun cu româna. Observațiile pe care le-am făcut (dispersiune dialectală, variante arhaice etc.) pot fi considerate ca adaos la cercetările monografice pe care le-am publicat în *Vocabularul autohton al limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. Am aranjat cuvintele în ordinea hărților din Atlas.

gjëmb (h. 166), cu care se compară rom. *ghimpe*, apare numai în toscă și în ghega de mijloc. În toscă e înregistrată și var. învechită *glemb*, *glem*, cu *gl*.

mace (h. 178) e un cuvânt cu răspândire generală, așadar comparația cu rom. *măță* nu trebuie exclusă, mai cu seamă că în aria Shkodrei e înregistrată și var. *mitsë* și chiar *mătse* (cu *a* nazalizat). Echivalentul moțional (h. 176, *maçok*) apare sub variante care se disting prin segmentul final: *maçok*, *maçek*, *maçor*, *maçur*.

gomar (h. 182) e cunoscut în ghegă, precum și în albaneza din Cosovo și Macedonia, cu var. *magar*, ca în română; în aceleași arii, și der. fem. *magaricë* „măgăriță” (h. 183).

mëz, -i (și var. *mës*, *mãz*, (h. 187) se află pe toată harta Albaniei, cu puține sinonime în toscă și în graiul din sudul Italiei. În sud, la Himara (pct. 121), unde sunt mulți aromâni, apare var. *mëndz*, -i (cu *dz*) și tot în sud (pct. 119, 139), fem. *mëzë*, -a, ca rom. *mânză* (v. și h. 205, *mëzat*).

mushk(ë), -a (h. 188) e cunoscut în toate graiurile albaneze, inclusiv cele vorbite în afara Albaniei. *Mushkë* coexistă cu m. *mushk*, *moshk*, așadar, un radical identic cu cel din rom. *mușcoi*, fem. *mușcoie* (arom. *mușcu*).

berre, -t (și *berra*, -t) la pl. „ovine, vite mărunte”, sinonim al lui *dhen*, -t (h. 189) apare incidental, spre Durrës, în Mirdita și mai ales în aria Podgorița, din Muntenegru. Cu pl. *berre* se compară rom. *bâr* (mai ales în: *bâr*, *oaie*), interjecție de mânat oile.

dash, -i „berbec” (h. 190) e atestat în tot ținutul de limbă albaneză, un element moștenit; se raportează la acesta rom. *daș* „miel” atestat incidental în Muscel (dar general în aromână și meglenoromână, cu înțelesul de „miel”).

shtjerrë, -a (și var. *shqerrë*, *shqjerrë* și m. *shterr*, -i, *shter*) „miel” e cunoscut numai în toasca dinspre Pogradec și Corcea, unde se află și mulți aromâni (h. 191, *qengj*, -i, și h. 193, *millor*, -i „mior”, termenul general). De notat că înțelesul de „stearpă” (despre animale și oameni) nu apare pe hartă: acesta e cunoscut în alte surse lexicale (*shtirë* subst. „vită stearpă, știră”; v., totuși, h. 351 *djerr*, -i „pârloagă”, loc necultivat”, cu sinonimele *shtaire* (= *shtirë*) în Myzeqeja și *shtjer*, -a, *shterp*, -a în Macedonia.

çjap, -i „șap” (h. 196) e răspândit pe tot teritoriul de limbă albaneză. Totuși, spre Corcea, izolat, și *përç* (rom. *pârçi*, cuvânt slav).

kec, -i „ied” (h. 197), cuvânt general în toscă, pe care l-am compara cu rom. *cheț*, interjecție de mânat iezii și caprele. În nordul Albaniei (și în Cosovo, Muntenegru, Macedonia) e folosit numai *edh* (și *kedh*, contaminat cu *kec*) din lat. *haedus*, menținut, probabil, și prin contactul cu păstori români.

ftujë, -a „vătui, iadă de 1–2 ani” (h. 198, și *ftunj*, *ftujk*, *ftujëz*, *ftule*, *vetule* (v. și h. 199, *ftujak*, -u). Am reținut acest cuvânt pentru că rom. *vătui* e atribuit substratului de către unii lingviști.

shytë, -a (h. 200) e un termen general. Nu apar și variantele *çutë* și *sutë*, cunoscute din alte surse.

mështjerrë, -a „juncă” (h. 234), un termen cu răspândire generală, exceptând zona Elbasan, Corcea, unde e înregistrat cu acest sens *mëzore*, derivat de la *mëz*, ca rom. *mânzare* „oaie cu lapte”; *mështjerrë* ar fi rezultat, probabil, din contaminarea lui *shtjerrë* cu *mëz*, *mëzore* (v. și h. 191).

mëzat, -i „mânzat, tăuraș, junc” (h. 205) e cunoscut în ghegă și în puncte izolate din toasca de sud. Face parte din familia de derivate a lui *mëz*, cu aceeași structură lexicală ca a rom. *mânzat* (v. și h. 187 *mëz*).

sorrë, -a „cioară” (h. 210), cuvânt general ca și rom. *cioară*; în toasca de est: *galë* „corb” (comp. rom. *gaie*).

gjon, -i (h. 218) este definit în FS ca „pasăre răpitoare, mai mică decât cucuveaua, care cântă în nopțile de vară”. E un cuvânt cunoscut numai în toscă și la

arbăreșii din Italia. În Myzeqeja apare cu sensul „pasărea nopții”, iar în Dalmația „pasăre rea”. Rom. *ghionoaie* e un derivat intern.

rosë, -a (h. 226), cu care s-ar compara rom. *rață*, apare pe întregul teritoriu. În ghegă, mai rar, se folosește *rikë* (în română, *rică* e interjecție de strigat rațele).

këpushë, -a (h. 232), la care se raportează rom. *căpușă*, e cunoscut numai în toscă.

kopile, -ja „fată” apare într-un singur punct cartografic, la arbăreșii din Italia (h. 245). Semnificația este identică cu a rom. *copil*.

gjysh, -i și *gjyshe, -ja* „bunic, bunică” (dinspre tată, ori dinspre mamă) (h. 253) sunt cuvinte frecvente în toate graiurile albaneze. În română, *ghiuș* s-a specializat semantic pentru „bătrân”, folosit numai la masculin (astăzi apare destul de rar).

kurm, ca sinonim al lui *trup*, se află numai în albaneza din Grecia și din Italia (h. 267 „trup”). Termenul slav e aproape general, cu observația că în graiurile de nord coexistă cu sinonimul latin *shtat*. De la *kurm* e derivat vb. *kurmoj* „a tăia un lemn de-a curmezișul” la care s-ar raporta rom. *a curma*. Totuși, difuziunea alb. *kurm* în aria sudică ar fi în avantajul explicației prin greacă.

fyell „fluier” e folosit metaforic în *fyelli këmbës* ca în română: *fluierul piciorului* (v. h. 279, în puncte din aria Corcea, dar și în nord, în Mirdita). În graiurile din Grecia apare o formă mai apropiată de română: *flojer e këmbës*.

shkrep vb. „a scăpăra” e înregistrat în câteva puncte din sud cu sensul „a ațâța (focul)”: *shkrep zjarrin* (h. 292).

gudulis vb. (rom. *a gădila*) e general în toscă (h. 293). Unii lingviști pun în legătură etimologică cele două cuvinte.

shkrum (și *shkrump, shkumz, -a*) însemnând „funingine, tăciune” (h. 312 „blozë”) e rar: un punct lângă Tirana, altul în Labărie (în sud) și două puncte în Cosovo. Cu același sens e folosit și *shpuzë* într-un punct din sudul Cosovei.

krunde, -t pl. „tărățe” (h. 315) e cunoscut în aproape toate zonele de limbă albaneză (inclusiv țările limitrofe din nord). Se compară cu rom. *grunz*, ar. *grundă*, megl. *grunj*; v. și h. 364 „plis, -i”, unde figurează *grund, -a* în Cosovo și Macedonia cu înțelesul de „bulgăre de pământ, glie, brazdă”.

ajkë, -a „smântână” (și var. *alkë*, h. 328) e general în dialectul tosc. S-ar compara cu *aică* din dacoromâna veche (azi *arichiță* „ceea ce rămâne din zer după ce se extrage urda”, DA, s.v.). De observat că *ajkë* apare în ghegă (inclusiv în graiurile albaneze din Cosovo, Macedonia și Muntenegru) cu sensul de „usuc” (din lână), v. h. 392, *lyrë, -a* (e *leshit*), sens cunoscut și în albaneza din Grecia.

mullëz, -a „cheagul de brânză; stomacul de miel folosit pentru cheag” e general în toscă, dar și în Cosovo (h. 331). E un termen comparabil cu rom. *murză*. În arii dispersate din ambele dialecte apare și *rrëndë* (*rrân*, comp. rom. *rânză*).

këpucë, -a „pantof, gheată” există în ambele dialecte (h. 335). Unii lingviști (Miklosich, Philippide, Jokl ș. a.) pun în legătură etimologică acest cuvânt cu rom. *căpută*, ar. *căpută*.

sumbull, -a (var. *sumull*, *sumell*, *sumbë*, *thumbi*, *thumbëz*, *thumbuz*) „nasture, copce” (h. 339, kopsë), cuvânt cu care s-ar compara rom. *sâmbure*.

stan, -i „stână” (h. 340) apare în toată Albania (sinonim cu *kasolle* în Muntenegru, *këlive* în nordul Greciei, în zone aromânești). Originea autohtonă a rom. *stână*, alb. *stan* e susținută de mulți lingviști.

tsark, -u „țarc, ocol” și var. *thark* (h. 341). Cuvântul e comparabil cu rom. *țarc* și e răspândit mai ales în Myzeqeja.

shtrungë, -a „strungă, țarc, ocol” e general (h. 342), ca și corespondentul românesc *strungă*.

shterp, -a „pârloagă, pământ înțelenit” (h. 351) apare cu acest sens (mai frecvent *djerr*, *lëndinë*) numai în câteva puncte din Macedonia (comp. rom. *sterp*, despre pământul nelucrat).

grep, -i „săpăligă” (h. 352, „çapë”), cu înțelesul general de „undiță, cârlig” (spre Pogradet, în sud, înseamnă „grep, furcă”, h. 376), care ar fi în legătură etimologică cu rom. *grapă*.

grihë, -a „gresie de ascuțit coasa” (h. 381) e un termen general, legat etimologic de verbele *grih* „a ascuți cu gresia”, *grij* „a roade, a tăia subțire”. Din aceeași familie etimologică face parte verbul *gërrryej* „a răcăi, a răzui, a roade”, de la care a derivat *gërresë* „răzuitoare” (acestea nu figurează în Atlas) la care se raportează rom. *greasă*, *gresie* (cu schimbare de declinare).

argali, -ja (var. *argëli*), în albaneza de sud, din Grecia și sudul Italiei, cu sensul de „război de țesut”, comp. rom. *argea* „război de țesut”. Termenul albanez (v. h. 382 „avlëmend”) s-ar identifica și cu gr. *αργαλειός*, id.

kërig, -a (*krriga*, -t, *krrigëz*, -a) „cârlig de împletit ciorapi, andrea”, în Mallakastër (sudul Albaniei), h. 386 „shtizë, -a”. Am reținut acest cuvânt regional pentru că sunt lingviști care consideră rom. *cârlig* ca aparținând substratului.

kurth, -i (*kurth*, -a) „cursă” (de prins șoareci etc.), rom. *cursă*; apare în ghega de nord și, tot pe acolo, *hekura*, -t, pl. comparabil semantic cu rom. *fiare* pl. „cursă” (h. *çark*, -u).

vatër (I, h. 56), rom. *vatră*, e cunoscut în toscă; în ghegă: *votër*.

Prin urmare, în Atlas apar 40 de cuvinte pe care albaneza le are în comun cu româna. Ele aparțin fondului lexical străvechi moștenit din idiomurile vorbite în aria balcanică înainte de cucerirea romană. O cercetare monografică a acestor cuvinte am făcut în volumul citat mai sus; aici ne-am limitat la simpla menționare a lor. Nu am reținut în rândul acestora cuvintele înregistrate pe hărți pentru unele particularități fonetice sau pentru prezența lor în combinații metaforice: *qafë*, *përrua*, *gardh*, *shterp*, *tsapë*, *bukël*, *bukuroshë*, *brez*. Am lăsat de-o parte și cuvintele comparabile cu româna prin trăsături semantice sau de structură lexicală, cum e cazul lui *vëllam* (*fârtat*), *tambël* „lapte” (*dulce*), *lyrë* (*usuc în lână*), *shkues* „pețitor” (*mergător*), *fejoj* (*încredințez*), *këlysh* (*căluș*), *musez* (*miresică*, *nevăstuică*), *brezi perëndisë* „curcubeu” [*brâul lui Dumnezeu*], *shark* (*sarică*) etc. Numărul acestora este foarte bogat. În concluzie, trebuie spus că fondul lexical

popular cartografiat în Atlas creează împreună cu elementele fonetice și gramaticale, toate privite din perspectiva românei, o imagine suficient de clară a înrudirii genetice a celor două limbi.

*

În 2011 Titos Jochalas a publicat la Atena două volume de cercetări asupra graiurilor albaneze care se vorbesc astăzi în Grecia². Primul volum cuprinde texte cu conținut divers (basmе, snoave, amintiri, frânturi folclorice sau de limbă vorbită etc.), însoțite de note, explicații, comentarii, iar al doilea un bogat registru lexical întocmit pe baza acestor texte.

Am reținut din glosarul lui Titos Jochalas cuvintele albaneze care au corespondente identice sau asemănătoare în română. Unele dintre ele sunt atestate și în punctele cartografice grecești din Atlasul dialectal al limbii albaneze. De aceea, lista întocmită aici trebuie considerată ca un adaos la materialul lexical albano-român pe care l-am cules din Atlas³. Folosim transcrierea autorului; corespondentele românești le redăm în paranteză; glosarea privește în mod direct termenii albanezi; în unele cazuri, reproducem și corespondentele grecești.

alkë, aljkë (aică, arichiță) „usuc, unsoare în lâna oii”

baljtë-a (baltă) „noroi”, gr. *η λάσπη: Shtëpinë e bënëjëm me baltë nga botë edhë me gurë* „casa o facem cu noroi de pământ și cu piatră”

bardhë, i, e (barz, bardz) „alb”, der. *zbardhënj* „a alb”, *i zbardhur* „albit, vopsit în alb”. De remarcat și var. *barxë*, cu *dz*, „peștiș, cu părul cafeniu cu alb” (referitor la capre). E posibil ca var. cu *x* [= *dz*], proprie limbajului pastoral, să se fi extins din aromână.

barsë (borș, borșoasă), der. *barsem* „a fi borșoasă”; cf. *barrë* „sarcină, greutate, povară”: *Ishtë me barrë* „e cu sarcină”.

berr-i, pl. *berra (bâr, interjecție de mânat oile; der. bârâi vb., bârâiac)* „vite mărunte, oi, capre” (gr. το γιδόπρόβατο).

bisht-i (comp. rom. *păstaie*) „coadă”.

brez-i (brâu) „brâu, cingătoare”; *brezi i kalloghresë (brâul călugăriței)* „curcubeu”.

bredh-i (brad), der. *bredhjonë-a* „brădet”.

brúshullë-a (brusture).

bukur i, e (comp. rom. *bucur, bucura*) „frumos”.

buzë (buză), der. *buzalla-i* „buzat”; multe compuse (cu semnificații diverse): *buzë e kaut* „buză bouului”, *buzëkuqe* „buză-roșie”, *buzëbardhë* „buză-albă”, *buzëzi* „buză neagră”, *buzështrëmbërë* „buză strâmbă”.

² Titos Jochalas, *Η αρβανιτιά στο Μοριά (χρονικά πορείας)*, I–II, Atena, 2011.

³ Pentru observații de detaliu privitoare la etimologia și dispersiunea geografică a termenilor comuni celor două limbi, a se vedea, între altele, Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983.

cark-u [= tsark] „țarc, loc de odihnă pentru animale”, variantă mai veche decât *thark*, ca în rom *țarc* și gr. τάρκος.

cjap [= tsjap] „țap”.

çoke [= çoke], *cok-u* „clopoțel la gâtul caprei” (comp. rom. *cioc*).

dash-i (*daş*) „berbece”.

flojërë-a (*fluier*), comp. gr. φλογέρα.

fleturonj, *fljutëronj* (comp. rom. *fluture*) „a zbura”.

gardh-i (rom. *gard*) „grădină”, gr. ο χήλος: Hyri dhia ne *gardh* edhé më hënjëri domátatë „a intrat capra în grădină și mi-a mâncat patlăgelele”.

gáti (*gata*).

glim-mbi; *glëmba* (*ghimpe*); var. cu *gl-* e mai veche decât *gjëmb* (la fel: *gluhë* > *gjuhë*, *glisht* > *gjisht*, *glju* > *gju*); Pishqitë kanë *gljëma* „Peștii au ghimpi”.

gushë-a (*guşă*) „bărbie, *guşă*; boală la oi”, gr. ἀρώστια προβάτων; *gushëkuq* „pasăre cu pene roșii pe gât”.

gropë-a (*groapă*).

gjon-i (comp. rom. *ghionoaie*) „o specie de pasăre care cântă noaptea”.

hudhrë-a, *hurdhë-a* (comp. rom. *urdă*) „usturoi”, gr. το σκόρδο.

kaçullë-a, *ksulje-lja* (*căciulă*), der. *kaçuljer-i* „ciocârlan”; de remarcat var. cu *ç*, ca în română.

kalbëtë, *i*, *e* „putred”, de la vb. *kalb* „a putrezi” (comp. rom. *câlbează*) și *qelp-qelbi* „puroi”, *qelbem* „a miroși, a puți”.

këpucë-a [*këputsë*], *kupucë* (rom. *căpută*) „pantof”.

katunt-ndi (*cătun*) „sat, cătun”.

kopil (*copil*) „servitor, slugă”, *kopilje-lja* „fată” (alb. com. *vajzë* „fată”, gr. ἡ κόπη).

kurm-i (rom. *curma*) „trunchi”: *kurmi i lisit* „trunchiul copacului”, gr. το κόρμι).

kründe-të (*grunz*) „tărățe”.

maç-i, *máce-a* (*mâță*) „mâță, pisică”.

mal-i (*mal*) „munte”.

madh i (*mare*) „mare” adj.

mëzore-a (*mânzată*) „mânzată, văcuță de un an”.

miljor (ar. *milor*, *mi loarā*) „mioară”.

mullëzë-a (*mură*) „cheag”.

mushk-u și fem. *mushkë-a* (*muşcoi*, ar. *muşcu*) „catâr”.

nëpërtë-a (*năpârcă*) „viperă, năpârcă”.

qafë-a (*ceafă*) „grumaz, gât”, gr. τράχηλος.

sembri-a (*sâmbră*; ~ oilor) „asociere, întovărășire”.

sorrë-a (*cioară*) „stăncuță”.

strigëzë „vrăjitoare”; gr. ἡ στρίγκλα; rom. *strigă*, *strigoi*, *strigoaie*; apare însă și *shtrig-a* „orfan”, gr. ο ορφανός.

shterpë (*stearpă*), gr. ἡ στέρφα γίδα.

shkrep(u) (*scăpăra*) „strălucire, scăpărare”: *i shkrepurë* „scăpărător, strălucitor”.

shtrepa-të (strepede) „viermi în brânză”: djathëtë ka *shtrepa* „brânza are viermi” (ar. *štrepu*, reamenajat fonetic după albaneză).

shqërta-të, shtjérrë (štirë „stearpă”) „miel, miei”.

shrungë-a (strungă): *shrungë* thomë atje çë mjellmë „strungă spunem acolo unde mulgem”; gr. *στρούγκα*, der. *shtrungulith* „bolovanul pe care stă ciobanul când mulge”, gr. *ο στρογγόλιδος*; Copani ve një gur edhé ja thomi *shtrungulithi* edhé rri siprë edhé mjelj „ciobanul pune *o piatrë* și îi spunem *strunguliță* și stă pe ea și mulge”. Deci, *strunga* este ușa din gardul oborului unde se mulg oile. De adăugat și vb. *shtrungulisinj* „a mâna oile la strungă pentru muls”.

shutë-a (ciută) „1. umflătură la gât; 2. cornută, sin. *krrutë* „oaie cu coarne” (rom. *cornută*); var. cu *ç* nu există în albaneză.

trastë-a (traistă).

vatrë-a (vatră) „vatră, cămin, focar, casă”, gr. *εστία*.

vjedh, vjedhënj (comp. rom. *viezure*) „a fura”.

xhapí-u [= ġapí] și *xapí-u [= dzapí]* (comp. rom. *șopârlă*) „șopârlă mare și galbenă”; de adăugat *zhapë [= žapë]* „carne tare; coajă tare”.

Sunt 49 de cuvinte care aparțin cu certitudine fondului comun albano-român transmis din substrat. Am adăugat la acestea următoarele cuvinte: *bisht, këpucë, mace, sembri, strigëzë* atribuite de unii cercetători fondului preroman. De asemenea, *milor* „mioară”, care provine din graiul păstorilor aromâni.

Așadar, numărul cuvintelor comune este impresionant, ca și cel pe care l-am degajat din hărțile Atlasului, ceea ce dovedește că, în ansamblul vocabularului popular, ele reprezintă un grup de cca 60 de cuvinte, foarte important în practica obișnuită a comunicării elementare.

În textele culese de Titos Jochalas din diverse localități din zonele Laconia, Argolida, Corint se află și numeroase construcții, frazeologii, expresii, sensuri speciale comune cu româna și în multe cazuri cu greaca și cu celelalte limbi balcanice. Reproducem aici, fără o ordine anume, o parte din acest prețios material, la care adăugăm echivalentele românești:

di arbërishtë: știe românește (și după greacă: *arvanitiqe*).

java e madhe: săptămâna mare, java djathit: săptămâna brânzei (cu genitivul); *java mishi: săptămâna de carne* (ablativ în albaneză, caz prepozițional în română).

bithëpulje: cur de găină (numele popular al unei boli de piele).

sa bën peponi: cât *face* pepenele (= costă).

cë bën?: ce faci? (formulă de întâmpinare).

të të marrë djallëthi: lua-te-ar dracul (în blesteme, imprecății).

dalli djelli: a ieșit soarele.

menate: de noapte.

morratë më hëngre krietë: mă mănâncă păduchii în cap.

pucë [putsë]: puță.

bre: bre (gr. *πε, βρε*).

burrë: *bërbat* „soț”: Asanë gruasë i vdiq *burri* „acelei femei i-a murit bărbatul”.

i marrë: *luat, apucat* „nebun”; gr. *τρελός*.

mbecë mirë: *rămâi cu bine*.

i bie mirë: *îi cade bine*.

misërdhe (= *mirë se na erdhe*): *bine ai venit*.

dorëzë dim.: *mănușă*; toartă.

tata: *tată*; *mëmë*: *mamă*.

këq e bukurë: *frumoasă rău* „foarte frumoasă”; ishtë semurë *keq* = e bolnav rău (*keq, rău* pentru superlativ).

më muar malli (të vete në katunt): *mă apucă dorul* (să merg în sat).

kljumështi u prish: *laptele s-a stricat* „s-a prins, s-a închegat”; și: *kljumështi u pre*: *laptele s-a tăiat* (la fiert).

mirë-a, pl. *mira-të*: *bunele* (mitol.)

na: *na* (gr. *να*) „iată, uite, vezi”, cuvânt balcanic.

allarghu: klisă ishtë *allarghu* „biserica e departe”, cu proteza lui *a-* probabil după aromână: *alargu* (com. și gr. *αλάργα*).

nusezë „nevăstuică”, gr. *νυφίτσα*.

L'ATLAS DIALECTAL DE LA LANGUE ALBANAISE. ELÉMENTS COMMUNS AVEC LE ROUMAIN

RESUME

L'auteur met en évidence les éléments communs entre le roumain et l'albanais à partir des données du récent *Atlas dialectal de la langue albanaise*. Il s'agit des concordances anciennes et multiples, phonétiques, morphologiques et lexicales, surtout avec le dialecte tosqe. L'investigation est complétée par les observations en marge du matériel lexical commun au roumain et aux parlers albanais de Grèce, étudiés par Titos Jochalas dans son ouvrage consacré à cette région.

Academia Română
Calea Victoriei nr. 125–127

DIN NOU DESPRE UNELE FORME VERBALE PERIFRASTICE

MARIA MARIN

1. Odată cu extinderea și adâncirea cercetărilor dialectale din ultimii 40–50 de ani s-au produs schimbări semnificative privitoare la una dintre caracteristicile variantelor teritoriale ale limbii române, și anume aceea de păstrătoare ale unor elemente lingvistice învechite sau arhaice. Constatarea are în vedere toate unitățile dialectale, mai surprinzătoare și mai spectaculoase fiind, totuși, „descoperirile” referitoare la graiurile din zona sudică a dacoromânei (Oltenia, Muntenia și Dobrogea). Contribuțiile în acest sens privesc toate compartimentele limbii, începând cu cele considerate mai stabile, mai puțin supuse schimbării, cum sunt morfologia și sintaxa (cf. Ionică 1965; Neagoe 1973; 1975; Neagoe, Vulpe 1994) și continuând cu lexicul (Ionică 1991; Teaha 2005; Mărgărit 2009 ș.a.).

2. Exprimarea unor forme verbale temporale sau modale prin construcții analitice reprezintă o posibilitate cunoscută limbii române în decursul evoluției sale, unele dintre aceste forme compuse reprezentând particularități moștenite din latină.

3. Într-un articol anterior (Marin 1985), am urmărit câteva formații perifrastice echivalente cu forme temporale de indicativ trecut întâlnite, în general, la nivelul graiurilor dacoromâne.

De această dată, ne concentrăm asupra unor formații cu valoare de imperfect, atestate în texte ilustrând graiurile dacoromâne din secolul al XIX-lea.

4. Împerfectul este unul dintre timpurile indicativului care se realizează, pe lângă varianta sintetică, prin anumite construcții compuse sau supracompuse, specifice graiurilor. Elementele constitutive ale acestor perifraxe conțin, într-un fel sau în altul, ideea de acțiune trecută, în curs de desfășurare, durativă sau iterativă, neterminată, trăsături semantice definiții pentru acest timp verbal (GLR I, 2005: 424).

În cazul construcțiilor perifrastice avute în vedere, trăsătura comună este utilizarea formelor gerunziale ale verbului conjugat, adică ale modului care, prin definiție, exprimă o acțiune durativă sau iterativă, concomitentă cu o altă acțiune trecută sau prezentă: *Nu mă satur **privind-o**; Îl văd/ îl vedeam **trecând** în fiecare zi.* Așadar, gerunziul este forma verbală nepersonală care, din punct de vedere modal, se apropie cel mai mult de imperfectul indicativ.

4.1. Perifraza **era** + gerunziu: *Tocmai pe când părerea de rău îl ajunsese [...] erau **trecând** printr-o pădure* (Ispirescu, Leg.: 109 – basm cules dintr-un sat din

fostul județ Vlașca); *La patusopt am fost dă patru ani și m-a pierdut părinții-n pădure. M-a găsit un pădurar [...] M-a luat în brațe că eu eram chelălăind* (GN, I: 155 – Frăsinet, județul Călărași).

Întâlnită în secolul al XVI-lea, mai ales, în texte religioase din nordul Transilvaniei, Banat și în traduceri coresiene (Densusianu, HLR, II: 215; Zamfir 2007: 171), dar și în *Cartea cu învățătură* (1581) a Diaconului Coresi (Zamfir 2007: 171), construcția se regăsește, în secolul al XVII-lea, în două exemple din *Istoria* lui Radu Popescu: *Că Mateiaș austriacul de abia cu oarece călărime a scăpat de supt Ostrogon, Zereni, de unde era bătând cetățile care erau luate mai înainte de turci* (Popescu, Ist.: 319); *Și s-au întorsu în țara lui și era șăzând în pace* (idem: 360).

Atestările din scrierile secolelor al XVI-lea – al XVII-lea, continuate prin cele din secolul al XIX-lea¹ contrazic sau măcar nuanțează teoria calchierii după modele străine, emisă, cu ani în urmă, de unii autori (cf. Rădulescu 1960: 693) și reluată de Dana-Mihaela Zamfir (2007: 171–172).

Faptul că tipul de perifrază la care ne referim, cu valoare clară de imperfect, este întâlnit în scrieri românești originale de-a lungul a două secole, precum și în graiurile din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, toate aparținând Munteniei, constituie, credem, dovezi certe că această formație caracterizează, încă din cele mai vechi timpuri, zona sudică (muntenescă) a dacoromânei. Caracterul dialectal al acesteia apare și la Iorgu Iordan, care, vorbind despre imperfectul alcătuit din *era* + gerunziu, arată că acesta „Cerculă prin graiurile muntenești, poate și aiurea”, exemplele ilustrative fiind create de autor: *era zicând că nu-ți vezi de treburile tale* (Iordan 1956: 432). Pe de altă parte, vechimea particularității pledează în favoarea ideii de element moștenit continuând construcții cu valoare durativă, formate, în latina populară, cu gerunziul în ablativ folosit în locul unui participiu prezent (Rohlf's 1969: 107–109; Frâncu 1984: 28; Marin 1985: 462).

4.2. Construcția **a fost** + gerunziu este atestată pentru secolul al XIX-lea preponderent în aria sudică (Muntenia, Oltenia): *Avea niște case, de la soare a fost putând ține rumânu ochii deschiși, dar la ele nu i-au putut deloc* (Stăncescu, B.: 25); [Buzduganul] *venea peste nouă moșii și a fost picând în poartă* (idem: 95); *Se afla în niște case de s-au fost învărtind după soare* (idem: 218); *ăst unchiaș a fost având un fecior* (idem: 233); *Tetea asculta să vadă cum o fi vorbind, da' n-a fost vorbind niciunu* (GN, I, 168 – Stănești, județul Teleorman); *A dat o dată cu sabia, i-a tăiat gâtu; corpu n-a fost picând jos, a fost mergând to înainte [...] L-a luat acas da' tot a fost amerinșând din picior; șchiopăta puțânel* (idem: 34 – Pietrari, județul Vâlcea); *Am auzit că la Pleșoiu s-a găsit șuşaua lu Domnu de rouă. Ala s-a fost ducând prin țara turcească ș-a fost viind noaptea-n țară ca cârțița, să nu-l vadă soarele* (idem: 50 – Târpezița, județul Dolj); *șiganu a fost mâncând dintr-o ridică [= „ridiche”]* (Weigand, W.: 292 – Gheboieni, județul Dâmbovița).

¹ Încadrarea textului din GN, I (1906) în secolul al XIX-lea este motivată prin faptul că un informator născut înainte de 1848 nu poate reprezenta vorbirea secolului al XX-lea.

Interpretarea numeroaselor exemple citate și a altora asemănătoare ca echivalente ale imperfectului este motivată prin următoarele caracteristici: 1. exprimă o acțiune nesigură, în desfășurare, trăsături conferite de forma gerunzială a verbului conjugat²; 2. redau o acțiune anterioară prin raportare la momentul vorbirii sau la o altă acțiune trecută, caracter conferit de forma de perfect compus a auxiliarului, timp care, prin definiție, exprimă acțiuni anterioare în raport cu momentul vorbirii. În româna veche și la nivel dialectal, perfectul compus se poate comporta și ca un timp relativ, echivalent cu mai-mult-ca-perfectul (Călărășu 1971: 180–181; Marin 2004: 173). Ambele trăsături sunt compatibile cu valorile imperfectului (Marin 2004: 151–152). Aceste caracteristici explică de ce unii cercetători sunt tentați să considere structura la care ne referim echivalentă cu un perfect (compus) sau chiar cu un mai-mult-ca-perfect (Todoran 1969: 299; Frâncu 1984: 30–31; Zamfir 2007: 62 și urm.). Trecând în revistă numeroasele exemple citate de Dana-Mihaela Zamfir (loc. cit.)³, constatăm următoarele: 1. în marea lor majoritate, acțiunile redade prin *a fost* + gerunziu se pot substitui fără dificultate cu un imperfect; 2. adverbele selectate de asemenea construcții (*de patru zile, mai denainte vreme, de mult, mai nainte* ș.a.) au, de regulă, sens durativ și nu punctual și 3. cel puțin unele dintre așa-zisele acțiuni încheiate sunt, de fapt, acțiuni în desfășurare, lucru admis, uneori, și de autoare, care recunoaște că *au fost făcând* are o valoare situată la intersecția celor exprimate prin perfectul compus, imperfect și mai-mult-ca-perfect (cf. p. 63 ș.a.). În ceea ce privește atestarea din Todoran 1969: 299, menționăm că autorul nu exemplifică situația. Subliniem că simplul raport de anterioritate față de un perfect compus nu înseamnă că acțiunea respectivă exprimă un mai-mult-ca-perfect; mai important, în acest context, este caracterul finit sau în desfășurare al acțiunii respective: *că acele urece au fost date de părintele Iusip, starețul mănăstirei, la nește poslușnici [= supuși, ascultători] ce au fost având de mult credincioș* (DRH. A XIX/14): *au fost date* = perfect compus la diateza pasivă, iar *au fost având* = aveau (de mult), exprimând aici, într-adevăr, anterioritatea, lucru care însă nu exclude valoarea de imperfect durativ (în trecut, normal), concomitent, dar nedeterminat, față de *au fost*

² Caracterul de acțiune nesigură al unei asemenea construcții este susținut de Cristina Călărășu (1987: 157) prin exemple provenind din texte originale din perioada 1532–1780; această trăsătură este subliniată și de Frieda Edelstein (1966, 258–259). Luând în discuție un exemplu din ALRT, autoarea susține că nesiguranța este determinată de „caracterul durativ (sau – mai rar – iterativ) al acțiunii. Afirmăția este oricum confuză, dat fiind faptul că este vorba de categorii gramaticale diferite (mod, aspect), care nu se exclud una pe alta, dar nici nu se condiționează; orice acțiune poate fi sigură sau nesigură din punctul de vedere al subiectului vorbitor; orice acțiune, sigură ori nesigură, poate fi durativă (sau iterativă), cu excepția verbelor momentane, incoative, rezultative.

³ Spre ilustrare, alegem, la întâmplare, doar trei dintre aceste exemple: *să arate celuia ce se izbăvi, câtă nevoie și câți draci au fost avândă întru elu* (Coresi, Carte: 377); *Cum l-au căotat Cornilie sutașul unde spune că de patru zile s-au fost postind și s-au fost rugând în casa lui* (Răsp.: 13); *Scriem [...] pentru rândul acestor călugăraș, carii au fost petrecându mai denainte vreme la mănăstirea lui Aron Vodă* (DRH. AXIX/9).

date. La fel, *Întâmplatu-s-au și aceștii sfânte mănăstire de s-au prădat în multe rândur ... de oameni răi și fără de dumnezăi răi călugări ce au fost lăcuind întru acea sfântă mănăstir* (DIR. A IV/459), despre care Dana-Mihaela Zamfir afirmă că este subînțeles „că este necesar ca acei «oameni răi» să locuiască în mănăstire ca s-o poată prăda, locuirea neputând fi anterioară prădării” (Zamfir 2007: 66); noi zicem că acei călugări *locuiau* în mănăstire și, concomitent, o prădau.

Încă din limba veche, formația *a fost* + gerunziu era mult mai răspândită decât cea discutată sub 4.1., fiind atestată atât în aria nordică a dacoromânei, cât și în cea sudică (Rosetti, Cazacu 1961: 220, 254; Pătruț 1978: 85–86; Edelstein 1966: 257–258; Călărașu 1987: 154; Zamfir 2007: 62) și contrazicând astfel restricția făcută de Frâncu (1984: 29), care o localizează în zonele nordice. Ea este întâlnită, în continuare, la cronicarii moldoveni și la cei munteni (Călărașu 1987: 154). Începând cu secolul al XIX-lea, apare doar în izvoare populare, fiind recunoscută ca un element cu circulație regională (Tiktin 1893: 121). Numeroasele atestări din secolul al XX-lea, când este bine reprezentată în Banat, Hunedoara, Bihor, Maramureș, din aria nordică, și în Muntenia, Țara Bârsei și, sporadic, în Oltenia, Dobrogea, din aria sudică (Călărașu 1987: 154; Marin 2004: 114), demonstrează, credem, că, în pofida absenței aproape totale a exemplelor din zona nordică pentru secolul al XIX-lea, datorată, în mod sigur, unor curenți în informația noastră, particularitatea a continuat să circule neîntrerupt în toate graiurile, inclusiv în sudul teritoriului dacoromân, constituind un arhaism morfologic.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

A. Lucrări de referință

- Călărașu 1971 = Cristina Călărașu, *Observații asupra valorilor mai-mult-ca-perfectului în limba română în secolul al XVI-lea – al XVIII-lea*, în SCL, XXII, 2, p. 175–183.
- Călărașu 1987 = Cristina Călărașu, *Timp, mod, aspect în limba română în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București.
- Densusianu, HLR, II = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue Roumaine*, Tome II. Le seizième siècle, Paris, 1938.
- Edelstein 1966 = Frieda Edelstein, *Perifraze verbale formate cu a fi și gerunziul verbelor*, în CL, XI, 2, p. 253–261.
- Frâncu 1984 = C. Frâncu, *Geneza și evoluția timpurilor verbale supracompuse în limba română*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, tomul XXIX, 1983–1984, A. Lingvistică, p. 23–62.
- GLR, I, 2005 = Academia Română, *Gramatica limbii române*, I, Cuvântul, București, Editura Academiei Române.
- Ionică 1965 = Ion Ionică, *Noi atestări de imperativului negativ arhaic, în Omagiul lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, p. 403–407.
- Ionică 1991 = Ion Ionică, *Note lexicales*, în FD, X, p. 126–131.
- Iordan 1956 = Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București.

- Marin 1985 = Maria Marin, *Formes verbales périphrastiques le l'indicatif dans les parlars dacoroumains*, în RRL, XXX, 5, p. 459–468.
- Marin 2004 = Maria Marin, *Timpurile indicativului în graiurile dacoromâne actuale* (I), în FD, XXI–XXIII, 2003–2004, p. 81–190.
- Mărgărit 2009 = Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor muntenești actuale*, București.
- Neagoe 1973 = Victorela Neagoe, *Despre -ră- în formele de perfect simplu și de mai-mult-ca-perfect*, în FD, VIII, p. 129–140.
- Neagoe 1975 = Victorela Neagoe, *Elemente arhaice în graiurile muntenești*, în FD, IX, p. 143–147.
- Neagoe, Vulpe 1994 = Victorela Neagoe și Magdalena Vulpe, *Numeralele de tipul adoară, d-a dora, adăorat(ă)... în dacoromână*, în FD, XIII, p. 59–74.
- Pătruț 1978 = Ion Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj.
- Rădulescu 1960 = Maria Rădulescu, *Formele verbale perifrastice a fi + gerunziul în textele românești traduse din secolul al XVI-lea*, în SCL, XI, 3, P. 691–698.
- Rohlf's 1969 = Gerhard Rohlf's, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*, [Torino].
- Rosetti, Cazacu 1961 = Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, București.
- Teaha 2005 = Teofil Teaha, *Cuvinte latinești moștenite în graiurile românești actuale*, seria „Etymologica”, 16, București, Editura Academiei Române.
- Tiktin 1893 = H. Tiktin, *Gramatică română. Teorie și practică. Partea I, a II-a*, Iași.
- Todoran 1969 = Romulus Todoran, *Particularități dialectale bănățene într-un manuscris de la începutul secolului al XIX-lea*, (I), în CL, XIV, 2, p. 291–303.
- Zamfir 2007 = Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului (secolele al XVI-lea – al XVII-lea). Partea a II-a. Timpurile din sfera trecutului. Viitorul. Condiționalul*, București, Editura Academiei Române.

B. Izvoare

- ALRT = *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici. Suplement la *Atlasul lingvistic român II* (ALR II), Sibiu/Leipzig, 1943.
- GN, I = *Graiul nostru*. Texte publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Sperantia, vol. I, București, 1906.
- Ispirescu, Leg. = P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*. Adunate din gura poporului, București, 1892.
- Stăncescu, B. = Dumitru Stăncescu, *Basme. Culese din gura poporului*. Cu o prefață de Ionescu-Gion, București, 1892.
- Weigand, W = Gustav Weigand, *Dialekte der Grossen Walachei*, în Jb, 8, 1902, p. 234–324.

À NOUVEAU DE QUELQUES FORMES VERBALES PÉRIPHRASTIQUES

RÉSUMÉ

L'auteur est revenu sur les constructions *era* + participe présent et *a fost* + participe présent discutées antérieurement (Marin 1985) pour mettre en évidence, tant d'une part, les similitudes avec les fonctions de l'imparfait, que d'autre part, le caractère dialectal de la Valachie, ce dernier aspect ayant été prouvé par un nombre le plus élevé d'exemples.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

CÂTEVA PSEUDODERIVATE DIN LEXICUL DIALECTAL

IULIA MĂRGĂRIT

1. Sub cuvântul-titlu anunțat, am grupat câțiva termeni discutabili din punctul de vedere al creării. Ei aparțin, majoritar, vocabularului dialectal, cel puțin ca punct de plecare, unii, mai apoi, fiind preluați de dicționare. Acestea din urmă, cum este DLR, de pildă, în cazurile date, sub aspectul originii, în paragraful rezervat etimologiei, indică analize specifice derivării. Întrucât soluțiile menționate nu ni se par convingătoare, în cele ce urmează, prezentăm câteva situații de acest fel și „contrapropunerile” corespunzătoare.

2. **Domnar.** Cu înțelesul „boier”, termenul este cunoscut în aria nord-vestică a dacoromânei (v. DLR s.v.). După același dicționar, *domnar* reprezintă un termen popular, deși este atestat exclusiv pentru Maramureș, în numai trei surse (Bud, P.P., 44, Bârlea L.P.M., DR, IV, 1038)¹ și, exclusiv, pentru secolul trecut: *Celuit-o* [= a înșelat-o], *celuit*, / *Un fecior de cărturar*², / *Pe o fată de domnar* (Bârlea, L.P.M., I, 49). Ca mod de formare, DLR menționează analiza *domn* + suf. *-ar*, poate în virtutea posibilității de separare a celor două elemente: baza nominală și sufixul *-ar*. Obiecția fundamentală pe care o avansăm se datorează faptului că între termenul primar și cel secund nu există deosebiri de sens, căci ambii semnifică „boier, stăpân”: *Când a fost Horia-mpărat*, / *Toți domnii* [= boierii, grofii] *s-au desculțat* (*Folclor transilvan.*, I, 14). *Horia bea la crășmă-n deal*, / *Domnii* [= nobilii] *fug toți din Ardeal* (Odobescu, *Scrieri*, III, 553). *Avram Iancu, spaima domnilor* (Isac, *Opere*, 276)³. În afara aceluiași semantism, numele primordial și cel creat ulterior mai prezintă o trăsătură comună: după DLR, și *domn* constituie, de asemenea, un termen popular. Conform situației prezentate, în condițiile suprapunerii semantice *domn* / *domnar*, nu poate fi vorba de derivare propriu-zisă⁴

¹ La acestea, adăugăm, tot pentru aceeași zonă, Bârlea, *Antologie*, Bud P.P. (cu încă o atestare), *Folclor Maram.*, *Gl. regional*, Papahagi 1925.

² Cu siguranță, este vorba de o modificare a originalului, confirmată în Bârlea, I, 35 (*apud* Al. I. Amzulescu, *Balade populare românești*, 1964, 218), care figurează în versurile: *Fată de domnar*, / *Celuită d-on corturar*. Substituția de paronime, de altfel, explicabilă în cazul de față, rămâne în afara interesului nostru, întrucât nu afectează demonstrația pe care ne-am propus-o. De aceea, ne-am limitat la semnalarea inadvertenței.

³ Fragmentele ilustrative sunt preluate din DLR.

⁴ Claudia Tudose, *Derivarea*, 278, consideră *domnar*, *nume de agent în -ar din subclasa celor în care derivatul este sinonim cu baza*, observație de care ne delimităm parțial, reținând remarca

și, prin urmare, nici de implicarea unui formant activ, căci aportul acestuia este nul. Relația *domn* – *domnar* relevă două sinonime, diferențiate formal printr-un augment omonim cu particula derivativă: *-ar*. Nefiind motivată, derivarea nu poate explica formarea cuvântului. Conturarea acestuia s-ar putea datora altor cauze, contextului, de pildă, ca în următorul exemplu: *Un zglotariu* [= zlătar, țigan] și-a celuit, / *Tot un fecior de zglotariu* / *Pe o fată de domnariu* / **De domnariu de cei mari** (Bud, P.P., 15). Dată fiind poziția celor doi termeni marcați grafic, de elemente terminale în două versuri succesive, din necesități de rimă⁵, se impunea, nu numai identitatea silabică a acestora (= în potențiala variantă primitivă *zglotariu* / *domn*), ci și a tranșei finale. În acest fel, înțelegem remodelarea numelui *domn*, favorizată de posibilitatea atașării secvenței necesare în cazul citat, corespunzătoare formantului *-ar*. Sunt situații când aceasta face parte dintr-o silabă finală, fără a fi particulă derivativă. Detaliul nu are importanță, deoarece, pentru scopul urmărit, identitatea sonoră, indiferent de statutul gramatical al particulei, realizează muzicalitatea necesară: *Codrurile cu frunza lată*, / *Pice bruma nu te bată* [...] / *Gerul nu te prăpădească*, / *Că ești casă românească* / *Voinicii să se scutească* / **De domnari și de jendari** / *Și de alți căpăi mai mari* (Bud, P.P., 44). Chiar și în condiția de rimă internă, când termenul influent nu constituie un derivat (*jandar*[m]), modificarea are loc, fapt din care putem deduce caracterul nonderivativ al procesului. Preluarea secvenței *-ar*, omonimă cu o particulă derivativă, pentru atașarea la numele simplu poziționat simetric în structura versificată, corespunde decăderii acesteia de la statutul de sufix la acela de augment (v. *supra cărturariu, zglotariu*, iar *jendar* este asimilat derivatelor, datorită secvenței terminale). F. Hasan 1979, 166 remarcă faptul că *pe lângă derivatele cu sufixe „adevărate” și cuvinte cu derivate „false” și chiar formații în care sufixul este substituibil cu o tranșă finală nederivativă, există și cazuri când un derivativ nu e întotdeauna [...] fie „fals”, fie „adevărat”, ci uneori „fals”, alteori „adevărat”*. La textele cu rimă, prezența „adaosului” asigură, exclusiv, eufonia celor două versuri, fără să modifice semantic baza augmentată. De aceea, noul termen, cu o structură extinsă, nu

asupra sinonimiei dintre cuvântul simplu și cel cu augment, dar în alți termeni. Menționăm faptul că și Finuța Hasan 1979, în recenzia cărții citate (SCL, XXX, 168), atribuie același calificativ termenului în discuție, dar și altora la fel de discutabili (v. *infra*), obiecțiile autoarei îndreptându-se în altă direcție: *Curioasă apare și înglobarea la numele de agent a unor derivate despre care se spune că sunt sinonime cu baza, baza nefiind nici ea nume de agent: domnar „boier”, stolnicar „stolnic”, văduvar etc.* (p. 278). L. Ghergariu 1961, 462, în recenzia asupra volumului *Gl. regional* de V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu din CL, VI, 2, 461–464, susține un punct de vedere similar în legătură cu termenul în discuție: **Lemnar**, cu sensul de „șoporon unde se țin lemne”, e dat ca **derivat de la lemn** cu sufixul **-ar**, în schimb cuvântul **lingunar** „cutie în care se țin lingurile” nu are dată etimologia. *La fel sunt tratate și colțar, domnar, drodar.*

⁵ Afirmația Clădiei Tudose, *op. cit.*, 187, privind încadrarea lui *domnar* între puținele derivate a căror folosire s-ar putea explica prin necesitățile rimei, am amenda-o substituind folosire prin creare.

constituie decât un pseudodervat. Că lucrurile s-au petrecut întocmai, respectiv, argumentul pentru o astfel de ipoteză, l-ar putea oferi unele formații similare, identificate în creații de aceeași factură, adică în versuri culese din aceeași zonă: *Pe cel vârvuț de muncel [...] Trecuși tri păcurărei! / Cei mai mari is veri primari, / Cel mai mic îi străinar* (Folclor Maram. 95/109). Crearea contextuală a termenului *străinar* se explică într-un mod asemănător, prin presiunea și atracția versului anterior, mai precis a lexemului *primar*. Pentru realizarea rimei, *primar* impune un cuvânt cu aceeași tranșă finală în structura cuvântului simetric.

Muzicalitatea versurilor astfel realizată, prin termenii de încheiere ale acestora, a constituit o exigență atât de importantă, încât s-a exercitat aceeași atracție chiar asupra unor elemente deja angajate în rimă internă: *Sus în vârvu muntelui, / Su[b] crucița bradului, / Era tri păcurărei, / Cu oile pângă ei [...] / Cei mai mari și-s veri primari, / Cel mai mic îi streinic* (*ibid.*, 108/94). În urma exigenței de satisfacere a rimei externe se poate constata modificarea produsă: *Pe cel vârvuț de muncel, / Florile dalbe, / Trecuși tri păcurărei. / Cei mai mari is veri primari, / Cel mai mic îi străinar* (*ibid.* 109/95). Formație inedită și circumstanțial-contextuală, nepreluată de dicționare, *străinar* a rămas, probabil, în stadiul unei atestări unice. În schimb, *domnar* a dobândit autonomie, desprinzându-se din limitele constrictive ale versificației rimate. În acest sens, prezența termenului, în afara relației simetrice impuse de rimă, o putem considera drept context diagnostic: „Fă-te, turcuț, ce te-oi face!” „— M-oi face o ruj-albastră / La **domnari** pe cea fereastră?” [...] / „Fă-te, mândră, ce te-i face, / Că și eu încă m-oi face, / M-oi băga la cei **domnari**, / N-oi cere altă simbrie, / Ca ruja să mi-o dea mie” (Papahagi 1925, 94/45). Și mai convingătoare, în aceeași direcție, sunt textele în proză, înregistrate la date diferite, în cadrul cărora reperăm termenul amplificat, dar în afara oricărei relații simetrice: *La **domnari** pare-le rău că s-o dus ungurii de-aici, că amu nu-i barță [= impozit], nu-i nimica. De când o zinit rumâni o picat aeste de-atunci* (*ibid.*, 174/DLXI). *Zmău s-o ținu[t] tare, c-o fo[st] cinsprece capuri amu. Când o ieșit afară [...] răgnit-o de și împăratu o picat ... de pe scaun di-aco[lo], s-o spăricit toți, câți **domnari** o fo[st] acolo, tăț s-o spăriet* (Bârlea, *Antologie*, I, 375). Asemenea contexte atestă autonomia termenului astfel modelat, cu alte cuvinte, intrarea sa în uz necondiționată de prezența unor elemente de sprijin, cu rol hotărâtor, exclusiv pentru perioada de început.

3. Stolnicar. Termenul, absent din dicționare, la nivelul graiurilor muntenestești, face parte din lexicul specializat al nunții și reprezintă, ca origine, o „extensiune” a mai cunoscutului *stolnic*⁶. Acesta din urmă, la rândul lui, aparține terminologiei specializate a curții domnești din epoca feudală, ieșind din uz odată cu perimarea realităților astfel denumite. Preluarea termenului în protocolul nunții țărănești a constituit modalitatea de supraviețuire prelungită în cadrul

⁶ „Titlu dat în Evul Mediu, în țările române, boierului care se ocupa de masa domnului și, uneori, îl servea, gustând înaintea acestuia mâncărurile, spre a dovedi că nu sunt otrăvite și care avea grija aprovizionării curții domnești, a depozitelor cu alimente; boier care avea acest titlu” (v. DLR s.v. 1.).

palierului dialectal. Astăzi „învechit și popular”, *stolnic* desemnează „persoana care face invitațiile, conduce alaiul, pregătește și servește masa, toarnă băutura în pahare sau are alte atribuții la nunți, ospete” (v. DLR s.v.). De aceea a pătruns și se păstrează în textele orațiilor de nuntă: *Unde-i stolnicul de casă, / Cu bun răspuns să ne iasă?* (Sevastos, *Nunta*, 121). Materialele dialectale culese din aria sudică a dacoromânei, în ultimul timp, atestă cursul și actualitatea termenului în toate provinciile componente: Oltenia (AFLR, pct. 900, 904, 908); Muntenia (AFLR: pct. 733, 735, 746, 748, 751; TDM III, pct. 837, 838, 847); Dobrogea (AFLR: pct. 881, 886, 898). Atribuțiile persoanei cu această denumire, rezultă clar din textele culese: *Vine un stolnic cu plosca cu vin, invită și pe vecini [...] Dacă ești stolnic, te duci să dai omului o mână de ajutor [la pregătirea și desfășurarea nunții]* (pct. 886).

În același lexic specializat al nunții, alături de *stolnic*, a apărut un termen inedit: *stolnicar*.

Textele demonstrează și în acest caz, sinonimia dintre termenul primordial și termenul secund⁷: *Și ... vine, și ginerele are doi băieți, care se cheamă stolnicari. Și merg după braji. Și aduce opt braji: doi la mireasă, doi la ginere, doi la naș* (TDO, pct. 901, Căineni, Vâlcea, 2). *Înainte, când m-am căsătorit eu, veneau la fedeleș⁸ numai stolnicari* (pct. 671, Boișoara, Vâlcea – DGS, III, s.v.). Remodelarea *stolnic* > *stolnicar*, cu rezultatul evident, dezvoltarea unui cuplu sinonimic „intrafamilial”, se explică prin atracția sau sub presiunea altor termeni din vocabularul specializat al nunții: *brădar* „flăcău care poartă bradul la nuntă” (v. DGS, I, s.v.), *călțunar* „persoană care ajută la masa pentru nuntă, care poartă darurile pentru mireasă etc.” (*ibid.*); *nuntari* „rude ale mirilor care ajută la pregătirea și desfășurarea nunții” (v. DGS, II, s.v.). Termenii enumerați, derivate, ca mod de formare, au atras un termen simplu, care, în mod analogic, a primit derivativul ca o marcă strict formală, goliță de sens. Față de *brădar* „flăcău, purtător al bradului la nuntă”, *călțunar* „purtător al călțunilor”⁹, *nuntar* „participant activ la nuntă ...”, prin *stolnicar* < *stolnic* se realizează uniformizarea structurală a termenilor. În plus, mai adăugăm încă un factor: *în limba populară, derivatele sunt preferate cuvintelor simple, nederivate, din limba literară, ceea ce mărește considerabil prezența sufixelor, cât și a temelor cu care acestea intră în relație* (Tudose, *Derivarea*, 180). În acest fel, se explică tendința de a lărgi categoria derivatelor prin cuprinderea de pseudoformanți și de pseudoderivate.

4. Tăbăcár. Cu înțelesul „persoană specializată în tăbăcitul pieilor; argăsitor”, *tăbăcar* figurează în majoritatea dicționarelor cu etimologia *tabac* + suf. *-ar*. Baza derivativă indicată, semnificând ea însăși „tăbăcar”, constituie, în momentul de față, un termen învechit (v. DLR s.v. 1.). Dacă lucrătorul specializat s-a numit

⁷ Preluat din TDO, 2, *stolnicar* este interpretat de Claudia Tudore, *Derivarea*, 280 ca și *domnar* (v. Nota 2), adică integrat în seria derivativului.

⁸ „Petrecere organizată în seara dinaintea nunții, la casa miresei” (v. DGS, II, s.v.).

⁹ [la mireasă] „Ciorapi de mătase albă, cu flori și mărgăritare” (v. DA s.v. *călțuni*).

tabac, împrumut din limba turcă (*tabak*), apare întrebarea firească de ce a fost nevoie să se creeze un derivat și, mai ales, de la aceeași temă. După toate probabilitățile, modificarea formală nu prezintă motivație semantică.

La baza creării derivatului presupunem analogia termenului preexistent (*tabac*) cu derivate în *-ar* din aceeași sferă de referință. Dacă avem în vedere faptul că *tabac* definește meseriașul care pregătește materia primă pentru *blănar* și *cojocar*, atunci putem accepta atracția analogică exercitată de formațiile citate asupra vechiului împrumut din limba turcă. Posibilitatea de interacțiune a termenilor menționați a fost favorizată de coexistența simultană a acestora, fiind atestați în Anon. Car. (v. DA s.v. *blănar*, *cojocar*; DLR s.v. *tabac*). Secvențe ca: *Făcând cercetare asupra breslei cojocarilor și blănarilor* (a. 1801, v. DA s.v. *cojocar*), într-o potențială variantă extinsă cu includerea *tabacilor* în enumerare, ar fi putut determina derivarea analogică cu rezultatul *tăbăcar*. În acest mod, s-a realizat o anumită regularizare terminologică în lexicul profesional din punctul de vedere al structurii unor unități: *blănar*, *cojocar*, *tăbăcar*. Cu timpul, derivatul dobândește credibilitate prin posibilitatea înscrierii în seria derivatelor în *-ar*, definind „nume de meseriaș” (*fierar*, *plugar*, chiar *argăsar*, din același domeniu de referință etc.), iar *tabac* își restrânge tot mai mult aria de răspândire. Ultima atestare a termenului, după DLR, provine din *Povestea vorbei II*, 52/11 de Anton Pann: *La tabaci cine muncește / Pielea i se tăbăcește*.

5. Tobașar figurează în dicționare cu următoarele explicații etimologice: DLR: *tobaș* + suf. *-ar*; CADE: ung. *dobos* + *-ar*; SDLR: din mai vechiul *doboașar*, infl. de *tobă*, după magh. *dobos*; DEX cf. magh. *dobos*. Semantismul termenului, după DLR „persoană care bate *toba* (într-o orchestră sau într-o fanfară), (învechit și regional) *tobaș*”, indică ceea ce se menționează și în paragraful rezervat etimologiei și din care rezultă clar ordinea și vechimea termenilor. După DLR, până la atestarea *tobașar* din 1701, cuvântul uzual era *tobaș*, derivat intern (*tobă* + suf. *-aș*). Întrebarea firească ar fi de ce a fost nevoie de un termen nou, mai precis, un alt *derivat*, creat prin suprasuffixare. Ca și în cazul *domnar*, răspunsul l-am putea găsi în materialele dialectale. Într-un text cules din Ștefănești, Vâlcea, de T. Bălășel, apare următorul context: *La podul cu zalele, / Răsărit-a soarele! / Nu mi-e soare răsărit, / Ci mi-e neica-mpodobit, / Cu podoabe de argint, / Cu mâinile-n pozunar, / Cu doisprece lăutari / Și cu șease toboșari* (Șez., I, 291). Situația semnalată pentru cazul discutat mai sus, *domnar*, se repetă: aceeași exigență a rimei care reclamă un anumit tip de structură (real ori potențial: v. *supra jendar*), aici pentru *lăutari – tobași*, comun tranșelor finale din două versuri succesive, pentru a asigura armonia sonoră a textului. Totodată, pentru ca modificarea să fie pe deplin motivată și credibilă, termenii implicați, cel activ și cel pasiv, aparțin aceluiași domeniu de referință: *zlotar(iu)*, *cărturar*, *jandar*, *domnar(iu)*, căci evocă viața socială și categorii proprii acesteia: *lăutari* și *toboșari* reprezintă denumiri de muzicanți, în funcție de instrumentul specific. Sintagma *cu doisprece lăutari*, structurată din numeral + nume este completată cu o sintagmă cu structură identică,

în cadrul căreia *tobaș* va fi amplificat cu particula lipsă: *-ar(i)*. Și în acest caz, (supra)sufixarea se definește ca o modalitate de amplificare a unui termen aflat în poziția de rimă, dar insuficient structural. Cazul atestat în Vâlcea la sfârșitul secolului al XIX-lea este confirmat într-o culegere din prima jumătate a veacului următor în același ținut: *Foaie verde de măr dulce, / Sui, Mărie,-n deal la cruce, / De vezi neica cum se duce [...] Cu doisprece lăutari, / Cu cinsprece toboșari, / Cu douăzeci de vuvari* (Ciașanu, *Vâlcea*, 81/449). De această dată, contextul influent, construit simetric din trei versuri terminate cu structuri identice, din punctul de vedere al sunetelor de încheiere, *lăutari, toboșari, vuvari*, a sporit în intensitate, în sensul că presupusa modificare *tobaș > toboșar* a devenit inevitabilă. Regularizarea numelor citate în enumerare prin crearea unui nou termen augmentat, a cărui impunere nu întâmpină dificultăți, ci, dimpotrivă, are la bază sprijinul unor derivate (pre)existente. Un argument evident care probează fixarea termenului amplificat este infiltrarea acestuia în repertoriul numelor de instrumentiști, în detrimentul primitivului rămas în lexicul dialectal, prin restrângere de sens: 1. „crainic care comunică vești de interes obșteșc în comunitățile sătești” (*Duminica, primăria vestei prin dobașul satului – Agârbiceanu, P.M., 130 în DLR*); 2. „colindător care, în cadrul sărbătorilor de iarnă, umblă cu *toba* sau cu *buhaiul*”: *Pe unde colindătorii au și dobe, dobașii au grijă să-și caute din vreme doba – Pamfile, Crăciunul, 38*). În limba standard, în prezent, are curs, exclusiv, termenul secund, creat ulterior, prin extensiunea corpului fonetic: *Pe sub teii înfloriți, un grup de lăutari, cu toboșarii înainte, precedând o masă amorfă de țărani ce purtau lozinci scrise cu cretă pe scânduri proaspăt geluite ...* (D.R. Popescu, *Podul de gheață*, 1982, 323). Am putea observa că, la acest nivel, *toboșar* a preluat integral semantismul primitivului, fiindcă a substituit și *tobaș (dobaș)* „crainic” ori „colindător”: *Din tinerețe ... a fost toboșar municipal* (Caragiale, *Opere*, II, 52). Când T. Pamfile evocă colindatul pe la casele marilor boieri de odinioară, practicat de către lăutarii vestiți din partea locului („profesioniști”), probabil nu întâmplător folosește noul termen, ci tocmai pentru că acesta s-a impus ca nume de instrumentist: *Tot asemenea făceau lăutarii, toboșarii, flautiștii, colindând în cete toată noaptea următoare cu lanterne pe la casele boierilor celor mari* (Pamfile, *Crăciunul*, 19). Cât privește, remodelarea *toboșar < tobaș + suf. -ar* nu ridică probleme deosebite pentru demonstrație, fiind vorba de modificări fonetice. Pentru credibilitatea explicațiilor de mai sus și pentru plauzibilitatea modelării *toboșar*, adăugăm un caz similar, atestat în graiul românilor timoceni din Bulgaria. Este vorba de *gaidargiu* „cimpoi”, aparent formație sufixată cu analiza *gaidar + suf. -giu*. În realitate, *gaidar < bg. гайдар* reprezintă el însuși un derivat, împrumutat ca atare din limba de origine, dar și cu posibilitatea interpretării în graiurile românești unde a pătruns, deopotrivă, și *bg. гайда > gaidă* „cimpoi”: *Să lua gaidă să le cânte și toată ziua cânta [...] gaidă-i zicem noi, voi îi ziceți ciumpoi. Atunci erea gaidargii mulți* (Valea Dunării, 208). Derivatul comun în bulgară și în română [-ar] favorizează recunoașterea

derivatului căruia i se atașează un nou sufix sub influența altui termen din aceeași sferă de referință: *bandagiu* < bg. *бандаджия*. *Multe* [h] *ori sunt, ama altili n-au lume* [= nume], *le jucăm așa după bandagii, cum cântă* (Nestorescu, *Glosar* s.v.). *Mai-nainte avea bande* [= tarafuri] *satu, bandagii, toate-alea, și ieșea la Paști trei zile ... cântă dăpă nămiezi pe la ceasu trei-patru ieșea și cânta până la nouă-zece-unsprezece* (Valea Dunării, 263).

6. Elementele lexicale (*domnar*, *stolnicar*, *tăbăcar*, *toboșar*) pe care le-am grupat sub un singur termen, *pseudoderivate*, au în comun câteva trăsături:

– formal, relevă aceeași tranșă terminală *-ar*;

– analiza tranșei menționate arată faptul că termenii discutați nu s-au creat prin *derivare propriu-zisă*, ci după modelul altor cuvinte fie din aceeași sferă de referință *stolnicar*, *tăbăcar*, pe de parte, *brădar*, *călțunar*, *nuntar*; *blănar*, *cojocar*, pe de altă parte, fie antonime: *domnar* față de *corturar*, *zlătar*, fie sinonime *toboșar* – *lăutar*;

– particula atașată nu are valoare de sufix, rămânând numai un adaos strict formal, mimetic, care regularizează structural termenii aflați în proximitate, prin context (creație în versuri), prin domeniul de referință comun (nunta, v. *stolnicar*; prelucrarea pieilor, v. *tăbăcar*; muzica, v. *toboșar*);

– anularea valorii sufixale a particulei, atunci când aceasta este reală, se datorează bazei derivate, incompatibilă cu formantul în cauză și, în consecință, și cu derivarea. Incompatibilitatea bază/formant are ca explicație semantismul bazei, termen simplu (*domn*) ori derivat, în limba de origine: *stolnic*, sau în limba română: *tăbăcar*; *tobaș* (pentru ultimul preluăm poziția DLR de a-l considera creație internă și nu împrumut din maghiară), care nu tolerează derivativul, anulându-l ca sens, amplificarea efectuată ducând la redundanță;

– în consecință, remodelați prin extensiunea corpului fonetic tip „derivare” termenii astfel amplificați, devin sinonimi cu propriile baze. Relația sinonimică astfel creată, este circumscrisă aceleiași familii lexicale al cărei nucleu îl reprezintă baza;

– în aceste condiții, am fi putut denumi *domnar*, *stolnicar*, *tăbăcar*, *toboșar* drept *formații analogice*. Întrucât trei dintre ele au fost înregistrate în dicționare, iar cel de al patrulea într-un studiu de specialitate (Claudia Tudose, *Derivarea*) și calificate deja „derivate”, pentru a ne disocia, le denumim *pseudoderivate*. Create după principiul derivării, ele reprezintă cuvinte noi numai parțial, sub aspectul formei, devenind sinonime ale cuvintelor primare. Apariția acestora arată, încă o dată, că limba este un organism viu, că în procesul de comunicare, creativitatea vorbitorilor este imprevizibilă, iar regulile sunt încălcate, în virtutea exigenței acestora;

– cât privește repartiția termenilor prezentați, putem observa că într-adevăr, „aceștia sunt atestați într-o anumită zonă lingvistică” (Tudose, *op. cit.*, 280): *domnar*, în partea nordică, *stolnicar*, în partea opusă, cea sudică, iar *toboșar*, specific, pentru început, aceleiași arii nordice se generalizează prin preluare în limba standard, ca și *tăbăcar*. Impunerea acestora din urmă se explică prin

necesitatea numelui de muzicant corespunzător instrumentului respectiv ori de muncitor pentru tăbăcitură, ca termeni unici. În timp ce *domnar* și *stolnicar* dublează bazele respective, *tăbăcar* și *toboșar*, s-au fixat și s-au răspândit în consecință, prin preluare în limba standard, în detrimentul termenilor primordiali în restrângere progresivă evidentă, după cum atestă DLR.

Cât privește originea termenilor discutați, dicționarele ar trebui să indice „formație analogică: cf. ...” pentru a evidenția caracterul lor nonderivativ.

ABREVIERI

AFLR	<i>Arhiva fonogramică a limbii române</i> a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.
Bârlea, L.P.M.	Ion Bârlea, <i>Literatură populară din Maramureș</i> , [Vol.] I–II, [București], Editura pentru Literatură, 1966.
Bîrlea, <i>Antologie</i>	Ovidiu Bîrlea, <i>Antologie de proză populară epică</i> , vol. I–III, București, 1966.
Bud, P. P.	Tit Bud, <i>Poezii populare din Maramureș</i> , adunate de ..., București, 1908.
CADE	I. - Aurel Candrea – Gh. Adamescu, <i>Dicționarul enciclopedic ilustrat</i> . Partea I: <i>Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi</i> de I.-Aurel Candrea. Partea II: <i>Dicționarul istoric și geografic ilustrat</i> , de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
Ciașanu, <i>Vâlcea</i>	G. F. Ciașanu, G. Fira și C. M. Popescu, <i>Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi</i> , cu un glosar, București, Editura Cultura Națională, 1928.
CL	„Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
DA	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948.
DEX	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, <i>Dicționar explicativ al limbii române</i> , ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1986.
DGS, I–III	<i>Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice</i> , volumul I, Literele A–C; volumul II, Literele D–O; volumul III, Literele M–Z, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, 2009, 2010, 2011.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (DLR). Serie nouă, București, Editura Academiei, 1965 și urm.
DR	„Dacoromania”, Cluj, 1921–1948.
<i>Folclor Maram.</i>	<i>Antologie de folclor din județul Maramureș</i> , Vol. I. <i>Poezia</i> , redactor responsabil Ion Chiș Ster, Baia Mare, Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din județul Maramureș.
<i>Gl. regional</i>	V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, <i>Glosar regional</i> [București], Editura Academiei, [1961].
Nestorescu, <i>Glosar</i>	V. Nestorescu, <i>Românii timoceni din Bulgaria</i> . Glosar dialectal, București, București, Editura Academiei Române, 2011.
Pamfile, <i>Crăciunul</i>	T. Pamfile, <i>Sărbătorile la români. Crăciunul</i> . București, 1914 (Academia Română. Din viața popurului român. Culegeri și studii XX).
Papahagi 1925	Tache Papahagi, <i>Graiul și folclorul Maramureșului</i> , București.

SCL	„Studii și cercetări lingvistice” [București], Institutul de Lingvistică din București. Anul I (1950), ș. u.
SDLR	August Scriban, <i>Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)</i> . Edițiunea întâia, Iași, 1939.
Sevastos, <i>Nunta</i>	E. Sevastos, <i>Nunta la români</i> , Studiu istorico-etnografic comparativ. București, 1889.
Șez.	<i>Șezătoarea</i> . Revistă pentru literatură și tradiții populare, Fălțiceni. Anul I, 1892 ș. u.
TDO	<i>Texte dialectale. Oltenia</i> , publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Coțuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, 1967.
Tudose, <i>Derivarea Valea Dunării</i>	Claudia Tudose, <i>Derivarea cu sufixe în româna populară</i> , 1978. <i>Sărbători și obiceiuri</i> . Răspunsuri la chestionarele <i>Atlasului etnografic român, Românii din Bulgaria</i> , volumul II. <i>Valea Dunării</i> , coordonator Emil Țărcomnicu, București, Editura Etnologică, 2011.

SUR QUELQUES PSEUDO-DÉRIVÉS AU NIVEAU DIALECTAL

RÉSUMÉ

L'article discute quelques mots appartenant au vocabulaire dialectale (*domnar, stolnicar, tăbăcar, toboșar*), créés dans la même manière: pas par la dérivation, mais par l'analogie avec des termes situés dans le même contexte qui ont imposé leur extension formelle par une particule non dérivative.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

MORFOSINTAXA ARTICOLULUI ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE ACTUALE

VICTORELA NEAGOE

În cele ce urmează, ne propunem să efectuăm o sinteză asupra categoriei lexico-gramaticale a articolului (la numele comune și la numele proprii de persoană) în dacoromâna actuală, să stabilim inventarul de forme și variante, ariile geografice și distribuția particularităților formale și sintactice, ținând seama și de coocurența formelor aflate într-un raport de variație liberă.

Studiul de față, elaborat pe baza corpurilor de texte dialectale publicate (inclusiv cele culese în afara granițelor României, în Ungaria, Bulgaria, Ucraina și Federația Rusă), a (micro)monografiilor dialectale¹, a contribuțiilor referitoare exclusiv la particularitățile arhaice ale articolului, coroborate cu datele cuprinse în atlasele lingvistice generale și regionale, îmbină, din punct de vedere metodologic, descrierea sincronică cu cea diacronică.

În comparație cu atestările din secolele anterioare, articolul se caracterizează, la nivelul graiurilor dacoromâne actuale, printr-o remarcabilă stabilitate lingvistică.

1. ARTICOLUL HOTĂRÂT ENCLITIC

1.1. Articolul enclitic (masculin și neutru) de nom.-acuz. sg. **-(u)l** se conservă în arii marginale și izolate ale dacoromânei, în raport de variație liberă cu **-u** (care, la nivelul limbii vorbite, a preluat funcțiile articolului enclitic **-(u)l**):

– Țara Moșilor: *bătrânul*², *fagul*, *frâul*, *ursul* (cf. Papahagi 1925b: 70, 79, 83; Șandru 1934: 207, 221, 223; ALRT: 57, 63–64, pct. 95; Petrovici 1939: 124–125, 151–152, 165–166; Tratat: 303). Cercetările efectuate în ultimele două decenii ale secolului al XX-lea confirmă persistența articolului **-(u)l(u)**, în același raport de variație liberă cu **-u** (cf. Neagoe, *Apuseni*). Articolul **-(u)l** poate fi urmat de *-u* final

¹ În descrierile referitoare la morfosintaxa diferitelor unități teritoriale, articolul nu a fost tratat consecvent și sistematic, deoarece s-au urmărit, mai ales, particularitățile relevante, distinctive, zonei cercetate, sau posibila încadrare a lor în cele două subdialecte: unul nordic, iar celălalt sudic.

² Exemplele nu au fost redată în transcrierea fonetică utilizată în materialele dialectale excerptate, nefiind relevantă din punctul de vedere al morfosintaxei dialectale.

afonic, dar și silabic: *cu frâulu-n cap, în jurulu di-on an* (Șandru 1934: 207, 223; cf. Pavelescu 1945: 94); *cu clopulu-n cap* (ALR II, s.n., VI, h. 1648, pct. 95). E. Petrovici (1988: 50) nota în caietele de anchetă faptul că și copiii rostesc **-ulu**.

Sporadic, a fost notat în sud-vestul Transilvaniei: *feciorul, s-au împlinit timpul* (Șandru 1935: 162, 207); *În capetul lunciei* (Densusianu 1915: 45, 199; cf. Șandru, Brânzeu 1933–1934: 202, 221);

– în unele zone ale subdialectului moldovenesc (Bucovina de nord, Transnistria și sudul Basarabiei): *bărbatul, ciocanul, satul* (cf. S. Pop 1941: 430; ALRT: 168–170, 172, pct. 386, 399; Petrovici 1988: 374, pct. 399; Tratat: 219–220; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 94);

– în graiurile dacoromâne vorbite pe malul drept al Dunării, în Bulgaria: *bubatul, pământul* (Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVII).

În restul teritoriului dacoromân, la fel ca în secolele precedente, articolul **-(u)** nu se mai rostește, funcțiile acestuia fiind suplinite de vocala precedentă **-u**.

În arii marginale ale dacoromânei se menține **-(u)** la numele proprii masculine:

– în aria transnistreană (între Nistru, Bug și Donet): *Crețul, Lungul* și în cea bucovineană: *Lupul, Onciul* (cf. S. Pop 1941: 430; Tratat: 219; Zagaevschi 1990: 9–10; Marin, Mărgărit, Neagoe 2005: 12);

– în Țara Moșilor: *Bocul, Fluturul* (Papahagi 1925b: 66–69); *Pașcul Drili* (Petrovici 1939: 167);

– în Țara Hațegului: *Grăi Ionul* (Densusianu 1915: 166);

– în graiurile românești de pe malul drept al Dunării, în Bulgaria: *Radul* (cf. Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVII).

Menționăm forma articulată *tatăle* la nom.-acuz. sg., înregistrată în Maramureș: *tatăle (de la sluga meu)* (ALRM II, s.n., IV, h. 1315, pct. 353; cf. Papahagi 1925 a: LXVI) și în Bistrița-Năsăud: *o dătuț din tatăle ficiorului* (TDBN: 171, 345; cf. Istrate, Turculeț 1971: 202).

În unele localități din Mărginimea Sibiului, articolul **-le** prezintă varianta **-lea** la nom. sg. al substantivelor masculine de declinarea a III-a: *cărbunelea, mirelea* și la nom. pl. al substantivelor feminine și neutre: *bubelea, cosățalea, zilelea; oauălea, picioarelea* (Păcală 1915: 130, 216, 219–220, 247; cf. Petrovici 1988: 130).

Substantivele masc. și fem. cu nom.-acuz. pl. articulat în **-ii** prezintă articolul contras cu desinența numelui, în majoritatea graiurilor dacoromâne: *părinți / părinți* (în funcție de caracterul consoanei precedente), cu excepția unor graiuri moldovenești (inclusiv cele transnistrene) și maramureșene care păstrează (nu exclusiv) atât desinența, cât și articolul; *băieții, dânșii, părinții* (S. Pop 1941: 458, pct. 434, 445; cf. ALRM I, II, h. 211, h. 213; ALRT: 191, pct. 463, 478, 646); *păcurarii, drațăi* (Papahagi 1925a: LXVI).

1.2. Folosirea articolului hotărât.

1.2.1. În graiurile din nord-vestul Transilvaniei, prenumele masculine, terminate în consoană, urmate de un determinant – nume propriu, primesc articolul hotărât **-u**: *Toaderu Măriini, Pamfilu lui Cuchioiu, Ioanu li Bogdan* (Petrovici

1988, pct. 219, 228, 272, 284, 310, 346; cf. Teaha 1961: 91; Mușlea 1932: 216; Iancu 1964: 555). Determinarea prenumelui masculin prin substantive grade de rudenie sau printr-un atribut pronominal impune, de asemenea, apariția articolului: *Simionu mătușii, Gligoru nost* (Iancu 1964: 555). Numele proprii masculine, terminate în *-ă, -e* primesc articolul hotărât enclitic specific femininelor: *Găvrila Paraschi* (*ibidem*; cf. Petrovici 1929: 580).

1.2.2. Substantivele fără o determinare atributivă, precedate de prepoziții care se construiesc cu acuzativul, se articulează enclitic, la fel ca în secolele precedente (cf. Densusianu, HLR: 382; Lacea 1927: 81; Pușcariu 1938: 413):

- Țara Oașului: *Ce mereț în marea* (Mușlea 1932: 197);
- Sălaj: *pântru jocu* (ALRT: 126, pct. 260; cf. ALR II, I: MN [2721], pct. 272; Tratat: 380);
- Maramureș: *pântru marhăle* (Papahagi 1925a: 127, 131, 138, 162; Tratat: 341; Vulpe 2006: 74);
- Bistrița-Năsăud: *pentru cămeșă* (Tratat: 380);
- Mărginimea Sibiului: *l-o bătut ca pe coasa* (Păcală 1915: 130);
- Basarabia, Bucovina și graiurile transnistrene: *pentru casăle* (S. Pop 1941: 430; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 120);
- graiurile din nordul Bulgariei: *la fântâna* (Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVII).

Cele mai multe atestări din nordul teritoriului dacoromân se referă la regimul sintactic al prepoziției **pentru**, atât cu valoare finală, cât și cu valoare cauzală (cf. Tratat: 341, 380), dar articularea s-a extins, așa cum rezultă din exemplele înregistrate, și în relație cu prepozițiile **în, la, pe**.

1.2.3. În unele graiuri muntenești, se păstrează în forma articulată adjectivul precedat de articolul demonstrativ: *omu cela bunu* (ALR II, s.n., VI, h. 1604, pct. 316); *casăle ălea multele* (Gamillscheg 1936: 167; ALRR – Munt. și Dobr., IV, MN, pl. 28–29 înregistrează construcția într-o arie extinsă care cuprinde jumătatea de sud a provinciei) (harta 1).

Exemplele de tipul *omul cela bunul*, citate în lucrările de istorie a limbii pentru secolul al XVI-lea și al XVII-lea, aparțin, de asemenea, graiurilor sudice ale dacoromânei (cf. Densusianu, HLR: 393; Diaconescu 1970: 239).

1.2.4. Pronumele relativ **care** apare, rar, articulat, în zone conservatoare (cf. Densusianu, HLR: 189): *le dădea la acăr la carele câte-o ogradă* (ALRT: 148, pct. 346; cf. Neagoe, Mărgărit 2006: XC).

1.2.5. Neutralizarea opoziției adjectiv–pronume nehotărât: *on altu păcurari / altu o făcut on uspăț* (Petrovici 1939: 153) caracterizează graiurile vestice și nordice (Banat, nord-vestul Olteniei, sud-vestul Transilvaniei, Crișana, Maramureșul de la sud și nord de Tisa și unele graiuri moldovenești (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1749, 1751, 1756; ALRT: 144, pct. 325; Vulpe 2004: 278, 281; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 101).

1.3. Omiterea articolului hotărât.

1.3.1. În aria care cuprinde nord-vestul Banatului, Crișana, Oaș, Maramureșul de la nord și sud de Tisa, Transilvania (cu excepția zonei subcarpatice), numele proprii feminine, ca și cele masculine cu terminația **-a** sau **-ea**, nu primesc articol enclitic la nom.-acuz., la fel ca în secolul al XIX-lea (cf. Neagoe 2011: 165): *Ană, Floare, Justină, Mărie, Pălăguță, Savetă, Rahilă* (cf. ALR II, s.n., V, h. 1548–1560; Petrovici 1988, 48, 49, 169, 186, 191; Teaha 1961: 92, 147; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 94; Tratat: 333, h. 116); *bade Lucă* (ALRT: 97, pct. 219).

În aproximativ aceeași arie, numele topice terminate în **-a** (mai ales cu funcția de complement de loc), precedate de prepoziții, nu sunt articulate: *în Bistriță, în Tihuță* (ALRT: 97, 163, pct. 219, 365).

1.3.2. În graiurile crișene și în cele maramureșene, în anumite sintagme, nu se articulează substantivul atunci când este determinat printr-un nume în genitiv: *vâr capului, vâr limbii, nare nasului* (Pușcariu 1938: 413; NALR – Cr., I, h. 5, pct. 134; ALRR – Trans., I, h. 6, pct. 349, 372); *în vârv cășii* (Pavelescu 1945: 118).

1.3.3. Sporadic, substantivul nu se articulează în construcții cu **tot, toate**, în puncte izolate din Transilvania: *în toate zile* (ALR II, s.n., VI, h. 1748, pct. 53, 64, 310, 325 și 130); *alerga oile în toate părți* (Moroianu 1931: 17); *în toate zile, în tăte oi* (Papahagi 1925a: LXXXI), precum și în graiurile din Ungaria: *în tăt an* (Marin, Mărgărit 2005: LXXXIII).

1.3.4. Într-o arie compactă care cuprinde Bucovina de nord, nord-vestul Basarabiei și ambele maluri ale Nistrului, precum și în unele graiuri insulare din Ucraina, se conservă sporadic, în raport de variație liberă, forma nearticulată a pronumelui personal **dâns** „el” pentru sg. și **dânș** pentru pl., atunci când este însoțit de prepoziții: *șădi baba cu dâns* (ALRT: 186, pct. 455; cf. TD – Nistru: 5, 95, 136; Lăzărescu, Neagoe 1978: 115–116; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 98).

Rar, a fost înregistrată construcția și în graiurile vestice și nordice: *miriaza dă cu bâta pi calu mireazului să fie dâns calcat* (Petrovici 1939: 130, 166).

1.4. Articolul hotărât de genitiv-dativ singular.

Subliniem faptul că predilecția tuturor graiurilor dacoromâne pentru formele flexionare ale substantivului-atribut rămâne constantă, în contradicție cu tendința general populară de exprimare analitică a funcțiilor cazuale.

Dacoromâna prezintă, în arii corelative, variante ale articolului enclitic de gen.-dat., sg. și pl., atât la substantivele feminine, cât și la cele masculine.

Tendința de simplificare și de modificare a desinenței în contact cu articolul enclitic la gen.-dat. sg. al substantivelor feminine, manifestată din secolul al XVI-lea (cf. Diaconescu 1970: 206; Frâncu 2009: 37) nu s-a realizat complet în graiurile din jumătatea nordică a dacoromânei.

1.4.1. În prima jumătate a secolului al XX-lea, au fost înregistrate, rar, exemple în care se conservă atât desinența, cât și articolul atașat acesteia: **-âei, -iei**, la substantivele fem. din clasa de flexiune: sg. **-ă** / pl. **-e**; sg. **-e** / pl. **-i**:

– în subdialectul maramureșean: *Da-n capătu punțâei / Este-un ciung de brad uscat; Și fruntea tărățâei / Pă deasupra sătâei / Și codați brânzâei; Fugi, potca apiei / Fugi potca pketriei* (Papahagi 1925a: LXVI, 27, 43, 130, 159);

– în graiurile din centrul Transilvaniei: *pe timpu iobăjiei, granița Galiției* (Frățilă 2006: 13, 33).

– în graiurile moldovenești din stânga Nistrului: *diintea casâii, Fântâna Grozâii* (Șandru 1998: 194).

Spre deosebire de subdialectul maramureșean, unde s-a păstrat și în vorbirea curentă (cf. Papahagi 1925b: LXVI), în graiurile din sud-vestul Transilvaniei, terminația arhaică **-âei** se întâlnește exclusiv în textele folclorice: *casâei, masâei* (Șandru, Brânzeu 1931–1932: 320); *În capetul lunciei / Plățește plata furciei* (Densusianu 1915: 199).

Terminația **-ei, -âi, -ii** (desinența *-e (-ă) + articolul -i*), ca rezultat al reducerii articolului enclitic *-ei > -ii > -i* a fost atestată:

– în Țara Moșilor: *ușa casâi* (Papahagi 1925b: 79); *pragu casâi, turnu bisericii* (Șandru 1934: 230, 231);

– în Țara Hațegului: *Suie-n vârvu portițâi / Bate-n lungu ulițâi* (Densusianu 1915: CCLXIX, CCLXX, 199);

– în subdialectul maramureșean: *cuconu nevastăi, în ușa besericei, da la Mărirea țarei noastre* (Papahagi 1925a: 159, 165–167, 171);

– în unele graiuri moldovenești (inclusiv cele transnistrene): *la colțu casâi, miezu nopțâi* (ALRM, I, II, h. 211, 213; ALRT, pct. 455, 463, 478, 514, 551, 605, 646; cf. S. Pop 1941, pct. 434, 445).

În celelalte graiuri a avut loc transformarea grupului desinență + articol într-un singur element, notat *-i* sau *-î*, în funcție de contextul fonetic: *boii popi* (ALRT: 145, 224, 228, pct. 334, 666, 682), *stâlpu porți* (Frățilă 1982: 124–125).

1.4.2. Articolul enclitic masc. și neutru sg., la cazurile oblice, are în dacoromână, în arii corelative, trei variante: **-lui, -lu și -li**.

1.4.3. Varianta **-lui** se întâlnește în toate graiurile dacoromânei, dar, cu precădere, în Banat, Muntenia, Dobrogea, în centrul și estul Transilvaniei, în Maramureșul de la sud și nord de Tisa, în sudul Moldovei și al Basarabiei: *păsările ceriului, sufletu mortului, dăruim fînului* (ALRT: 161, 192, pct. 362, 463).

Numele proprii masculine (precum și cele topice care conțin un antroponim) conservă, la fel ca în limba veche (Diaconescu 1970: 224), formele articulate enclitic la gen. sg., în vestul, nordul și centrul Transilvaniei: *Mitru Cucului* (Petrovici 1929: 580); *Mitu Moganului* (Șandru, Brânzeu 1931–1932: 320); *Vremea Iancului* (Șandru 1934: 235); *Ion Dumitrului* (ALR II, s.n., VI, h. 1597); *Ionu lu Ionu Tincului* (Roșca 1978: 325); *Poiana Ștefului* (R. Sp. Popescu 1970: 385), precum și în unele graiuri moldovenești (Turculeț 1984: 365).

În același grai, coexistă articolul enclitic cu cel proclitic, în raport de variație liberă: *Iona Tincului / Constantin lu Pătru* (Roșca 1978: 326).

În nord-vestul Transilvaniei, dar și în puncte izolate din interiorul arcului carpatic, numele proprii masculine terminate în *-a*, *-e* și *-ea* se articulează enclitic la gen. sg., la fel ca prenumele feminine: *Petrea Daniu* (Petrovici 1929: 581); *Găvrila Gheorghii*, *Petru Costii* (ALR II, s.n., VI, h. 1598). Rar, numele proprii masculine, terminate în *-a*, articulate enclitic, pot fi precedate și de articolul genitival: *Petru a Costii* (idem, pct. 325).

În majoritatea graiurilor din Transilvania, Maramureș, Moldova și din vestul Munteniei, prenumele feminine din onomastica populară sunt articulate enclitic la gen.-dat.: *Maria Ilenei* (Tiugan 1973: 190); *Oanea Florichii* (Iancu 1983: 41).

1.4.4. Variantele **-lu** și **-li**, în ariile de ocurență, se află în raport de variație liberă cu **-lui** (hărțile 2, 3).

Varianta **-lu**, atestată sporadic în perioada anterioară (vezi Neagoe 2011: 166), este ocurentă într-o arie unitară, în jumătatea nordică a subdialectului moldovenesc (inclusiv graiurile bucovinene, basarabene și transnistrene): *fata moșulu*, *i-am spus băietanulu* (ALRT: pct. 414, 431, 520, 537, 571; S. Pop 1941: 434; NALR – Mold. și Bucov. I, h. XVIII; Turculeț 1984; Lăzărescu, Neagoe 1978: 115; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 95).

Encliticul **-lu** are curs și în antroponime: *Gligore a Oloierulu* (pct. 440) și în toponime: *Părău Târgulu* (pct. 381); *Valea Cureachiulu* (pct. 436), *Pia Boierlu* (pct. 403) (cf. Pușcariu 1974: 450; Petrovici 1988, pct. 478, 646).

În aceeași localitate, coexistă în toponime variantele enclitice **-lu** și **-lui** cu procliticul **lu**: *Vadu Horoniculu* / *Vadu Horonicului* / *Dealul lu Precup* (Pușcariu 1974: 450).

Sporadic, varianta **-lu** a fost înregistrată în graiurile din Ungaria: *floarea soarelu*, *sâmbăta Crăciunulu* (Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII) și în zona subcarpatică a Munteniei: *postu Crăciunulu* (TDM, I, pct. 683; TDM II, pct. 721; cf. Gamillscheg 1936: 128).

1.4.5. Varianta **-li** este ocurentă la gen.-dat. sg. al substantivelor comune (masculine și neutre), precum și în antroponime și toponime, în raport de variație liberă cu **-lui** (**-lu**), în arii dispersate, uneori punctuale, în majoritatea graiurilor dacoromâne: Munții Apuseni, nordul Crișanei, Sălaj, Maramureș, sud-estul Transilvaniei (Țara Oltului), vestul și nord-estul Munteniei, punctual în nord-vestul Bucovinei, nordul Moldovei, precum și în graiurile transdanubiene (cf. ALR I, I, h. 3, 24, 58; ALR II, s.n., I, h. 2; ALRR – Trans. I, h. 50; III, MN, pl. 60; ALRR – Munt. și Dobr., I, h. 25; TDM II, pct. 701, 733, 748; NALR – Mold. și Bucov., I, h. 23, 24, XVIII, pl. 21; Tratat: 97, 303, 317, 373; Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXV): *înaintea Paștiuli*, *câinele pământuli*, *capătu satuli*; la supranume *Maria Uărbuli* (Petrovici 1988: 56, pct. 102); *a Părvuli* (idem 1939: 163); în toponime: *Coasta Cornișuli*, *Dealul Moșuli* (Pușcariu 1974: 450, nota 1, pct. 1, 158); *Valea Ghizdituli* (Petrovici 1988: 47, pct. 95).

În nordul subdialectului crișean, articolul enclitic **-li** apare exclusiv la substantivele terminate în consoană, în **-u** vocalic, **-u** semivocalic și **-i** semivocalic, iar **-lui** pentru cele care, la nom.-sg., au terminația **-e**: *caluli*, *puiuli*, dar *cânelui* (cf. Iancu 1964: 554).

În aceeași arie dialectală, **-li** coexistă cu celelalte forme ale articolului enclitic sau proclitic, aflându-se în raport de variație liberă: *Fața Carașuli* / *Dosu Tomașului*; *Valea Lupuli* / *Valea Robavului*; *Vârvu Feți Scaiuli* / *Vârvu lu Crăiuț*; *Vârfu Făgetuli* / *Iacob Marie ali Iacob Ioan* (Pușcariu 1974: 450, nota 1, pct. 160, 166, 269, 273).

Spre deosebire de aria articolului enclitic **-lu** (mai bine conturată și mai unitară geografic), aria **-li** este discontinuă din punct de vedere geografic și neunitară lingvistic. Nucleul acestei forme se află în zona Munților Apuseni, unde **-li** are și o poziție proclitică.

1.4.6. Articolul enclitic de gen.-dat. pl. **-lo**, pentru **-lor**, ocurent la substantive comune (masc. și fem.), la antroponime și toponime se întâlnește în Țara Moșilor: *Tău iezilo*, *iarba fiarelo* (Petrovici 1939: 162, 164–165); *șezătoarea vacilo*, *răzloaga oilo*, *caii oamenilo* (ALR II, s.n., II, h. 318, 401; VI, h. 1586, 1608), în Ținutul Pădureni: *păstoriu luptilo*, *coliba Purceleștilo* (Neagoe 1992b: 162); *lâna oilo*, *Vârvu Medelinilo*, *Dosu Hădăilo* (Cazacu 1966: 112, nota 42) și, rar, în Țara Hațegului: *Părău Colibilo* (Densusianu 1915: 65).

Remarcăm varietatea formelor articolului enclitic și proclitic, sg. și pl., ocurente în graiul din Țara Moșilor: **-li** pentru masc. și neutru, **(a)li** și **li** proclitice pentru substantive proprii masc., fem. sau pentru cele care exprimă un raport de înrudire și **-lo** enclitic, la pl. substantivelor comune (masc. și fem.), la antroponime și toponime. Fiecare dintre cele trei variante menționate, relevante pentru morfologia graiului din Țara Moșilor, se regăsesc și în alte arii dialectale. Prin selectarea tuturor acestor morfeme cazuale, graiul moșilor se opune subdialectului crișean, unde este ocurent numai **(a)li** proclitic și **-li** enclitic (cf. Tratat: 302), graiului din Țara Oltului (cf. Pușcariu 1974: 450) și celui din nordul Bucovinei (cf. NALR – Mold. și Bucov., h. XVIII) unde apare numai **-li** enclitic, precum și graiului pădurenilor unde este atestat, exclusiv, **-lo** la gen. pl. (cf. Neagoe 1992b: 162).

1.4.7. În microtoponimia unei microarii, situate în nordul Munților Apuseni și într-o localitate din jud. Alba, a fost înregistrată varianta enclitică de gen.-dat. pl. **-(i)o**, în variație liberă cu **-lor**: *Părău Lucheșt(i)o*, *Fântâna Dermăneșt(i)o* (Vlad 1983). Remarcăm faptul că toate exemplele atestate au în compunere determinanți la origine antroponime.

1.5. Nemarkarea prin articol a substantivului-atribut.

1.5.1. Cu toate că articolul este mijlocul necesar pentru exprimarea cazurilor oblice, în arii izolate ale dacoromânei, se păstrează construcții arhaice în care substantivele cu funcție atributivă apar în formă invariabilă, raportul de gen.-dat.

realizându-se prin simplă juxtaponere. În plan sintagmatic, valoarea de genitiv este preluată de topica numelui:

– în graiurile moldovenești (inclusiv cele bucovinene și basarabene): *capătu lemnu, în timpu cositu, sudoarea calu* (Șandru 1933: 105; Zagaevschi 1990: 19; Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 95; Turculeț 1984: 380);

– în Maramureș: *ș-o tăiat mâna pruncu Hanului din Țara (H)ățegului; Balcu și Gorzu o fo fundamentu satu ista* (Papahagi 1925a: 158–159);

– Oaș: *La giuământate codru, s-o pus gios* (Mușlea 1932: 163);

– în graiurile din Ungaria: *postu Crăciun* (Marin, Mărgărit 2005: 12).

1.5.2. Construcția substantiv propriu nume de persoană, cu valoare atributivă, nemarcată în planul expresiei la genitiv și dativ, menționată în textele vechi până în secolul al XVII-lea (cf. M. Avram et alii 2007: 81) a fost înregistrată, rar, în graiul moșilor: *să fiu noră Pucuțoș* „Pucuțoaie”³ (Petrovici 1939: 160).

1.5.3. Într-o arie compactă din vestul și nordul dacoromânei, cu iradieri spre centrul și sudul Transilvaniei, substantivele care denumesc grade de rudenie (indiferent de genul substantivului), urmate de un adjectiv posesiv, păstrează forma invariabilă a grupului pentru exprimarea gen.-dat.: (*socrul*) *frate-meu*, (*pălăria*) *frate-meu* (ALRM II, s.n. IV, h. 1321–1322); *casa maică-sa* (ALRM II, s.n., II, h. 184).

Forma invariabilă a grupului la gen.-dat. se întâlnește sporadic și în alte zone, în variație liberă cu diferite procedee sintactice: *pe lumili mumă-sa* (Petrovici 1988: 417, pct. 858).

În subdialectul bănățean, în sudul ariei crișene, prin Muntenia și Moldova (inclusiv în graiurile transnistrene), grupul respectiv este articulat proclitic (v. *infra*).

1.5.4. Graiurile vestice și nordice *conservează* (cf. Densusianu, HLR: 146) formele vechi, moștenite, de gen.-dat., urmate de adjective posesive, nearticulate enclitic: *fratele tătâne-tău*, *i-om da mâne-ta* (cf. ALRM II, s.n., I, h. 183, 184; Papahagi 1925a: LXVI; Șandru 1934: 211; idem, 1935: 164, 169; *Tratat*: 303; Marin, Mărgărit 2005: LXXVII).

Articularea proclitică a acestui grup: *i-am spus lu tătâne-său* sau extinderea sporadică a formei *tătâne* la nominativ: *cum o zăs tătâne-to* (cf. *Tratat*: 303) dovedesc slăbirea valorii de gen.-dat. a substantivelor arhaice (cf. Diaconescu 1970: 242).

³ Nu îmbrățișăm opinia lui E. Petrovici (nota 1, p. 159) după care porecla *Pucuțoș*, glosată „Pucuțoaiei” ar fi la cazul genitiv. Înclinăm să credem că este vorba de un atribut-substantival, nemarcat la cazul oblic, *Pucuțoaie*. Interpretarea noastră este susținută de notarea *-oș* în *plōș* „ploaie”: *Să faci dim plōș* (ibidem: 159), de ocurența desinenței *a*, pentru *-ie*, la substantivele comune feminine sau proprii masculine: *bataa*, *claa*, *Niculaa* și a flectivului *a*, în loc de *-ie* la formele de ind. prez. și conj. prez., pers. 3 sg. și pl. la verbe: (*să*) *taa* „să taie”, (*să*) *paa* „să pară” < (*să*) *paie* (formă care conservă *i* în paradigmă), înregistrate în graiul moșilor (Neagoe, *Apuseni*).

2. ARTICOLUL HOTĂRĂT PROCLITIC

Dacoromâna posedă variantele proclitice **lui**, **lu**, **li**, în arii corelative.

2.1. Articolul proclitic de gen-dat. **lui**, care s-a impus în limba literară, are curs în multe zone din Transilvania (cu excepția părții de sud-vest), prin Maramureș, Crișana, Oaș, Moldova (fără partea de nord-vest și fără extremitatea sudică) și numai sporadic prin Oltenia și Muntenia, în alternanță cu **lu** sau **li** proclitice în anumite arii (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1597–1599, 1601, 1679; Turculeț 1984: 367, h. 1).

Articolul proclitic **lu** este relevant prin formă, răspândire și frecvență pentru aria sudică a dacoromânei: Banat – Hunedoara, Transilvania de sud, Oltenia, Muntenia și Dobrogea, arie ce se grupează, în ceea ce privește forma, cu dialectele sud-dunărene: meglenoromâna și istroromâna (cf. Tratat: 515, 568).

Unica formă ocurentă în graiurile dacoromâne vorbite în afara granițelor este varianta **lu** (cf. Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 95; Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII; Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVI; Marcović 1969: 189).

Varianta **lu** alterna cu **lui** încă din secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, HLR: 171–173; Rosetti, ILR: 536; Gheție *et alii* 1997: 327). I. Gheție și Al. Mareș (1974: 229), bazându-se pe compararea documentelor din secolele XVI–XVIII, consideră forma **lu** „o inovație sudică [s.n.] care s-a extins treptat spre nord”. Oscilația formelor rămâne constantă și la nivelul graiurilor actuale.

E. Petrovici (1988: 373, pct. 399) notează procliticul **lui**, alternând cu **lu**: *Gheorghe a lui Miron / Ștefan a lu Truță*, iar S. Pop (ap. Pușcariu 1974: 458, nota 1) înregistrează coexistența formelor proclitice *lui/lu* cu cele enclitice, atât în antroponime, cât și în toponime: *Florica lui Gurzău / Mărie Huțului* (pct. 30); *Părău lu Moiseni / Părău Copășisului* (pct. 87); *Cotu Purcariului / Cotu lu Bou-Roș* (pct. 476).

În subdialectul crișean, procliticul **lu** coexistă, în raport de variație liberă, cu **li** proclitic sau **-lui** enclitic, atât la numele proprii masculine, cât și la cele feminine: *Mircea li Iancu Ursului; Florica lu Saveta / Floricuța li Marie* (Teaha 1961: 91).

În graiuri, ca și în limba literară, procliticul **lu(i)** are preponderent funcția de a marca gen.-dat. numelor proprii masculine (pentru articularea enclitică v. *supra*): *băiatu lu Vasile, Toader a lu Gheorghe Nemțean* (cf. Tratat: 175, 258, 302, 372).

Extinderea procedurii la prenumele feminine articulabile: *Să fie lu Ana, lu Pătru de pomană* (Petrovici 1935: 58) și la substantivele care intră în sfera înrudirii, urmate de o determinare atributivă exprimată prin adjective pronominale: *lu tat-su, lu soacră-sa* (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1591, 1602; Tratat: 175, 218, 258, 302, 372); *a lu imă-sa tat-so* (TD – Nistru: 149) reprezintă un fapt popular (cf. Vulpe 1973: 364).

Prin analogie cu declinarea numelor proprii masculine, **lu** s-a extins la substantive comune, masculine (și neutre) și feminine, animate sau inanimate,

articulate sau nearticulate: *ajutau lu ciobanu, vadra lu baba* (Tratat: 258), *coarnele lu berbec* (Șandru 1935: 141), *bou lu vecin, păru lu muiere* (idem, 1936: 138); *unghea lu găină* (idem, 1938: 191); *în vâru lu scară, recolta lu grâu* (Tratat: 258–259); *tata lu fată* (Vulpe 2004: 68); *dî la mijlocu lu cruce, brâu lu moșuică, la capu lu copil* (ALRT: 26, 27, pct. 2, 4, 29).

Lu s-a extins și la pluralul substantivelor: *lu călători* (ALRM II, s.n., IV, h. 1328, pct. 29; Tratat: 258); *i-a dat lu iezișori* (Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 95; Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII).

În unele graiuri, **lu** precede adjectivul articulat cu articolul demonstrativ, realizându-se o dublă articulare: *lu cei gazde, lu hăi bogăți* (ALRM II, s.n. IV, h. 1364; Petrovici 1935: 141; cf. Teaha 1961: 91).

Sporadic, **lu** este înregistrat la gen.-dat. unor pronume personale, demonstrative, nehotărâte sau relative, deși acestea au forme specifice la cazurile oblice: *crește păru lu ele* (Tratat: 258); *nevasta lu hălălant* (Șandru 1935: 132); *a lu cui s-o veștejit* (ALRT: 69, pct. 105; cf. Petrovici 1939: 58); *îi dai lu fiecare, le dăm lu care ț-e pofta* (Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVI).

Procliticul **lu** poate apărea și după prepoziții sau locuțiuni prepoziționale care se construiesc cu genitivul: *în urma lu fată* (Vulpe 1973: 363); *dăsupra lu vas* (Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII).

Tendența procliticului **lu** de a deveni marcă a cazurilor oblice pentru substantivele comune (in)animate și (ne)articulate, și chiar a pronumelor, este operantă în toate graiurile moldovenești insulare din sudul Ucrainei: *cum îi zice lui sat; a lu soră bărbat-so mătănea lu toț* (cf. TD – Nistru: 5, 125–126, 137).

Folosirea redundantă, expletivă, a articolului proclitic **lu** pentru substantive articulate enclitic la gen.-dat. a fost înregistrată, mai ales, în graiurile insulare, care manifestă preferința pentru hipermarcarea prin cumulul de morfeme, dar și în alte zone ale dacoromânei: *da rabușu lui baciului* (ALRT: 168, pct. 386); *puni picioru fratelui viu și cu a lu mortului* (idem: 237, pct. 723); *i zice lu mirulu* (Zagaevschi 1990: 11, 31; cf. Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 96).

Dublă articulare a fost înregistrată și în dialectul meglenoromân, unde genitivul sintetic cu articolul enclitic a fost substituit prin cel analitic, cu articol proclitic: *lu ampiratului feată* (Atanasov 2002: 264).

În (micro)toponimie apar, de asemenea, substantive nearticulate enclitic, precedate de **lu** proclitic: *Fântâna lui Țăgan* (Densusianu 1968: 469 și nota 1); *Piatra lu Rac* (Radu Sp. Popescu 1980: 144). D. Moldovan (1984: 302) consideră că, în toponimia românească, procliza s-a suprapus peste o formație mai veche, cu articol enclitic de gen., aproximativ în secolul al XVIII-lea. În sprijinul afirmației sale, autorul aduce drept argument dubla articulare enclitică și proclitică înregistrată: *Părău lu Surlii, Tarnița li Bihării*.

Se conservă articolul **lu** proclitic la genitivul substantivelor nearticulabile care denumesc lunile de peste an: *luna lu Mărțișor, luna lu Prier* (Petrovici 1939: 93); *luna lu Făurare* (ALRM, s.n., II, h. 597, 599, 601–608; cf. Densusianu 1915: 172).

Exprimarea cazurilor oblice printr-un determinant (ne)articulat, (in)animat, precedat de **lu**, este frecventă și productivă în graiurile sudice ale subdialectului bănățean, arie ce ar putea fi considerată nucleul inovației, cu iradieri spre graiurile de tip muntenesc (cf. Vulpe 1973: 363, 368; Vulpe 2004: 68, 70; Tratat: 258–259). Construcția a fost semnalată și în alte graiuri: Lăpuj, Bihor, Năsăud (cf. Șandru 1935, 1936, 1937, 1938). Menționăm faptul că procliza articolului definit **lu(i)** se întâlnește mai rar în Oltenia, dovedind conservatorismul acestei arii (cf. NALR – Olt., II, h. 203, XXIX).

Declinarea cu articol proclitic corespunde tendinței de gramaticalizare a opoziției personal/nonpersonal în exprimarea cazurilor oblice prin mijloace analitice și de menținere a formei invariabile a substantivului.

2.2. Varianta proclitică **li** este ocurentă în graiurile din nordul subdialectului crișean, în graiurile din Ungaria, în cele din Țara Moților și în cele din sud-vestul Transilvaniei (ALR II, s.n., VI, h. 1597–1599; Tratat: 302–303; Pușcariu 1974: 449, pct. 80, 156, 270, 280, 289; Marin 2000: 199), în interiorul ariei mai extinse, dar discontinui și dispersate, a encliticului **-li** (v. *supra*).

Funcțiile procliticului **li** sunt identice cu cele semnalate pentru *lu(i)*. El precede, la genitiv, substantive proprii masculine, feminine, nume ce definesc rudenția sau pronumele: *Ionu li Bogdan* (Petrovici 1988: 164, pct. 284); *Blagu li Macavei*, *Floricuța li Marie* (Teaha 1961: 90–91); *tata li moașa*, *fratele li soțu*, *luna li septembrie* (Neagoe, *Apuseni*); *fata li cutare și cutari* (Teaha 1961: 175–176; Tratat: 302).

În toate zonele ocurente, **li** coexistă, în raport de variație liberă, cu alte forme proclitice sau enclitice ale articolului de genitiv:

- *a li / lui: a li Țâli lui Ficoraturu* (Petrovici 1988: 164, pct. 284);
- *ali / li: ali fratele li omu meu* (Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII);
- *lui / li / -li: Ionu li Iacob / Trifonu li Rusanu Uărbuli* (Petrovici 1988: 56, pct. 102); *Iuănu li Bógdan / Iuănășu lui Mitru Bușuli* (idem: 164, pct. 284);
- *li / lu / -lui: Maria lu Ileană, Mircea li Iancu Ursului* (Teaha 1961: 90–91).

În graiurile crișene, **li** apare și în toponime, în variație liberă cu procliticul **lu** sau cu encliticul **-lui**: *Hârtopu li Pavăl / Hârtopu lu Toderaș / Hârtopu Lupului* (cf. Teaha 1961: 136).

Forme mixte, cu articol enclitic și proclitic de tipul *Cornel ali Tranului* (Neagoe 1992a), semnalate în limba veche (cf. Diaconescu 1970: 226) sunt ocurente și în graiurile actuale.

În nordul subdialectului crișean, unde se conservă la prenumele feminine, la origine supranume sau porecle vechi, procliticul **i**, la fel ca în subdialectul maramureșean (*i Lioaie, i Sie*), **li** se folosește, exclusiv, la prenumele masculine sau la numele de familie, menținându-se opoziția marcată de gen: *Iosivu li Curcoi, fata li David, Davidu li Morâșan* (Iancu 1983: 40–42).

Și în acest grai, prenumele (masculine și feminine) pot fi articulate enclitic la genitiv: *Gheorghe Vădanuli, Gavrița Gheorghii Vilii, Ionu Nastasii* (*ibidem*).

2.3. În graiurile cu aspect arhaic, se păstrează, în microarii, procliticul **al**, la genitivul unor antroponime masculine și toponime, în variație liberă cu alte forme ale articolului. E. Petrovici (1988: 174, 396) înregistrează articolul **al** la supranume, în Bihor: **al Somoș** (pct. 316) și în Basarabia: *Nazar al Dochin Dan*, în raport de variație liberă cu articolul proclitic: *Simion a lu Vania a lu Costia* sau cu cel enclitic: *Râpa Danulu* (pct. 478), iar S. Pop (ap., Pușcariu 1974: 396) în Bucovina: *Paraschiva al Petrii Lițoani* (pct. 370), în toponime din sudul Transilvaniei: *Ulița al Boii* (pct. 122) și din nord-vestul Olteniei: *Vârful al Gelii* (pct. 825).

Anchetele recente largesc aria atestărilor în Bucovina de nord, Transnistria și în sudul Basarabiei: *Adam al Pavăl*, *Niculai al Dionis*, *Tanase al Radu* (Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 95).

Articolul **al** este înregistrat în meglenoromână: *Vanči ăl Țfeta / ăl Crăsti ăl Tępa* (Atanasov 2002: 350, 353) unde coexistă cu **lu** proclitic: *Gonu lu Cârnat*, *Piti lu Țapu* (idem: 369, 377), și în aromână, unde s-a extins și la genitivul numelor proprii feminine, la numele de înrudire, precum și la dativ: *Gheorghii al Dina al Mița*, *Steriu al Tanasi al Sanchi* (Saramandu 2005: 20, 30).

2.4. Articolul proclitic de genitiv **ali**, însoțind substantive proprii masculine, are curs în Transilvania: Munții Apuseni, zona Clujului, a Târnavei Mari, prin județele Alba și Hunedoara, precum și în graiurile din Ungaria: *ali Todor*, *Bota Ștefan ali Ion*, *ali Gheorghii Liii*; *Iacob Marie ali Iacob Ioan*, *ali Pitoc* (cf. S. Pop, ap. Pușcariu 1974: 445, 450, nota 1, pct. 93, 100, 103, 156, 273, 283; Marin, Mărgărit, 2005: LXXVIII).

Alternanța formei proclitice **ali** cu encliticul **-li** are curs în aceeași localitate: *Iacob Marie ali Iacob / Vârful Făgetuli* (pct. 273).

În Țara Moșilor, **ali** precede și prenumele feminine, dispărând distincția de gen: *păru ali Rafilă* (Papahagi 1925b: 52). Anchetele dialectale recente, efectuate spre sfârșitul secolului, dovedesc vitalitatea folosirii procliticului **ali**. El este ocurent la substantive proprii masculine și feminine, la substantive care denumesc grade de rudenie, precum și la pronumele demonstrative, având funcții similare cu **li**, atestat într-o arie mai extinsă, care înglobează ocurența procliticului **ali**:

Ali Gheorghe, o moașă ali Pașca, cu ali Cornel; *Gheorghe ali Sântioana*; *ali soacră, cu ali astúia* (Neagoe, Apuseni); *ali Cadar, ali frate* (Marin, Mărgărit 2005: LXXVIII).

Formele mixte, create prin cumulul articolului proclitic **ali** cu cel enclitic al numelui determinat: *ali Tranului, ali Cioculi* (Neagoe, Apuseni), dovedesc fie o oarecare nesiguranță în folosirea acestui articol, fie preferința pentru marcarea suplimentară a flexiunii cazuale, tendință manifestată incipient pe parcursul evoluției limbii române.

2.5. Spre deosebire de atestările articolului proclitic **ai**, exclusiv la substantive proprii feminine nearticulate enclitic, de la începutul secolului al XIX-lea, în zona Năsăud (cf. Drăganu 1928: 314), Sever Pop (ap. Pușcariu 1974: 448) înregistrează,

sporadic, particularitatea în anchetele ALR, în sudul și sud-estul Transilvaniei, mai ales, la numele proprii masculine (articulate redundant și enclitic): *ai Moisi*, *ai Medri*, *ai Iovului* (pct. 129); *ai Stani*, *ai Bardășului* (pct. 158).

2.6. Declinarea arhaică a numelor proprii feminine cu articolul proclitic în variantele **a i**, **ai**, **ii**, **îi**, **i** se conservă atât în antroponime, cât și în toponime (ca forme mai mult sau mai puțin pietrificate), aproximativ în aria crișean-maramureșeană, configurată în textele vechi (cf. Rosetti, ILR: 537; Gheție, Mares 1974: 230–231); particularitatea are caracter dialectal pe tot parcursul evoluției limbii române (cf. Frâncu 2009: 43) și se referă la persoane feminine determinate care ar putea explica dificultatea apariției articolului în orice context (harta 4).

Semnalat sporadic de T. Papahagi (1925a): *și grosioru a i Florică* (p. 136), *Mana i Surae* (p. 138), *Dealul i Beresî*, *Valea i Scradi* (p. 202), articolul proclitic feminin a fost înregistrat de cercetările dialectale ulterioare, atât la sudul, cât și la nordul Tisei: *Alexa-i Pălăguși*, *Fața-i Dumbrăviși* (Roșca 1978: 324); *Maria ai Ilene*, *Dumitru îi Ane*; *Valea i Soriță* (Tratat: 333); *ai Pălăguță* (Petrovici 1988: 195, pct. 353; cf. ALR II, s.n., VI, h. 1602). În scrisori particulare recente, apare, de asemenea, articolul proclitic feminin în sistemul popular al denotației personale: *acuma o căpătat a lui Dumitru lui Ion i Aniță o carte*; *și îi Marie îi poftim voie* (Neagoe 1987: 314).

În Regiunea Transcarpatică, procliticul **a i** a fost înregistrat sporadic în localitatea Apșa de Jos: *la Cuța lu Pătraș i Aniche* (Neagoe 2000: 32), dar frecvent, în Apșa de Mijloc, unde este folosit în mesajul scris (scrisori particulare recente sau manuscrise redactate de vorbitorii de grai): *Ionaș a i Nastasie*, *Vlad Nuțu lui Ionaș a-i Marie*; *și i Anuța lu Andri și i Anuța Bozganului și i Asănea Boghi și i Nița Crăciunului le doresc voe bună și noroc, noroc toate să avem, la toamnă să ne vedem*, precum și în toponime: *Poiana i Dubre*, *Mora i Marcuși* (Zagaevschi 1990: 12–15).

Procliticul feminin arhaic se întâlnește:

– în nord-vestul Transilvaniei: *Ionu i Mărie*, *Văsălicu îi Mărișcă*, *Vâlceaia i Staniștii*; *Muta i Prosăle* (pct. 337, 351); *Dâmbu i Cioara*, *Fântâna i Susa* (pct. 257); *Pădurea i Cazna* (pct. 339) (S. Pop ap. Pușcariu 1974: 451, nota 1); *ii Ane* (ALR II, s.n., VI, h. 1601, pct. 272; h. 1603, pct. 325; Petrovici 1988: 158, pct. 272); *Dim poala-i Sântămărie* (Petrovici 1939: 124, 156; ALRT: 49, pct. 95); *Râpa i Potarii*, *Pizda i țigancă* (numele popular al plantei urzica moartă *Laminium album*) (Lacea 1923: 798); *Traianu i Lioaie*, *Dumitru i Ană* (Iancu 1983: 41–42);

– în Bistrița-Năsăud: *Ionu îi Ane*; *Fântâna îi Mărine*, *Valea îi Cuboaie* (Lacea 1923: 799);

– în Basarabia (pe malul drept al Nistrului): *Moharna i Daci* (S. Pop, ap. Pușcariu 1974: 451, nota 1, pct. 470);

– în nord-vestul Olteniei: *Dălma îi Dragole*, *Toaia-i Dragole* și *Rātu îi Dragole* (toponime formate cu prenumele feminin *Dragolea*) (R. Sp. Popescu 1980: 74).

În aria procliticului feminin arhaic se păstrează distincția de gen la genitivul numelor proprii:

- în subdialectul maramureșean, **lu** precede supranumele și porecele masculine: *a lu Toader / ăi Pălăguță* (Petrovici 1988: 195); *Vlad Nuțu lui Ionaș a-i Mărie* (Zagaevski 1990: 14);
- în nordul subdialectului crișean, circulă varianta **li**: *Veselie li Dumitru i Ane* (Iancu 1983: 4).

Forme de tranziție, articulate redundant, au fost semnalate la același vorbitor *Ionu-i Floarii, dosu-i Măgurii* (cf. Roșca 1978: 326); *Vasălie ai Marii* (Tratat: 333).

Cercetările recente de toponimie au evidențiat conservarea articolului proclitic feminin în 59 de toponime din totalul de 525 înregistrate (v. Roșca 1978).

În secolul al XX-lea, nu au mai fost atestate formele arhaice feminine în sistemul onomastic și în cel toponimic în zona Hunedoarei (unde procliticul **a i** a circulat până în secolul al XVII-lea; cf. Gheție, Mareș 1974: 231), precum și în graiurile moldovenești (frecvente până în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în documentele particulare, cf. Frâncu 2009: 271).

2.7. Articolul invariabil **alde**

Iulia Mărgărit (2001; id. 2006), analizând posibilitățile combinatorii și de distribuție ale articolului nehotărât invariabil **alde** în graiurile muntenești, ajunge la concluzia că acesta „nu funcționează independent”, dar că „imprimă secvenței *alde* + substantiv un sens hotărât, aidoma articolului enclitic”. În continuare, autoarea susține ideea că, în ceea ce privește statutul său morfologic, „problema trebuie să rămână deschisă”, deoarece, din punct de vedere semantic, particula prezintă „dificultăți de identificare și clasificare” (idem 2001: 279, 291).

Cercetările recente în zone cu populație românească din afara granițelor au lărgit aria dialectală a vechilor atestări.

Alde (cu variantele **aldă, aldo, ado, aldeo, ade, ale, ande**) + substantive proprii (masc. sau fem.) sau nume denumind grade de rudenie etc. (vezi, pentru secolul al XIX-lea, Neagoe 2011: 169, 170) este ocurent în aria graiurilor sudice, muntenești (unde reprezintă un element dialectal relevant): *alde Boașcă, alde Sândica, alde mama, alde bātu, alde părinții, ale ginere-meo* (Mărgărit 2001; Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVIII; Nestorescu 1996: 151, 152) și în cele din sudul Basarabiei, inclusiv în cele din sudul Ucrainei: *ade Sahin* (Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 96).

În aria sudică, **alde** este înregistrat și în formații toponimice: *Çișmeaua d-alde Bărăgan* (Tratat: 97, pct. 975, 995); *Fântâna ali Marie Jije* (Neagoe, Mărgărit 2006, LXXXVIII).

Alde s-a extins de la substantivele proprii (masc. și fem.) la pronume (personale, demonstrative, nehotărâte sau de reverență): *alde ele, alde astea, alde cutare, ale dumneavoastră* (cf. Mărgărit 2001: 290–291).

În dialectul meglenoromân, **alde** însoțește nume de rudenie: *ăldi tati, ăldi mama* (Atanasov 2002: 359–360).

3. ARTICOLUL POSESIV-GENITIVAL

Din punctul de vedere al formei, articolul posesiv-genitival împarte dacoromâna în două arii precis delimitate:

– aria sudică (Oltenia, Muntenia, Dobrogea – cu excepția zonei de nord, graiurile transdanubiene din Bulgaria, sudul Basarabiei și sudul Transilvaniei) cunoaște seria variabilă, păstrând distincția de gen și de număr: **al, a, ai, ale** (forme acceptate de norma limbii literare) și

– aria nordică, incluzând Banatul, Valea Timocului, Crișana, graiurile din Ungaria, Transilvania (cu excepția zonei sud-estice), Maramureș, Bucovina, Moldova și Basarabia, unde are curs forma invariabilă **a** (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1665, 1667–1669, 1671–1673; Tratat: 176, 219, 259, 303, 333, 373).

În unele arii conservatoare, se menține, sporadic, la pronumele posesive și la numeralele ordinale, seria variabilă, după gen și număr: *Dacă o văzut că ș-al doilea o fugit* (Papahagi 1925a: 158); *oamenii ai noștri* (Șandru 1934: 236); *al doilea an* (ALRT: 167, 170, 209, pct. 386, 399, 551).

De asemenea, în aria formei invariabile **a**, s-au înregistrat, sporadic, formele variabile în construcții care dovedesc confuzie între masculin și feminin, între singular și plural: *zilele de sărbători al Crăciunului și al Paștilor* (ALRT: 170, pct. 399); *o cumnată de-al ghidului* (TD – Nistru: 46).

În majoritatea graiurilor se conservă articolul **a** între un substantiv articulat enclitic și un determinant de asemenea marcat cazual, realizându-se o articulare dublă, expletivă:

– în Muntenia: *măseaua a cățelei* (ALR II, s.n., VI, h. 1588, pct. 762); *la timpul nașterii a copiilor* (Gamillscheg 1936: 171, 206; cf. Neagoe, Mărgărit 2006: LXXXVIII);

– în Transilvania: *bărbatu a ei* (Șandru 1935: 131; cf. Marin, Mărgărit 2005: LXXIX);

– în Bucovina de nord, Moldova, Basarabia, Transnistria: *Coropca a geamului, neamurile a căsî* (Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 96).

4. ARTICOLUL DEMONSTRATIV (ADJECTIVAL)

4.1. În aria nordică, care cuprinde graiurile crișene, maramureșene, pe cele din nordul Transilvaniei, din Bistrița-Năsăud și subdialectul moldovenesc (inclusiv Bucovina, Basarabia și regiunea transnistreană) sunt ocurente formele **cel, cea, cei, cele** (în diferite variante fonetice), selectate de limba literară (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1604–1606, 1608–1609, 1614–1615, 1617–1618).

Forma etimologică de feminin sg. la gen., **cei** „celei” s-a menținut într-o arie compactă în nord-vestul dacoromânei și, punctual, în subdialectul moldovenesc:

casa femeii cei harnice (ALR II, s.n., VI, h. 1609, pct. 95, 192, 219, 272, 279, 284, 310, 316, 325, 346, 349; 551, 605), iar forma **cele**, analogică după plural, s-a extins în toate graiurile dacoromâne. Varianta **ceal** formează o microarie în Bucovina și zona Iași – Vaslui în interiorul ariei **cel** (ALRM II, s.n., IV, h. 1362, 1363, 1369) (harta 5).

În subdialectul moldovenesc (mai ales în graiurile din Bucovina și din Basarabia), unde pronumele și adjectivul demonstrativ au o frecvență mare în comunicare, nu se poate face o distincție clară între *(a)cela*, *(a)cea* adjectiv demonstrativ și *(a)cela*, *cea*, articol demonstrativ: *băiatu acela mare / acela om*. **Cel**, **cea** se comportă ca determinative negramaticalizate complet (cf. ALRM, I, II, s.n., h. 264, 280, 281).

4.2. În aria sudică, care cuprinde Banatul, Banatul sârbesc, graiurile transdanubiene, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul și centrul Transilvaniei, urcând până la nord de Cluj-Napoca (pct. 260, 333, 341), sunt înregistrate formele **ăl** (*al, hăl*), **a** (*ai*), **ăi** (*ai, hăi*), **ăle** (*ale, hăle*) (ALRM, I, II, h. 264; ALR, II s.n., VI, h. 1604; Tratat: 176, 259, 373).

Variantele fonetice **hăl** (masc. sg.), **ha** (fem., sg.), **hei**, *(a)hăi* (masc. pl.) și **hele** (fem. pl.) se întâlnesc într-o microarie care cuprinde estul Banatului, zona limitrofă din nord-vestul Olteniei, Țara Hațegului, precum și vestul podișului transilvan: *hăl mic, hăi trii pui* (Densusianu 1915: 104, 205; cf. Șandru 1935: 152; Tratat: 176, 259, 373).

În Țara Hațegului, forma curentă este **hăl**, în timp ce articolul **cel** se întâlnește rar (cf. Densusianu 1915: 46). De asemenea, în graiurile sudice au fost înregistrate sporadic și formele **cel**, **cea**, în variație liberă cu **ăl**, **a** (cf. ALRR – Munt. și Dobr., IV, pl. 29, 30).

Variantele sudice au curs în Bihor, Oaș și Țara Moșilor, alternând cu articolul demonstrativ **cel**: *cânele ăl mare / cei trei câni* (Pavelescu 1945: 116); *regele ăl bătrân / cei tineri* (Șandru 1934: 211, 215).

4.3. Printre variantele regionale ale articolului demonstrativ este de reținut forma **ai** pentru fem. sg., atestată în Țara Făgărașului în secolul al XIX-lea (v. Neagoe 2011: 172) și dispersată în aria intracarpatică a seriei **al**, **a**, **ai**, **ale**:

- în vestul județului Bistrița-Năsăud (Istrate, Turculeț 1971: 202; cf. TDBN: 161);
- în centrul Transilvaniei: *casa la muierea ai harnică* (Frățilă 1982: 127); *boala ai seacă* (ALRR – Trans. I, h. 131, pct. 321, 342; cf. ALRT: 145, pct. 334);
- în Crișana: *crucea ai mândră* (Pavelescu 1945: 89, 90, 96);
- în Țara Moșilor: *despicătura ai groasă* (Șandru 1934: 209);
- în graiul ungurenilor din nordul Olteniei: *ursoaica ai mare* (TDO: 26, pct. 907).

La sud de Dunăre, în zona Vidin – Timoc, a fost înregistrată, de asemenea, forma **ai**: *Pe-ai mai mare c-o striga* (Bucuța 1923: 103).

Aceeași formă apare în toponimia din zona Cluj: *Râpa ai Mare* (Giuglea 1983: 307).

5. ARTICOLUL NEHOTĂRÂT

5.1. Graiurile dacoromâne se diferențiază de limba literară prin variantele fonetice ale articolului nehotărât, ocurente în arii corelative.

În cea mai mare parte a Transilvaniei (cu excepția zonei sud-estice), articolul hotărât masc. sg. are forma **on** (**õ**) (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1571, 1590, 1594; Tratat: 373).

5.2. În graiurile maramureșene de la nord de Tisa, în Țara Oașului și, sporadic, în vestul dacoromânei sunt ocurente la nom.-acuz. sg. formele arhaice pentru masc. **unu** (articulat și enclitic) și pentru fem. **una**: **unu păcurar** (Marin, Mărgărit, Neagoe 1998: 96; cf. Zagaevschi 1990: 16); **unu domn** (Mușlea 1932: 183); **mă doare una măsea** (ALR II, s.n., VI, h. 1590, pct. 349). Precedat de prepoziții, articolul nehotărât **una** este înregistrat în nord-vestul și sud-vestul Transilvaniei: (*în mijlocul*) **la una câmpie** (ALR II, s.n., VI, h. 1594, pct. 105; ALR I, pct. 247, 289, apud DLR s.v.); **cu una femeie, dintr-una mână, pă la unu capăt** (Mușlea 1932: 213, 218, 221) (harta 6).

La cazurile oblice, în graiuri ale subdialectului moldovenesc, bănățean de nord-est și muntenesc, circulă forma **uni**, ca în limba veche (cf. Densusianu, HLR: 177): **puii uni aricioace** (ALRT: 209, pct. 551; ALR II, s.n., VI, h. 1590, 1594); regional, determină substantivele feminine nearticulate, fiind unica marcă a cazului oblic: **din cauza unii(a) măsea** (ALR II, s.n., VI, h. 1590, pct. 272, 762; ALR I, pct. 144, 348, 351, 354, 735, 825, 835, 850, 856 apud DLR s.v.).

Printre variantele flexionare ale articolului nehotărât feminin, amintim formele **uniia**, **unai**, **unea**: (*din pricina*) **uniia măsea**; (*le-am dat*) **uniia fete sărace**; (*în mijlocul*) **uniia câmpii** (ALR II, s.n., VI, h. 1590, pct. 95, 362; h. 1592, pct. 531; h. 1594, pct. 272, 886; Udler, Comarnițchi 1976: 216, pct. 38, 128 din ALM; cf. pentru secolul al XIX-lea, Neagoe 2011: 173); (*în mijlocul*) **unai holdă** (ALR II, s.n., VI, h. 1594, pct. 325) și **unuia** pentru masc. și fem., dispărând opoziția de gen: (*la mijlocul*) **unuia câmpu ~ unuia pădure** (ALR II, s.n., VI, h. 1594, pct. 349).

În graiuri ale subdialectului moldovenesc, inclusiv în cele din Basarabia, la gen.-dat. pl. are curs varianta **unilor**, dublu marcată de prezența prepoziției *la*, analogică după formele flexionare din paradigma articolului și pronomelor demonstrative (*a*)celor: (*le-am dat drumul*) **la unilor drumeți** (ALR II, s.n., VI, h. 1583, pct. 531; Udler, Comarnițchi 1976, pct. 94, 143 din ALM).

Menționăm faptul că, în majoritatea graiurilor dacoromâne, sunt preferate formele de nom.-acuz. sg. **un**, **o** precedate de prepoziții, pentru a marca cazurile oblice.

5.3. La plural, graiurile dacoromâne prezintă trei variante, ocurente în arii corelative: **nește** în graiurile vestice și nordice (Densusianu 1915: 95; Șandru 1934: 230; id. 1935: 163; Tratat: 373; Marin, Mărgărit, 2005: 218) și, rar, în cele sudice (Marin, Mărgărit, 2005: 365; ALRT: 290, pct. 876; DGS, II, s.v., cu varianta de genit. *neștor*, în pct. 743), **nuște**, **nuștu** în Țara Moșilor: *c-o fost arân nuștu*

oameni (ALRT: 53, 63, pct. 95; cf. ALRM II, s.n., IV, h. 1328, pct. 95) și **niște** în celelalte graiuri dacoromâne (formă adoptată de limba literară).

*

La capătul demersului nostru descriptiv, se impun următoarele concluzii:

Articolul se individualizează, în dacoromână, prin două trăsături importante: polimorfismul și conservatorismul său.

Inventoryul articolului, la nivel dialectal, cuprinde o mare diversitate de realizări în planul expresiei – consecință a varietății lui diatopice, precum și unele evoluții divergente în raport cu norma supradialectală.

Graiurile dovedesc o libertate mai mare în ceea ce privește selectarea articolelor enclitice sau proclitice.

O trăsătură dominantă a tuturor formelor enclitice sau proclitice, atestate în graiuri, este *coexistența lor, în raport de variație liberă*, iar frecvența și ponderea anumitor particularități, în comparație cu altele, ocurente în aceeași zonă, conferă nota distinctivă unor grupuri de graiuri.

Relevant pentru distribuția spațială a formelor și variantelor articolului este, pe de o parte, numărul particularităților regionale (arhaisme și inovații), coocurente, concentrate în graiurile transcarpatine, în contrast ca cele din aria sudică, evident mai unitară, iar, pe de altă parte, stabilitatea caracterului dialectal al unor particularități atestate, în aceleași zone, pe tot parcursul evoluției limbii române.

Sub raport cantitativ, constatăm *predilecția structurală a dacoromânei pentru formele flexionare la cazurile oblice, cu articolul definit enclitic, la substantivele comune (și la cele proprii masculine, nume de persoană, în aria nordică), în pofida menținerii tendinței de extindere, de gramaticalizare, a procliticului la toate categoriile de substantive articulabile, tendință atestată în secolele precedente.*

Articolul definit enclitic la gen.-dat. substantivelor comune (masc. și neutru) și proprii masculine de persoană cunoaște, în arii corelative, trei realizări: **-lui**, **-lu** și **-li**.

Din perspectivă morfologică, varianta *-li*, în opoziție cu celelalte două, nu este admisă de substantivele terminate în *-e*, care sunt articulate obligatoriu cu articolul *-lui*: *câinelui*.

Varianta **-li** circulă în limitele a trei unități dialectale: transilvănean, muntenesc și bucovinean, cu mențiunea că nucleul ariei *-li* se află în zona Munților Apuseni, unde se intersectează cu encliticul de pl. *-lo* „lor”: *căii oamenilo*, *șezătoarea vacilo* și cu procliticile (ocurente la numele proprii masc. și fem.) **li**: *Mircea li Iancu*; *Floriciuța li Marie*; **ali**: *ali Iacob*, *ali Rafilă*; și rar, **i**, (pentru fem. nume de persoană): *poala-i Sântămărie*.

În fiecare dintre zonele de ocurență a celor trei variante menționate, remarcăm utilizarea fluctuantă, în variație liberă, a encliticelor. Raportul de variație liberă, semnalat constant constituie însă un element de diferențiere între graiurile

sudice, pe de o parte, unde are curs **-lui** și sporadic **-li** și cele vestice și estice, pe de altă parte, care prezintă simultan un mod de evoluție atât prin conservare: **-lui**, cât și altul prin inovare: **-li**, respectiv **-lu**, în estul dacoromânei.

Articolul definit proclitic la gen.-dat. substantivelor comune și a celor proprii de persoană (masc. și fem.) are forme identice cu cel enclitic: **lui, lu, li**, dar ariile encliticelor și ale procliticelor nu se suprapun.

În termeni sintactici, procliticul, indiferent de variantele circumscrise geografic: *lu(i), li*, exprimă gen.-dat. și al numelor proprii fem., a substantivelor care exprimă un raport de înrudire, extinzându-se (nu exclusiv) și la substantivele comune (masc., neutru și fem.), (in)animate și (ne)articulate, precum și la unele categorii de pronume etc. Fenomenul are caracter popular. Aria sudică a subdialectului bănățean (punctual și alte graiuri) se distinge prin utilizarea procliticului *lu* la substantivele (in)animate nearticulate, tendință evidențiată în studiile de dialectologie ca trăsătură diagnostică: **lu copil, lu cruce, lu grâu**. Fenomenul se întâlnește frecvent și în graiurile insulare din Ucraina care manifestă mai accentuat predilecția pentru caracterul analitic al declinării nominale.

În comparație cu aria sudică, graiurile nordice (în special, vestul podișului transilvănean) prezintă mai multe modalități formale pentru flexiunea numelor proprii masc. și fem. de persoană.

Constatăm, pe de o parte, preferința pentru formele sintetice cu articolul enclitic la substantivele pentru care s-au impus, în limba literară, cele cu articolul proclitic: *Ion Dumitrului, Petru Costii, Maria Ilenei*, iar, pe de altă parte, în arii restrânse, punctuale sau dispersate, formele proclitice distincte pentru masc.: **al: al Somoș** (în Bihor, sudul Transilvaniei, rar în Basarabia și Bucovina); **ai: ai Moisi** (în sudul Transilvaniei), iar pentru fem.: **i, ii (îi), a i: Dumitru ii Ane** (în Maramureș, nord-vestul Transilvaniei, Bistrița-Năsăud și în toponime din Basarabia și nord-vestul Olteniei). Procliticul **ali** s-a extins de la masc. la fem., la numele de rudenie și la pronume: **ali Rafilă, ali soacră, ali astuia** (în Munții Apuseni, în graiurile din Ungaria și, punctual, în vestul Transilvaniei).

Construcțiile, echivalente funcțional și semantic, apar fie în arii corelative, fie în aceeași arie și la același vorbitor, cu observația că una dintre formele selectate, coocurente, predomină ca frecvență în raport cu alta și ar putea fi considerată relevantă pentru graiurile respective: *Ion Dumitrului / Ion a(l) Dumitrului / Ion li Dumitru; Mircea li Iancu Ursului / ali Țâli lu Ficoratur* etc.

Prezența acestor construcții într-o anumită arie dialectală are un caracter aleatoriu, imprezvizibil, și nu se supune unei reguli anume.

În ariile (maramureșeană și în nordul Munților Apuseni) unde s-a conservat articolul proclitic fem. **i** la numele proprii de persoană se menține opoziția de gen: masc. **lu / li** și fem.: **ai, ii, i: Cuța lu Pătraș i Aniche**.

Distribuția mărcilor de determinare, exprimată prin articolul hotărât, prezintă în dacoromână, ca și în limba veche, fenomenul de redundanță prin repetare: *i zice lu mirulu, ali Tranului, lu hăi bogați*. Construcția, ocurentă sporadic în majoritatea

graiurilor, arată dinamica procesului de gramaticalizare a procliticului, neîncheiat în graiurile contemporane.

Articolul posesiv (genitival) și cel demonstrativ (adjectival) fac parte dintre elementele luate în considerație invariabil drept particularități regionale în descrierea morfologiei unităților dialectale și implicat în împărțirea dacoromânei în două grupuri de graiuri: nordic, respectiv, sudic.

Arii corelative nord-sud formează și variantele fonetice ale articolului nehotărât: la masc. sg. **on / un** și la pl. **nește (nuște) / niște**.

În arii mai mult sau mai puțin extinse, uneori punctuale și întotdeauna în raport de variație liberă cu celelalte atestări ale encliticului și ale procliticului, inventarul articolului include numeroase *particularități arhaice*. Ca în secolele precedente, se conservă dialectal:

– articolul enclitic de nom.-acuz. sg., la numele comune (la masc. și neutru) și la cele proprii de persoană: **-(u)l**: *ursul*; *Crețul* (în Țara Moșilor, Bucovina de nord, Transnistria și în graiurile transdanubiene);

– desinența de gen.-dat. sg., nemodificată în contact cu articolul la substantivele fem., aparținând clasei de flexiune *-ă / -e*; *-e / -i*: *tărățâei* (sporadic, în graiuri ale subdialectului maramureșean și în cele de pe malul stâng al Nistrului);

– terminațiile **-ei, -ii (-îi)**, ca în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea: *țărei, bisericei / bisericii, nopfi*, ocurente în graiurile din Transilvania și în cele moldovenești din stânga Prutului. În celelalte arii dialectale, grupul desinență + articol s-a transformat într-un singur element, **-i** sau **-î** (în funcție de caracterul dur al consoanei precedente): *boii popi, stâlpu porfi*;

– forma etimologică a articolului demonstrativ fem. genitiv **cei**: *casa femeii cei harnice*, curentă astăzi într-o arie compactă din nord-vestul Transilvaniei (în restul teritoriului dacoromân s-a impus forma analogică **celei**, devenită normă și pentru limba literară);

– forma articolului nehotărât de nom.-acuz. sg. **unu** (masc.): *unu păcurar* și **una** (fem.): *una măsea* (în graiul maramureșean de la nord de Tisa și, sporadic, în nord-vestul Transilvaniei).

Din punct de vedere sintactic, remarcăm conservarea (nu exclusiv) a unor construcții arhaice privind prezența sau omiterea articolului definit enclitic în toate graiurile dacoromâne:

– articularea enclitică a substantivelor fără o determinare atributivă și precedate de prepoziții: *pântru marhăle*; menținerea adjectivului în formă articulată, precedat de articolul demonstrativ: *omu **cela** bunu*;

– nearticularea substantivului urmat de un determinant în genitiv: *vâr limbii* sau în construcții cu *tot, toate*: *în **toate** părți*;

– absența mărcilor flexionare la substantivele cu funcție atributivă: *în **timpu cositu***.

Relevant pentru structura articolului în dacoromână este *stabilitatea caracterului dialectal* al unor particularități, menținută pe tot parcursul evoluției

limbii române, precum și bogăția și varietatea formelor – *arhaisme* și *inovații* – coocurente, unele aflate în arii corelative.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
- M. Avram et alii 2007 = Mioara Avram et alii, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, I. Rizescu, Laura Vasiliu. Coordonator Mioara Avram, București, Editura Academiei Române.
- Bucuța 1923 = Emanoil Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc*, cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii, hărți de ..., București, Editura Cartea Românească.
- Cazacu 1966 = B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, București, Editura Științifică.
- Densusianu 1915 = Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București.
- Densusianu, HLR II = Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tome second, *Le seizième siècle*, Paris, 1938.
- Densusianu 1968 = Ov. Densusianu, *Opere*, I, *Lingvistică, Scrieri lingvistice*. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, cu o prefață de B. Cazacu, București, Editura pentru Literatură.
- DGS II = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I, 2009; II, 2010; III, 2011. Coordonator: Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române.
- Diaconescu 1970 = Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, Editura Academiei.
- Drăganu 1928 = N. Drăganu, *Formele de dativ și genitiv cu **ali** și **al** prepus în dacoromână*, în RF, II, p. 308–314.
- Frățilă 1982 = V. Frățilă, *Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe Valea inferioară a Târnavelor*, Timișoara.
- Frățilă 2006 = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnavă. Texte și glosar*, Blaj, Editura Astra.
- Frâncu 2009 = C. Frâncu, *Gramatica limbii române (1521–1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Gamillscheg 1936 = E. Gamillscheg, *Die Mundart von Șerbănești – Titulești (Gerichtsbezirk Olt, Kreis Vedeia)*, Jena und Leipzig.
- Gheție, Mareș 1974 = Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei.
- Gheție et alii 1997 = Ion Gheție et alii, *Istoria limbii române. Epoca veche (1532–1780)*, de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu. Coordonator Ion Gheție, București, Editura Academiei Române.
- Giuglea 1983 = George Giuglea, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*. Ediție îngrijită, introducere, bibliografie, note și indice de Florența Sădeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Iancu 1964 = V. Iancu, *Cu privire la morfosintaxa articolului*, în LR, XIII, 6, p. 553–556.
- Iancu 1983 = Victor Iancu, *Cu privire la articularea numelor de persoană în graiurile dacoromâne*, în *Materiale și cercetări dialectale*, Cluj-Napoca, p. 34–45.
- Istrate, Turculeț 1971 = G. Istrate, A. Turculeț, *Cercetări dialectale în județul Bistrița-Năsăud*, în FD, VII, p. 189–227.

- Lacea 1923 = C. Lacea, *Genitive feminine formate cu articolul prepozitiv*, în DR, III, p. 798–799.
- Lacea 1927 = C. Lacea, *Codicele Pușcașul*, în RF, I, 1, 2, p. 67–85.
- Lăzărescu, Neagoe 1978 = Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, *Contribuția ALM și a Textelor dialectale moldovenești la cunoașterea stadiului actual al graiurilor românești*, în *Omagiu lui Iosif Constantin Drăgan*, vol. 2, Roma, Editura Nagard, p. 107–123.
- Marcović 1969 = Ratomir Marcović, *Texte dialectale din Homolje (R.S.F. Iugoslavia)*, în FD, VI, p. 187–200.
- Marin, Mărgărit, Neagoe 1998 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri românești din Ucraina și Republica Moldova*, în FD, XVII, 69–155.
- Marin, Mărgărit, Neagoe 2005 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri românești din afara granițelor țării*. Conferințele Academiei Române. Ciclul Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor, București, Editura Academiei Române.
- Marin 2000 = Maria Marin, *Elemente arhaice sau învechite în morfosintaxa graiurilor românești din Ungaria*, în FD, XIX, p. 197–209.
- Marin, Mărgărit 2005 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București, Editura Academiei Române.
- Mărgărit 2001 = Iulia Mărgărit, *Construcții cu alde în graiurile munteneste*, în LR, L, 5–6, p. 276–293.
- Mărgărit 2006 = Iulia Mărgărit, *În legătură cu originea particulei alde (pe baza graiurilor românești din Bulgaria)*, în LR, LV, 1–2, p. 103–112.
- Moldovan 1984 = Dragoș Moldovan, *Aspecte ale interferenței sistemelor toponimice: toponimele descriptive cu articol definitiv proclitic*, în *Omagiu G. Istrate*, Iași, p. 295–311.
- Moroianu 1931–1932 = Elena Moroianu, *Din Ținutul Săcelelor*, II, în GS, V, p. 10–49.
- Mușlea 1932 = I. Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în AAF, I, p. 117–241.
- Neagoe 1987 = Victorela Neagoe, *De la oral la scris. Reflecții pe marginea documentelor dialectale*, în An. ICED, seria A, 6–7, Comunicări 1984–1985, București, p. 305–319.
- Neagoe 1992a = Victorela Neagoe, *Considerații privind poziția graiului din Ținutul Pădurenilor (Hunedoara) în ansamblul dacoromânei*, în FD, XI, p. 77–86.
- Neagoe 1992b = Victorela Neagoe, *Aspecte ale morfosintaxei graiului din Țara Moșilor*, în FD, XI, p. 161–167.
- Neagoe 2000 = Victorela Neagoe, *Considerații asupra graiului din Apșa de Jos, raionul Teacev, Regiunea Transcarpatică (Ucraina)*, în Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare*, București, p. 30–41.
- Neagoe 2011 = Victorela Neagoe, *Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne în secolul al XIX-lea*, în LR, LX, 2, p. 162–176.
- Neagoe, *Apuseni* = Victorela Neagoe, *Texte dialectale. Țara Moșilor* (manuscris).
- Neagoe, Mărgărit 2006 = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București, Editura Academiei Române.
- Nestorescu 1996 = Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Papahagi 1925a = Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București.
- Papahagi 1925b = Tache Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, în GS, 2.1, p. 22–89.
- Pavelescu 1945 = Gh. Pavelescu, *Cercetări folklorice în sudul județului Bihor*, în AAF, 7, p. 35–122.
- Păcălă 1915 = V. Păcălă, *Monografia satului Rășinariu*, Sibiu.

- Petrovici 1929 = E. Petrovici, *Nume proprii de bărbați articulate*, în DR, V, 1927–1928, p. 579–583.
- Petrovici 1935 = E. Petrovici, *Folclor din Valea Almăjului (Banat)*, în AAF, 3, p. 25–158.
- Petrovici 1939 = E. Petrovici, *Folclor de la moșii din Scărișoara*, în AAF, 5, p. 111–175.
- Petrovici 1988 = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român. II. Introducere*, Coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca.
- S. Pop 1941 = Sever Pop, *Importanța graiului românesc din Bucovina, Basarabia și regiunea transnistreană*, în „Revista Fundațiilor”, VIII, nr. 8–9, p. 424–436.
- R. Sp. Popescu 1970 = Radu Sp. Popescu, *Forme vechi de articol în onomastica Gorjului*, în „Lucrări științifice”, [vol. IV], seria B, Oradea, p. 383–385.
- R. Sp. Popescu 1980 = Radu Sp. Popescu, *Graiul gorjenilor de lângă munte*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.
- Procopovici 1927 = Al. Procopovici, *Din istoria pronumelui în limba românească*, în RF, I, 233–267.
- Pușcariu 1934 = Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților*, IV, în DR, VII, 1931–1933, p. 459–463.
- Pușcariu 1938 = Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților*, VI, în DR, IX, 1936–1938, p. 403–449.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Postpunerea articolului românesc*, în *Cercetări și studii*, București, Editura Minerva, p. 436–459.
- Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Roșca 1978 = Nuțu Roșca, *Particularități ale articolului în onomastica din comuna Bârsana (jud. Maramureș)*, în LR, XXVII, 3, p. 321–326.
- Saramandu 2005 = Nicolae Saramandu, *Structura aromânei actuale. Graiurile din Dobrogea. Texte dialectale*, București, Editura Academiei Române.
- Șandru = Dumitru Șandru, *Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. 1933 – I. Bessarabie*, în BL, 1, p. 89–107; 1934 – II. *Pays de Motzi*, în BL, 2, p. 201–237; 1935 – III. *Lăpujul de Sus (d. Hunedoara)*, în BL, 3, p. 113–177; 1936 – IV. *Le Bihor*, în BL, 4, p. 120–179; 1937 – V. *Vallée de l'Almăj*, în BL, 5, p. 125–189; 1938 – VI. *District de Năsăud (Nord-Est de la Transylvanie)*, în BL, 6, p. 173–230.
- Șandru 1998 = D. Șandru, *Graiul românesc de peste Nistru*, în FD, XVII, p. 185–200.
- Șandru, Brânzeu (1931–1932; 1933–1934) = D. Șandru și F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina*. [I], II, în GS, 5, p. 300–350; 6, p. 193–247 și București, 1934.
- TD – Nistru = *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, București, Editura Academiei Române, 2011.
- Teaha 1961 = T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București.
- Tiugan 1973 = M. Tiugan, *Note morfosintactice (pe baza volumului al VI-lea al ALR, serie nouă)*, în FD, VIII, p. 187–201.
- Tratat = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: Valeriu Rusu, Craiova 1984.
- Turculeț 1984 = A. Turculeț, *Articolul lui în graiurile dacoromâne*, în *Omagiu Gavril Istrate*, Iași, p. 365–389.
- Udler, Comarnițchi 1976 = R. Udler și V. Comarnițchi, *Dialectologia moldovenească*, Chișinău, Editura Lumina.
- Vlad 1983 = Sabin Vlad, *Forme de genitiv plural în -(j)o = i + lor*, în *Materiale și cercetări dialectale*, II, Cluj-Napoca, p. 414–418.

- Vulpe 1973 = Magdalena Vulpe, *Observații asupra sintaxei graiului din zona „Porțile de Fier”*, în C. Coșuț, Magdalena Vulpe: *Graiul din zona „Porțile de Fier”*, I. *Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei, p. 353–393.
- Vulpe 2004 = Magdalena Vulpe, *Opera lingvistică*, I. *Dialectal, popular, vorbit*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Zagaevski 1990 = V. Zagaevski, *Studii de gramatică dialectală comparată*, Chișinău.

LA MORPHOSYNTAXE DE L'ARTICLE DANS LES PARLERS DACOROUMAINS ACTUELS

RÉSUMÉ

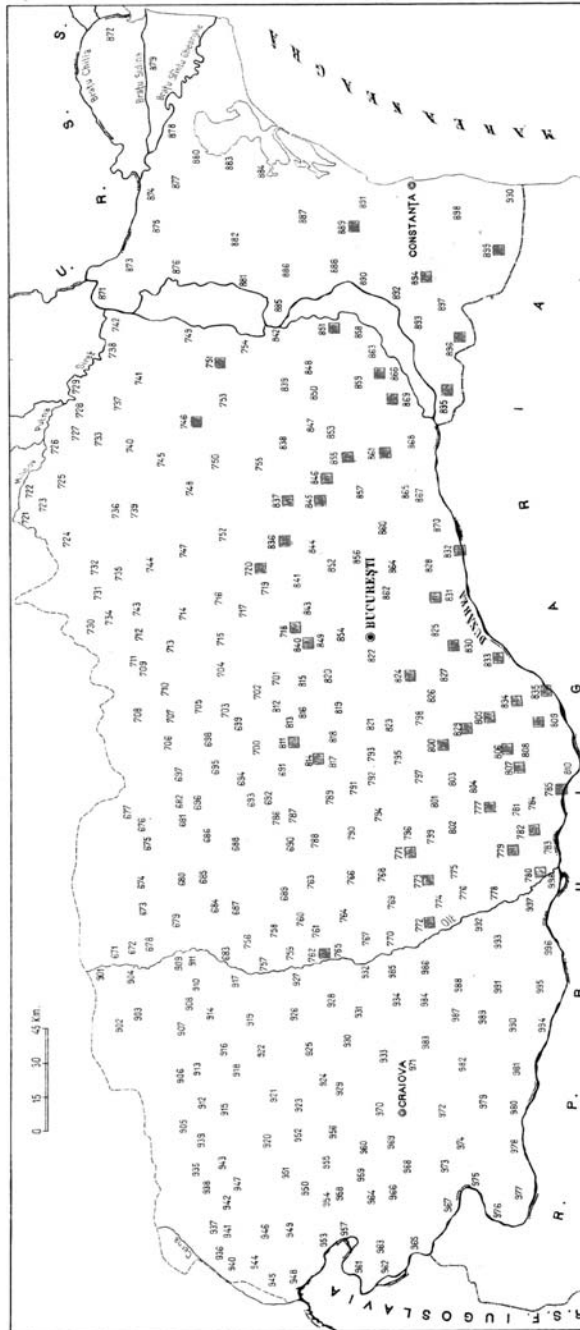
L'auteur présente une synthèse concernant l'inventaire, la distribution spatiale et certaines particularités syntaxiques de l'article au niveau dialectal, à partir des bases de données dialectales comprises dans des recueils de textes auxquelles viennent s'ajouter les données offertes par les atlas linguistiques.

Dans les parlers (dacoroumains) contemporains, l'article est caractérisé par deux traits importants: son statut polymorphe et conservateur, qui est une conséquence de sa variété diatopique.

On remarque que les patois septentrionaux, par comparaison à ceux du sud, maintiennent, d'une part, certains traits archaïques dans le cadre de la flexion des noms propres de personnes (prénoms et patronymes), alors que d'autre part, ils concentrent le nombre le plus élevé de formes et de variantes de l'article, qui sont cooccurrentes, dans la totalité des cas.

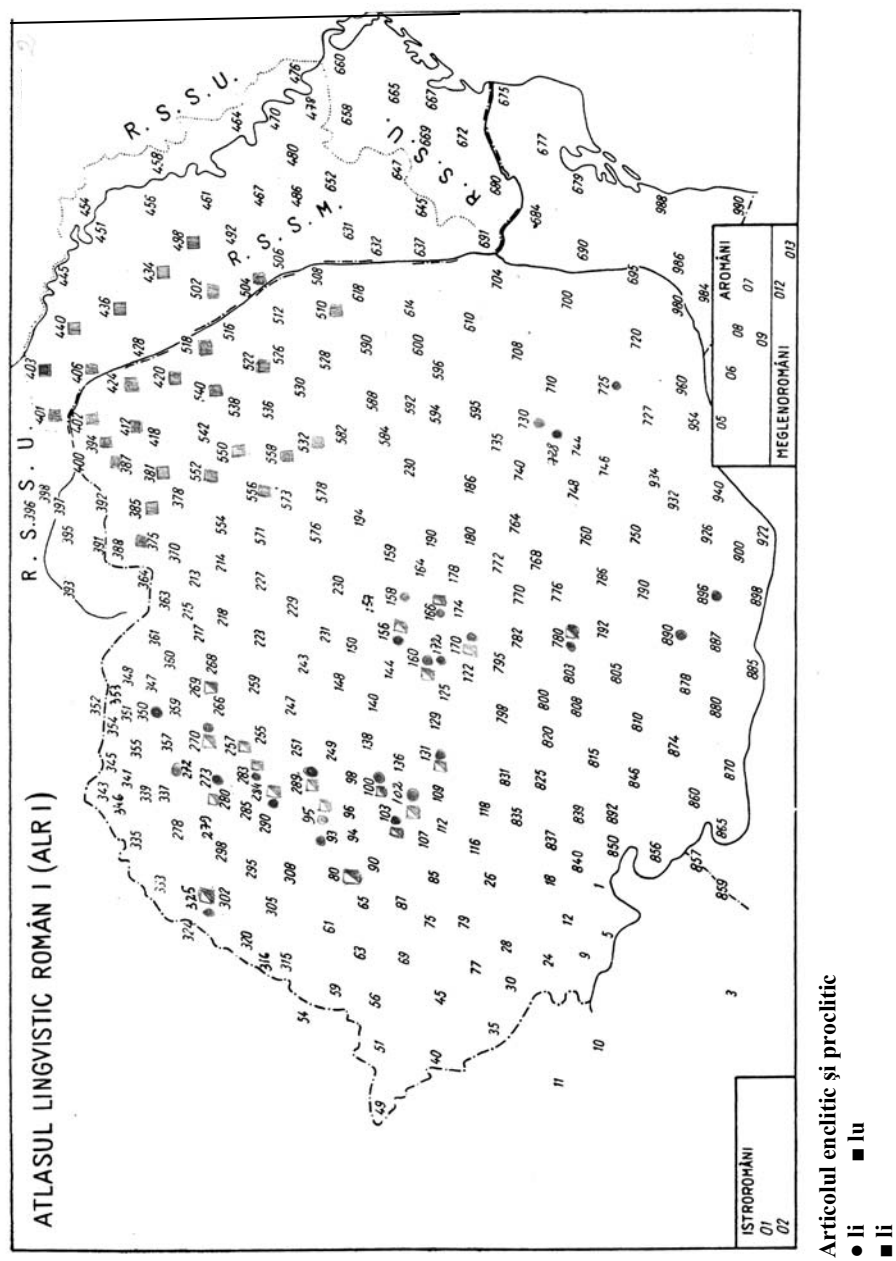
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

HARTA 1
NALR - OLTENIA, MUNTENIA ȘI DOBROGEA

băiatul ăla marele
fata aia mică

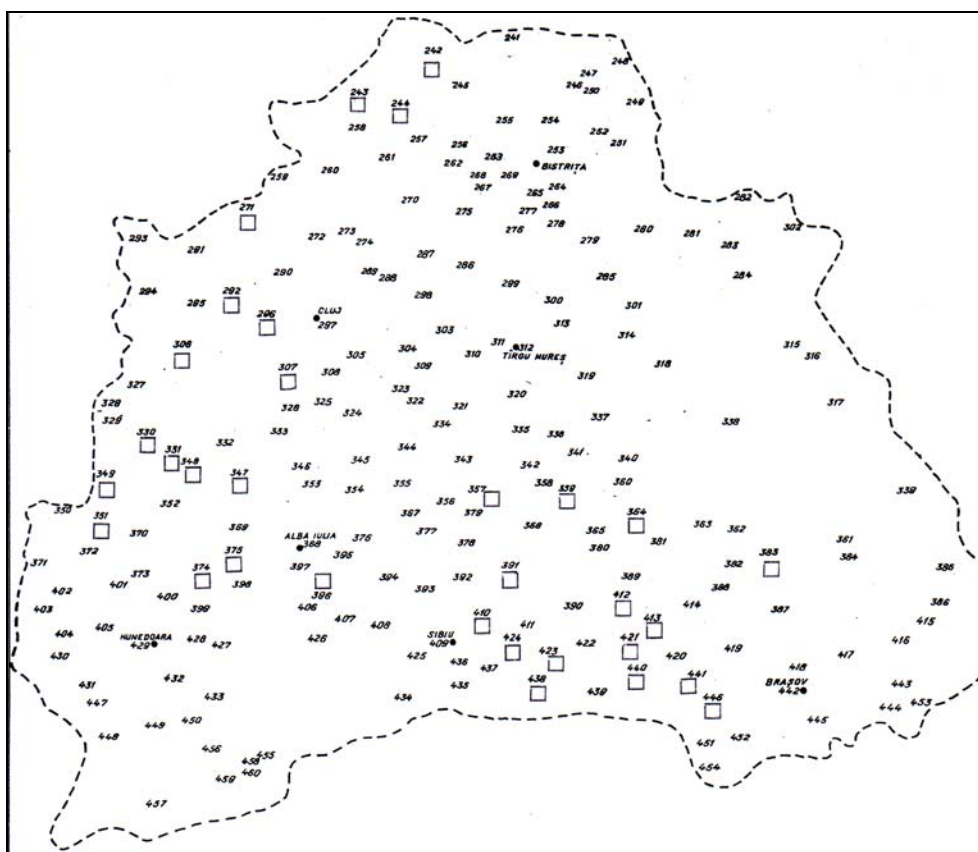
HARTA 2

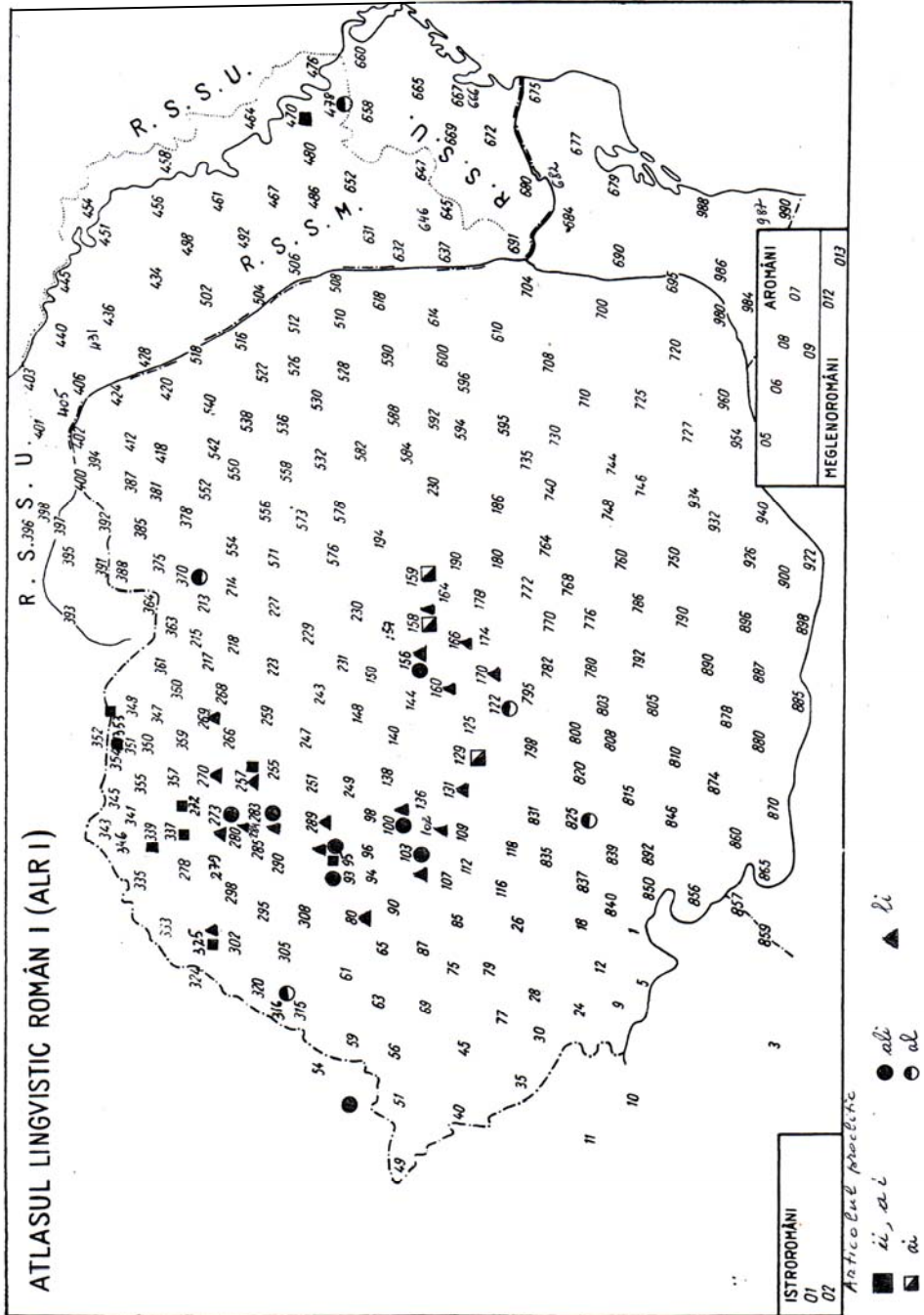
HARTA 3
NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI – TRANSILVANIA

Vol. I, h. 6,50; vol. III, MN, pl. 60

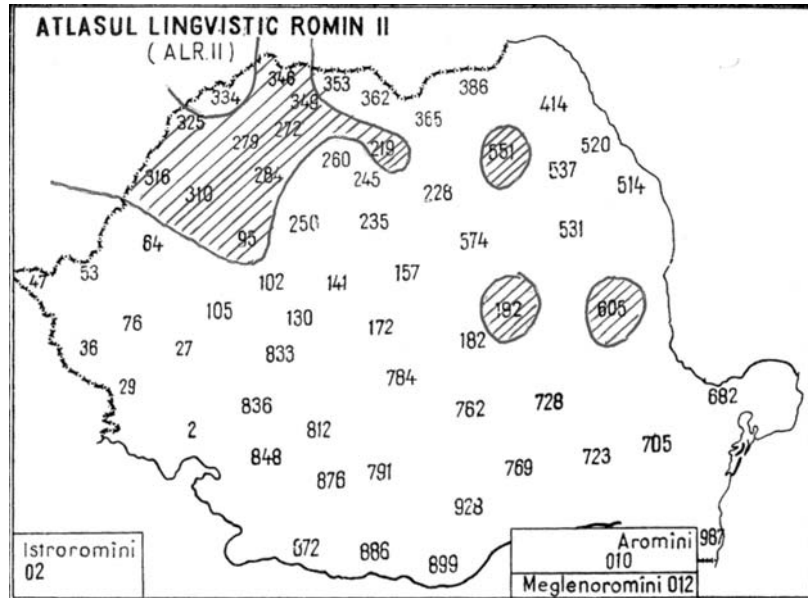
Articolul enclitic de genitiv -li

HARTA 4

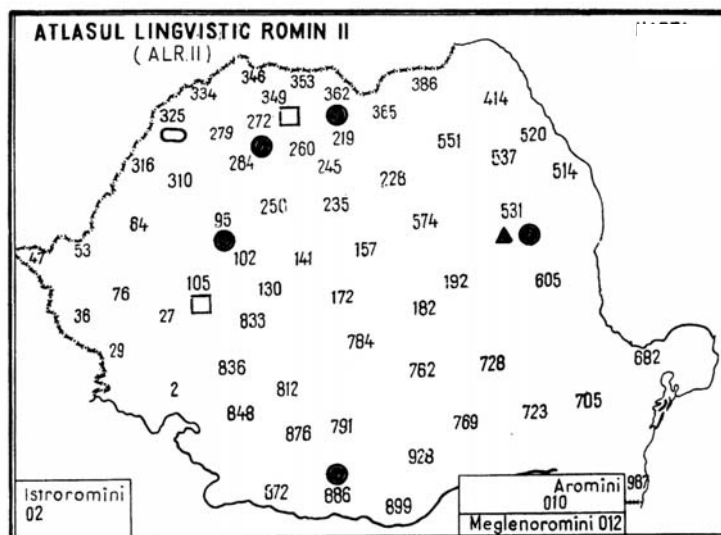

HARTA 5

Articolul demonstrativ de gen. – dat. fem. *cei* „celel”.

HARTA 6

Forme ale articolului nehotărât

□ *una măsea*

● *unîia măsa*

○ *unai holdă*

▲ *la unilor drumeti*

CERCETĂRI RECENTE DE TEREN LA AROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ*

MANUELA NEVACI

Aromânii formează mai multe *g r u p u r i*, deosebite între ele prin particularități de grai, la care se adaugă anumite elemente specifice privind portul, muzica, unele obiceiuri, ca și modul de viață și ocupațiile. Cele mai importante grupuri sunt: **pindenii, grămostenii, fărșeroșii și moscopolenii**.

În perioada 1 august – 30 septembrie 2011 m-am deplasat în Grecia, în urma unui contract postdoctoral POSTDRU cu proiectul *Identitate românească în context balcanic*.

În perioada șederii în Grecia am efectuat anchete de teren și înregistrări de texte dialectale (100 de ore) la aromâni din mediul urban și din mediul rural din localitățile: Florina, Pisuderi, Kristalopiți, Deniscu, Clisura, Vlahoclisura, Mețovo (Aminciu), Anilion (Cheari „Locul unde apune soarele”) Siracu, Veria, Horopani (Stenimahos), Samarina, Avdela, Perivoli, Meyali Livadi, Katerini, localități situate în Macedonia grecească, Epir (Pind) și Tesalia. Au fost înregistrați subiecți din toate generațiile de vorbitori, cu grade diferite de instruire și de cunoaștere a limbii grecești. A rezultat un corpus important de texte dialectale, din perspectivă sociolingvistică, care urmează să fie transcrise și interpretate.

Studiul interferențelor lingvistice la nivel balcanic este o temă de actualitate, dată fiind situația actuală din zona cercetată din Grecia, unde, alături de aromâni, există slavi macedoneni și albanezi.

Interesul cercetării constă în relevarea modului în care dialectul aromân se conservă în mediu aloglot. Totodată, raportarea la dacoromână conduce la rezultate importante privind romanitatea nord- și sud-dunăreană.

O preocupare lingvistică, în direcția inaugurată de George Murnu, este identificarea unor cuvinte de origine aromână în graiurile grecești din Grecia

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” ID 59758/2010 cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European (FSE) prin Programul Operațional Sectorial „Dezvoltarea Resurselor Umane” 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.

Nordică, fapt care evidențiază importanța românității în acest spațiu. Exemplificăm cu termeni precum *arat* ‘plug’, *cupăci* ‘stejar’, cu derivatele *cupăcină* și *cupăcar* și cu toponimele existente și astăzi *Discata* (< vb. *disic* ‘despic’ < lat. *dissecare*) și *Carpenisi* (derivat de la *carpen* < lat. *carpinus*.)

După Moscopole, Epirul și zona Pindului au rămas cea mai importantă zonă de concentrare demografică și economică aromânească din sudul Balcanilor. Fiind protejat de terenul muntos, arealul și-a păstrat caracterul aromânesc până în zilele noastre, supraviețuind unor centre mult mai dezvoltate precum Salonic (*Sărúnă*) sau Bitolia (în Macedonia). În perioada bizantină (sec. XII–XIV), zona era cunoscută sub numele de Vlahia Mare, ceea ce arată caracterul etnic preponderent românesc al regiunii.

De un pitoresc arhitectonic aparte sunt cele două mari localități aromânești, Siracu și Meșovo (arom. *Aminciu*). Ele sunt importante pentru caracterul lor conservator, aici păstrându-se cuvinte latinești, dispărute din restul aromânei.

Din bogatul material lexical ne-au atras atenția câțiva termeni de origine latină păstrați în zona *Siracu-Meșovo*, înlocuiți în alte graiuri cu termeni împrumutați din slavă, greacă, albaneză. Toți termenii sunt comuni cu cei din dacoromână.

floare

– *floare* (< lat. *flos, florem*) în Pind, față de *lilice* (cf. alb. *lule* ‘floare’ + suf. *-ice*), *lulidă* (< gr. *λουλόδι*), în restul aromânei;

pară

– *peră* (< lat. *pīrus*) în Pind, față de *górțu* (cf. sl. *gora* ‘pădure’ + suf. *-(i)řũ*), *dárdă* (< alb. *dardhë*), în restul aromânei;

înțeleg

– *anțilég* (lat. *intelligere*) în Pind, față de termenii împrumutați din greacă: *akicăsescu* (< gr. *απεικάζω*) și *dukésu* (< gr. *δοκιμάζω*), în restul aromânei;

vindec

– *vindic* (*ᵛ*) (< lat. *vindicare*) în Pind, față de *yitripsésu* (< gr. *ιατρέω*), în restul aromânei;

cătușă ‘piscă’

– *cătușă* (< lat. *catta* + suf. *-ușă*): în Pind, față de *mătă* (cf. alb. *mace*), în restul aromânei.

Sunt interesante formele *ceapă* (< lat. *caepa*), *cer* (< lat. *caelum*), *îmi place* (< lat. *placere*) în care s-a păstrat africata *ç*, față de *ț*, în restul aromânei. Precizez faptul că *place* l-am întâlnit într-un singur punct de anchetă, în localitatea Siracu¹.

¹ Cf. DDA 992, s.v. *plac*: „Acest verb e complet asimilat și, în general, e înlocuit cu *arăsescu*” [< gr. *αρέζω*].

Tot numai aici e păstrat adverbul *amó* < lat. **eccum modo*, față de *tora* < *τώρα*, de origine grecească în celelalte graiuri ale aromânei. Locuitorii din Siracu știu că numai în graiul lor se păstrează aceste cuvinte, fapt recunoscut și de locuitorii satelor învecinate. Aceste particularități conservatoare nu pot fi atribuite unei eventuale influențe culte din partea românei literare, căci în Siracu nu au existat școli românești.

O altă categorie o constituie termenii de origine latină păstrați numai în zona menționată, dar care au în celelalte graiuri termeni corespondenți de origine latină sau cu origine necunoscută, cum ar fi :

răcit (fig.)

– *frigurát* (derivat din *frig* < lat. *frigus*) în Pind, față de *arcurát* (derivat din *arcqáre* ‘frig’ < lat. **recor, -orem*), *arățit* (derivat din *arățe* ‘rece’ < lat. *recens*) în restul aromânei;

mă culc

– *mi culcu* (< lat. *collocare*) în Pind, față de *mi bagu* (origine necunoscută), în restul aromânei;

apune (soarele)

– *apúni* (< lat. *apponere*) în Pind, față de *ascápită* (< lat. **excapitare*), în restul aromânei.

Am profitat de deplasarea în Balcani, pentru a efectua anchete și în Albania, în localitățile Corcea, Pleasa, Moscopole, Drenova, Fier, Ducasi, Përmet. Textele analizate în studiul de față au fost înregistrate în localitățile Pleasa și Fier.

Satul **Pleasa** a fost înființat la 1780 de către fărșeroții care părăsiseră satele Custreț, Jarcani și Javalani, de teama autorităților otomane de acolo, și este situat în munții de lângă orașul albanez Korçë (*Curceauă* în dialectul aromân) din sudul Albaniei, lângă actuala graniță cu Grecia.

Fier este o localitate din Albania situată în apropierea Mării Adriatice. Numele aromânesc al localității este *Fearică* (< lat. *filix, filicem*). Numele provine de la planta folosită în regiunea respectivă la legarea parilor care susțineau colibele păstorilor (ferigile având în zona respectivă dimensiuni mari și fibră foarte rezistentă).

În ceea ce privește unele aspecte etnografice din zonele cercetate, menționăm jocul *aruyucării*, echivalentul călușarilor. În localitatea aromânească Vlahoclisura, pe care am vizitat-o, acest joc se practică, în noaptea de Anul Nou, de către tineri îmbrăcați în port de soldați cu mască pe față. Semnificația este aceeași ca în cazul călușarilor din spațiul dacoromân, aceea de ritual de trecere. În multe dintre localitățile vizitate se practică obiceiul Sânzienelor, numit în aromână *Taiani* (cu sensul de ‘Sfântul Ion’). Candrea afirmă că în dacoromână termenul *Sânziene* provine din *Sanctus/a dies Johannis*. Semnificația magică este aceeași ca în spațiul dacoromânesc. Interesant este, așa cum a arătat acad. Grigore Brâncuș², concordanța

² Brâncuș 1999:54. Vezi și Vătășescu 2009: 193–202.

cu alb. *Shëngjiin*, termen preluat din lat. *Sanctus Johannes*. Cele două fapte etnografice, Sânzienele și Călușarii, evidențiază o moștenire latină comună la românii noștri nord- și sud-dunăreni, care, în cazul Sânzienelor se regăsește la albanezi.

TEXTE DIALECTALE

grai fărșerot: F

[límba nõstpã di când^U apám^U çilimán]

[T1F]

cã cu-ațîá límbi [k] ațá límbã u-avđám^U tu [...] nõi çilimánîi³ țe-avém^U cpãscútã⁴ cu pap^U ș-cu dádã⁶ u-avém^U grítã límba⁷ / límba nõstpã⁸ di când^U apám^U çilimán / di când^U adukím^U¹⁰ țî zbupám^U¹¹ // ș-míni¹² u-am^U zbupãtã cá míni avjám^U¹³ pápu¹⁴ acásã / avjám^U și pãpîntyi / ma avjám^U ș-pápu / ș-cu pápu

³ *çilimánîi*, pl. *çilimán^U* ‘copil’ < alb. *çilimi*. Reducerea diftongului *ça* la *a*, după [m], e întâlnită numai la grupul fărșeroților din Albania; [ça] nu se monoftonghează în graiul fărșeroților șopań (din localitățile Gramaticova, Fetița, Horopáni –azi Stenímahos–, Paticina, Sélia di Suprã).

⁴ *avém^U* *cșcútã*, m.m.c.pf. vb. *crest^U* ‘cresc’ este un timp perifrastic, format din auxiliarul *am^U* la indicativ imperfect și participiul verbului. Capidan 1932: 464 afirmă că originea mai-mult-ca-perfectului trebuie căutată în limbile balcanice (greaca, albaneza și bulgara); vezi și Saramandu 1969, Banfi 1985: 78, Nevaci 2006: 109 arată că este o tendință romanică, dezvoltată în context balcanic (cf. it. *avevo cantato*, fr. *avais chanté*, cat. *havia cantat*, sp. *habia cantado*, pg. *tinha cantado*) și în dacoromâna veche. În latina târzie avem construcții perifrastice echivalente cu mai-mult-ca-perfectul (ex. *quod comparatum habebat*). Din punct de vedere fonetic, notăm faptul că vibranta [r] se realizează ca [p] (r uvular) – specific vorbirii femeilor din grupul fărșeroților din Albania – ceea ce determină trecerea lui *i* la *ã* în silabă protonică.

⁵ *pap^U* ‘bunic’ < lat. *pappus*; cf. gr. *πάππος*.

⁶ *dádã* ‘bunică’, cf. srb. *dada*, alb. *dadë*, tc. *dady*. DDA îl înregistrează cu sensul de ‘mamă’, păstrat în vorbirea fărșeroților șopań. Pentru sensul ‘bunică din partea tatălui’ se folosește termenul *múmã*, pentru sensul ‘bunică din partea mamei’, termenul *dádã*.

⁷ *límba* [în text] ‘graiul natal’. În *u-avém^U* *grítã límba* ‘[vorbisem] limba’: un tipar sintactic existent și în limba română veche (ex. *O am aflat...* în ILR 1961: 263): complementul direct reluat exprimat prin pronume personal forma neaccentuată antepus verbului urmat de complementul direct [inanimat].

⁸ *nõstpã* ‘noastră’, [oã] se realizează ca [o] în graiul fărșeroților din Albania; [oã] nu se monoftogheză în graiul fărșeroților șopań.

⁹ *apám^U* față de *irám^U* la fărșeroții șopań, cu arii dialectale în interiorul graiului fărșerot.

¹⁰ *adukím^U*, prez. I. pl. a vb. *adukést^U* ‘înțeleg’ < alb. *dukem*, cf. gr. *δοκειο ύμαι*.

¹¹ *zbupám^U*, impf., I pl. a vb. *zburást^U* ‘vorbesc’ < *zbor^U*; cf. dr. *sobor*.

¹² *míni* ‘eu’ < lat. **mene*. În graiul fărșeroților forma de nominativ este identică cu cea de acuzativ.

¹³ *avjám^U*, ind. impf., I pl. a vb. *am^U* ‘am’. În ceea ce privește diftongul *ça*, am notat rostirea lui ca *ja*, fenomen nesemnălat până în prezent la fărșeroții plisoți, nici la cei stabiliți în Dobrogea, ceea ce ne face să considerăm că este vorba de o evoluție recentă.

¹⁴ *míni avjám^U* *pápu acásã* ‘eu îl aveam pe bunicul acasă’ cu obiectul direct exprimat prin substantiv articulat neprecedat de prepoziția *pe* și nereluat prin formă pronominală atonă, construcție frecventă în textele de limbă română din secolul al XVI-lea (ex. *çere se omorëscã elu*, Rosetti 1986: 522).

detîurimiştî¹⁵ u zbupám vláhica¹⁶ / ose¹⁷ rămăneşte ți cum^U đățém^{U18} noi rămăni¹⁹ / șă ș-nafópă când^U zbupám^U nafópă noi aviám^U únă thécsi [nuc e di si iθónă]²⁰ aviám^U únă thécsi áltă cu límba / cu límba ți zbupám^U / apvanică²¹/ șâ n-adukám^U /șâ míni di fuméy²²a nóstpă / míni mî-adukést^U ma múttă²³ di thécsi / thécsi áli .. áli²⁴ [k] al^U zbópop^{U25} / șâ u-avém^U zbupătă múttă límba²⁶ / ș-míni nu u-am^U agârșetă ș-nu póti s-u-agârșést^{U27} túttă bána²⁸ / ș-ficópu²⁹ a néu când^U apă ma nícu^U

¹⁵ *detîurimiştî* ‘obligatoriu’, adv. < alb. *detyrimisht*.

¹⁶ *vláhica* ‘aromână’. Numele *vlah* este de origine celtică și a fost introdus în Balcani pe cale slavă (cf. Capidan 1942: 146). Termenul *vlah* denumind o populație românească (probabil aromânească) apare în secolul al XI-lea la istoriograful Kedrenos și se referă la un eveniment petrecut în anul 976. E atestat apoi în *Strategiconul* lui Kekaumenos (secolul al XII-lea) și menționează prezența unei populații românești în Balcani încă din secolul al X-lea cf. Caragiu-Marioțeanu 1975: 217. *Vlah* / *valah* constituie așa cum afirmă Vasile Arvinte (1979: 346) „o probă de necontestat cu privire la modul în care s-a reflectat în conștiința altor comunități lingvistice europene, într-o epocă mai veche, ideea romanității românilor, a apartenenței lor și a limbii lor la familia limbilor și popoarelor romanice”. De asemenea, termenul ilustrează continuitatea de receptare prin scris, a unei tradiții legate de romanitatea valahilor din sudul Dunării.

¹⁷ *ose* ‘sau’ < alb. *ose*.

¹⁸ *đățém* ‘zicem’. În inventarul consonantic al aromânei (cu excepția grupului din Gopeș și Muloviște) apare fonemul [d] (care există încă în Banat și Moldova).

¹⁹ Dintre toate grupurile de aromâni, fărșeroții sunt singurii care își păstrează numele etnic „cu o pronunțare mai apropiată de numele comun al tuturor românilor” – afirma Theodor Capidan (1942: 146). – spunându-și ‘rămân’ (sg. *rămân^U*), fără proteza lui *a*, dar cu un *r* inițial pronunțat ceva mai apăsător.

²⁰ *únă thécsi [nuc e di si iθónă]* ‘un accent [nu știu cum i se spune]’ < alb. *theks* ‘accent’.

²¹ *apvanică* ‘albaneză’ < gr. *αβανική*.

²² *fuméy*, pl., *fuméyă* ‘copilul, copiii dintr-o familie’ < lat. *familia*. Pentru sens, comp. alb. *fëmijë* ‘copil’, din latină, cu deosebirea că, în timp ce în aromână prin *fuméy* înțelegem ‘totalitatea copiilor dintr-o familie’, în albaneză sensul include și părinții ‘membrii familiei’.

²³ *ma múttă* ‘mai bine’. În albaneză, forma *mirë* poate fi atât adverb, cu sensul de ‘bine’, dar și adjectiv cu formele *i mirë*, *e mirë*, cu sensul ‘bun, bună’; *ma múttă* e calc după albaneză, vorbitoarea folosind în loc de *gini*, *múttă* cu *t* (*l* velar) ca în graiul grabovean (datorită influenței albanezei), neînregistrat la fărșeroții șopań.

²⁴ *ali [k] al^U*. Capidan (1932: 393) *ali* < lat. *illae* care s-a contopit cu prepoziția *ad* (< lat). În dialectul aromân articolul hotărât proclitic apare la nume de persoană (inclusiv nume de animale, plante și obiecte personificate). Se folosește numai la genitiv-dativ singular și are forme diferite de masculin și feminin.: *al^U*, *áli*.

²⁵ *zbópop^U*, genitiv pl. *zbop^U* ‘cuvânt’ < vsl. *sŭborŭ*.

²⁶ *șâ u-avém^U zbupătă múttă límba*, calc după alb. *dhe kemi folur shumë gjuhën*.

²⁷ *agârșést^U* ‘uit’ < sl. *grěšiti*. O particularitate a aromânilor *plisoț* din Albania este forma de ind. prez. pers. 1 sg și 3 pl. *-est^U* la verbele de conj. a IV-a slabă în *-esc^U* *agârșést^U* față de *agârșesc^U* ‘uit’ la ceilalți fărșeroți, creată prin analogie cu forma de pers. a II-a sg.: *agârșești*.

²⁸ *bana*, s. art. ‘viața’. DDA pune sub semnul întrebării originea directă din albanezul *banë*, care în albaneză (învechit) semnifică ‘locuință, colibă ciobănească’. În albaneză există verbul *banoj* cu sensul ‘a locui, a viețui’ de la care, probabil, pe teren aromânesc, s-a realizat un derivat regresiv *bană* cu sensul ‘viața’. (Vezi și Brâncuș 1999).

²⁹ *fiçópu* ‘băiatul’ < lat. **fetiolus*. Sistemul de articulare din graiul fărșerot, pornind de la un prototip comun cu dacoromâna: *fiçóru* a evoluat la *fiçór^U*, *fiçór^U* > *fiçór^U* > *fiçór^U* > *fiçór^U* și apoi la *fiçóru*, în timp ce în dacoromână s-a ajuns la *feçóru* prin evoluția: *feçóru* > *feçóru* > *feçóru*. La

avîá dádă ș-pap^U ș-cu păpîntyi³⁰ a ńei³¹ zbupá mult^U ġîni³² / ma³³ dicápa³⁴ eyi mupîpă fîcôpu nu u zbupá / u-avîá ca ... ca cu sicléti³⁵ s-u zbupá / vétâm³⁶ zburá nafóapă cu sóțái³⁷ / d-apóia u nviță *italiști* / nviță *angliști* / nviță *frăngiști* / ș-nu că nu u-adukéști / u-adukéști mult^U búnă / ș-ári³⁸ zbópă ți li dăți mult^U búni / ma când^U apá ńic^U zbupá mult^U ... mult^U búnă / u zbupá ca míni / tópa nu u zbupáște / ș-noi tópa³⁹ când^U avîám^U păpîntăyi / apám^U ca detúrit⁴⁰ ta s-u zbupám^U mult búnă límba / tópa u-avém^U aťásátă níhámă⁴¹ / cu tútă aťá⁴² límba ți-i nvițată di cu ńic^U nu s-agârșéști puté⁴³ // tópa să spun^U ti⁴⁴ lucp^{U45} // míni est^{U46} măptată / am^U un fîcóp^U / tópa s-făți di ýînyîț⁴⁷ an / băpbátu ęsti *mecanic^U* / ári lucpătă la únă fabrică ți fătîá páppóđ⁴⁸ / dicápa s-fęțipă d-apóia *privatizími* / noi avém^U luátă dáu-tpe *makíni*⁴⁹ / ș-avém^U zdăfăptă⁵⁰ un lucp^U đę-anóst^{U51} / lucpám^U dólí: băpbátu ș-míni // el^U

cele două stadii identice (din fărșerotă și dacoromâna vorbită) s-a ajuns pe căi diferite (Caragi-Marioțeanu 1968: 163–169).

³⁰ *păpîntyi*, s. pl. ‘părinții’. Trecerea lui [r] la [y], schimbare recentă semnalată parțial în graiul grămostean, am înregistrat-o pentru prima dată și în graiul fărșeroților plisoți din Albania: *fumęya* ‘copiii, frații’, *păpîntyi* ‘părinții’ *eyi* ‘ei’ pentru *fuméla* ‘copiii, frații’, *păpîntli* ‘părinții’, *el* ‘ei’ la ceilalți aromâni.

³¹ *a ńei* ‘ai mei’, formă specifică la fărșeroții din Albania cu palatalizarea labialelor, diferită de forma *a meI*, proprie fărșeroților șópań.

³² *zbupá mult^U ġîni* ‘vorbea foarte bine’, formă de superlativ absolut formată cu adverbul *mult^U* (+ adverb) ca în limbile romanice it. și sp. și ca în toate limbile balcanice (bg. *mnogo*; alb. *shumë*, gr. *πολύ*)

³³ *ma* ‘dar’, conjuncție < it. *ma*; cf gr *μά*, alb. *ma*.

³⁴ *dicápa*, adv. ‘după ce’ < *di + cara* (< *că era*).

³⁵ *sicléti* ‘greutate, efort’ < tc. *syqlet*, alb. *siklet*.

³⁶ *vétâm* ‘doar că’ < alb. *vetëm*.

³⁷ *sóțái*, s. pl. de la *soț^U* ‘prieten’ < lat. *socius*.

³⁸ *ári*, vb., III sg, impers. ‘există’.

³⁹ *tópa* ‘acum’ < gr. *τόρα*.

⁴⁰ *detúrit* ‘datorie’ < alb. *detyrë*.

⁴¹ *níhámă* ‘puțin’ < lat. *infima*.

⁴² *cu tútă aťá*, loc. conj. ‘cu toate astea’.

⁴³ *puté*, adv. ‘niciodată’ < gr. *Ποτέ*.

⁴⁴ *ti*, prep. ‘pentru; despre’ < lat. *intra*.

⁴⁵ *lucp^U* ‘lucru, serviciu’ cu [U]după grupul ‘muta cum liquida’.

⁴⁶ *est^U* ‘sunt’. Formă de ind prez., I sg. specifică graiului fărșeroților din Albania, față de *escu* în graiul grămostean sau *hiu* în graiul fărșeroților șópań.

⁴⁷ *ýînyîț* ‘douăzeci’ < lat. *viginti*. Spre deosebire de dacoromână, aromâna – și implicit graiul fărșerot – a conservat lat. *viginti* sub forma *ýînyîț* ‘douăzeci’.

⁴⁸ *păppóđ*, s. pl. de la *păppóde* ‘ciorap’ < gr. *περιπόδιον*.

⁴⁹ Notăm prezența unor împrumuturi ca *mecanic^U*, *fabrică makíni* *mecaníkili*, *iconomii^U* < alb. *mekanik*, *makinë*, *mekaniku*, *ekonomi*.

⁵⁰ *zdăfăptă* ‘desfăcută’ (participiu de la *zdifast^U*) cu metateză de la *disfác^U* în restul aromânei.

⁵¹ *anóst^U*, pron. pos. ‘al nostru’, formă specifică graiului fărșerot.

lucpáđă ș-dip⁵² la ațeli *mecaníkili* că míni nu li ști ahǎnt⁵³ ma řu-ağút⁵⁴ ș-míni / avém⁵⁵ zdăfápt⁵⁴ aíst⁵⁴ lucp⁵⁵ / avém⁵⁵ vǎpǎ⁵⁵ dáti án ři lucpám⁵⁶ / ș-him⁵⁶ g íni / avém⁵⁵ sculátă nihá⁵⁶ di iconomií / ř-ři să-ř đăc⁵⁶ altřivá //

[Vasilca, al⁵⁶ Pit⁵⁶, Pleasa, 48 de ani]

úrša ř-cu uršóřyř-ațéř nítyǎ

[T2 F]

ařǎ⁵⁷ unóřǎ⁵⁸ únǎ řiátǎ⁵⁹ nícă // nu ařǎ řiátǎ búnǎ // ř-máma [k] ř-nu-avđǎ⁶⁰ máma ř-táti // íya plǎnđǎ⁶¹ tótǎna⁶² / nu stǎțǎ bun⁶³ ř-acásǎ... // ř-așǎ / únǎ đúuǎ...áta⁶⁴ ř-táti alǎsǎřǎ úșǎ zdifáptǎ⁶⁵ // řiátǎ fuđi [...] // ei-y⁶⁶ đǎsǎřǎ⁶⁷

“nu eș⁶⁸ nafóřǎ / stǎ nuntp⁶⁹ ř-acásǎ...” // řiátǎ nu-ř avđǎ / ca tótǎna / ř-fuđi di n-cásǎ // imná⁷⁰ / imná / imná / ř...cǎndǎ ...vini noáptǎ⁷¹ // ařǎ tu pǎđúri // nu-ařǎ

⁵² *dip*⁵², adv ‘chiar la’ < tc. *dib*.

⁵³ *ahǎnt*⁵³, adv. ‘atât’ < lat. *eccu-tantus*, cu *ǎ* (*ǎ* nazal) specific fǎrșeroșilor *plisoș*.

⁵⁴ *aíst*⁵⁴, pron. dem. de apropiere, masc. sg., ‘acesta’, formǎ specificǎ la fǎrșeroșii, fațǎ de *aestu*, sau *ațestu*, în alte graiuri.

⁵⁵ *vǎpǎ*, adj. nehot. ‘vreo’ < lat. *vere unus*.

⁵⁶ *řim*⁵⁶, ind. prez, I, pl. de la *řii* ‘sunt’ < lat. *řio, řieri + řum* (DDA).

⁵⁷ *arǎ*, imperfect, pers. a 3-a sg. fațǎ de *irǎ* la ceilalți fǎrșeroșii, evoluție recentǎ la fǎrșeroșii *plisoș* din Albania.

⁵⁸ *unóřǎ* ‘odatǎ’, cu *o* > *o*.

⁵⁹ *řiátǎ* ‘fatǎ’, cu *ř* > *ř*; *ř* > *ř*, *ř* în graiul fǎrșeroșilor *plisoși*.

⁶⁰ *avđǎ* ‘auzea’, III sg., cu *av* > *av*. Sensul din text este ‘ascult (de cineva)’; calc dupǎ albanezǎ *dě gjoj* are al treilea sens ‘a asculta de pǎrinți’.

⁶¹ *plǎnđǎ*, ‘plângea’, III sg. cu *đ* > *đ*. Acestui [đ] îi corespunde [g] în dacoromânǎ. În *plǎnđǎ*, *ř* > *a*, dupǎ [đ], cu trecerea de la conjugarea a II-a la conjugarea I.

⁶² *tótǎna* ‘totdeauna’ < *tot + una*, cf. dr. *totúnǎ*.

⁶³ *bun* ‘bine’.

⁶⁴ *áta* ‘mama’; cf. alb. *atë* ‘tatǎ’, pl. ‘pǎrinți’. Termenul este folosit ca modalitate de adresare pentru mamǎ, dupǎ venirea aromânilor fǎrșeroși în România (1925), neexistând în graiul acestora, fiind, prin urmare, un împrumut recent la fǎrșeroșii din Albania.

⁶⁵ *zdifáptǎ* ‘desfăcutǎ’, participiul vb. *zdifast*⁵⁴ de la *disfác*⁵⁴ cu metatezǎ.

⁶⁶ *-y*, formǎ neaccentuatǎ de pronume personal, pers. a III-a, sg. *ř* cu *ř* > *y*.

⁶⁷ O trǎsǎturǎ a graiului fǎrșeroșilor din Albania este vibranta [ř] realizatǎ atât ca [ř] (apical), cât și ca [ř] [ř velar] sau [p] (ř uvular).

⁶⁸ *eș* ‘ieși’, imperativ, II, sg., fǎrǎ preiotare, fapt specific dialectului aromân.

⁶⁹ În fonetismul *nuntp*⁵⁴ vibranta [ř] se realizeazǎ atât ca [p] (ř uvular) (vezi nota 11).

⁷⁰ *imná*, perf. simplu, III sg. ‘merse’ < lat. *in-mĭno* < lat. *ambulare* (DDA).

⁷¹ Deși în graiul fǎrșeroșilor *plisoș* vorbit astăzi în Albania, diftongul *o* se realizeazǎ ca *o*: *unóřǎ* ‘odatǎ’, surprinzător, am notat rostiri cu diftongul *o*: *noáptǎ*, în variație liberǎ cu *o*. Rostirile cu *o* nu au fost semnalate pânǎ în prezent la fǎrșeroșii din Albania; este posibil sǎ fie vorba de un

niki⁷² u_ŋom / n_u-a⁷³ni ki ... [k] nu vîdeá⁷³ țăv⁷⁴á tu p⁷⁵ăd⁷⁵ú⁷⁵r⁷⁵i // t⁷⁵ă⁷⁵r⁷⁵c⁷⁵ú⁷⁵r⁷⁵ă á⁷⁵ny⁷⁵ă // m⁷⁵ă-sa
 ș-tátă-su u căftă /ma nu...aflá-y țăv⁷⁴á // únă đ⁷⁵ú⁷⁵u⁷⁵ă.../ [ε] u_ŋ-aveám ag⁷⁵ă⁷⁵ș⁷⁵átă⁷⁵
 ni⁷⁶ș⁷⁶ámă // b⁷⁶ă⁷⁶r⁷⁶b⁷⁶át⁷⁶u⁷⁶-afl⁷⁶ă f⁷⁶i⁷⁶át⁷⁶a tu p⁷⁶ăd⁷⁶ú⁷⁶r⁷⁶i.../ cu ú⁷⁷r⁷⁷sa ș-cu ú⁷⁸r⁷⁸s⁷⁸ó⁷⁸ny⁷⁸i⁷⁸-a⁷⁸ț⁷⁸e⁷⁸i ní⁷⁹ty⁷⁹ă // u
 ță⁸⁰ / u dú⁸¹si tu h⁸¹ó⁸¹r⁸¹i // v⁸²í⁸²n⁸²i⁸²r⁸²ă to⁸²ș // u v⁸²ideá // í⁸³ja ...[ε] n_u-a⁸³r⁸³ă ca u_ŋom / m⁸³ă⁸³
 ca únă ú⁸⁴r⁸⁴să t⁸⁴ó⁸⁴r⁸⁴a // v⁸⁴í⁸⁴n⁸⁴i⁸⁴r⁸⁴ă ș-p⁸⁴r⁸⁴í⁸⁴n⁸⁴ț⁸⁴ay a ey // u v⁸⁵ă⁸⁵đ⁸⁵ú⁸⁵r⁸⁵ă / ș-ma n⁸⁵ă⁸⁵p⁸⁵ó⁸⁵i u c⁸⁶ă⁸⁶n⁸⁶ă⁸⁶ș⁸⁶c⁸⁶ú⁸⁶r⁸⁶ă c⁸⁶ă
 ță⁸⁶ă f⁸⁶é⁸⁶átă a lor⁸⁶ // u l⁸⁷ó⁸⁷r⁸⁷ă / u n⁸⁷v⁸⁷ă⁸⁷ș⁸⁷c⁸⁷ú⁸⁷r⁸⁷ă / u l⁸⁷á⁸⁷r⁸⁷ă ș-u f⁸⁷é⁸⁷ț⁸⁷i⁸⁷r⁸⁷ă ca om // [...] j⁸⁸
 ast⁸⁸ú⁸⁸m⁸⁸ț⁸⁸ă⁸⁸na nu pl⁸⁸ă⁸⁸ŋ⁸⁸đ⁸⁸e⁸⁸ám

[Mușă Esmeralda, 26 ani]

[Fier (= arom. Feárică), Albania]

arhaism sau de o evoluție recentă, o revenire la rostirea cu *qa*, sub influența fărșeroților șopani, care l-au păstrat pe *qa*.

⁷² Adjectiv pronominal negativ *nik* ‘nici’, în loc de *niți*, forma așteptată, probabil sub influența foneticii limbii albaneze, în care întâlnim forma de pronume demonstrativ de apropiere, *ky*.

⁷³ Labilizarea lui [i] neaccentuat (provenit din [e] neaccentuat), ca în dacoromână, reprezintă o particularitate a fărșeroților din Albania: *vîdeá* ‘vedei’, pentru *vidéi* la fărșeroții *șopani* și la ceilalți aromâni.

⁷⁴ *țává* ‘nimic’ pentru *țiva*.

⁷⁵ Pentru *aveám agășátă* ‘uitasem’, semnalăm trecerea verbului de la conjugarea a III-a la conjugarea I.

⁷⁶ În fonetismul *nișámă* ‘puțin’ < lat. *infima*, observăm un stadiu al palatalizării finale: *f* > *h* și apoi *h* > *ș*.

⁷⁷ *urša*, s. f. ‘ursoaică’.

⁷⁸ *urșóny* ‘pui de urs’ pentru *ursópi* la ceilalți fărșeroți.

⁷⁹ *nít⁷⁹yă* ‘cei mici’ pentru *nítă*, observăm trecerea lui [l] la [y].

⁸⁰ În fonetismul *țo* semnalăm un *ț* (*l* velar) ca în graiul grabovean (datorită influenței albanezei). Acest *ț* (*l* velar) nu apare în graiul fărșeroților șopani.

⁸¹ *hó⁸¹n*, pl. ‘sate’ < gr. *χώρα* cu *qa* > *o*.

⁸² Forma de pronume nehotărât *toș* ‘toți’ este ca în dacoromână și nu ca în restul aromânei cu închiderea lui *o* la *u*. Această formă este specifică fărșeroților din Albania.

⁸³ *mă* ‘dar; conjuncție’ < it. *ma*; cf gr *μά*, alb. *ma*.

⁸⁴ *tó⁸⁴ra* ‘acum’ < gr. *τόρα*.

⁸⁵ *ma năpó⁸⁵i* ‘apoi, după aceea’ < lat. *id-ad-post*. Sensul din text [apoi, după aceea] apare doar la fărșeroți, la ceilalți aromâni *năpó⁸⁵i* semnifică ‘înapoi’. De asemenea, un alt sens este acela de ‘din nou’, întâlnit doar la fărșeroți. Ceilalți aromâni folosesc *iara*; la fărșeroți, acesta se confundă cu termenul care desemnează noțiunea de ‘iarnă’ prin reducerea lui *m* la *r*. Această omonimie ‘insuportabilă’ a determinat eliminarea adverbului *įara* și înlocuirea lui cu *năpó⁸⁵i*.

⁸⁶ *că⁸⁶nă⁸⁶ș⁸⁶cú⁸⁶ră* ‘cunoscură’, perf. simplu al vb. *cunósc* ⁸⁶, pentru *cunuscú⁸⁶ră*, în restul dialectului și în dacoromână. Trecerea lui [u] neaccentuat la [ă] se produce în cuvinte moștenite și în împrumuturi, prin asimilare sau disimilare după alveolară (*s*), velare (*c*, *g*, *ȝ*), lichide (*r*, *l*) (în silabă protonică și posttonică).

⁸⁷ *lă⁸⁷ră*, perf. simplu al vb. *lav* ‘spă⁸⁷l’ < lat. *lavare*. Termenul există și în dacoromână, în graiurile de nord-vest, cu precădere la prezent și participiu (*lăut*).

⁸⁸ *astú⁸⁸m⁸⁸ț⁸⁸ă⁸⁸na* ‘atunci’ pentru *astú⁸⁸m⁸⁸ț⁸⁸ina* cu *i* > *ă* în silabă posttonică.

grai pindean: P

[noi aqá Amínĉu]⁸⁹

[T1P]

noi aqá⁹⁰ Amínĉu⁹¹ aveám⁹² dǒau táxi⁹² di qámiń/ aveámu⁹³ vínitli ĩi bágá dímtă⁹⁴ di dímtu di adímtu [adímtu c'ímá⁹⁵ voi / noi c'ímámu dímtă] ĩi erá fáptă tu luláke⁹⁶ ř-lǒa únă culǒare ařá vínită, muřátă⁹⁷, arhundikásă ř-ařǒá u bágá⁹⁸ zanaćáđli⁹⁹ / u bágá émburli¹⁰⁰ / u bágá qámińli di nviřátură / dáscałi ařel¹⁰¹ / ři¹⁰² aveámu ři álǒi / álǒi erá picurărli / gréłi víniră nă qără¹⁰³ ř-ďásiră că aminćánli bágără lái¹⁰⁴ dímtă cându si [k] ĩ-áputrusíră¹⁰⁵ túřłi / aéstă ǒásti ună mári minćună /

⁸⁹ Textul relatează venirea unui grup de fărșeroți în orașul *Aminciu*, și, probabil, de aceea, se regăsesc particularitățile ale graiului fărșerot în vorbirea pindenilor din această localitate (vezi *infra*).

⁹⁰ *aqá*, adv. 'aici' < lat. *ad-hac*.

⁹¹ *Amínĉu* (aromână: *Aminciu*, grec: *Μέτσοβο*).

⁹² *táxi*, s. pl. de la *táxe* 'clasă' < gr. *τάξις*.

⁹³ *aveámu*. În graiul pindean vorbit în *Aminciu*, u plenison este ocurent și după o consoană (inclusiv *m*), spre deosebire de restul dialectului aromân unde înregistrăm [ʰ] *u* ca vocală scurtă finală.

⁹⁴ *dímtă*, s, 'dimie, postav de lână' < gr. *δίμιτον*; *adímtă* cu proteză în celelalte graiuri.

⁹⁵ *c'ímá*, ind. prez, 2, pl. de la *c'lem* 'chem, numesc' < lat. *clamare*. Observăm lipsa protezei lui *a*.

⁹⁶ *luláke* 'liliachiu' < gr. *λουλάκι*.

⁹⁷ *muřátă*, adj. 'frumoasă' < lat * (in) *formusiatus*., formă care în dacoromână a dat *înfrumușă* (CDDE 2003; DER).

⁹⁸ *ř-ařǒá u bágá zanaćáđli* 'și pe aceea o purtau meșteșugarii'. Verbul *bag* (cf. și *βάζω*, alb. *vë*, bg. *klavamŭ*, tc. *qonmaq*, dr. *băga*), indicativ imperfect, III pl. (*bágám*) cu omonimia III-a singular = a III-a pl. Astfel, imperfectul în aromână prezintă două serii de omonimii: I sg. = I pl. : *bágám*; a III-a sg. = a III-a pl.: *bágá* (forma este etimologică în dialectul aromân).

⁹⁹ *zanaćáđli*, s. pl. art. de la *zanaćáđ* < *zănáti* < tc. *sanat* cu desinența de plural: [-(ǒ)áđ] la substantivele *masculine*. Desinența de plural în discuție vine din greacă [-áδες], iar substantivele cărora li se adaugă la plural sunt împrumuturi relativ recente din greacă și turcă: [á]: [-áđ]: *amiră*: *amiráđ*, *căsbă*: *căsbáđ*, *pără*: *păráđ*, *udă*: *udáđ*.

¹⁰⁰ *émburli*, s. m. pl. art. de la *émbur* 'negustor' < gr. *έμπορος*. Adaptarea împrumutului din greacă s-a realizat prin articularea cu art. hot. enclitic *ł*, ca *ł* graiul grămostean; în graiul fărșerot, grupul *rl* s-a redus la *r*, probabil înaintea fazei de palatalizare a lui *l*, deoarece în graiul *fărșerot* forma articulată definit la masculin este *émburi* (grupul *rl* nu se putea reduce la *r*).

¹⁰¹ Forma *ařel* păstrează pe *ł* etimologic care în dacoromână a evoluat la *i*.

¹⁰² *ři*, conj. coord. cu *ř* dur.

¹⁰³ *nă qără* 'odată' < lat. *una hora*.

¹⁰⁴ *lái*, adj. fem. 'neagră', *lał* masc < lat. **lajus*. Termenul se găsește dialectal și în dacoromână.

¹⁰⁵ *áputrusíră*, ind. perf. s., 3 pl. de la *áputruséscu* 'a năvăli' < gr. *πετρόνω*. Forma cea mai răspândită este *ápitruséscu*. În graiul pindean, la fel ca în graiul fărșerot, înregistrăm labializarea lui *ł* neaccentuat.

ună mări mincună [...] că aveá loátă amincânli priviléngi di la túrtil' /câ i-alásará din gúgu¹⁰⁶ di trácúrá¹⁰⁷ ş-nu i-alásará ma i-âgútără s-treacă prin gúgu că ma naínte acátără¹⁰⁸ Sârúna¹⁰⁹ ş-Iánina din Constantinópoli / ş-atúmţalea amincânli, mincáni l-âgútără şi loáră priviléngi / cum đătét cá bágără lái /aéste sântu¹¹⁰ / tr-aéstă ţi đásít¹¹¹ ti Moscópole / aţáli sântu mincúni /şî erá greş când¹¹² ună feată vinitâ sâ mártá la algí s-duţéá la picurári // próta feată de-aşa de-Amíncu ţi s-dúsi la picurári erá Táma al¹¹³ Aprázi / eú ámu *contrátlu* a leí / ş-atúmţalea işâ¹¹⁴ un cânticu ţi viniţli táha¹¹⁵ s-alávdá¹¹⁶ cá ună feată álbă lá vini-n casá ş-ţea¹¹⁷: „gízáríná¹¹⁸ – cá erá gízará / erá di la oi / erá di la caş¹¹⁹ – gízáríná grásă ţi ná vini-n casă” / cântá ánda¹²⁰ ýineşá¹²¹ nvéasta¹²² / c-aşé nu il¹²³ arúcă văr¹²⁴ zbor láju / câ viniţli / că aţel¹²⁵ adrá¹²⁶ atúmţea hâlvá aşá Amíncu / erá zanacăđ / adrá hâlvá / aţéá vindeá aşá / vindeá ş-tu hoáră / vindeá şâ ... /ş-erá viniţ / şâ cum / móre/ voi halvağáđli vâ neuscrátu cu picurárli / móre/şâ násă¹²⁷ de-apóşa cântá „gízáríná grásă ţi ná vini-n casă” //

[Ġórýi al¹²⁸ Platári 76 ani; Meţovo, Grecia]

¹⁰⁶ *gúgu* < lat. *jugum* cu [g] păstrat în aromână (ca în unele graiuri dacoromâne din Moldova), în cuvinte de origine latină care cuprindeau lat. *iot* + [o], [u]: *goc, goi, gone, gúdic, gúgu*.

¹⁰⁷ *trácúrá*, perf. s. al vb. *trec* ‘trec’ cui *i* la *î* în silabă neaccentuată ca în graiul fărşerot.

¹⁰⁸ *acátără*, perf. s. al vb. *acát* ‘ocup, iau în stăpânire’ < lat. **accipitare*.

¹⁰⁹ *Sârúna* este numele aromânesc al oraşului Salonic. Trecerea lui *l* intervocalic la *r* este un argument pentru vechimea aromânilor în regiune.

¹¹⁰ *sântu*, ind. prez. 3. pl de la *hîu* ‘sunt’. Forma este identică cu cea a fărşeroţilor, în restul graiurilor este *suntu*, cu *u* păstrat probabil din latină.

¹¹¹ *işâ*, ind. imperf, 3 sg. de la *ies* ‘ies’ cu lui *i* la *î*.

¹¹² *táha*, adv. ‘cică’ < gr. *τάχα*.

¹¹³ *alávdá*, imperf, III p. al vb. *alávdu* ‘laud’ < lat. *laudo, -are*. Ca inovaţie, semnalăm consonantizarea lui *u* înainte de labiale în cuvintele moştenite din latină. Fenomenul e prezent şi în limba albaneză.

¹¹⁴ *ţea* (*đătţei*), ind. imperf, 3 sg. de la ‘*đác*’ cu haplogogie, proprie graiului pindean.

¹¹⁵ *gízáríná* ‘femeie cere prepară *gíza* (un tip de brânză asemănător urdei)’ < *gíză* < alb. *gizë* (cf. Brâncuş 2003).

¹¹⁶ *ánda*, adv. ‘ca şi cum’ < gr. *άνδα*.

¹¹⁷ *ýineşá*, imperf, III sg. al vb. *ýin* ‘vin’ cu palatalizarea lui *n* < lat. *venire*.

¹¹⁸ *nvéasta*, s. art. ‘nora cea tânără’ < sl. *něvesta*.

¹¹⁹ *adrá*, ind. imperf, 3 pl. de la *adár* (< DDA propune ca etimologie *ad arare*). Observăm sincopa la verbul *adrá* pentru *adârá* (sincoparea este specifică vorbirii pindenilor şi grămostenilor; apare foarte rar la fărşeroţi).

¹²⁰ *násă*, pron pers., 3 fem. ‘ea’, formă specifică graiului fărşeroţilor din Albania.

[múta ș-bímsa]

[T2 P]

múta erá ca un udá¹²¹ nícu ș-bímsa¹²² éra ca un udá máre¹²³ ți bágám acló¹²⁴ sínduk¹²⁵ mărĭ cu stráni¹²⁶ núntu cu lúcări de-acși¹²⁷ cu flurĭ¹²⁸ cu-árme cu pále¹²⁹ / túte le bágám acló/ șâ când vrămu¹³⁰ s-intrămu năúntu spărđeámu / véclĭl¹³¹ pitrâțǎ¹³² mulĕrlĭ¹³³ la panăýire¹³⁴ đuuá țǎ¹³⁵ țǎ¹³⁶ s-nu veádǎ/ „aĭde voj tóra va¹³⁷ -s

¹²¹ *udá* s. m. ‘odaie’ < tc. *oda*. În dialectul aromân *udá* este un împrumut direct, în timp ce în dacoromână *odáje* este împrumutat prin filieră sârbă sau bulgară (bg., sb. *odaja*). În dacoromână *odáje* păstrează genul tc. *oda*, în timp ce în aromână trece la masculin, alături de alte împrumuturi din turcă cu acentul pe ultima silabă (ex. *un cafě*, *un băclăvǎ*, *un pǎrǎ*).

¹²² *bímsa*, s.f. art. ‘pivnița’ < vsl. *pivnica*. DDA atestă forma *bimșa*.

¹²³ *máre*, adj. ‘mare’: *e* în poziție finală neaccentuată nu se închide la *i* (la fel ca în graiul fărșeroților din Albania); vezi și *túte* ‘toate’, *árme* ‘arme’, *pále* ‘sábii’.

¹²⁴ *acló*, adv. ‘acolo’ < lat. *eccum-illoc*, formă specifică graiului pindean și a celui grămostean, față de *acó*, în graiul fărșeot.

¹²⁵ *sínduk*, s. f. pl. de la *síndúkĭ* ‘ladă’ < tc. *sandouka*. *Sínduka* era lada de zestre, apoi devenea lada în care erau ținute hainele de sărbătoare și, apoi, hainele de înmormântare. Tot aici erau ținute și valorile.

¹²⁶ *stráni*, s.n., pl. de la *stránĭ* ‘strai, haină’. DER afirmă că etimologia *stránĭ* în aromână ar putea fi diferită de cea a cuvântului *stráje* din dr (<slov. *srajca* ‘îmbrăcămintă’, din sl. *sraka*, *sračica*), și propune ca etimologie: sl., cf. sb. *tranja*, *tralje* ‘zdrenje’. DDA îl înregistrează cu etimologie necunoscută.

¹²⁷ *acși*, adv. ‘așa’ < lat. *ac-sic* este un fonetism specific graiului pindean (față de *așé*, *așéti* în graiul fărșerot sau *ași* la grămosteni).

¹²⁸ *flurĭ*, s.f. pl. de la *flurie* ‘monedă de aur’, cf. gr. *φλωρί*, alb. *flori*. Închiderea lui *o* la *u* arată adaptarea împrumutului la sistemul fonetic al aromânei.

¹²⁹ *pále*, s. f. pl. de la *pălǎ* ‘sabie’ < bg. *pala*, tc. *pala* (Șăineanu, II, 230); cf. ngr. *πάλα*, alb. *palë*, bg. *pala*. Vezi și dr. *pălǎ* ‘iatagan, hanger’.

¹³⁰ *vrămu*, imperf. I pl. al vb. *voj* ‘vreau’ cu *u* plenison ocurent în graiul din Aminciu după o consoană și chiar după sonanta *m* (în celelalte graiuri ale dialectului aromân apare în aceleași condiții fonetice *u scurt final*).

¹³¹ *véclĭl*, adj. m. pl. de la *vecĭl*, aici cu sensul ‘bătrân’ < lat. *vēclus* (formă populară în loc de *vētūlus*); *véclĭl* are atât sensul ‘bătrân’, cât și ‘vechi’, la fel ca în greacă *παλιός* și în albaneză *i vjetër*.

¹³² *pitrâțǎ*, imperf. III pl. al vb. *pitrec* ‘trimit’ < lat. *per-trajicere*.

¹³³ *mulĕrlĭ*, s. p. art. de la *mulĕri* < lat. *mulier* conservă un stadiu mai vechi în evoluția lat. [I], + iot, în timp ce în dacoromână a evoluat la *i: mujere*.

¹³⁴ *panăýire* ‘sărbătoare patronală’ < gr *παναγύρος*, cf. alb. *panajir*, tc. *panajir*. În continuare, substantivul împrumutat di greacă este folosit de subiect în forma adaptată cu articol hotărât enclitic, specific formei de masculin –*lu*: *panăýirlu*. Articulația se realizează ca în graiul grămostean, cu sincopa lui *-u* < *panăýirulu*.

¹³⁵ *țǎ*, conj subord. ‘ca să’, cf. gr. *διό*, alb. *pēt tē*, it. *tra*.

¹³⁶ *țǎ*, pron. dem. f. sg. ‘aceea’ < lat. *ecce*-illa* cu afereza lui *a*.

¹³⁷ *va*, prez. impers. III sg. ‘trebuie’ de la *voj* < lat. *volere* folosit cu sensul ‘trebuie’ la fel ca în graiul fărșerot, în timp ce în graiul grămostean se utilizează *lipsăști*.

vâ duțet̃ la panăyírlu di la Stă Mărije / ma¹³⁸ la pănăyírlu di la Kátra¹³⁹ Aróșă / la pănăyírlu di Cursuyítă” / li pitrâțeá lárġu¹⁴⁰ dġ-acásâ / șâ spârđeá un lócu di grébul¹⁴¹ ațél țġ-aveá di năinte ș-pe-acló intrá / ș-apoi aveá másturlu a loru / ș-ul bâgá di lu máta¹⁴² adrá grébul ațélu ș-ul vătiseá¹⁴³ acló/ și cându s-turná mul'érli di la paniyíru erá túti ndręapti /aveá loátă nicukírlu¹⁴⁴ ațeá țġ vręá s-l'a di núntru //

[ma másturu nu spineá la fur!?] [...]

nu spineá másturlu câ-ș Kirdeá¹⁴⁵ cáplu ca sâ spúnă/ că ațél' erá árhundă ș-aveá parád / bâgá lúmęa de-l^U vâtámá ațélu¹⁴⁶/ șâ ațél^U s-afireá / nu erá bímsi șâ de-aésti múte nu-aveá cásili¹⁴⁷ túte / puțáne cásē aveá / aveá Cutavéli / aveá al^U Ĝúmă / aveá alu Ćócă / aveá al Cráki / aveá al Culák / al Avérov / nu-aveá cásili túti / erá misuráti pi đeáđiti a¹⁴⁸ unéi mánă / așâ //

[Ĝórġi al^U Platári 76 ani; Mețovo, Grecia]

grai grămostean: G

[măcărġ armăneșțġ]

[culișic^U]

[TIG]

¹³⁸ *ma*, conj. coord. ‘dar’ < it. *ma*, cf. gr. *μά*, alb. *Ma*.

¹³⁹ *Kátra*, s. f. art. definit ‘piatra’ < lat. *petra*: palatalizarea labialei *p*, fenomen care se regăsește ca și în unele graiuri ale dacoromânei (îndeosebi din Moldova).

¹⁴⁰ *lárġu*, adv. ‘departe’, cf. gr. *ἀλάργα* și alb. *larg*, cuvânt cu etimologie diferită de adj. *largu* cu același sens ca în dacoromână *larg* < lat. *largus*.

¹⁴¹ *grébul*, s.n., sg. art. ‘perete făcut din *greb* (‘pământ cleios’)’, cf. *γρέμπανο*, bg. *greblo*, it. *grebani*.

¹⁴² *máta*, adv. ‘din nou’ < gr. *μάτα*, cf. alb. *meta*.

¹⁴³ *vătisęá*, imperf. III sg. al vb. *vătisęscu* ‘a zidi, a tencui’, neatestat DDA.

¹⁴⁴ *nicukírlu*, s. m. sg. art. definit ‘gospodarul’ < gr. *νοικοκ ὕπηρς*.

¹⁴⁵ *kirdęá*, imperf. III sg. de la *kérdu* ‘pierd’ < lat. *perdere* ca dacoromână (dialectul moldovenesc).

¹⁴⁶ *de-l^U vâtámá ațélu* ‘de-l omora pe acela’: obiectul direct [animat, uman] e folosit fără prepoziția *pe*.

¹⁴⁷ *cásili*, s. f. pl. art. definit de la *casá* ‘casă’, cu alternanța á ~ ă (*casă* ~ *cási*).

¹⁴⁸ *a*, art. pos. genit. este invariabil în dialectul aromân.

lipsăști¹⁴⁹ s-ai: únâ cână fârinâ di mísur¹⁵⁰/ doi kiláđ di ápâ¹⁵¹/ únâ cumátâ¹⁵² caș¹⁵³
 di ǒái/ únâ cână untulémn¹⁵⁴/ mâyiripsăreă¹⁵⁵ ăști cum¹⁵⁶ țâ đâc¹⁵⁷ // apă s-bágâ ta
 s-hârbâ tu un¹⁵⁸ tinğiré// cându hirsăști¹⁵⁹ s-adăvgâ untulémnul¹⁶⁰// đeapóá¹⁶¹ cășlu
 kisécl¹⁶² cu bunéla¹⁶³ ș-fârinâ di mísur¹⁶⁴ pispilitâ¹⁶⁵// s-mintăști¹⁶⁶ g'ini pânâ s-leágâ
 culișiclu¹⁶⁷ tu triyâni // cându ăști g'ini adrât¹⁶⁸ ș-mintit¹⁶⁹ s-adăvgâ pisúprâ nihâmâ¹⁷⁰
 untulémn¹⁷¹ țârğăsít¹⁷² ș-kipér¹⁷³ aróș¹⁷⁴// culișiclu-l mícâm¹⁷⁵ ș-cu mârcát¹⁷⁶ //

[Tána_u al¹⁷⁷ Grameni, 62 de ani, Livăđ, Grecia]

¹⁴⁹ *lipsăști* < gr. *λείπω*, aor. *έλειψα* ‘trebuie’, față de *va* (lat. *volet*) la fărșeroți și *prîndi* (< lat. *aprehendere*) la pîndeni. La grămosteni s-a înlocuit *va* cu *lipsăști* deoarece, spre deosebire de fărșeroți, formează viitorul cu *va* + conjunctiv (cf. dr. *o să am* cu *o* < *voj*, ILR II 1969: 268E), în timp ce la fărșeroți această formă are sensul ‘trebuie’, iar construcția *va* + indicativ are valoare de viitor:

	‘trebuie’	‘viitor’
grămosteni	<i>lipsăști s-ai</i> ‘trebuie să ai’	<i>va s-ai</i> ‘o să ai’
fărșeroți	<i>va s-ai</i> ‘trebuie să ai’	<i>va ai</i> ‘o să ai’

do ‘vreau’ + conjunctivul: *do tē shkoj* ‘o să merg’; *do* este invariabil și, probabil, impersonal, ca și *o* (lat. *volet*), corespondentul românesc, care s-a impus relativ târziu în textele scrise. Construcția albaneză cu *do* + conj. este generală în ambele dialecte principale (I, h. 126).

Viitorul românesc cu *avră* (lat. *volere*) e încadreat între ‘particularități gramaticale atribuite substratului’ (Brâncuș 2002: 47). Recent, în studiul *Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna*, FD, XX1, 2012, Gr. Brâncuș a pus în evidență concordanțele dintre graiul fărșeroților și dialectul tosc al albanezei. Aici se încadrează și formarea viitorului indicativ ca în albaneză, cu eliminarea conjuncției alb. *tē*, ar. *sā*: alb. *do shkoj*, ar. (fărș.) *va neg* (Brâncuș 2007: 172).

¹⁵⁰ *mísur*¹⁵⁰, s. n. sg. ‘porumb’ < tc. *misır* la grămosteni și fărșeroți față de *călâmbúk*¹⁵¹ (cf. gr. *καλαμπούκι*) la pîndeni și *gârnișór* (der. de la *gârnu* < lat. *granum*).

¹⁵¹ *doi kiláđ di ápâ* ‘două kilograme de apă’, dar: *únâ cână untulémn¹⁵²*, cu omiterea prepoziției *di* în al doilea exemplu, sub influența limbilor balcanice, care nu au un *de* partitiv ca limbile romanice (cf. *éva κοιλόν νερό*, alb. *një kilogram ujë*).

¹⁵² *cumátâ*, s. f. sg. ‘bucată’ < gr. *κομμάτα* la grămosteni, pîndeni și fărșeroții *șópań*, față de *bucátâ* (< lat. *buccata*) la fărșeroții din Albania, ca în dacoromână, unde s-a păstrat termenul latinesc.

¹⁵³ *măřripsăreă*, s. f. ‘gătirea mâncării’ < gr. *μαγειρε ύω*, împrumut recent, față de *fac*¹⁵⁴ (*adar*¹⁵⁵) *măcări*, construcție generală în graiuri.

¹⁵⁴ *hirsăști*, imperf. pers. a III-a, unipers. ‘se evaporă’ < gr. *φυραίνο*.

¹⁵⁵ *untulémnul*, s. art., față de *untulémn¹⁵⁶*, art. la fărșeroți și *untulémn¹⁵⁷* în alte graiuri.

¹⁵⁶ *đeapóá*, adv., formă specifică graiului grămostean, față de *đeapója* < *de* + *apója* ‘apoi’ (cf. v. dr. *apója*) în graiul fărșerot.

¹⁵⁷ *bunéla*, s. fem. sg. ‘furculiță’ < bg. *bunela*, formă curentă la grămosteni (*binelâ* la fărșeroți), față de *pirúni* (gr. < *πηρορ ύνι*) și *řimbídâ* (< gr. *τομβίδα*, cf. alb. *cimbidhe*) la pîndeni.

¹⁵⁸ *pispilitâ*, part. de la *pispilésu* ‘presar’ < gr. *πασπαλιζω*.

¹⁵⁹ *mintăști*, ind. prez., 3. sg. de la *mintésu* ‘amestecă’ < vsl. *mōntiti*.

¹⁶⁰ *culișiclu*, s. n., art. ‘mămăligă prăjită’, formă diminutivală de la *culăș*¹⁶¹ < bg. *kuljaša*.

¹⁶¹ *nihâmâ*, adv. ‘puțin’ < lat. *infima*, termen general în aromână.

¹⁶² *țârğăsít*¹⁶², part. de la *țârğăsésu* ‘prăjesc’ < gr. *τσιγαρίζω*.

¹⁶³ *aróș*¹⁶³ < lat. *roseus*, cu a protetic (ca la pîndeni), față de *roș*¹⁶⁴ la fărșeroți.

¹⁶⁴ *mârcat*¹⁶⁵ (< lat. *marcere* REW 5345), general în aromână. Păstrarea termenului latinesc în aromână (cu sensul ‘a putrezi, a se macera’ din latină), față de dacoromână și de limbile balcanice, în care a pătruns *iaurt* (< tc. *yogurt*), demonstrează că aromânii au păstrat vechea rețetă de preparare a acestuia, nefiind nevoie să împrumute un alt procedeu, și, implicit, termenul pentru produsul finit.

[târhână]
[T2G]

târhânălu¹⁶⁵ s-adârâ¹⁶⁶ toámna ti tútâ¹⁶⁷ járna¹⁶⁸ // lipseáști s-aj: fârinâ di gârnu¹⁶⁹/
oáúâ/ lápti// s-frimítâ¹⁷⁰ fârina ș-cu láptili tu un^U tinğiré/ s-adávgâ oáúâli și s-frimítâ
g íni sâ s-adârâ sânatós^{U171}// deapóá s-treáți prit^U únâ sítâ cu gúvili¹⁷² mărí ta sâ s-
adârâ sârmí¹⁷³ cum^U eásti gárnúțlu di aríz^{U174}// deapóá s-tíndi¹⁷⁵ tu soári sâ-s usúca
únâ dúúâ// z-bágâ tu cîrçáp^{U176} cu cârçári¹⁷⁷ pțânâ sâ s-usúcâ g íni //

[Tána al^U Graméní 62 de ani, Livăđ, Grecia]

Concluzie. Statutul, aria geografică și socială a dialectului aromân vorbit de diferite generații, precum și caracteristica ansamblului lexicului selectat prin raportare permanentă la dacoromână, demonstrează încă o dată afirmația lui Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae (De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus)* (1716): „Așadar, această Valahie, care se află în Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămășițele acelor romani pe care Aurelian Împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia . N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască că tocmai din acei români [se trage] populația românească, cea care locuiește încă și astăzi în tot Epirul și în jurul Ianinei, căci graiul însuși ne este martor, dat fiind că și aceia vorbesc românește [...]”.

¹⁶⁵ *târhânălu*, s. sg. art. ‘trahana’ < tc. *tarhana*, termen întâlnit în toate limbile balcanice.

¹⁶⁶ *adârâ*, ind. prez. 3 sg. de la *adâr^U* ‘fac’ < lat. *dolare?* sau din substrat, frecvent la grămosteni și pindenii, alături de *fac^U* (care este mai frecvent la fărșeroți).

¹⁶⁷ *tútâ*, adj. pron. nehot. ‘toată’ < lat. *tota*, (cf. vdr. *tute*, cu *oa* > *u*, din *tqate*, aton în frază (Densusianu II: 61).

¹⁶⁸ *járna*, s.f. (< lat. *hiberna*) la grămosteni și pindenii, față de *jára* la fărșeroți (cu *rn* > *r*).

¹⁶⁹ *gârnu* (lat. *granum*) la grămosteni, față de *grân^U* la pindenii și *gâr^U* (cu *rn* > *r*, vezi nota 4) la fărșeroți.

¹⁷⁰ *frimítâ*, ind. prez. 3 sg. de la *frimít^U* ‘frământ’ < lat. **fragmentare*, față de *fârmít^U* la fărșeroți, mai aproape de etimon.

¹⁷¹ *sânatós^U*, adv. (< lat. *sanitosus*) are sensul ‘tare, întărit’ ca alb. *shëndosh*.

¹⁷² *gúvili*, s. art. pl. de la *gúvâ* ‘gaură’ < alb. *guvë*.

¹⁷³ *sârmí*, s. pl. de la *sârmâ* ‘fărâma’ < alb. *thërrimë* (cf. Brâncuș 2007: 133, 204) cu sincopa lui *ă* la grămosteni, față de *sârâmi* la fărșeroți.

¹⁷⁴ *aríz^U* ‘orez’ < gr. *ρ ὕζι*, față de *uríz^U* (< gr. *ορ ὕζι*) la fărșeroți intrat, probabil, prin filieră slavă ca dr. *orez*.

¹⁷⁵ *tíndi*, ind. prez. 2 sg. de la *tíndu* ‘întind’ < lat. *tendere*, față de dr. *întinde* < lat. *intendere*.

¹⁷⁶ *cîrçáp^U* ‘cuptor’ < sl.vdl. *črěpŭ*.

¹⁷⁷ *cârçári*, s. f. sg. < lat. *calor*, *-orem*, termen general în aromână.

BIBLIOGRAFIE

- Arvinte 1979 – Vasile Arvinte, *Termenii român și vlah în afirmarea comunității lingvistice românești* în „Limbă și literatură”, IV, p. 333–354.
- Banfi 1985 – Emanuele Banfi, *Linguistica balcanica*, Milano.
- Brâncuș 2002 – Grigore Brâncuș, *Introducere în istoria limbii române*, București.
- Brâncuș 1983 – Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București.
- Brâncuș 1992 – Grigore Brâncuș, *Observații asupra structurii vocabularului aromân în dicționarul lui Daniil Moscopoleanul*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XLIII, nr. 1, p. 39–43.
- Brâncuș 1999 – Grigore Brâncuș, *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*, București.
- Brâncuș 2002 – Grigore Brâncuș, *Istoria limbii române*, București.
- Brâncuș 2003–2004 – Grigore Brâncuș, *Evoluția lexicului latin din aromână în „Fonetica și dialectologie”*, XXII–XXIII, p. 37–45.
- Brâncuș 2007 – Grigore Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române*, I, București.
- Brâncuș 2008 – Grigore Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române*, II, București.
- Capidan 1931 – Theodor Capidan, *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, în „Dacoromania”, VI.
- Capidan 1932 – Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, București.
- Capidan 1942 – Theodor Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București.
- Caragiu-Marioțeanu 1968 – Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Fono-morfologie aromână*, București.
- CDDE – I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine (A–Putea)*, ed. îngrijită de Grigore Brâncuș, București, 2003.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Densusianu, II – Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. Secolul al XVI-lea. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, București, 1961.
- DER – Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2011.
- ILR 1969 – Ion Coteanu (coord.), *Istoria limbii române*, vol II, București.
- Nevaci 2006 – Manuela Nevaci, *Verbul în aromână. Structură și valori*, București.
- Rosetti 1968 – Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea [cu 6 hărți afară din text]*, București.
- Saramandu 1969 – Nicolae Saramandu, *Sistemul formelor verbale compuse în aromână în „Fonetica și dialectologie”*, VI.
- Șăineanu, II – Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, II, București, 1900.
- Vătășescu 2009 – Cătălina Vătășescu, *Concordanțe lingvistice între română și albaneză privitoare la numele sărbătorii nașterii Sfântului Ioan Botezătorul în Lucrările celui de al II-lea Simpozion Internațional de Lingvistică* (editori: Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci și Carmen Ioana Radu), București, p. 193–202.

**RECENT RESEARCHES AT AROMANIANS
FROM THE BALKAN AREA**

ABSTRACT

In this article we presented several linguistic aspects (lexical, phonetic, morphologic) of the Aromanian subdialects from Balkan area. The study is based on field research and recordings of dialectal texts at Aromanians from Greece and Albania. This paper offers a general view on the problem since Aromanian is taken into consideration as a Romance idiom, developed in a Balkan context. The interest of this research lies in the fact that it reveals the way in which the Romance element, the Aromanian, is preserved in aloglotic environment.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

DICȚIONAR MEGLENOROMÂN

LITERA C

NICOLAE SARAMANDU, MARILENA TIUGAN, ALINA CELAC, IRINA FLOAREA

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică și dialectologie” a treia fasciculă – **litera C** – din *Dicționar meglenoromân*. Celelalte litere au apărut în „Fonetică și dialectologie”, nr. XXIX, 2010 (**literele A–Ă**) și vol. XXX, 2011 (**litera B**). Informațiile cu caracter general sunt cuprinse în *Prefața* dicționarului, apărută în vol. XXIX, 2010 al revistei.

SIGLE

(Surse)

- ALDM I = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I. Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țârnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 1940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl. = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Liumnița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român*. Serie nouă, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can¹ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (**A–C**).
- Can² = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (**Č–L**).
- Can³ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (**M–R**).
- Can⁴ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (**S–Ž**).

FD, XXXI, București, 2012, p. 79–196

- Can T¹ = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924, p. 261–285.
- Can T² = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Cap¹ = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
- Cap² = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatură populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
- Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, 1935.
- Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București).
- Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
- Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
- Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997.
- Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Παϊκού (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
- MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, I, Salonic, 1984.
- Pap¹ = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Români din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
- Pap² = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
- Pap M¹ = Pericle Papahagi, [Texte], în *Români din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
- Pap M² = Pericle Papahagi, *Introducere; texte; obiceiuri, basme etc.* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
- W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
- Wild = Beate Wild, *Meglenoromänischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

BIBLIOGRAFIE

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1971 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).

Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.

- Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- BER I – Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) Vl. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
- Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
- CDDE – I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A-Putea)*, București, 1907–1914.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarski ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheids Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ	fig. = figurat
adj. = adjectiv, adjectival	gen. = genitiv
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	ger. = gerunziu
adv. = adverb, adverbial	gr. = grec(esc)
alb. = albanez(ă)	impers. = impersonal
aor. = aorist	interj. = interjecție
ar. = aromân(ă)	intrans. = intransitiv
art. dem. = articol demonstrativ	invar. = invariabil
art. hot. = articol hotărât	ir. = istroromân(ă)
art. nehot. = articol nehotărât	lat. = latin(ă)
art. pos. = articol posesiv	lit. = literal
bg. = bulgar(ă)	loc. adj. = locuțiune adjectivală
cf. = confer	loc. adv. = locuțiune adverbială
cit. = citește	loc. pron. = locuțiune pronominală
col. = colectiv	m. = masculin
conj. = conjuncție	mac. = macedonean(ă) (slavă)
dat. = dativ	mbg. = macedobulgar, macedonean (slav);
cf. mac.
der. = derivat	mgl. = meglenoromân(ă)
determ. = determinant	nom. = nominativ
dial. = dialectal	n. pers. = nume de persoană
dim. = diminutiv	n. pr. = nume propriu
dr. = dacoromân(ă)	num. card. = numeral cardinal
et. = etimologie (originea cuvântului)	num. ord. = numeral ordinal
et. nec. = etimologie necunoscută	p. = pagina
expr. = expresie, expresii	peior. = peiorativ
expr. invar. = expresie invariabilă	p. ext. = prin extensiune
f. = feminin	

pl. = plural	s.m. = substantiv masculin
plt. = pluralia tantum	s.n. = substantiv neutru
prep. = prepoziție	subst. = substantival, substantivat
pron. = pronume, pronominal	s.v. = sub voce
pron. nehot. = pronume nehotărât	tranz. = tranzitiv
pron. pers. = pronume personal	tc. = turc(esc)
refl. = reflexiv	unipers. = unipersonal
s. = substantiv	var. = variantă
sb. = sârb(esc)	vb. = verb
s. col. = substantiv colectiv	vbg. = vechi bulgar
s.f. = substantiv feminin	vgr. = vechi grecesc
sg. = singular	voc. = vocativ
sgt. = singularia tantum	vsl. = vechi slav
sl. = slav	

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

Úmă (Húma)

Grecia:

Biríslāv (Birislav), gr. Περίκλεια

Cúpă (Cúpa), gr. Κούπα

Lúnġhă (Lúgunța), gr. Λαγγαδιά

Ĺumnhă (Liumnîța), gr. Σκρᾶ

NŃnti (Nănta), gr. Νότια

ÓŃhă (Óșani), gr. Αρχάγγελος

Țărnărĕca (Țărnaréca), gr. Κάρπη

ALFABETUL

a, ă, b, c, č, d, đ, e, ę, f, g, ġ, ģ, h, i, j, k, l, l̃, m, n, ń, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

cus, *ără cus*. (L i t. Unde e scurt, tot scurt. = Necazul la necaz trage.) Pap M² 67/25; *Cus, ma di brøn ti pçartă*. (L i t. [E] scund, dar te poartă [= te ține, te duce] de brâu. = Aparențele înșală. Se spune despre cineva care e vrednic, deși e dezavantajat de înfățișare.) Cap² 218/43; *Ari cus căsmét*. (L i t. Are noroc scurt. = N-are noroc.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *kus*.

cusác vezi **cusáč**.

cusáč, *pl. cusáč* s.m. Cerna A/1091. Cosaș.

Var.: **cusác** (AtaM 85/17).

Et.: mac., bg. *kosáč*.

Cúsălă *n.pr.* Pap M² 175/44; Cap 90 s.v.

cus. Nume de loc în *Nçnti*.

Cusăță *n.pr.* Can¹ 208; Cap 90. Nume de loc.

cusămínt, *pl. cusămínti* s.n. Pap¹ 39.

Cusut, coasere.

Et.: din *cos* + *-ámínt*.

cusătúrá vezi **cusutúrá**.

cúscľu s.n. Pap² 73; Cap 90. Pământ moale, argilos, din care se fac oale.

Et.: cf. *cuséľ*.

cúscră, *pl. cúscri* s.f. Can¹ 208; Cap 90 s.v. *cúscru*; Cerna A/629; ALDM I, h. 572/1–6; Dms. Cuscără.

Et.: lat. **consocra* (*consocrus*) (DDA s.v. *cúscru*.)

cuscrés, **cuscriri**, **cuscriľ**, **cuscrít** vb. I. *Refl.* Pap¹ 39; Pap² 73; Can¹ 208; Cap 90 s.v. *cúscru*; Dms. A se încuscri.

Var.: **cuscréz** (Cap 90 s.v. *cúscru*).

Et.: der. de la *cúscru*.

cuscréz vezi **cuscrés**.

cuscriľă s.f. Pap¹ 39; Pap² 73; Can¹ 208; Cap 90 s.v. *cúscru*; Dms. Rudenie între cuscri; cuscrie. *Di çøn si dispărțçră, cuscriľa si pirdú*. (De când au divorțat, s-a dus și cuscria.) Dms s.v.

Et.: din *cúscru* + *-ľă*.

cuscrími s.f. col. Pap¹ 39; Pap² 73; Can¹ 208; Cap 90 s.v. *cúscru*; Dms. (La nuntă) Totalitatea rudelor miresei sau ale mirelui. *Măra, lisíțu, ĵun ț-u cuscríma?* (Măre, vulpeo, unde-ți sunt rudele?) Pap M² 150/39.

Et.: din *cúscru* + *mi*.

cuscrçc vezi **cuscrulçc**.

cúscru, *pl. cúscri* s.m. Pap¹ 39; Pap² 73; Can¹ 208; Cap 90; ALR I, 2, h. 265/013; Cerna A/627, 628; ALDM I, h. 570/1–6, h.

571/1–6. Cuscru. *Ántru tñiru ári muľ ĵártát ancălár cu caľ, cări ľă ți zĩți cúscri*. (Înainte mirelui sunt mulți fărtăți călare pe cai, cărora li se zice cuscri.) Can T² 119/37; *Án triúșa řčăľă ánră pișim cúscriľ*. (În curtea fetei intră mai întâi cuscrii.) Can T² 119/39; *Toț cúscriľ si nicără ři caľľ, ĵo ři ĵúnili idváj scăpçm*. (Toți cuscrii se înecară și caii, eu și mirele abia am scăpat.) Cap² 132/17.

Et.: lat. **consocrum* (*consocer*) (DDA s.v. *cúscru*).

cuscrulçc vezi **cuscrulçc**.

cuscrulçc, *pl. cuscrulçți* s.n. Cap 90 s.v. *cuscu*; Dms. Cuscricie.

Caț cuscrulçc. A se încuscri. *Nă vem cățát cuscrulçc*. (Ne-am încuscrit.) Dms s.v.

Var.: **cuscrçc** (Dms s.v.), **cuscrulçc**, **cuscrulçc**.

Et.: din *cúscru* + *-ľçc*.

cuscún, *pl. cuscúni* s.n. Pap² 73; Can¹ 208; Cap 90; ALR II, 2, h. 290/012; Dms. Curea de ham sau de șa care trece pe sub coada calului; pofil.

Et.: tc. *kuskun*, mac., bg. *kuskun*.

cuscrulçc vezi **cuscrulçc**.

Cúse vezi **Cúsi**.

cuséľ¹ s.n. Dms. Argilă.

Et.: bg. *koseľj* (Gerov 401).

Cuséľ² *n.pr.* Pap M² 175/46; Cap 90. Nume de fântână în *Cónsko*. *Án Cuséľ tálççră nõu řicçr lunçñeț*. (În *Cuséľ*, cei din *Lúnçñi* au omorât nouă băieți.) Dms s.v.

Et.: *cuséľ*.

cusés¹, **cusiri**, **cusii**, **cusit** vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 39; Pap² 73; Can¹ 208; Cap 74 s.v. *ççásă*; Cerna A/1078–1085, 1088, 1089; Wild h. 265/7; Dms. A cosi. *Vez, muľari, ře ĵərbă măçcátă? [...]; să vinim mõni să-ũ cusím*. (Vezi, nevastă, acea iarbă mare? [...]; să venim mâine s-o cosim.) Cap² 41/31; *Cu [...] řçárřĩľli aũ cusés ĵərba, árá cu ççása cusés bárba*. (Cu [...] foarfecelă cosesc iarba, iar cu coasa cosesc barba.) Cap² 41/33; *ľă-li řçárřĩľli, muľari, poț să cusés un pulçc ili nu?* (Iată foarfecelă, femeie, poți să cosești un polog sau nu?) Cap² 41/35; *Čáru áľ cusit la dçáľli or*. (Imașul e cosit a doua oară.) Dms s.v.

CONSTRUCȚII CU INFINITIVUL / CONJUNCTIVUL ÎN DIALECTELE ROMÂNEȘTI SUD-DUNĂRENE

MĂDĂLINA SPĂTARU-PRALEA

INTRODUCERE

În lucrarea de față ne propunem să realizăm un inventar al tiparelor sintactice în care apar infinitivul lung cu valoare verbală și conjunctivul, în textele dialectale sud-dunărene. Suportul analizei îl constituie un corpus alcătuit din 300 de texte dialectale (câte o sută pentru fiecare dialect).

În cadrul dialectelor românești sud-dunărene, gradul de utilizare a infinitivului în raport cu conjunctivul este foarte diferit. Dacă în aromână și în meglenoromână, funcțiile infinitivului au fost preluate, în marea majoritate a situațiilor, de conjunctiv, în istroromână, infinitivul este încă activ, nefiind înlocuit aproape niciodată prin propoziții subordonate (Sandfeld 1930: 179).

Și în **aromână** și în **meglenoromână**, infinitivul apare numai cu formă lungă, moștenită din latină, și are următoarea structură morfematică: **radical** + **sufix** (specific fiecărei clase de verbe) + sufixul de infinitiv (*-re* în aromână și *-ri* în meglenoromână)¹. În **meglenoromână**, apare însă înregistrat și infinitivul scurt, folosit cu valoare stilistică².

Conjunctivul care înlocuiește infinitivul este alcătuit din marca *să* (< lat. *si*, același cu dr. *să*) cu realizările sale fonetice (*si*, *s-*, *z-*) și verbul conjugat. În interiorul grupului, apar inserate cliticele pronominale și adverbul de negație³.

În **istroromână**, infinitivul apare numai cu formă scurtă (ca în dacoromână) și, spre deosebire de infinitivul scurt dacoromân, el nu are marcă specifică. Cunoaște, însă, și formă lungă, substantivală⁴.

¹ Pentru detalii, vezi Caragiu-Marioțeanu *et alii* 1977: 189, 208.

² Atanasov 1976: 138; 2002: 228.

³ Caragiu-Marioțeanu *et alii* 1977: 225.

⁴ *Ibidem*: 226.

I. CONSTRUCȚII CU INFINITIV ȘI CONJUNCTIV ÎN AROMÂNĂ ȘI MEGLENOROMÂNĂ

În aromână și meglenoromână, infinitivul lung cu valoare verbală apare într-un număr limitat de situații, în locul lui fiind preferat conjunctivul.

1. CONSTRUCȚII CU INFINITIV ȘI CONJUNCTIV ÎN AROMÂNĂ

Infinitivul apare alături de conjunctiv în următoarele contexte sintactice: a) după verbe modale ca: *va*, *lipseaște*, *trebuie*, după verbe care arată mișcarea ca *es^u* (a ieși), *nergu* (merg), *mi duc^u* (mă duc), *yin^u* (vânez) și după *ună* cu valoare adverbială. Ilustrăm, în continuare, fiecare dintre cele trei contexte sintactice cu exemple preluate din corpus.

1.1. V_{modal} (*va*, *lipseaște*, *trebuie*) + Infinitiv lung / Conjunctiv

- (1) *Va scriare* ună carte a vâsil'elui (Capidan 1932: 548)
(*Trebuie să scrii* o scrisoare împăratului)
- (2) Căplu di yumar nu *va lăre⁵* (Papahagi 1963: 616)
(Capul unui măgar nu *trebuie să fie spălat / spălat*)
- (3) *Lipseaști mutrire* gine ca s-nu s-facă ma laiu (Capidan, *op.cit.*: 548)
(*Trebuie să fie îngrijit / îngrijit* ca să nu ajungă mai rău)

După aceste verbe, în locul infinitivului lung apare conjunctivul.

- (4) Aclo *va și strid* dip așalea (BA: 22 / 13)
(Acolo *trebuie să strigi* foarte încet)
- (5) *Lipseaști să-ñi daș* ună ñile de groși (Ibidem: 38 / 7)
(*Trebuie să-mi dați* o mie de groși)

În aromâna actuală din Dobrogea, alături de operatorii modali *va* și *lipseaști* mai apare înregistrat și verbul *trebuie* pătruns din dacoromână. Acest verb apare combinat numai cu conjunctivul, ca în dacoromână.

- (6) *Trebuia s-^hibâ cęțășean gręc^u* // (Saramandu 2005: 15 / 66)
(*Trebuia să fie cetățean grec*)

1.2. V de mișcare + Infinitiv lung / Conjunctiv

În acest caz, infinitivul, respectiv, conjunctivul are valoare finală.

- (7) Năse l' căftară s-easă a *priimnare* singure (Ibidem: 76 / 13)
(Ele îi cerură să iasă să se plimbe singure / la plimbare singure)

⁵ B. D. Joseph (2009 / [1983]: 175) și O. Tomić 2006: 559 susțin că verbul *lăre* are valoare verbală în această situație, deși T. Papahagi (1963: 616) îi atribuie valoare nominală.

- (8) vru z-ducă *avinare* (Ibidem: 38 / 15)
 (Vrea să meargă / să se ducă să vâneze)
- (9) Că voi s-mi duc *avinare* (Ibidem: 77 / 52)
 (Fiindcă vreau să merg să vânez)

Și în acest caz, în locul infinitivului poate apărea conjunctivul.

- (10) Țkiseă ca s-neăgă s -l' a nveăsta (Saramandu 2005: 35 / 322)
 (Se pregătea să meargă să ia nevasta)
- (11) γIn mîrili (...) / (...) // s-anrâpsească tihe-a fćórlui (Ibidem: 20 / 139)
 (Vin ursitoarele și scriu a treia seară; vin să scrie soarta băiatului)

În aromâna actuală, după verbele de mișcare nu apare înregistrat infinitivul lung cu valoare verbală, ci numai conjunctivul.

- (12) Z vă spun cum mi isusii // căra vîriră s-mi *isusească* (Ibidem: 17)
 (Să vă spun // veniră să mă)

1.3. *ună* + Infinitiv lung

- (13) Feată *ună* *videari* țe-l feațe și-l cădu tu inimă (BA)
 (Fata cu o singură privire i-a căzut dragă)

2. CONSTRUCȚII ÎN CARE ESTE SELECTAT NUMAI CONJUNCTIVUL

Conjunctivul apare selectat în următoarele tipare sintactice: după verbele modale *pot^u* (a putea)⁶ și *voiu* (a vrea). Ilustrăm, prin exemple extrase din corpus, cele două contexte.

2.1. V_{modal} *pot^u* + Conjunctiv

- (14) *Po-s-o-alăș ... / s-u țani j'* doáu ș-tréi luń (Saramandu *op. cit.*: 20 / 149)
 (Poți s-o lași s-o ții și două și trei luni)
- (15) *puteă s- neăg ă -ună stămîni* (Ibidem: 10 / 332)
 (Putea să meargă și o săptămână)
- (16) Și ... *nu puteám* ta s-mi *scol^u* (Ibidem: 30 / 332)
 (Și nu mă puteam ridica / nu puteam să mă ridic).

2.2. V_{modal} *voiu* + Conjunctiv

- (17) Căra z *î vrei* s-le- *adárⁱ* cu cașu (Ibidem: 15 / 146)
 (Dacă vrei să le faci cu brânză)

⁶ Caragiu-Marioțeanu *et alii* 1977: 209.

3. CONSTRUCȚII CU INFINITIV ȘI CONJUNCTIV ÎN MEGLENOROMÂNĂ

În **meglenoromână**, aparițiile infinitivului lung cu valoare verbală se limitează la combinarea cu verbele modale *puteari* (a putea)⁷ și *țireari* sau *trăbuiri* (trebuie)⁸ folosite cu valoare personală / impersonală. În locul infinitivului este întâlnit, de cele mai multe ori, conjunctivul. Ilustrăm, prin exemple, cele două tipare sintactice.

3.1. V_{modal} *puteari* + Infinitiv / Conjunctiv

Redăm, în continuare, câteva exemple care ilustrează ocurența infinitivului, respectiv, a conjunctivului în raport cu verbul modal *puteari*.

- (18) Eu *nu vă pot spúniri* cum júnșu uá. (Atanasov 2002: 274)
(Eu nu vă pot spune cum am ajuns aici)
- (19) Si⁹ *putea árári* și cu cal' (Ibidem: 371)
(Se putea ara și cu cal)
- (20) Zidirea si fățeá ăn runcú tri *si poată treátiri* focu prin răp. (Ibidem: 351)
(Zidul se făcea rar ca să poată trece focul printre pietre)
- (21) Si *poate duțiri* (Ibidem: 355)
(Se poate duce)
- (22) s- lă *poati dari* (Ibidem: 337)
(să-l poată da)
- (23) díntru iál *nu pot işiri* din cásă (Ibidem: 270)
(din cauza lui nu pot ieși din casă).

Din punct de vedere sintactic, construcția *puteari* + *infinitiv* prezintă următoarele particularități:

➤ plasarea cliticelor propnominale personale de acuzativ / dativ (*lă, vă*) și a celor reflexive (*si*) înaintea modalului *puteari*; marca de negație (*nu*) este plasată, de asemenea, înaintea operatorului modal *puteari*;

➤ folosirea modalului *puteari* cu **valoare personală**, ca în (18), (21)–(23), sau **impersonală** / reflexiv-impersonală, ca în (19);

➤ manifestarea controlului obligatoriu din partea regentului asupra subiectului infinitivului în cadrul grupului *Verb + Infinitiv* din (18); subiectul neexprimat al infinitivului este controlat de subiectul exprimat al verbului principal (*puteari*); cele două subiecte sunt coreferențiale, ceea ce atrage obligativitatea exprimării subiectului numai o singură dată¹⁰.

⁷ Th. Capidan (1925: 169, § 117) înregistrează un singur tipar sintactic în care poate fi actualizat infinitivul cu valoare verbală: „după verbul *puteari* precedat sau nu de o negațiune, urmează aproape întotdeauna infinitivul”.

⁸ Tiparul *țireari* / *trăbuiri* + *infinitiv lung* a fost înregistrat și discutat în Atanasov 1976: 144–145; idem 2002: 229.

⁹ În acest exemplu, *puteari* este folosit cu formă reflexiv-impersonală.

¹⁰ Tiparul prezintă aceleași particularități sintactice cu cel din dacoromână. Să se compare cu: Eu, nu vă pot (PRO) spune cum am ajuns aici.

Infinitivul lung poate fi înlocuit prin conjunctiv¹¹, fără însă a atrage modificări de natură semantică a frazei.

- (24) *Nu puteám s- mi tăiész* (Atanasov 2002: 394)
(Nu puteam să-mi țin secretul)
- (25) *Nu puot s-ou lăfěscă* dirép (Ibidem: 399)
Nu pot să o [n.n. limba] vorbească)
- (26) Díntru tını *nu putúu si júngu* la timp (Ibidem: 270)
(Din cauza ta nu am ajuns la timp).

3.2. V_{modal} *țireari*¹² / *trăbuiri* + infinitiv / conjunctiv

Cităm, în continuare, câteva exemple care ilustrează apariția infinitivului, respectiv posibilitatea înlocuirii acestuia prin conjunctiv (29)–(31), după verbul modal *țireari* / *trăbuiri*.

- (27) *Țeari săpari* via (Atanasov 1976: 145)
(Trebuie săpată via)
- (28) *Țeari miturari* arghea (Ibidem)
(Trebuie măturată curtea)
- (29) *Țeari să –lărăm* ágru (Ibidem: 273)
(Trebuie să arăm ogorul)
- (30) *Și iăl trubăia si mancă* lápti... (Ibidem: 353)
(Și el trebuia să mănânce lapte)
- (31) *Țirea si áibă* mlăzníčár cári s-li páscă cáprili... (Ibidem)
(Trebuia să aibă un păcurar care să le pască oile)

În urma analizei celor 100 de texte meglenoromâne, am identificat 12 situații în care după modalele *țireari* și *trăbuiri* apare selectat infinitivul și 28 de contexte în care acesta este substituit prin conjunctiv. Folosirea preponderentă a conjunctivului, în raport cu infinitivul, apropie meglenoromâna de aromână (v. *supra* 1.1.)

4. Construcții în care apare selectat numai conjunctivul

4.1. V_{modal} *vreari* + conjunctiv

După modalul *vreari* apare selectat numai conjunctivul.

- (32) *Cári vrea* să mănâncă, si șadă la măsă (Atanasov, *op. cit.*: 273)
(Care vrea să mănânce, se șadă la masă).

¹¹ El este introdus prin marca *se* (< lat. *si*, același cu dr. *să*) cu realizările sale condiționate fonetic *si, să, sí, s-, z-, j* (Capidan 1925: 116; Caragiu-Marioțeanu *et alii* 1977: 188, Atanasov, *op. cit.*: 248–251, Tomić 2006: 541).

¹² Folosit cu valoare impersonală, verbul *țireari* are valoarea semantică a verbului *trăbuiri*.

II. CONSTRUCȚII CU INFINITIV SCURT ÎN ISTROROMÂNĂ

În **istroromână**, infinitivul apare actualizat în următoarele contexte sintactice: a) după verbe modale ca *puteț* (a putea) sau *treba* (trebuie) folosit impersonal; b) după verbul *vrę* (a vrea); c) după verbe cu operator copulativ *fi* (a fi) urmat de un substantiv sau un adjectiv; după verbe de mișcare ca *męre* (a merge) cu valoare finală¹³. Redăm, în continuare, fiecare dintre cele trei contexte sintactice cu exemple extrase din corpusul analizat.

1. V_{modal} *puteț* + infinitiv scurt

- (33) Uătez *nu puten męre* căse. (Cantemir 1959: 5, *apud* Sârbu & Frățilă 1998: 27)
(Astăzi *nu putem merge* acasă)
- (34) Și *pótu púre* ábe bičvi și postolițe (Sârbu & Frățilă, *op. cit.*: 178)
(Și *pot pune* ciorapi albi și pantofiori)
- (35) *N-a putut* pre pițore *stă* (Caragiu-Marioțeanu 1975: 207)
(*N-a putut sta* pe picioare)
- (36) *Nu poc ámna* (Sârbu & Frățilă, *op. cit.*: 124)
(*Nu pot merge*)
- (37) Și de-atúnča vișe *nu pot mânca*. (*Ibidem*: 95)
(Și de atunci *nu pot mânca* mai mult)

În toate exemplele, subiectul verbului *a putea* este coreferențial cu subiectul infinitivului.

În primele 100 de texte din antologia Sârbu & Frățilă, am identificat 46 de situații în care verbul modal *puteț* selectează infinitivul și nicio situație în care acesta selectează conjunctivul.

2. V_{modal} *treba* + Infinitiv scurt

- (38) E și ačęle *tręba učide!* (Sârbu & Frățilă, *op. cit.*: 87)
(Și acelea trebuie să fie omorîte / omorâte!)

Și în cazul verbului *treba*, am remarcat aceeași tendință. În cele 100 de texte analizate, am înregistrat situații în care apare numai infinitivul.

3. V_{modal} *vrę, vol'i* + Infinitiv scurt:

Exemplele (49) și (50) ilustrează tiparul în care verbul *a vrea* apare urmat de un infinitiv scurt.

- (39) *Ma nu ni volés męre* (*Ibidem*: 176)
(Dar eu nici *nu vreau să merg*)
- (40) *Nu m-ă vrut ničúr luă* (*Ibidem*: 46)
(Nimeni *n-a vrut să mă ia* în gazdă)

¹³ Caragiu-Marioțeanu *et. alii* 1977: 226.

În cele 100 de texte analizate, am identificat 35 de exemple în care după verbul *vre* (a vrea) apare selectat infinitivul și 10 situații după echivalentul său, *vol'i*. Astfel, istroromâna se deosebește de aromână (v. *Supra* 2.2.) și de meglenoromână (v. *Supra* 4.1.), unde după verbe care exprimă dorința / voința apare numai conjunctivul.

4. V_{operator copulativ} *a fi* + *substantiv* nume predicativ + **Infinitiv scurt**

- (41) *L'ei a fost rușire spure.* (Cantemir 1959: 92)
(I-a fost rușine să spună)

Redăm printr-un exemplu și ultimul tipar sintactic în care este actualizat infinitivul scurt.

5. V de mișcare + **Infinitiv scurt**

- (42) *Părvile... a mes sluji.* (*Ibidem*: 127)
(Primul a mers să lucreze).

Concluzii. Folosirea extrem de limitată a infinitivului lung cu valoare verbală în aromână și limitată în meglenoromână a fost explicată pe baza influenței exercitate de limba greacă (în cazul aromânei) și a limbilor greacă și macedoneană, în cazul meglenoromânei (Atanasov 2002: 229).

Vitalitatea infinitivului din istroromână a fost explicată atât prin cauze interne ale sistemului limbii române, și anume faptul că istroromâna s-a desprins de dacoromână relativ târziu, secolul al XIII-lea, cât și prin influențe externe exercitate de limbile croată și italiană (Joseph 2009 [1983]: 177–178).

SURSE

- Atanasov 2002 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
BA – *Basme aromâne*, București, 1905.
Cantemir 1959 – Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, București, Editura Academiei Române.
Saramandu 2005 – Nicolae Saramandu, *Structura aromânei actuale. Graiurile din Dobrogea. Texte dialectale*, București, Editura Academiei Române.
Sârbu & Frățilă – Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov 1976 – P. Atanasov, *Infinitivul meglenoromân*, în SCL, XXVII, nr. 2, p. 137–150.
Capidan 1932 – Th. Capidan, *Aromânii – Dialectul aromân: studiu lingvistic*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statutului, Impremeria Națională.

- Caragiu-Marioțeanu 1975 – *Compendiu de dialectologie (nord și sud-dunăreană)*, București, Editura Științifică și Pedagogică.
- Caragiu-Marioțeanu *et alii* 1977 – M. Caragiu-Marioțeanu, Ș. Giosu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Joseph 2009 / [1983] – B.D. Joseph, *The Synchrony and Diachrony of the Balkan Infinitive. A study in areal, general, and historical linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Papahagi 1963 – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân: general și etimologic*, București, Editura Academiei Române.
- Tomić 2006 – O. Tomić, *Balkan Sprachbund Morpho-syntactic features*, Dordrecht, Springer.
- Sandfeld 1930 / [1926]: – Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris: Champion [*Balkanofilologie*, Copenhaga, 1926].

CONSTRUCTIONS WITH INFINITIVE / SUBJUNCTIVE IN THE ROMANIAN DIALECTS FROM THE SOUTH OF THE DANUBE

ABSTRACT

In this article we try to examine the distribution of infinitive constructions in comparison with finite complement clauses romanian dialects (Aromanian, Megleno-romanian and Istro-romanian). The results of our analysis (based on a large corpus data, 300 of dialectal sample texts) indicate the fact that only the dialect of Romanian most removed from the Balkans, *i.e.* Istroromanian, has the infinitive to a wide extent, and that the infinitive is absent from Central Balkan Romanian, *i.e.* Aromanian and Meglenoromanian. These observations confirm the traditional view concerning the loss of the infinitive as a Balkan feature.

Universitatea din București
Facultatea de Litere

**OBSERVAȚII PRIVIND TRATAREA DIALECTELOR
LIMBII ROMÂNE, PROBLEMA DATĂRII LEXEMELOR
ȘI VALORIFICAREA SURSELOR
ÎN NOUL *DIȚIONAR ETIMOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE****

VICTOR CELAC

1. Eterna problemă a lexicografilor din toate timpurile și din toate țările, care și-au propus să facă lexicoane ale limbilor contemporane lor, a fost și este imposibilitatea de a institui o *sincronizare* între descrierea lexicului fixat între copertile dicționarului și evoluția limbilor respective. În acest sens, amintim butada care spune că un dicționar este depășit de evoluția limbii chiar înainte de a i se usca cerneala tipografică, dar adăugăm că această apreciere, deși aparent paradoxală, este totuși prea optimistă; momentul ideal de *sincronizare*, dacă există cu adevărat, corespunde, mai degrabă, nu etapei în care dicționarul se află în tipografie, ci unei etape mult anterioare – cea a elaborării concepției și a documentării, premergătoare redactării propriu-zise și altor operațiuni, adesea la fel de cronofage ca și redactarea¹.

Româna fiind o limbă în plină dezvoltare, una dintre primele probleme cu care s-au confruntat inițiatorii noului *Dicționar etimologic al limbii române* (DELR) a fost aceea de a stabili o serie de criterii realiste privind constituirea

* *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Volumul I. A–B. Marius Sala, Andrei Avram (redactori responsabili), Doru Mihăescu (responsabil de volum) et al., Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Editura Academiei Române, București, 2011, XLIV + 474 p.

Adresăm sincere mulțumiri colegilor și profesorilor: Ana-Maria Barbu, Simona Georgescu, Liliana Hoinărescu, Iulia Mărgărit, Nicolae Saramandu, Maria Stanciu-Istrate (Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București), Cristina Florescu, Gabriela Haja, Carmen-Grăbiela Pamfil, Elena Tamba-Dănilă (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași), Vasile Frățilă (Universitatea de Vest din Timișoara), Eugenia Bojoga (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca), Petar Atanasov (Universitatea din Skopje), Marta Andronache, Eva Buchi (Laboratorul ATILF, Nancy) pentru încurajările adresate în timpul elaborării acestui text și observațiile competente pe marginea unor versiuni în pregătire.

¹ Această problemă a sincronizării nu apare în cazul lexicoanelor consacrate fie unor limbi numite „moarte” – latina din Antichitate sau din Evul Mediu, elina sau greaca bizantină – fie unor etape vechi din evoluția unor limbi existente: *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termini regionali*. (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987); *Dictionnaire de l'occitan médiéval* (site Internet: <http://www.dom.badw-muenchen.de>); *Dictionnaire étymologique de l'ancien français* (site Internet: <http://www.deaf-page.de>). În aceste cazuri nu există acea „cursă contra cronometru” cu evoluția limbii (pentru că nu mai există *evoluție a limbii*), ci doar problema stabilirii corpusului exhaustiv de surse și a valorificării lui complete și corecte.

inventarului de lexeme ce vor figura în dicționar. În acest sens, s-a convenit ca inventarul de cuvinte din DELR să înglobeze nomenclaturile următoarelor cinci dicționare: DA, CADE, SDLR, DLR și DEX, la care să se adauge, „în mod excepțional, [...] cuvinte cunoscute vorbitorilor, dar omise, din diverse motive, din sursele menționate” (DELR, *Norme Lexicografice*, p. XV). Această limitare trebuie apreciată mai ales ca un semn de înțelepciune a responsabililor DELR, pretenția de exhaustivitate fiind un ideal irealizabil.

2. Dicționarul propriu-zis este precedat de o prefață semnată de acad. Marius Sala (p. V–VI), de un foarte dens studiu introductiv intitulat *Structura DELR. Motivarea principalelor opțiuni lexicografice și etimologice*, semnat de Cristian Moroianu (p. VII–XIV), de *Norme lexicografice*, unde se explică detaliat structura articolelor (p. XV–XXXIV), de *Abrevieri* (p. XXXV–XXXVI) și de *Bibliografie* (p. XXXVII–XLIII), fiind urmat de un indice complet al tuturor lexemelor și variantelor din volum (p. 325–473).

Primul alineat al fiecărui articol din DELR conține următoarele elemente principale: cuvântul-titlu, categoria gramaticală, sensul (în română și în traducere franceză), cea mai veche atestare cunoscută, variantele lexicale. În cazul cuvintelor din fondul lexical moștenit (din latină sau din substrat) se precizează și formele din dialectele sud-dunărene (în măsura în care există).

În al doilea alineat, consacrat etimologiei, se indică, pe primul loc, etimologia acceptată de către autorii DELR, apoi, când este cazul, după două bare [/], alte soluții etimologice propuse de înaintași, dar considerate mai puțin sustenabile în DELR. Limba română, din perspectiva cercetărilor actuale, are cuvinte a căror origine rămâne necunoscută, deși unii lingviști din trecut sau din zilele noastre au avansat diverse ipoteze etimologice; în situații ca acestea, DELR menționează, pe primul loc, faptul că etimologia este necunoscută, apoi, după două bare, citează diverse soluții, pe care le califică *ipso facto* drept nesatisfăcătoare (s.v. *abagiubă*, *alac*¹, *aprig*, *arnici*, *bade*, *balmoș*, *băga* etc.). În spiritul aceleiași atitudini prudente, în alte situații în care etimologia nu se poate considera clarificată, DELR înclină spre una dintre soluțiile avansate, menționând-o pe primul loc, dar precedând-o de calificativul „et[imologie] nes[igură], probabil ...”, urmând ca după două bare să se menționeze celelalte soluții etimologice, considerate mai puțin plauzibile (s.v. *abur*, *aburca*, *aciua*, *adia*, *adică*, *adulmeca*, *alamă*, *arăta* etc.). Soluțiile etimologice propuse pentru prima dată în DELR sunt marcate cu un semn special [°] (s.v. *agat*, *alivancă*, *ameriza*, *barcă* etc.)

Al treilea alineat este consacrat familiei lexicale dezvoltate în jurul cuvântului-titlu, adesea menționându-se și pentru termenii din familie diverse ipoteze etimologice propuse de-a lungul timpului.

Principalele merite ale DELR sunt, după părerea noastră, atât inventarul de termeni extrem de bogat, cât și înregistrarea scrupuloasă a diverselor soluții etimologice propuse de predecesori, în cazurile controversate. Din acest punct de vedere, dicționarul reprezintă o excelentă sinteză, înregistrând așadar istoricul soluțiilor etimologice începând cu dicționare precum LM, CDED, apoi PEW,

CDDE, DA, DLR, CDER, DEX, continuând cu lucrări importante datorate lui Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti ș.a., precum și cu diverse contribuții publicate în revistele de specialitate („Dacoromania”, „Grai și suflet”, „Bulletin linguistique”, „Limba română”, „Studii și cercetări lingvistice”, „Cercetări de lingvistică”) ori în volume separate precum cele din colecția „Etymologica” etc.

3. Fiind conștienți de complexitatea sarcinii de a realiza un dicționar etimologic în conformitate cu exigențele lingvisticii actuale, responsabilii DELR au elaborat o concepție prin care să se asigure, în același timp, o anumită concizie și un anumit schematism în prezentarea informațiilor. În acest context trebuie înțeleasă și afirmația, din finalul studiului introductiv, că forma actuală a DELR este „un compromis decent între ceea ce este de dorit și ceea ce s-a putut face” (p. XIV).

Dincolo de marea bucurie de a dispune de un nou și de departe cel mai bogat – pentru porțiunea publicată – dicționar etimologic al limbii române, consultarea lui ne-a suscitat și o serie de reflecții legate de formatul general al dicționarului, pe care le expunem în cele ce urmează. Suntem perfect conștienți de faptul că, în ipoteza că autorii și responsabilii DELR vor fi de acord cu aceste reflecții, ele nu vor putea fi asumate și integrate „din mers” în cadrul procesului de elaborare a volumelor următoare. Le expunem totuși, fiind convinși că aceste gânduri au legătură cu ceea ce este cercetarea etimologică în esența ei. Remarcile noastre stau sub semnul unei exigențe pe care o credem fundamentală în lingvistica actuală: *necesitatea de a prezenta o analiză explicită a faptelor și de a evalua, de asemenea, explicit, tradiția cercetărilor în domeniu*².

4. Pentru datarea lexemelor, în DELR se practică o singură formulă: se indică cea mai veche atestare cunoscută. Formula este convenabilă în majoritatea cazurilor, când este vorba de cuvinte care circulă și în prezent, chiar dacă ele pot să nu facă parte din lexicul fundamental: *adevăr*, atestat începând cu „circa 1500” (probabil *Psaltirea Hurmuzaki*); *aba* „un fel de postav”, atestat începând cu „1621” etc. Rămâne însă cazul lexemelor atestate numai în secolele trecute și ieșite din uz definitiv după aceea. Dacă și pentru acestea se indică doar cea mai veche atestare, orice cititor poate deduce că lexemul s-a menținut până în prezent. Pentru a preveni o asemenea interpretare eronată, soluția care se impune este indicarea, pentru cuvintele ieșite din uz, a unui *interval* delimitat de prima (cea mai veche) și de ultima (cea mai recentă) atestare cunoscută. De pildă, pentru *bețiț* „bețiv”, DELR (s.v. *beat*) indică datarea „1581”, așa cum și pentru adjectivul *ager* se indică aceeași dată. Spre deosebire de *ager*, atestat continuu până în prezent, *bețiț* apare exclusiv în câteva dintre tipăriturile lui Coresi, în *Codicele Sturdzan* și în *Anonymus Caransebensiensis*. În consecință, este necesar să se indice *intervalul*: „[din] 1560/1561 [CORESI,TETR.] – [până în] circa 1650 [ANON.CAR.]”³ (v. *Istoria*

² Această viziune ne-a fost indusă de modul în care se prezintă marile dicționare etimologice: FEW, LEI, DCECH și, în special, de experiența noastră nemijlocită la noul *Dicționar etimologic român* (DĒRom).

³ Siglele surselor sunt explicate în *Bibliografia DLR*, litera D [*D-deînmulțit*], Editura Academiei Române, București, 2006.

limbii române a lui Ovid Densusianu [1938: 493], unde au fost deja semnalate o parte dintre aceste atestări). Pentru *ascunsoare*, DELR (s.v. *ascunde*) indică datarea „1649”. Și în acest caz ar fi necesar să se precizeze un interval cuprins între data celei mai vechi atestări cunoscute și data ultimei atestări; în urma unor investigații efectuate cu această ocazie, am reperat următoarele limite cronologice pentru *ascunsoare*: „[din] 1566 [CORESI, L.] – [până în] 1688 [BIBLIA]”. Și mai nepotrivită este simpla indicare a unei datări în cazul hapax-urilor. În cadrul sistemului actual din DELR riscul este același: cititorii nepreveniți și nu numai, pot crede că lexemul se atestă *începând* cu data respectivă și până în prezent. Este evident că unele datări ar putea fi modificate de contribuții filologice viitoare. În acest sens, *Normele lexicografice*, p. XX, precizează că „indicarea primei atestări a unui cuvânt are caracter strict orientativ și provizoriu”, dar acest caracter relativ poate fi admis de la sine pentru orice fel de datare, deci și pentru ultima atestare ce poate fi stabilită, pentru un lexem oarecare, la un moment dat. Asumarea sarcinii de a elabora o descriere cât mai detaliată a faptelor de limbă și, implicit, asumarea riscului ca descrierea să fie amendată, îmbunătățită în viitor, reprezintă unul dintre stimulii care pot face știința să progreseze. Nivelul de informație științifică disponibilă la un moment se constituie, în mod inevitabil, ca un punct de plecare pentru cercetările ulterioare⁴.

În fine, unele cuvinte pot reclama indicarea unei atestări inițiale izolate, urmată de un interval semnificativ de absențe ale atestărilor și apoi de o perioadă de atestări continue până în prezent. Poate fi vorba, de pildă, de termeni științifici, semnați inițial numai la Cantemir sau la Milescu Spătaru, apoi atestați continuu abia începând din secolul al 19-lea, cum este cazul cu termenul *avocat* – atestat izolat în 1667/1669 [Milescu Spătaru], apoi abia din 1830 [I. Heliade-Rădulescu] și până în prezent. Credem că această „intrare în detalii” nu este o complicație inutilă. Calea de pătrundere, influențele culturale, epoca sunt complet diferite în 1667/1669 față de 1830 și aceste aspecte au legătură directă cu etimologia.

Pentru exprimarea acestor exigențe s-ar putea folosi formule concise uzuale precum:

1. „din [anul] XXXX”: interval deschis, înțelegându-se că lexemul este atestat și în prezent. [evident, uneori datările sunt aproximative (de exemplu, „mijl. sec. 17”)]
2. „în [anul] XXXX”: atestare izolată, hapax.

⁴ Propunerea noastră de a indica ultima atestare pentru cuvintele din limba veche poate suscita obiecția că orice termen din limba veche poate fi recuperat în literatura actuală, pentru efecte stilistice, umoristice, parodice etc. Relevarea unui termen ca *bețiș* sau *ascunsoare* în scrierile vreunui scriitor din literatura română actuală nu ar însemna automat existența lor neîntreruptă în limba română vie, ci, mai degrabă, ar fi un arc peste timp, o recuperare artificială, pe cale livrescă, a termenilor respectivi, așa cum se întâmplă cu parodiarea unor scriitori români din secolele trecute în *Levantul* de Mircea Cărtărescu sau cu recuperarea unor grecisme specifice perioadei fanariote în *Calpuzanii* de Silviu Anghel. Ca procedeu lexicografic, propunem clasarea separată a acestui tip de atestări: *ascunsoare* : „[din] 1566 [CORESI, L.] – [până în] 1688 [BIBLIA]” [atestările din scriitorii postmoderni XX, XX reprezintă recuperări livrești ale arhaismului].

3. „[din anul] XXXX – [până în anul] XXXX”: interval închis, lexemul nu se mai atestă în prezent.

În cazul *avocat* se combină formulele 1. și 2.: „în 1667/1669 [Milescu Spătaru]; din 1830 [I. Heliade-Rădulescu]”. Pot apărea și alte tipuri de combinări, cu preponderență în cazul termenilor pătrunși pe cale cultă. În cazul cuvintelor moștenite sau a împrumuturilor pătrunse pe cale orală (de exemplu, *vreme*, *plug*, *oraș* etc.) o absență a atestărilor chiar și pe perioade semnificative nu poate indica o discontinuitate în privința uzului respectivilor termeni, ci doar un caracter lacunar al documentării disponibile⁵.

5. În privința surselor de unde provin atestările, în DELR s-a decis ca acestea să nu fie indicate (*Norme lexicografice*, p. XXI). În consecință, cititorul află că, de pildă, adjectivul *activ* este atestat prima dată în 1785, *retroactiv* – în 1832, iar *reactiv* – în 1857, fără să fie ajutat în vreun fel să identifice sursele corespunzătoare. Această decizie ni se pare discutabilă din cel puțin două motive: 1. În cazul atestărilor preluate din lucrări publicate, cititorii interesați de izvoare, practic, sunt nevoiți să refacă cercetările efectuate de redactorii DELR, adică să consulte dicționarele de referință, în primul rând DA și TDRG₃, apoi, dacă nu găsesc sursa, să consulte alte lucrări, ediții recente cu texte vechi etc. 2. În cazul atestărilor preluate din resurse nepublicate – ne referim la o „bază de date electronice” și la „arhiva manuscrisă a prof. N.A. Ursu” (menționate în *Norme lexicografice*, p. XXI) – cititorul se află în imposibilitatea de a preciza sursa⁶.

Înțelegem că, în sprijinul deciziei de a nu menționa sursele, poate fi invocat motivul economiei de spațiu tipografic, dar credem că acesta nu trebuie să prevaleze. Amintim, în acest context, considerațiile lui Sextil Pușcariu din *Raportul către comisiunea dicționarului*, tipărit la începutul primului volum din DA: *Dacă scriem ALECSANDRI, CREANGĂ, CORESI etc., oricare cititor inteligent va găsi răspunsul, pe când dacă prescurtăm A., CR., CO. el trebuie să caute întâi dezlegarea acestor prescurtări, care poate se găsește tocmai la începutul celui alt volum. Autorii dicționarelor fac prescurtările acestea din comoditate și după îndemnul editorilor, care vreau să cruțe hârtie și tipar. Noi nu avem nevoie să facem economii de acestea...* (p. XXXIX).

Atragem atenția asupra faptului că, de vreme ce un autor (redactor) DELR identifică o datare, *indicarea sursei respective în redactarea finală nu necesită un efort suplimentar – munca este deja făcută!* Altfel, în conformitate cu practica

⁵ V. o cercetare detaliată privind situația din lexicografia franceză la Andronache 2008.

⁶ În conformitate cu practica noastră la DÉRom, constatăm cu tristețe că niciuna dintre datările din DELR nu va fi luată în seamă în lingvistica europeană actuală. În mod concret, în unele articole DÉRom finalizate și publicate, au fost respinse, doar din acest motiv – lipsa referinței la sursă –, unele atestări care ar fi cele mai vechi. În cazul sp. *año* „an, 12 luni” s-a dat prima atestare „circa 1140” și s-a făcut o notă de subsol în care s-a respins o altă atestare mai veche: *Pour ce qui est de l'attestation de 1047 citée par Houaiss, elle est invérifiable faute de référence précise*. Cu părere de rău, aceasta va fi soarta atestărilor din DELR: DELR va fi citat în DÉRom mai ales în note de genul: *Pour ce qui est de l'attestation de XXXX citée par DELR, elle est invérifiable faute de référence précise*.

actuală, redactorul poate păstra în arhiva lui personală indicarea sursei, dar este păcat să o țină numai pentru el, cu atât mai mult cu cât există riscul ca, peste un anumit timp, redactorul însuși să fie în imposibilitatea de a regăsi sursa în propria arhivă (care se poate compromite într-un fel sau altul) și, într-un scenariu extrem ca acesta, *nimeni, nici măcar redactorul*, nu va mai putea preciza sursa!

6. În același studiu de la începutul primului volum din DA, Sextil Pușcariu s-a pronunțat tranșant în legătură cu oportunitatea reflectării în dicționar a analizei lingvistice efectuate în cursul redactării: *N-am ținut să fim prea scurți în redactarea părții etimologice, căci motivarea unei etimologii, care nu e evidentă, e necesară, precum e necesar a arăta și care sunt greutățile care fac îndoielnice alte etimologii. E adevărat că prin aceasta s-a mărit volumul dicționarului, dar reducerea întinderii lui trebuie să ne preocupe numai întru cât e împreună cu pierdere prea mare de timp. Prin aceea însă că redăm motivarea și dificultățile unei etimologii și cităm forme romanice sau analogii din alte limbi, nu se pierde vreme.* (p. XXXVIII). Cu alte cuvinte, fie că toate aceste detalii sunt incluse în redactarea finală, fie că rămân în arhiva lexicografului, *munca este deja făcută*. În spiritul acestei observații, adăugăm că o condiție inerentă analizei de care vorbește lingvistul amintit este prezentarea etimoanelor ca veritabile lexeme: dotate cu semnificante bine stabilite, cu precizarea categoriei gramaticale și a sensului, precum și cu precizarea statutului lor, adică a gradului de răspândire în „limba-sursă” din diferite puncte de vedere (diacronic, diastratic, diafazic). Dacă această condiție rămâne nesatisfăcută, atunci avem a face doar cu niște etichete, lipite în spațiul rezervat etimologiei mai mult pentru a satisface curiozitatea publicului asupra originii lexicului și nu cu o cercetare științifică veritabilă⁷. Este adevărat că maniera extrem de concisă de a indica etimoanele, dominantă în lexicografia românească din ultimele decenii, pare a-și găsi corespondente chiar și într-un dicționar ca DA: s.v. *apă*, *apleca* se indică etimoanele lat. *aqua*, *applicare*, acestea fiind etimologii „evidente”⁸. În cazurile cu etimologii mai puțin „evidente”, autorii DA nu au pregetat să indice statutul etimoanelor în latină, de pildă s.v. *albină*: „lat. *alvina*, cuvânt atestat la gramaticul Caper, cu sensul... «stup»”. Se poate înțelege de aici că lat. *alvina* apare *numai* la gramaticul Caper; în orice caz, că este vorba de un cuvânt rar, apărut târziu în latină. Urmează, în aceeași secțiune etimologică din DA s.v. *albină*, o serie de considerații privind transformările în plan semantic de la latină la română (care pot fi completate cu profit de ceea ce se adaugă în CDER s.v. *albină*). DELR reînnoadă tradiția de a indica, în cazul cuvintelor moștenite, extensiunea în plan romanic și acest lucru este absolut salutar, căci indicarea ariilor romanice în care s-a păstrat etimonul respectiv face parte integrantă din argumentarea unei soluții etimologice. Ne permitem să adăugăm însă că ar fi la fel de binevenită recuperarea celeilalte dimensiuni – circumscrierea sistematică a

⁷ Cf. Buchi *et alii* 2010; Celac 2011: 173.

⁸ Dar se menționează termenii romanici corespunzători, informație considerată probabil neesențială și omisă în dicționare ca DLR, DEX și multe altele.

statutului etimoanelor (fie că este vorba de etimoane latinești sau din alte limbi). Avem în vedere indicarea categoriei gramaticale a etimoanelor, a gradului lor de răspândire în limba-sursă, în conformitate cu lucrările de referință consacrate acelei limbi. Pentru un etimon ca lat. *aqua* este suficient să se precizeze faptul că este vorba de un termen general și vechi, atestat începând de la Plaut (n. ca 254 – d. 184 î.H.), iar pentru *alvina* – să se precizeze că apare doar sporadic în latina imperială: la Pliniu cel Bătrân (n. 23 – d. 79. d.H.; dar este vorba de o atestare îndoielnică) și la gramaticul Caper (sec. al 2-lea d.H.), citându-se, de fiecare dată, lucrări de referință precum Ernout/Meillet, TLL, OLD etc. În cazul etimoanelor latinești neatestare, reconstruite, evident că nu se pune problema documentării lor ca atare, în schimb devine cu atât mai stringentă problema argumentării reconstrucțiilor în cauză, pe baza eventualilor termeni romanici înrudiți sau pe baza unor eventuale formații analogice din anumite puncte de vedere etc.

Satisfacerea acestor exigențe ni se pare cu atât mai importantă în cazul unor cuvinte cu etimologie controversată, cum este, de pildă *amnar* s.n. (având corespondente în aromână și în meglenoromână), considerat moștenit fie (1.) din lat. *ignarium* (care trimite la ideea de „foc”) în DELR și, anterior, în LB, LM, CDDE, SDLR, fie (2.) din lat. *manuale* (sau *manuarius*, care trimite la ideea de „mână”) în CDDE, PEW, DA, CDER. La baza opțiunii din DELR pentru etimonul lat. *ignarium* se află, desigur, o anumită analiză detaliată, realizată pornind de la o serie de chestiuni precum următoarele: Care este statutul, răspândirea în latina din Antichitate a celor două etimoane? Care sunt termenii romanici susceptibili de a fi explicați prin cele două etimoane (dacă există)? Care este semantismul atestărilor vechi și particularitățile lor formale (*amnar* având varianta *amănar*)? Există particularități în plan semantic sau formal în cazul formelor sud-dunărene ce pot constitui argumente în favoarea unui etimon și în defavoarea celuilalt (pentru aceasta fiind necesară consultarea lucrărilor specifice, consacrate fiecărui dialect)? Credem că redactarea finală prezentată de dicționarul etimologic nu are de ce să evite prezentarea analizei corespunzătoare. Amintim în acest context următoarea reflecție a lui Sextil Pușcariu (1974: 230): *Descriind... faptele și trăgând din ele concluzii de natură lingvistică nu ne-am împlinit încă toată misiunea ca oameni de știință. Rămâne încă o parte, poate cea mai importantă, căci ea leagă pe filolog și lingvist de restul scrutațiilor vecinului adevăr: este latura metodică. Cum trebuie tratat subiectul pentru ca studiile noastre să fie îndrumate pe calea cea bună? Iată întrebarea care trebuie să ne preocupe neconținut, pentru ca să împiedicăm pe urmașii noștri de a cădea în rătăcirile noastre, iată partea pe care experiența noastră câștigată după grele lupte o poate lăsa, ca cea mai frumoasă moștenire, celor chemați să ne continue opera.*

7. Referitor la tratarea dialectelor limbii române, DELR citează în paranteze formele corespunzătoare din dialectele sud-dunărene fără vreo documentare specifică, în conformitate cu tradiția cercetărilor etimologice românești (v. PEW, CDDE, CDER etc.). De pildă, primul alineat din articolul *aer* din DELR se prezintă în felul următor:

AER¹ [ar.; mr.; ir. *âner* „cer”] s.n. „văzduh – air” c. 1400.

(În conformitate cu *Normele lexicografice*, p. XVII, formele din aromână și meglenoromână, fiind identice cu cea din dacoromână, nu se repetă). Această modalitate sugerează preponderența dialectului dacoromân asupra celorlalte, justificată din anumite puncte de vedere. Credem însă că, din punctul de vedere al cercetărilor etimologice consacrate elementelor lexicale moștenite, cele patru dialecte pot fi tratate pe picior de egalitate, căci ele s-au despărțit dintr-un trunchi comun și deci poate fi „pus în paranteză” faptul că, în ultimele câteva sute de ani, dacoromâna a devenit o importantă limbă de cultură, cu peste douăzeci de milioane de vorbitori, în timp ce dialectele sud-dunărene, mai ales cel meglenoromân și cel istroromân, sunt pe cale de dispariție. Cu alte cuvinte și pentru a cita un caz concret, o formă ca istr. *berikâte* (v. detalii infra) este la fel de importantă ca și termenul dacoromân corespunzător, *beregatâ* (ori poate chiar mai importantă, de vreme ce ea a rezistat chiar în condițiile vitrege de bilingvism și deznaționalizare din ultimele secole).

7.1. În consecință, optăm pentru o modalitate de a trata dialectele limbii române pe picior de egalitate, utilizând și citând sursele, lucrările de referință consacrate fiecărui dialect, după un model precum următorul, în care doar am reorganizat informațiile citate în articolul respectiv din DELR:

drom. *aer* s.n. „văzduh” (datate ; surse ...).

arom. *aer* (surse ...).

mevl. *aer* (surse ...).

istr. *âner* „cer” (surse ...) ⁹.

Vom vedea în cele ce urmează că fiecare dintre cele patru forme dialectale pune probleme specifice, pe care o cercetare etimologică modernă trebuie să le clarifice. Credem că această clarificare nu este posibilă fără *discutarea și documentarea separată* a formelor dialectale în cauză. De altfel, acest deziderat, de a se indica sursele specifice pentru materialul lexical din dialectele românești sud-dunărene, a fost exprimat și anterior, de pildă, de Nicolae Saramandu (1983: 318).

Așa cum am menționat mai sus, una dintre dificultățile lucrărilor de sinteză din zilele noastre constă în faptul că există deja o tradiție a cercetărilor în domeniu și că, în prezent, se impune, uneori chiar stringent, evaluarea explicită a acestei tradiții. Pentru a ne asigura condițiile unei evaluări corecte, am spicuit formele dialectale corespunzătoare drom. *aer* din patru lucrări de referință anterioare și din DELR, alcătuind următorul tabel:

⁹ Anterior, Haralambie Mihăescu (1993) a adoptat o modalitate de prezentare întru câtva similară, în sensul că termenii din dacoromână nu sunt puși în evidență, în niciun fel, în comparație cu termenii din dialectele sud-dunărene.

	Arom.	Megl.	Istr.
PEW no 43	<i>aeru</i>	<i>aeru</i>	<i>âner</i> „cer”
DA s.v. <i>aer</i>	<i>aer</i>	<i>aer</i>	<i>âner</i> „cer”
CDER no 101	<i>aeru</i> (și <i>aeră</i> < ngr. ἀέρας)	<i>aeru</i>	–
Mihăescu 1993: 179	<i>aeră</i> [lasă să se înțeleagă că poate fi moștenit, dar menționează că termenul a fost explicat și ca împrumut din greacă]	<i>aer</i>	<i>aer</i>
DELR s.v. <i>aer</i> ¹	<i>aer</i>	<i>aer</i>	<i>âner</i> „cer”

Observăm cu ușurință următoarele diferențe (dincolo de prezența sau absența lui [u] final) care necesită a fi clarificate și care pot fi redată prin intermediul următoarelor chestiuni:

– De ce, pentru aromână, H. Mihăescu ignoră formele de tip *aer/aeru*, corespunzătoare morfologic cu termenul dacoromân (reținând doar forma *aeră*, de genul feminin)? A avut motive să se îndoiască de (1.) existența reală a acestei forme în dialect sau de (2.) apartenența ei la fondul elementelor moștenite?

– De ce, pentru istroromână, unele surse citează forma *âner/âner*, având un sens deosebit („cer”), în timp ce H. Mihăescu citează o formă identică cu cea din dacoromână, *aer*, lăsând să se înțeleagă că sensul ei este același ca și în dacoromână? Care este statutul real al formelor istroromâne menționate? De ce CDER ignoră ambele forme? De ce PEW, DA și DELR lasă deoparte forma *aer*? Există îndoieli privind (1.) existența ei reală sau (2.) apartenența ei la fondul elementelor moștenite?

Anticipând, atragem atenția asupra faptului că existența megl. *aer/aeru* trebuie pusă sub un mare semn de întrebare, în ciuda consensului celor cinci lucrări (v. infra).

Din perspectiva informației oferite de DELR (adică admitând corectitudinea datelor și a analizei subiacente), cititorul poate deduce că:

– Arom. *aeră*, absent din DELR, nu este moștenit (deja CDER a calificat expres această formă ca împrumut din greacă, iar H. Mihăescu a evocat această ipoteză, însă fără a tranșa);

– Istr. *aer* „văzduh”, absent din DELR, (1.) fie nu există, (2) fie există, dar nu este moștenit.

Remarcăm faptul că DELR nu-i ajută deloc pe cititori să aleagă între ipotezele (1.) și (2.). Simpla omisiune a unei forme citate de lucrările precedente este o manieră tacită de a soluționa cazul, care lasă loc la două sau chiar la mai multe interpretări. Singura modalitate de a clarifica aceste chestiuni este cea de a emite calificări explicite privind oricare dintre formele vehiculate de tradiție. În Anexele de la final vom propune unele modalități succinte de rezolvare a acestor chestiuni¹⁰.

¹⁰ O cercetare independentă privind termenii corespunzători din greacă, latină, apoi moștenirea în plan romanic, a desfășurat recent Simona Georgescu (2012), cu rezultate similare cu ale noastre, dar și cu multe alte detalii, care depășesc cadrul acestei recenzii. Îi mulțumim și pe această cale pentru punerea la dispoziție a lucrării.

DEL R s.v. *aer*¹ s.n. „văzduh”, moștenit din „lat. *aer, aerem*”, se referă la o sursă databilă „circa 1400”, neprecizată în nici un fel, drept cea mai veche atestare pentru lexemul respectiv. Dicționarele de referință au atestări mai recente: 1683 în DA și în MDA; 1581 în TDRG₂₋₃. În DERS și în Mihăilă, DLRV cuvântul nu apare. Presupunem că această datare se explică prin confuzia unui redactor, care a preluat-o din TDRG₃ s.v. *aer* s.n. „pânză cu care se acoperă vasele liturgice”, fiind vorba de un omonim, împrumutat din slavonă. DEL R s.v. *aer*² „pânză...” menționează anul 1570 drept primă atestare, dar aici ar fi trebuit citată datarea „circa 1400”.

Majoritatea lucrărilor de referință au văzut în rom. *aer* un element moștenit: TDRG₁₋₃; PEW no 43; DA; REW no 240; CADE; CDER no 101; DLRM; Fischer 1969: 141; DEX. Au fost și unii cercetători, de mare autoritate științifică, ce au exprimat o opinie contrară. G. Pascu (1914: 3) susține că *aer* „nu este popular și deci provine din ngr.”. Al. Graur (1937: 87) afirmă că rom. „*aier* est douteux: ce peut être un emprunt latin, peut-être même grec”. I.A. Candrea (1932), afirmă că termenul *aer* este „un neologism intrat de prea puțină vreme în limbă” (p. 41), că „pentru popor, «aierul» e o noțiune abstractă, pentru el nu e nici vizibil, nici tangibil” (p. 41) și că poporul a recurs la alți termeni pentru diverse ipostaze cât de cât tangibile ale acestei realități: *răsuflare, a trage sufletul*, pentru aerul respirat; *boare, vânt*, pentru aerul în mișcare; *văzduh* (p. 42). Tot acolo se invocă și un ipotetic conflict omonimic cu *arie* „loc de treierat” (< lat. *area*), care ar fi dus la dispariția termenului latinesc pentru „aer” încă din perioada de formare a limbii române. Menționăm aici și absența unui articol *aer* din CDDE, fapt care trebuie interpretat drept opinie implicită că acest lexem nu este moștenit. Marius Sala (1999) menționează rezervele unor cercetători (fără a preciza care sunt aceia, dar este vorba, probabil, de Al. Graur și I.-A. Candrea) privind caracterul moștenit al lexemului de față, rezerve având la bază presupusa absență a lui *aer* din textele vechi – „unii îl consideră împrumut din latina savantă pe motiv că lipsește din textele vechi” (p. 22) – dar conchide că trebuie să fie vorba totuși de o moștenire, deoarece *aer* este „înregistrat în toate dialectele sud-dunărene” (p. 140). Același raționament fusese exprimat anterior în Coteanu/Sala 1987: 103. TDRG₂₋₃ de asemenea menționează prezența lexemului în cele trei dialecte sud-dunărene, ca un argument implicit în favoarea moștenirii acestuia.

Cea mai veche atestare cunoscută cercetătorilor până acum circa două decenii era cea din 1683 [APOSTOLUL, ap. CGR I, 260] din DA s.v. *aer*. TDRG₂₋₃ menționează o atestare mai veche cu un secol: 1581 [CORESI, EV. 357], care rămâne cea mai veche și în urma unor investigații efectuate de noi cu această ocazie. Este adevărat că, în întinsul text al *Evangeliei cu învățătură* a lui Coresi, *aer* apare o singură dată și aceasta pare a fi și singura atestare din secolul al 16-lea. În secolul următor am reperat doar următoarele surse care au lexemul *aer*: N. TEST. (1648): cinci atestări; ÎNDR. LEG. (1652): șapte atestări; MĂRGĂRITARE (1691): o atestare; *Viața Sfântului Vasile cel nou* (mijl. sec. 17), în C.POP.² IX: o atestare. În rest, aceste texte și multe altele din perioada veche prezintă diverse sinonime pentru a

exprima acest concept, în primul rând *văzduh* (cf. DLR s.v.). Dar chiar și aceste atestări sporadice cu lexemul *aer* în limba veche sunt suficiente pentru a-i certifica statutul de element moștenit: textele în cauză sunt traduceri care nu se revendică de la vreun model latin sau romanic, ca să poată fi vorba de împrumut¹¹.

Având în vedere faptul că DELR, făcând istoricul unor etimologii, adesea citează soluții depășite din surse precum LM (s.v. *afîn*¹, *afla*, *agriș*, *aidoma*, *alică* etc.) sau CDED (s.v. *acioae*, *aciua*, *afîn*¹, *afla*, *amăgi* etc.), înclinăm să credem că ar fi fost indicat să se menționeze și rezervele formulate de G. Pascu, Al. Graur și I.A. Candrea în acest caz, deși vechimea atestărilor cu *aer* nu le dă dreptate.

Am arătat mai sus că, în acest articol din DELR, sunt înregistrați și termeni din cele trei dialecte sud-dunărene: arom. megl. *aer*, istr. *ăner* „cer”. După ce am văzut cum tratează PEW, DA, CDER și Mihăescu 1993 formele dialectale corespunzătoare drom. *aer*, acum vom încerca să precizăm statutul lor din perspectiva unor lucrări speciale, consacrate fiecărui dialect în parte.

Arom. *aer* nu există în Pascu, DEM și nici în DDA. În schimb, DDA înregistrează, pentru realitatea respectivă, termenii *aeră* s.f., *air* s.m. și *hivă* s.m. Din prezentarea din acest dicționar se poate înțelege că primii doi termeni ar avea o circulație limitată, ei fiind considerați împrumuturi din greacă, iar cel de-al treilea este termenul general și este împrumutat din turcă; indicii de etimoane latinești din acest dicționar nu conțin lat. *aer* (*aerem*).

Pascu, DEM vol. 2, p. 6 [secțiunea III.2.: *Elemente grecești moderne*] înregistrează *aeră*, iar la p. 142 [secțiunea IV.: *Elemente turcești*] menționează *hivă*; în vol. 1, consacrat elementelor latinești și romanice nu există niciunul dintre ceilalți termeni menționați.

În DIARO s.v. [drom.] *aer* figurează patru termeni care corespund, mai mult sau mai puțin, conceptului respectiv (reproducem câte un citat și traducerea lui în dacoromână): 1. *vimtu* s.n. *Nu-ari dipu vimtu tu udă* „nu-i deloc aer în odaie”; 2. *aeră* s.f. sg.t. *anghilili cântă tu aeră* „îngerii cântă în aer”, acest termen fiind calificat ca rar și regional; 3. *hivă* s.m. *Hivălu easti bunu Aminciu* „aerul / clima este bun[ă] la Aminciu” [mai multe citate, expresii]; *aeru* s.n. *Azâ aerlu nu-i curatu iuva tu lumi* „astăzi aerul nu-i curat nicăieri în lume”¹².

Forma *aeru* din DIARO este, după opinia profesorului N. Saramandu și a cercetătoarei Manuelei Nevaci, un dacoromânism. *Aeră* este desigur un împrumut din neogreacă, cum se vede din accentuarea formei respective. În schimb, în *air*, considerat în DDA drept împrumut din greacă, trebuie să vedem un termen moștenit. Fonetismul corespunde cu cel al altor termeni din fondul moștenit: a se compara arom. *căir* s.n., *trîr*, *triirăre* vb.; *aprir*, *prir* s.m. (toate în DDA) cu drom. *caier*; *treiera*; *prîer*, *préer*, *priér* „aprilie” (ultimele trei forme în DLR s.v. *priér*). Trebuie să admitem totodată că documentarea disponibilă pentru Tache Papahagi

¹¹ Observăm că această situație este similară cu cea a lui *timp*, care a fost puternic concurat, în limba veche și chiar în epoca modernă, de sinonimul *vreme* (cf. Buchi 2000).

¹² DIARO nu indică etimologiile cuvintelor.

în DDA a fost parțială, deoarece Manuela Nevaci ne asigură că, în graiul fărșerot, termenul uzual este *áir* (atestat, de exemplu, la subiectul Lefterie Trășu (61 de ani), loc. Kristalopiyyi, Grecia), și că acesta nu poate fi decât moștenit, sinonimul *hávă* nefiind cunoscut în această ramură a aromânei (Nevaci 2012).

Revenind la cele câteva lucrări de referință examinate mai sus, menționăm că doar PEW citează în sprijinul arom. *aeru* o sursă: este vorba de un dicționar aromân al lui Weigand în manuscris (sigla W). DA, CDER și Mihăescu 1993 citează arom. *aer* (sau *aeru*) fără a invoca vreo sursă. Credem că această formă a fost preluată din PEW, fără a fi controlată, ajungând astfel în celelalte lucrări, inclusiv în DELR.

Existența unui termen moștenit, corespunzător drom. *aer* în dialectul meglonoromân nu se confirmă din perspectiva noului *Dicționar meglonoromân* (DDM), coordonat de Nicolae Saramandu, căci acest dicționar nu prezintă nici un termen similar – fapt care trebuie văzut ca un indiciu temeinic pentru absența lexeului din ansamblul celor circa 30 de surse ale dicționarului (v. Bibliografia DDM în FD 39 (2010), p. 53-54). În schimb, meglonoromâna dispune de *avá* s.f., împrumutat din macedoneană, unde este de origine turcă (DDM), acesta fiind termenul principal (dacă nu singurul) pentru a denumi realitatea respectivă.

Am văzut totuși, mai sus, că o serie de lucrări de referință citează megl. *aer/aeru* (PEW; DA; CDER; Mihăescu 1993). Ca și în cazul precedent, numai în PEW găsim menționarea unei surse în sprijinul megl. *aeru*, fiind vorba de același dicționar *aromân* al lui Weigand în manuscris. Este neașteptat, dar totuși posibil ca un dicționar dedicat unui dialect (aromân, în cazul de față) să menționeze și forme din alt dialect (meglonoromân), cf. o situație similară în *CapidanDicționar passim*. Să nu uităm însă că gradul de certitudine privind realitatea unui fapt lingvistic este direct proporțional cu numărul atestărilor lui. În acest caz, fiind vorba de (1.) o *singura atestare* pe care se sprijină megl. *aer/aeru*; (2.) o atestare într-o *sursă inaccesibilă, deci imposibil de verificat*; (3.) o atestare pe care *nu o putem confirma* cu nicio altă sursă, circumspecția trebuie să fie cuvântul de ordine¹³. Putem bănui că responsabilitatea pentru introducerea formei megl. *aer* în dicționarele limbii române aparține fie lui Weigand, fie lui Pușcariu; e posibil ca totul să se bazeze doar pe o confuzie cu paronimul *áir* s.n. „pricopseală, noroc”, împrumutat din macedoneană, unde a pătruns din turcă (DDM). Credem, în consecință, că lingviștii din epoca actuală sunt datori să caracterizeze un termen precum megl. *aer* în funcție de atestările directe disponibile, deci ca pe un termen în primul rând suspect. Preluarea lui, fără control, dintr-un dicționar în altul și dintr-o lucrare în alta (PEW → DA → CDER → Mihăescu 1993 → DELR) nu reflectă situația de pe „teren” și nu face decât să perpetueze o himeră.

Istr. *âner* ne-a atras atenția atât din cauza fonetismului deosebit (inserarea lui [ń]), cât și din cauza semantismului diferit, „cer”. Verificând sursele consacrate

¹³ Cf. dictonul *Testis unus, testis nullus*, care poate îndemna la neîncredere chiar și în domeniul lingvisticii istorice, nu doar în cel juridic.

acestui dialect, am constatat că majoritatea lucrărilor înregistrează o formă practic identică cu forma din dacoromână: MaioreșcuIstria 105 [*aer*]; Byhan, JIRS 6, 183 [*áer*]; Pușcariu 1929: 100 [*Listele lui Bartoli; aier*]; FrățilăIstroromân 84 [*áier*]; NeiescuIstroromân s.v. *aier*. În privința sensului, remarcăm că toate sursele citate mai sus indică sensul general „văzduh”, dar se menționează uneori și tendința de predominare a sensului specializat „vârtej, curent de aer” (cf. sursele citate ap. FrățilăIstroromân 84 s.v. *áier*). Kovačec 1971: 229 precizează că acest termen tradițional tinde să fie înlocuit de sinonimele *árije* (< it.) și, mai ales, *zrác* (< cr.). În ceea ce privește forma *âner*, am descoperit-o (în afară de PEW no 43 și DA s.v. *aer*) la PopoviciIstria 87, unde ea este citată, ca formă secundară, s.v. *aier*. În ceea ce privește sensul „cer”, el este atribuit acestei forme istroromâne (în afară de DELR) numai în PEW no 43 [germ. „Himmel”] și în DA s.v. *aer*. Probabil că PEW no 43 și DA au servit drept sursă pentru redactorul DELR care a decis menționarea istr. *âner* „cer”. Neluarea în calcul a celorlalte surse a dus la această dublă eroare: citarea formei rare *âner*, marcată de un fonetism secundar, în locul formei normale [*áier*], precum și atribuirea unui sens special („cer”) și, după toate probabilitățile, rar, deoarece nu este confirmat de nicio altă lucrare. August Kovačec, a cărui părere am solicitat-o cu această ocazie, ne-a precizat că, în cursul amplelor anchete realizate în localitățile istroromâne, toate persoanele anchetate au negat forma *âner* și sensul „cer”.

7.2. DELR s.v. *bucă* s.f. „obraz; fesă” (< lat. *bucca*) menționează arom. și megl. *bucă*, fără detalii. Lexemul meglenoromân, deși identic formal cu celelalte două forme românești cărora le-a fost alăturat, prezintă o mare diferență în planul conținutului semantic; în conformitate cu PEW 226; CDDE 228; Candrea, GrS 3, 192; Capidan Dicționar s.v.; Mihăescu 1993: 207; DDM, el înseamnă „jgheab de scânduri prin care curge apa pentru a pune în mișcare roata morii; scoc, uluc”. În privința originii, părerile sunt împărțite; în majoritatea lucrărilor citate mai sus – PEW 226; CDDE 228; Capidan Dicționar; Mihăescu 1993: 207 – el este prezentat ca un continuator al lat. *bucca*, analiză care a fost preluată și de autorii DELR. În schimb, Candrea, GrS 3, 192 și, recent, DDM propun o etimologie complet diferită: bulg. *buka* „uluc, jgheab de apă la moară” (confirmat în: Gerov 1, 82; BER 1, 87)¹⁴, care ni se pare a fi adevărata etimologie, având în vedere corespondența deplină în privința formei și a sensului. În ceea ce privește cealaltă ipoteză etimologică, a moștenirii din lat. *bucca*, se remarcă nepotrivirea în planul sensului. Este adevărat că unele cuvinte importante, denumind părți ale corpului, pot căpăta noi sensuri analogice, metaforice, ajungând să denumească și diverse instrumente sau părți ale lor (*cap, coadă, ureche*) sau forme specifice ale unor cursuri de apă (*cot, gură*) etc., dar apariția acestor noi sensuri analogice nu este însoțită niciodată

¹⁴ La rândul său, bulg. *buka* este un derivat de la *buk* s.m. „fag” (BER 1, 87). Acest radical este prezent în diverse limbi slave, între care și în ucraineană, de unde a pătruns, prin intermediul unui derivat, și în toponimia românească (*Bucovina*).

de eliminarea sensului fundamental, cum ar trebui să presupunem că s-au petrecut lucrurile în cazul megl. *bucă* „uluc la moară”, dacă am accepta etimonul lat. *bucca*.

7.3. DELR înregistrează omonimele *aiępta*¹ „a ademeni” (< lat. *allectare*) și *aiępta*² „a arunca etc.” (< lat. *eiectare*). Pentru cel de-al doilea se menționează corespondentul istr. *aļęptă*. Sursele specifice, prin sensul pe care îl atribuie acestui lexem, recomandă fără echivoc asocierea istr. *aļęptă* cu primul omonim. Cea mai detaliată descriere (și cea mai convingătoare, în sensul că existența lexemului nu poate fi pusă la îndoială) o găsim la Kovačec 1971: 209–210: „*Aļęptă* înseamnă «a chema animalele de casă (mai cu seamă găinile și oile; informatorii admit, de asemenea, acest cuvânt pentru vite; despre vițeii se spune, despre cai, nu), arătându-le sau aruncându-le hrană sau întrebuițând anumite exclamații...»”. Autorul citat confirmă etimologia lat. *allectare*, susținută recent și în *FrățilăIstroromân* 85; NeiescuIstroromân s.v. *aļęptă* confirmă o dată în plus existența lexemului și sensul său (și propune un alt etimon latinesc: *electare*, pe care nu îl putem accepta, deoarece nu corespunde evoluției fonetice regulate: lat. /l/ intervocalic trebuia să devină rom. /r/, cf. *burete* < lat. **boletem* (*boletus*), *căringar* < lat. *calendarius*).

7.4. DELR s.v. *aur* (< lat. *aurum*) nu înregistrează niciun termen din dialectele sud-dunărene, deși poate fi luat în discuție istr. *aur*, documentat în: *MaiorescuIstria* 108 [*aur*]; *Byhan, JIRS* 6, 190 [*ăur*]; *PopoviciIstria* 89 [*ăur*]; *FrățilăIstroromân* 97 [*ăur*]; *NeiescuIstroromân* s.v. *aur*. Ultimii patru autori indică „lat. *aurum*” drept etimon pentru acest lexem istroromân. DELR s.v. *argint* (< lat. *argentum*) înregistrează doar megl. *răzint*, neluând în calcul istr. *arzint*, documentat în: *Maioresculstria* 107 [*argint*]; *Byhan, JIRS* 6, 188 [*arzint*]; *PopoviciIstria* 89 [*arzint*]; *FrățilăIstroromân* 92 [*arzint*]; *NeiescuIstroromân* s.v. *argint* [var. *arzint*]. Ultimii patru autori indică „lat. *argentum*” drept etimon pentru acest lexem istroromân. Pușcariu 1926: 232, vorbind de procesul de înlocuire a termenilor vechi, tradiționali, prin împrumuturi recente din croată, citează o serie de „exemple de coexistență a sinonimelor de dată veche [= moștenite] și nouă [= croatisme]”, între care „*arzint* «argint» – *srėbro*... *aur* «aur» – *zlătę*”. În aceeași ordine de idei, Kovačec 1971: 200 afirmă că singura denumire pentru metale menținută în prezent în acest dialect este cea pentru fier (istr. *fļer*), dar la p. 226 menționează și termenii moșteniți *aur* și *argint*, după *MaiorescuIstria*, arătând că, în *istroromăna actuală*¹⁵ (adică în materialul lingvistic adunat în cadrul propriilor sale anchete pe teren), ei au fost complet înlocuiți de croatismele *zlăto*, respectiv *srėbro*.

Credem că această situație recomandă includerea celor doi termeni istroromâni în DELR, cu atât mai mult cu cât istr. *arzint* figurează în: EWRS 116; CDDE 82; CDER 393, iar istr. *aur*, în: EWRS 170; CDER 534; Mihăescu 1993: 189. Un cititor care va confrunța informațiile din DELR cu articolele corespunzătoare din celelalte lucrări citate va fi pus în situația de a face unele

¹⁵ Acesta este obiectul cercetării respective, cum reiese și din titlul ei: *Descrierea istroromănei actuale*.

deducții pentru a explica lipsa istr. *arzint* și *aur* din DELR („Autorii celorlalte lucrări s-au înșelat menționând aceste forme istroromâne?” etc.)

Profităm de această ocazie pentru a semnala o situație într-o câțiva inversă, legată de lexemul *argint*, mai exact, de presupusele sale corespondente în dialectul aromân, „*arzint*, *răzint*”, menționate în CDER no 393¹⁶. Cititorii care vor compara informațiile din DELR cu cele din CDER no 393 riscă să se confrunte cu următoarea dilemă, văzând că, după CDER, aromâna are un termen moștenit din lat. *argentum*, iar după DELR – nu are. Pentru reconcilierea acestei reale contradicții cititorii ar putea imagina mai multe „scenarii”:

1. Ciorănescu s-a înșelat: lexemul arom. „*mr. arzint*, *răzint*” nu există în realitate, motiv pentru care nu a fost menționat în DELR.

2. Ciorănescu a avut dreptate: existența lexemului arom. „*mr. arzint*, *răzint*” ca element moștenit se poate confirma, iar absența lui din DELR este o scăpare a redactorilor.

3. Ciorănescu nu a dat dovadă de discernământul necesar, în sensul că arom. „*arzint*, *răzint*” există, dar nu este vorba de un element moștenit, motiv pentru care el nu poate fi citat împreună cu termenul dacoromân *argint*, și de aceea a fost omis de autorii DELR.

Verificând în DDA, am constatat, pe de o parte, absența formelor aromânești „*arzint*, *răzint*” (care nu apar nici în EWRS 116; CDDE 82; Mihăescu 1993: 189), iar pe de altă parte, că aromâna dispune de termenul *asîme* s.f. „*argint*” (< ngr.), ceea ce înseamnă că scenariul nr. 1 este cel adevărat. Presupunem că menționarea arom. „*arzint*, *răzint*” în CDER no 393 se datorează confuziei privind eticheta cu numele idiomului: *arzint* și *răzint* nu sunt termeni aromâni, ci meglenoromâni (Candrea, GrS 3, 185 [*arzint*]; 6, 191 [*răzint*]; Capidan Dicționar s.v. *răzint*; cf. și DDM [„*arzint* vezi *răzint*”). Probabil că autorii DELR au efectuat aceleași etape de documentare, ajungând la concluzia că lat. *argentum* nu s-a păstrat în aromână. În situația actuală, când rezultatele acestor investigații nu sunt puse la îndemâna cititorilor, aceștia sunt obligați să refacă independent toată munca de documentare, pentru a clarifica o chestiune punctuală ca aceasta.

7.5. Etimologia substantivului *beregatã* rămâne controversată în lingvistica românească. DELR s.v. anunță că etimologia este nesigură, adăugând imediat: „probabil lat. **uerrucata* (< *uerruca* „ieșitură”)", și enumerând celelalte ipoteze etimologice care au mai fost propuse, între care și cea a provenienței din substrat. Nu suntem în măsură să aducem date noi privind originea acestui cuvânt, ci doar semnalăm existența lui și în dialectul istroromân, cu același sens ca și în dacoromână. Sursele specifice disponibile sunt: Popovici Istria 92 [s.v. *berikãta*]; Kovačec Rječnik 37 [*berikãte*]; Frățilă Istroromân 114 [s.v. *berikãte*, citează diverse alte atestări și o serie de variante ale lexemului, atribuindu-l fondului moștenit din

¹⁶ „*Mr. arzint*, *răzint*”; abrevierea „*mr.*” din CDER înseamnă „macedoromân = aromân” (Cf. CDER p. 14 [*Abrevieri*]; cf. și numeroasele cazuri consecvente de utilizare a acestei abrevieri, de pildă s.v. *apã*: „*Mr. apã*, megl. *apã*, *apu*, istr. *ape*”).

latină, cu etimonul **verucata*]; NeiescuIstroromân s.v. *bericâta*; o formă similară istroromână fusese citată și în CDER 796 s.v. *beregată*. Precizăm că forma *berikâta* este specifică graiului din Jeian, iar *berikâte*, graiului din Șușnievița și din celelalte sate din sudul domeniului istroromân. În aceste condiții, deși etimologia nu este clarificată, nu vedem niciun motiv ca DELR să lase deoparte termenul istroromân corespunzător.

7.6. DELR s.v. *acru* înregistrează derivatul *înăcri* vb., având corespondentul arom. *anăcrite*, căruia nu i se precizează sensul. DDA (p. 155) confirmă existența acestui verb (*anăcrescu*, *anăcrite*), dar precizează că el înseamnă „a certa” și etimologia lui este: „*ână-* (gr. *ana-*) + *acrescu* [„a acri, a face să fie acru]”. Punctul de plecare mai îndepărtat în cazul drom. *înăcri* și arom. *anăcrescu*, *anăcrite* este desigur același: adj. *acru*, dar mecanismul este diferit, în cazul aromânei intervenind prefixul de origine greacă; în plus, sensul este diferit în aromână. Însuși fonetismul acestui verb aromânesc îl denunță ca pe un element mixt, căci, în aromână, termenii corespunzători celor cu [în-] la inițială din dacoromână au drept sunet inițial consoana [n]: *ntreg* „întreg”, *ntunearic* „întuneric”, trăsătură care revine constant și în cazul derivatelor: *ntrupuşădzu*, *ntrupuşare* „a întrupa”, *nvipirat* „rău ca o viperă” (v. DDA pentru multe alte exemple). Credem că, dacă drom. *înăcri* și arom. *anăcrite* sunt înregistrate fără specificarea diverselor detalii și deosebiri, unele ținând nemijlocit de etimologie, munca nu este făcută până la capăt.

8. Necesitatea de a evalua explicit tradiția cercetărilor în domeniu, la care ne-am referit mai sus, ni se pare cu atât mai justificată, cu cât unele dintre rezultatele considerate a reprezenta achiziții indiscutabile, la o cercetare detaliată pot fi modificate radical, cum am văzut în cazul formelor dialectale pentru *aer* sau în cazul megl. *bucă*. În alte cazuri, cercetarea detaliată la care ne referim poate preciza cărui lexem dacoromân îi corespunde, în realitate, o formă precum istr. *alēptă*. Suntem absolut conștienți că rezolvarea problemelor punctuale de acest gen necesită un efort considerabil și o muncă de documentare de durată, dar suntem convingeți că aceasta este singura modalitate prin care se poate asigura progresul în domeniul lingvisticii istorice și al etimologiei¹⁷. Din alt punct de vedere, chestiunile de care ne-am ocupat în paginile precedente pot fi rezumate în felul următor, în conformitate cu normele de redactare actuale ale DELR:

s.v. *aer* – a se înlocui „ar.; mr.; ir. *ăner* «cer»” cu „ar. *áir*, ir. *ájer*”; a se înlocui datarea „c. 1400” cu „1581”;

¹⁷ Cf. următorul pasaj foarte grăitor: „Beginning students are sometimes discouraged by the belief that ‘all the easy stuff’s already been done. What’s left is really hard.’ But when that ‘easy stuff’ is examined closely, it often turns out that it is only half-done, and that the conclusions do not follow from the premises (which often are not made explicit), or that the assumptions they are based on are no longer considered tenable. A surprising amount of the ‘easy stuff’ needs to be re-done”. (Georgia M. Green / Jerry L. Morgan, *Practical guide to syntactic analysis*, Stanford, Center for the Study of Language and Information, 1996, p. 17, ap. Buchi/Schweickard 2011: 633)

- s.v. *bucă* – a se elimina „mr.”;
 s.v. *aiepta* „a ademeni” – a se adăuga „[ir. *aľeptă*]”;
 s.v. *aiepta* „a arunca” – a se elimina „[ir. *aľeptă*]”;
 s.v. *aur* – a se adăuga „[ir. *áur*]”;
 s.v. *argint* – a se adăuga „[ir. *arzínt*]”;
 s.v. *beregată* – a se adăuga „[ir. *berikáta/berikáte*]”.

Credem însă că nu prezentarea cât mai concisă a rezultatelor cercetării este miza adevărată. Lexicografia istorică actuală își poate dovedi frumusețea mai ales prezentând reflecția care duce la descoperirea originii și a biografiei cuvintelor. Tendința de a evita cercetarea unor fapte considerate simple și clarificate trebuie să facă loc unei examinări și reevaluări metodice și detaliate, pentru că numai așa cercetătorii de azi pot ajunge să sesizeze în adevărata lor lumină faptele de limbă menționate de savanții din generațiile precedente. Altfel, cercetătorii din epoca actuală riscă să colporteze doar etichetele care au fost stabilite de înaintași, fără a accede la esența faptelor lingvistice din spatele acelor etichete¹⁸.

ANEXE

Prezentăm propunerile noastre de tratare, în plan lexicografic, a situațiilor comentate mai sus. În cazul *aer* suntem în măsură să propunem refacerea întregului articol (fără familia lexicală); în celelalte cazuri notăm succint doar remarcile privind formele dialectale puse în discuție. Aspectele pe care am încercat să le detaliez, în conformitate cu observațiile de mai sus, sunt: 1. Indicarea sursei de unde provine datarea; 2. Documentarea separată a formelor dialectale, pe baza lucrărilor specifice, pentru a proba existența lor și caracterul lor moștenit; 3. Detalierea statutului etimonului; 4. Argumentarea, în note de subsol, a soluției etimologice adoptate, în cazurile în care lucrările de referință precedente prezintă descrieri divergente. 5. Semnalarea tendinței de marginalizare sau eliminare a lexemelor moștenite discutate prin cuvinte de alte origini; 6. Denunțarea unor forme „fantomice” citate de lucrările de referință precedente.

AER

drom. *áer* s.n. „văzduh” (din 1581, CORESI, EV. 357; TDRG₁₋₃; PEW no 43; DA; CADE; CDER no 101; DLRM; Fischer 1969: 141; DEX; DELR)¹.

¹⁸ Iată ce spunea, în acest sens, Ovid Densusianu, la începutul carierei sale științifice: „În filologie, ca și în alte științe, nimeni nu trebuie să se încreadă orbește în ceea ce s-a spus de alții. Dinaintea fiecărui fapt, filologul conștiincios trebuie să pună un punct de întrebare. Și chiar atunci când avem de-a face cu o autoritate în știință, este indispensabil să controlăm tot ce a afirmat ea. Nenumărate greșeli au trecut dintr-o scriere într-alta din cauza lipsei de control din partea acelor care au primit, cu bună credință, rezultatul cercetărilor altora. Un fel de scepticism, nu descurajator însă, este de mult folos unui filolog. El ne întărește în credința că numai atunci putem fi siguri și mulțumiți de munca noastră când singuri am examinat de aproape fiecare detaliu pe care se razimă argumentările noastre. (Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*. Lecție inaugurală ținută la Facultatea de Litere din București, la 29 octombrie 1897, în *Opere*, 1968, vol. 1, p. 19).

arom. fărșerot. áir (DDA; Nevaci 2012 [sub tipar])^{2,3}.

istr. [áier] (Maiioresculstria 105; Byhan, JIRS 6, 183; Pușcariu 1929: 100 [*Listele lui Bartoli*]; Kovačec 1971: 229; FrățilăIstroromân 84; Neiesculstroromân)⁴.

Etim: Lat. *aer, aere*, ac. și *aira* „id.”, este un grecism, pătruns de timpuriu în latină, atestat începând de la Plaut (n. ca 254 – d. 184 î.H.), cf. TLL 1, 1046–1052; Ernout/Meillet s.v. *āēr*; cf. o prezentare detaliată a situației lexemelor corespunzătoare în greaca veche, în latină și în limbile romanice la Georgescu 2012. REW no 240: v.it. engad. friul. fr. occit. cat. sp. port.

Note:

¹ Datarea „circa 1400” din DELR (fără indicarea sursei), provine, probabil, prin intermediul unei confuzii, din TDRG₂₋₃ s.v. *aer* „vâl”. – Pascu 1914: 3, Graur 1937: 87 și Candrea 1932: 41–43 se pronunță împotriva moștenirii drom. *aer*, considerând că poate fi vorba mai degrabă de un împrumut din latină sau din greacă, cu argumentul absenței atestărilor vechi dacoromânești (v. Candrea 1932: 41–43 pentru alte detalii; cf. absența articolului *aer* din CDDE și, mai recent, absența rom. *aer* din LEI 1, 1087). Ultimele cercetări arată că atestările vechi, deși rare, nu lipsesc (N. TEST. [1648]: cinci atestări; ÎNDR. LEG. [1652]: șapte atestări; MĂRGĂRITARE [1691]: o atestare etc.), neputând fi explicate prin vreo influență romanică sau latină; *aer* a fost puternic concurat de împrumutul vechi slav *vázduh*; cf. o situație similară în cazul lexemelor *timp* și *vreme* (Buchi 2000).

² În DDA se consideră că arom. *áir* ar fi un împrumut din neogreacă, însă anchete recente (Nevaci 2012) indică existența acestui lexem în graiul fărșerot cu statut clar de element moștenit (cf. fonetismul specific în arom. *cáir* s.n., *trúir*, *trúirare* vb.; *aprir*, *prir* s.m., comparate cu drom. *caier*; *treiera*; *prier*, *préer*, *priér* „aprilie” [ultimele trei forme în DLR s.v. *priér*]). În rest, aromâna dispune de grecismul *aéră* s.f. (Pascu, DEM 2, 6; DDA; uneori [Mihăescu 1993: 179; BaraAroumain] a fost admisă, în mod eronat, posibilitatea moștenirii) și turcismul *hívă* s.m. (DDA; DIARO s.v. *aer*). – PEW no 43, DA s.v. *aer*, CDER no 101 și DELR s.v. *aer*¹ citează un arom. *aer/aeru*, dar existența lui reală în dialect nu se confirmă; arom. *aeru* din DIARO s.v. *aer* este un dacoromânism recent.

³ Megl. *aer/aeru* a fost citat în PEW no 43; DA s.v. *aer*; CDER no 101; Mihăescu 1971: 179; DELR s.v. *aer*¹, dar existența lui reală în dialect nu se confirmă, cf. absența acestui termen în DDM; meglenoromâna dispune de *avá* s.f. „aer”, împrumutat din macedoneană, unde este de origine turcă (DDM).

⁴ Kovačec 1971: 229 precizează că acest termen tradițional tinde să fie înlocuit de sinonimele *ârije* (< it.) și, mai ales, *zrác* (< cr.). – PEW no 43, DA s.v. *aer* și DELR s.v. *aer*¹ citează istr. *añer* „cer”. Sensul diferit nu se confirmă în nicio altă lucrare specifică, iar fonetismul, secundar, este înregistrat numai în PopoviciIstria 87; cf. o încercare de explicare a acestui fonetism la Pușcariu, DR 3, 667.

BUCĂ

drom. búcă [...].

arom. búcă [...].

Note:

¹ Megl. *búcă* s.f. „jgheab de scânduri prin care curge apa pentru a pune în mișcare roata morii; scoc, uluc” a fost considerat adesea drept continuator al lat. *bucca* (PEW 226; CDDE 228; CapidanDicționar; Mihăescu 1993: 207; DELR). Din motive de ordin semantic, preferăm să vedem în el un împrumut din bulg. *buka* „id.” (Gerov 1, 82; BER 1, 87), în acord cu I.-A. Candrea, GrS 3, 192 și DDM.

AIEPTA

drom. aieptá vb. „a ademeni” [...].

istr. aIeptá vb. „a chema, a ademeni animalele de casă” (Kovačec 1971: 209–210; FrățilăIstroromân 85; Neiesculstroromân)¹.

Etim.: Lat. *allectare* [...].

Note:

¹ NeiescuIstroromân propune un etimon latinesc diferit: *electare*, pe care nu îl acceptăm din motive de ordin formal: lat. /l/ intervocalic trebuia să devină rom. /r/, cf. *burete* < lat. **boletem* (*boletus*), *cărindar* < lat. *calendarius*.

AUR

drom. *áur* s.n. [...].

istr. *áur* (MairescuIstria 108; Byhan, JIRS 6, 190; PopoviciIstria 89; FrățilăIstroromân 97; NeiescuIstroromân)¹.

Etim.: [...].

Note:

¹ Acest termen moștenit este înlocuit în istroromâna actuală de croatismul *zlâțe/zlâto* (Kovačec 1971: 226; cf. și Pușcariu 1926: 232).

ARGINT

drom. *argint* s.n. [...]¹.

me gl. *arzint/răzint* (Candrea, GrS 3, 185 [*arzint*]; 6, 191 [*răzint*]; CapidanDicționar s.v. *răzint*; cf. și DDM [*„arzint vezi răzint”*]).

istr. *arzint* (MairescuIstria 107; Byhan, JIRS 6, 188; PopoviciIstria 89; FrățilăIstroromân 92; NeiescuIstroromân)².

Etim.: [...].

Note:

¹ Arom. „*arzint, răzint*” menționat în CDER 393, dar absent din DDA, se explică prin atribuirea greșită a etichetei glotonimice, fiind vorba, în realitate, de elemente meglenoromâne. Pentru a denumi realitatea respectivă, aromâna dispune de împrumutul din neogreacă *asime* s.f. (DDA).

² Acest termen moștenit este înlocuit în istroromâna actuală de croatismul *srébro* (Kovačec 1971: 226; cf. și Pușcariu 1926: 232).

BEREGATĂ

drom. *beregată* s.f. [...].

istr. *berikâta/berikâte* (PopoviciIstria 92; KovačecRječnik 37; FrățilăIstroromân 114; NeiescuIstroromân).

DICȚIONARE ȘI GLOSARE

- BaraAroumain = Mariana Bara, *Le Lexique latin hérité en aroumain dans une perspective romane*, Munich, Lincom, 2004.
- BER = Vl. Georgiev *et. al.*, *Български етимологичен речник (Dicționarul etimologic bulgar)*, Sofia, Academia de Științe Bulgară, Institutul Limbii Bulgare, Editura Academiei de Științe Bulgare, vol. 1, 1971.
- Byhan, JIRS 6 = Arthur Byhan, *Istroromänisches Glossar*, în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, vol. 6, 1899, p. 174–396.
- CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-A. Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu. București, Editura Cartea Românească [1926–1931].
- Candrea, GrS = I.-A. Candrea *Glosar meglenoromân*, în „Grai și suflet”, nr. 3, 1927–1928, p. 175–209; 381–412; nr. 6, 1933–1934, p. 163–192; nr. 7, 1937, p. 194–230.

- CapidanDicționar = Theodor Capidan, *Meglenoromâni*, vol. 3, *Dicționar meglenoromân*, București, Editura Cartea Românească, 1935.
- CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine. (A–Putea)*, București, Editura Socec, 1907–1914.
- CDED = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Ludolphe St. Goar, Francfort A/M.; Berlin, A. Asher; Socec, Bucarest 1870. Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Ludolphe St. Goar, Francfort; S. Calvary, Berlin; Sotschek, București, 1879.
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu Marin. București, Editura Saeculum, 2002 (ediția originală a fost publicată în limba spaniolă, în 1958–1966).
- DA = *Dicționarul limbii române* [serie veche]. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *A–C, D–de, F–I, J–lojnică*, București, Academia Română/Socec/Tipografia Ziarului „Universul”, 1913–1948.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, Editura Academiei Române, 1974.
- DDM = Nicolae Saramandu, Marilena Tiugan, Irina Floarea, Alina Celac, *Dicționar meglenoromân. Literele A, Ă, în FD*, vol. XXIX, 2010, p. 52–135; *Dicționar meglenoromân. Litera B, în FD*, vol. XXX, 2011, p. 51–115.
- DÉRom = Buchi (Éva) & Schweickard (Wolfgang) (dir.), *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)*, Nancy, ATILF, site Internet (<http://www.atilf.fr/DERom>), 2008–.
- DERS = Gheorghe Bolocan et al., *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374–1600*, București, Editura Academiei Române, 1981.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Ediția a II-a. București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- DIARO = Matilda Caragiu-Marioteanu, *Dicționar aromân-macedo-vlah comparativ (român literar–aromân), contextual, normativ, modern*, vol. 1, *A–D*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- DLR = *Dicționarul limbii române. Serie nouă*. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, acad. Ion Coteanu, acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. *D, E, L–Z*, București, Academia Română/Editura Academiei, 1965–2010.
- Ernout/Meillet = Alfred Ernout, Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, ediția a patra. Paris, Klincksieck, 1959 [prima ediție: 1932].
- FrățilăIstroromân = Vasile Frățilă, Gabriel Bărdășan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*. Partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- Gerov = Naiden Gerov, *Речникъ на българскый языкъ (Dicționarul limbii bulgare)*, vol. 1–5, Plovdiv, Editura Săglasie, 1895–1904.
- KovačecRječnik = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramtikom i tekstovima)*, Pula, Mediteran, 1998.
- LEI = Max Pfister, Wolfgang Schweickard (dir.) et al., *Lessico etimologico italiano*, Wiesbaden, Reichert, 1979–.
- LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționariul limbei romane*, 3 tomuri, București, Societatea Academică Română/Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871–1877.
- MaiorescuIstria = Ioan Maiorescu, *Itinerario in Istria e vocabolario istriano-romeno*, traducere în italiană de Elena Pantazescu, Trieste, Parnaso. 1996 [ediția originală: 1874].
- Mihăilă, DLRV = Gheorghe Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (Sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.
- NeiescuIstroromân = Petru Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*, vol. I. *A–C*. Editura Academiei Române, București, 2011.

- OLD = P. G. W. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon, 1968–1982.
 Pascu, DEM = George Pascu, *Dictionnaire étymologique macédo-roumain*, 2 vol., Iași, Cultura Națională, 1925.
 PEW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I: Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. Heidelberg, K. Winter, 1905.
 PopoviciIstria = Josif Popovici, *Dialectele române din Istria*. Partea a 2-a (Texte și glosar), Halle, Josif Popovici, 1909.
 SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. Edițiunea întâia. Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
 TLL = *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, Teubner, 1900–.

BIBLIOGRAFIE

- Andronache 2008 = Marta Andronache, *Le problème de la continuité en lexicologie historique. Réflexions à partir de la pratique lexicographique dans le cadre du projet DETCOL* în volumul colectiv: Durand J. et al. (ed.), *Congrès Mondial de Linguistique Française – CMLF 2008*, Paris, Institut de Linguistique Française, p. 1103–1116; articol disponibil la <http://dx.doi.org/10.1051/cmlf/08181>.
 Buchi 2000 = Eva Buchi, *Le point de vue onomasiologique en étymologie. Réflexions méthodologiques à partir de roumain vreme et timp*, în „Revue de linguistique romane”, 64, 347–378.
 Buchi et al. 2010 = Éva Buchi, Jean-Paul Chauveau, Xavier Gouvert, Yan Greub, *Quand la linguistique française ne saurait que se faire romane: du neuf dans le traitement étymologique du lexique héréditaire*, în volumul colectiv: Neveu F. et al. (ed.), *Congrès Mondial de Linguistique Française – CMLF 2010*, Paris, Institut de Linguistique Française, p. 111–123; articol disponibil la <http://www.linguistiquefrancaise.org> și <http://dx.doi.org/10.1051/cmlf/2010025>.
 Buchi/Schweickard 2011 = Eva Buchi / Wolfgang Schweickard, *Ce qui oppose vraiment deux conceptions de l'étymologie romane. Réponse à Alberto Vârvaro et contribution à un débat méthodologique en cours*, „Revue de linguistique romane” 75, 628–635.
 Candrea 1932 = I.-A. Candrea, *Elemente latine dispărute din limba română*, Curs universitar. București, Litografia Constanța Dumitrescu.
 Celac 2011 = Victor Celac, „Vitalitatea” etimoanelor ca metodă în etimologie, în *Studia lingvistica et philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani*, editor Manuela Nevaci, București, Editura Universității din București, p. 173–183.
 Coteanu/Sala 1987 = Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia și limba română*. București, Editura Academiei Române.
 Densusianu 1938 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome II: *Le seizième siècle*, Paris, Leroux.
 Fischer 1969 = Iancu Fischer. III. *Lexicul*, în: Alexandru Rosetti et al., *Istoria limbii române*, vol. 2, București, Editura Academiei, p. 110–173.
 Georgescu 2012 = Simona Georgescu, *Los helenismos del latín con difusión panrománica. El caso de AER (con acento en su situación en rumano y español)*, [ms.].
 Graur 1937 = Alexandru Graur *Corrections roumaines au REW*, în „Bulletin linguistique” nr. 5, 80–124.
 Kovačec 1971 = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei.

- Mihăescu 1993 = Haralambie Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, București, Editura Academiei Române.
- Nevaci 2012 = *Identitate românească în context balcanic* (proiectul postdoctoral *Valorificarea identităților culturale în procesele globale* cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.), Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București [în pregătire].
- Pascu 1914 = George Pascu, *Dl Meyer-Lübke și etimologia română* [recenzie la REW ediția 1], în „Viața românească”, Iași, septembrie, 1914 [extras].
- Pușcariu 1926 = Sextil Pușcariu *et al.*, *Studii istroromâne*. II. *Introducere – Gramatică – caracterizarea dialectului istroromân*, București, Editura Cultura Națională.
- Pușcariu 1929 = Sextil Pușcariu *et al.*, *Studii istroromâne*. III. *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare*, București, Editura Cultura Națională.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan. Prefață de G. Istrate. București, Editura Minerva.
- Sala 1999 = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*. București, Editura Univers Enciclopedic.
- Saramandu 1983 = Nicolae Saramandu, *Dialectele românești sud-dunărene și dicționarele etimologice ale limbii române*, în SCL, vol. 34, nr. 4, p. 317–321.

**REMARQUES SUR LE TRAITEMENT DES DIALECTES ROUMAINS,
SUR LE PROBLÈME DE LA DATATION DES LEXÈMES ET SUR
LA VALORISATION DES SOURCES DANS LE NOUVEAU
DICTIONNAIRE ÉTYMOLOGIQUE DE LA LANGUE ROUMAINE**

RÉSUMÉ

La parution du nouveau *Dictionnaire étymologique de la langue roumaine* sous l'égide de l'Académie Roumaine est un événement de référence dans la linguistique roumaine actuelle. Les remarques présentées concernent le traitement des dialectes roumains, le problème de la datation des lexèmes et la valorisation des sources philologiques et linguistiques.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

O PROBLEMĂ DE FONETICĂ ACTUALĂ: GREȘELI DE ACCENTUARE ÎN MASS-MEDIA ROMÂNEASCĂ

AIDA TODI

Îngrijorați de rapida depreciere a limbii române din ultima vreme, autorii multor studii inventariază și analizează în mod special aspectele morfologice, sintactice, lexicale și semantice. Într-o mai mică măsură sunt abordate cele de punctuație și ortografie; în ceea ce privește abaterile de la pronunțarea corectă (avem în vedere accentul și intonația), acestea fie sunt ignorate total, fie sunt amintite în treacăt, fără a li se acorda o importanță deosebită (în ciuda prezenței lor masive printre vorbitori). Din păcate, mass-media, care în urmă cu mai bine de două decenii se caracteriza prin utilizarea corectă a limbii române, reprezentând, pentru mulți vorbitori, un model de urmat, astăzi pare să alimenteze, iar uneori chiar să dea startul unor greșeli de limbă.

Studiul nostru își propune să înregistreze problemele accentuării în mass-media vizuală (emisiunile de televiziune) auzite la reporteri și la prezentatorii diverselor emisiuni (în special de știri sau meteorologice); am înregistrat în aceste emisiuni două tipuri de abateri:

a. Fluctuații de accentuare sau accentuări greșite (întâlnite și la vorbitorii obișnuiți), care pot fi puse pe seama accentului liber din limba română¹ și a necunoașterii formei accentuale recomandate de limba literară (standard); avem în vedere cuvinte precum *prevedere*, *tutore*, *alibi*, *butelie*, *caracter*, *furie*, *avarie*, *editor*, *regizor*, *revizor* etc. (adesea greșit accentuate). Câteva dintre acestea au format deja obiectul unor studii și observații². Pe unele dintre ele le-am avut în vedere și în studiile noastre anterioare, în care am discutat despre dubletele accentuale (admise sau nu de norma actuală)³, precum și despre permisivitatea mai largă a ultimei ediții a DOOM față de acestea⁴. Remarcabile sunt, din punct de vedere lingvistic, constatările făcute în urma monitorizării posturilor de radio și TV, care au înregistrat, însă, doar greșelile „standard”⁵.

¹ Pușcariu 1959.

² Hristea, 1981, 1983; Guțu Romalo 2000; Rădulescu 2007; Zafiu 2007; Croitor *et alii* 2010.

³ Todi 2008a, 2008b.

⁴ Todi 2007.

⁵ Croitor *et alii* 2010.

b. Deplasări de accent – cu totul neobișnuite pentru vorbitorii de rând – care se datorează, probabil, dorinței de a sublinia o anumită idee în cadrul frazei; foarte frecvente (fără a reprezenta, totuși, o regulă absolută), considerăm că acestea sunt specifice în mod exclusiv mediului în care sunt utilizate. De analiza și clasificarea celor din urmă se ocupă articolul de față. Din câte știm, aspectul pe care îl semnalăm nu a format încă obiectul vreunui studiu lingvistic. Poate nu le-am fi acordat atenție dacă nu am fi constatat că asemenea fenomene surprind, așa cum spuneam, prin frecvență.

Înregistrările faptelor de limbă urmărite s-au făcut pe o perioadă de un an, în intervalul iulie 2011 – iunie 2012. S-au avut în vedere în special emisiunile posturilor ProTv și Antena3, izolat și Prima Tv. În exemplele de mai jos am marcat pronunțarea accentuată prin scrierea îngroșată (**bold**) a silabelor respective. Ne-am limitat la a inventaria situațiile în care am constatat deplasări de accent neobișnuite în vorbirea curentă și care par specifice discursului știrilor. Subliniem că exemplele excerptate sunt mult mai numeroase, ele înscriindu-se, toate, în categoriile discutate mai jos.

1. O primă categorie (poate cea mai bine reprezentată) este cea a cuvintelor lungi (cu mai mult de 3-4 silabe; mai rar cu 2 silabe – ex. **puțin**) se produce un fel de „inversare de roluri” între accentul principal (plasat, de obicei, pe silaba ultimă sau antepenultimă) și cel secundar (aflat pe prima silabă)⁶; astfel, accentul secundar devine cel principal. Iată câteva exemple:

- Regimul termic **asemănător** cu cel de vineri (Ant.3, 22 iul. 2011, 7.49);
- **Pompierii** au stins... (Ant. 3, 22 aug. 2011, 8.3);
- Oferta [de muncă] **variază** de la un județ la altul (Ant. 3, 22 iul. 2011, 8.14);
- Există diferențe **semnificative**... (Ant. 3, 22 iul. 2011, 8.17);
- Vor fi chiar **intensificări** ale vântului (ProTv, 12 iun. 2012, 00.52);
- **Jandarmeria** ar putea trimite în stradă... (Ant. 3, 22 iul. 2011, 8.23);
- A apelat la ajutorul unei **vrăjitoare** (Ant.3, 22 iul. 2011, 8.57);
- **Realizatorul** unei emisiuni de televiziune, Cristian Tabără (Ant.3, 22 iul. 2011, 9.02);
- Spitalul de boli **infecțioase** ((Ant.3, 22 iul. 2011, 9.04);
- Caz **sfâșietor** la Cluj (ProTv, 12 iun. 2012, 17.15);
- Vor pune **definitiv** acest drept (ProTv, 12 iun. 2012, 19.37);
- Măsura nu va duce decât la **dispariția** pastilelor de pe piață (Ant.3, 22 iul. 2011, 9.06);
- Mâine va fi **puțin** mai cald (Ant.3, 22 iul. 2011, 14.55);
- Este un angajament **hotărât** (Ant.3, 22 iul. 2011, 7.38);
- Genul programului: **Divertiment** (Prima, 22 iulie 2011, 19.24 – emisiunea Cîreașă de pe tort);

⁶ Tendința de mutare a accentului pe o silabă anterioară (accentuare regresivă) fusese deja remarcată, în urmă cu câteva decenii, de Al. Niculescu, care considera că avem de-a face cu un *fenomen romanic semicult*; observația sa avea în vedere însă situații din vorbirea obișnuită (Niculescu 1969).

- Meteorologii anunță... (Ant.3, Bul. Meteo, 23 iul. 2011, 8.54);
- Vorbim despre **utilizatorii de internet** (Ant.3, 21.07.2011, 6. 34);
- De aici și căldura **înăbușitoare** (ProTv, 12 iun. 2012);
- O vreme mai răcoroasă în **majoritatea zonelor** (Ant 3, 21.07. 2011, 6.50);
- Populație **majoritară maghiară** (Ant.3, 22 iul. 2011, 7.37);
- **Majoritatea au pus ștampila** (ProTv, 11 iun. 2012, 7.50);
- Dacă vor fi găsiți **vinovați** (Ant.3, 23 iul. 2011, 12.02);
- Convinși că cei doi copii sunt **vinovați** (ProTv, 12 iun. 2012, 17.16);
- În valoare de **aproximativ 1.200.000 de euro** (Ant.3, 23 iul. 2011, 9.02);
- Sorin Oprescu a câștigat **detașat** (ProTv 11 iun. 2012, 8.10);
- Rezultatul **dezastruos** ((ProTv 11 iun. 2012, 7.17).

2. O situație similară se înregistrează în cazul cuvintelor derivate, unde accentul se mută pe prefix:

- Vremea rămâne **instabilă** (Ant.3, 22 iul. 2011, 14.55);
- Avem parte de o vreme **instabilă** (Ant.3, 22 iul. 2011, 14.56);
- Sub privirile **îngrozite** ale prietenilor (Ant.1, 22 iul. 2011, 19.03);
- Fanii l-au **dezbrăcat** (ProTv, Sport, 12 iun. 2012, 9.39);
- Fanii au plecat **dezamăgiți** acasă (ProTv, 12 iun. 2012, 7.33);
- A avut parte de o moarte **necruțătoare** (ProTv, 12 iun. 2012, 17.12);
- Era în ultima vreme de **nerecunoscut** (ProTv, 12 iun. 2012, 17.28).

3. Accentuarea unor cuvinte monosilabice, diferite ca rol morfologic), care, în mod obișnuit, nu sunt purtătoare de accent:

3.1. prepoziții (cel mai frecvent): *de, la, în, din, cu*: firească ar fi fost, în aceste situații, accentuarea cuvântului pe care prepoziția respectivă îl precedă:

- Vor avea nevoie din nou **de** premise de muncă (Ant.3, 23 iul. 2011, 9.00);
- 35 **de** milioane de euro (Ant.3, 23 iul. 2011, 9.07);
- Numărătoarea făcută **de** partide (ProTv 11 iun. 2012, 7.32);
- A fost găsită **de** polițiști (ProTv, 12 iun. 2012, 22.45);
- În caz **de** necesitate, aceștia se pot adresa ... (Ant.3, 21 iul. 2011, 8.37);
- A cerut să aterizeze **de** urgență (ProTv, 12 iun. 2012, 2.03);
- **În** Capitală așteptăm o vreme frumoasă (Ant.3, 21 iul. 2011, 9.44);
- Aterizare de urgență **în** această seară (ProTv, 12 iun. 2012, 22.32);
- Va ploua destul de mult și **în** această stațiune montană (Ant.3, 21 iul. 2011, 9.45);
- Sâmbătă **la** Brașov și Sibiu (Ant.3, 22 iulie 2011, 6.48);
- Cea mai mare prezență a fost înregistrată **la** Botoșani (ProTv 11 iun. 2012, 7.30);
- **La** revedere! (ProTv, 12 iun. 2012, 17.12);
- A crescut numărul patrulelor **din** autobuze (Ant.3, 22 iul. 2011, 7.37);
- A fost nevoit să-și plătească **din** buzunar (Ant.3, 23 iul. 2011, 14.24);
- **În** zona litoralului se anunță... (Ant.3, 22 iulie 2011, 7.38);

- A turnat **cu** găleata (ProTv, 11 iun. 2012, 6.06);
- Le-a marcat pe amândouă **cu** capul (ProTv, 12 iun. 2012, 8.49);
- 3.2.** articol nehotărât (izolat):
- Era principalul suspect în cazul **unui** bătrân (ProTv, Știri, 21 iun. 2012, 17.10);
- 3.3.** pronume personal formă neaccentuată:
- **Vă** mai spun un singur lucru (ProTv, 12 iun. 2012, Meteo, 19.48);
- 3.4.** auxiliare verbale (de condițional, de perfect compus):
- unele probleme **ar** putea exista în stațiunea Mamaia (Ant.3, Știri, 23 iul. 2011, 8.36);
- La un moment dat, mașina **s-a** rostogolit de câteva ori (ProTv, 11 iun. 2012, 9.13);
- 3.5.** conjuncția *să*:
- A fost nevoit **să** le cumpere (Ant.3, 23 iul. 2011, 14.24);
- Se pregătesc acum **să** o înmormânteze (ProTv, 12 iun. 2012, 17.13).

Dacă unele accentuări ale cuvintelor monosilabice sunt determinate/justificate de anumite omonimii grafice (omografe), cum ar fi cazul lui *și* (conjuncție), neaccentuat și *și* (adverb)⁷, accentuat în frază, în alte situații norma nu admite accentuarea acestui tip de cuvinte.

În urma monitorizării celor două canale de televiziune și a inventarierii aspectelor semnalate se impun următoarele constatări:

Aceste particularități apar doar în discursul știrilor, la prezentatorii emisiunilor meteo și la reporterii, uneori în spoturile publicitare; totuși, se poate observa că nu toți sunt afectați (și nu în aceeași măsură) de aceste greșeli de pronunțare; preferința pentru deplasarea nefirească a accentului printr-una sau mai multe din modalitățile menționate pare a fi o opțiune individuală; spre această concluzie ne duce și observația că particularitățile discutate sunt repartizate inegal la diversele canale de televiziune; frecvența lor cu precădere la anumite posturi de televiziune ar putea pleda pentru un *mimetism* în cadrul respectivului canal TV.

Credem că vorbitorul care în mod conștient (având în vedere că în limba comună aceste greșeli nu se întâlnesc) recurge la această modalitate emfatică de accentuare o face din rațiuni afective (dorind, probabil, să imprime faptelor, ideilor pe care le aduce la cunoștința publicului dramatism, intensitate sau un plus de forță de convingere); la unii pare să fi devenit însă chiar un tic verbal, nejustificat de nicio rațiune, din moment ce îl folosesc chiar într-o formulă de salut (**La** revedere! – ProTv, 12 iun. 2012, 17.12).

În toate cazurile menționate pare să fie vorba de acea *accentuare regresivă* despre care vorbea, în articolul citat, Al. Niculescu.

Deși nu există riscul proliferării lor în afara acestor situații de comunicare, considerăm că ele devin supărătoare prin frecvență.

⁷ De obicei, în aceste situații unii recomandă accentuarea grafică a adverbului.

BIBLIOGRAFIE

Surse (emisiuni TV)

Antena 3
ProTv

Dicționare și lucrări normative

- DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DN 4 = Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei Române, 1997.
- DOOM 1 = Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică din București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei, 1982.
- DOOM 2 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- ÎOOP = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a V-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

Studii și articole

- Croitor *et alii* 2010 = Blanca Croitor, Andreea Dinică, Adina Dragomirescu, Carmen Mîrzea Vasile, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula, Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu, *Ești cool și dacă vorbești corect!*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Guțu Romalo 2000 = Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi* (versiune nouă), București, Editura Humanitas Educațional.
- Hristea 1981 = Theodor Hristea, *Accentul românesc și fluctuațiile lui*, în „Tribuna României”, 10, nr. 218, p. 11.
- Hristea 1983 = Theodor Hristea, *Dublete accentuale literare*, în „Tribuna României”, 12, nr. 243, p. 11.
- Niculescu 1969 = Al. Niculescu, *Un fenomen romanic semicult: accentuarea regresivă*, în SCL, 20, nr. 2, p. 157–165.
- Pușcariu 1959 = Sextil Pușcariu, *Presiunea și înălțimea (accentul)*, în *Limba română* (vol. II) *Rostirea*, București, Editura Academiei.
- Rădulescu 2007 = Ilie-Ștefan Rădulescu, *Accentuări greșite*, în *Erori flagrante de exprimare. Radiografie critică a limbajului cotidian*, București, Editura Niculescu, p. 9–15.
- Todi 2007 = Aida Todi, *Pentru o limbă română corectă*, București, Editura All.
- Todi 2008a = Aida Todi, *Accentul românesc. Evoluție și aspecte normative*, în *Filologia modernă: realizări și perspective în context european*, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, p. 323–328.
- Todi 2008b = Aida Todi, *Dubletele accentuale și norma literară*, în volumul *Lucrările primului Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 13–14 nov. 2007) (Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu), Academia Română, Editura Universității din București, p. 345–354.
- Zafiu 2007 = Rodica Zafiu, *Accentul*, în „Romania literară”, nr. 8.

**A PROBLEM OF CONTEMPORARY PHONETICS:
ACCENTUATION MISTAKES IN ROMANIAN MASS MEDIA**

ABSTRACT

Worried about the massive depreciation of the Romanian language in the past years, the authors of the various studies especially analyze and take into account the morphological, syntactic, lexical and semantic aspects. The spelling and punctuation problems are less analyzed; whereas deviation of correct pronunciations (namely accent and intonation) are either totally ignored or rapidly/shortly mentioned without any further special attention (in spite of their massive presence among speakers).

Our study intends to record the accent problems in visual mass media (TV shows), that we encounter with broadcasters of various shows (namely newsreel and weather news); we recorded two types of deviations:

- a. Accent fluctuations or oscillations and incorrect accentuation (encountered with normal speakers), which could be the cause of not knowing the correct accentuated form recommended by the standard literary language.
- b. Accent shifting – totally unusual to common speakers- which are, probably, due to the desire to emphasize an idea within a clause; very often (but without being an absolute rule), we consider that they are exclusively specific for/to the environment in which they are used.

The present article analyzes and classifies this last category.

Universitatea Ovidius, Constanța

NOTE LINGVISTICE DE LA ROMÂNII DIN BULGARIA

IULIA MĂRGĂRIT

Grupajul de note de mai jos cuprinde termeni specifici graiurilor românești din Bulgaria, selectați din materialele incluse în lucrarea recent publicată *Românii din Bulgaria*, volumul II, *Valea Dunării*, din ciclul „Sărbători și obiceiuri”. Răspunsuri la chestionarele Atlasului etnografic român. Serie nouă, de Emil Țârcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc, Cristina Mihală, Armand Guță. Coordonator: Emil Țârcomnicu. București, Editura Etnologică, 1911.

Bebec s.m., însemnând „nou-născut, sugar”, probabil un împrumut, a fost atestat în două localități din zona Plevnei: Belene și Dragaș Voivoda: [Copilul se naștea] *acolo unde ai trăit, în casă [...], voi ziceți cameră... În pat, cum jos? Nu da drumu la bebec jos. În pat, în pat sta. O ținea cineva [pe femeie] și baba adăsta bebecu să iasă* (Belene, 23)¹. *Îl scâlta sara și dimineața și-l schimba mă-sa bebecului* (*id.*, *ibid.*). Fixarea termenului în lexicul dialectal rezultă și din dezvoltarea pluralului corespunzător, *bebeci*: *Avea obiceiul ... ca să nu se deoache, să punea o piatr-albastră așa, să punea la bebec, la tichie. Că purta bebecii tichii atunci. Acuma cum se naște, cu capu gol, nu mai e tichie, nu mai e nimic* (*idem*, 27).

Bebec figurează în BER cu un alt semantism: „joc de copii”. Ca origine, se indică tc. *bebek* „sugar; păpușă”. Pentru semantismul etimologic, BER indică o singură atestare, provenind din localitatea Gabrovo. În aceste condiții, este foarte probabil ca minoritarii români să fi împrumutat cuvântul direct de la populația de etnie turcă cu care coabitează în unele comunități românești. Motivația împrumutului ar fi reprezentat-o sensul conturat al termenului „nou-născut, sugar”, precum și corpul fonetic, ușor memorabil, ușor manevrabil. Întrucât graiurile românești aveau un termen generic, *copil*, pentru toate vârstele, în raport cu părinții lui, împrumutul specializat din limba turcă a pătruns, și s-a fixat pe un teren liber. Semantismul restrictiv rezultă din textele înregistrate: 1. „nou-născut”: *Păi [mortul] îl pârlea [= afuma, după înmormântare] p-ăla care s-a născut cu sovon, zicea că s-a ... când s-a născut bebec, a avut ceva pus pă ochi și zicea că când moare lăsa cu gură: „Să știți că s-a născut cu sovon ... când îmbătrânea, când murea să știți să-l pârliți, să nu se facă strigoi!”* (Belene, 178). *Avea nepoți, mai*

¹ Dată fiind unicitatea sursei documentare, în cazul citatelor ilustrative, pentru a evita repetiția, ne limităm la indicarea localității și a paginii corespunzătoare.

tare făcură botezurile la **bebeci**, c-o să moară soacră-sa și să fie **bebecii** botezați (*id.*, *ibid.*). De multe ori, determinantul pleonastic subliniază semantismul determinatului: *La Drăgaică să strânge fetele și cântă. Umblă din casă-n casă și cântă, ia tichii la bebeci, ia cămășuțe la bebeci ... bebeci mititei* (Dragaș Voivoda, 225). Alteori, contextul are același rol: *Când ne-am făcut [= născut] noi, bebecii ... [= îi] puneă în albie, că albie era, făcea o copaie așa și puneă bebecu acolo. Jos, în pat, pe pat, legănam și noi acolo* (Belene, 31); 2. „copil până la 2-3 ani”: *Când venea baba să cheme pe mă-sa la Babindenii [= ziua în care moașa era vizitată de mame cu copiii lor pe care aceasta i-a asistat la naștere], să ardica bebecii la grindă sus* (*idem*, 54). Limita de vârstă inclusă în semantismul „bebec” este precizată, indirect, de asemenea, în aceleași texte: [Femeia] *să ducea la moașă până creștea copilul, la doi ani de zile, trei și pă urmă nu mai să ducea* (Milcovița, 55). Prin urmare, la nivelul graiurilor, *bebec* a cunoscut o lărgire de sens.

Împrumutul a pătruns în expresiile și în elementele compuse pe baza nucleului lexical *copil*, pe care l-a substituit, dublându-l:

– *a face copil* > ~ ~ *bebec* „a naște”: *Pă când să năștea copilul, ea [= moașa] să ducea dă striga rudele mai tare: „Haide c-avem bebec! Cutăriță a făcut bebec”. Să-ncingea cu șorțu la nevastă care-a născut copchilu ... și-ncepea să strige la ponod [= petrecere organizată după naștere] „Ee! Cutărița a născut bebec, ete e încinsă cu șorțu!”* (Belene, 35). *Rodit n-am zis noi atuncea, că n-am știut bulgărește. A făcut bebec mai mult* (*idem*, 40) *După ce făceai bebecu, îi făcea cuib de fân și ședeai în fân* (*id.*, *ibid.*);

– *copil mic* > *bebec* ~ „sugar”: *Ele [tinerele mame] cum a venit de-acolo, din rodilne [= maternitate], scoate bebecu-ăla mic, îl pune în glicică [= cărucior], el gherlan [fig. = șoarece], încă, n-a deschis ochii și pleacă cu el pe drum* (Belene, 42). *Acuma să fii bebec mic și mamă să cauți bebec, că șade [mama], nu lucrează nimica, numai de-un bebec vede!* (*idem*, 21);

– *turta copilului* > ~ *bebecului*: [Odinioară] *până sara să făcea și ponoda, acu nu să mai face, Ponodă să zice [la masa oferită] când se naște bebec. Să ducea de chema muieri ... fără de oameni [...]. Să puneă masa și nevasta ședeă cu bebecu acolo la ea-n odaie, în cameră, cum ziceți voi, și să ducea, puneă masa de mânca. Să făcea turtă, turta bebecului* (*idem*, 38);

– *locul copilului* > ~ *bebecului* „placentă”: *Lua locu, pă[i] locu bebecului l-arunca [...]. Păi sigur l-a-ngropat, că unde, în iş[i]toare nu s-arunca* (*idem*, 25). Compusul prin substituție se întâlnește în alternanță cu primitivul: *Păi, baba lua din el, din locu copilului. Ama nu știu de ce zicea că este bun dă leac* (*id.*, *ibid.*).

Bebe. În alte localități a fost atestat, cu același înțeles, împrumutul *bebe* din bulgară (v. DBR s.v. *бебе*), adaptat la sistemul limbii române: *Și se ducea prin toate cășile și vinea și căta bebele cum îl cați, cată la buric ... să nu fie roșât* (Ostrov, 34). Probabil, atestarea unică se explică prin calitatea termenului de element neologic romanic, pentru vocabularul limbii bulgare, mult prea departe de lexiconul graiurilor românești. În schimb, conviețuirea cu etnici turci, în aceeași

localitate, a facilitat preluarea împrumutului *bebec*, pentru a denumi copilul de la 0–2, 3 ani, vârstă pentru care nu dispuneau de un termen specializat.

Bebec reprezintă, prin urmare, un împrumut interminoritar, specific² graiurilor românești din Bulgaria.

Bebet s.m. Cu același semantism, ca și termenii anteriori, *bebet* nu figurează în dicționarele românești sau bulgărești. Pare o creație locală, regională, în urma refacerii, prin mijloacele graiului, a unui nou singular pe baza pluralului corespunzător din limba bulgară: *bebe* s.m., pl. *bebeta* < *bebet*: [Odinioară, femeia însărcinată] *lucra până să făcea grea mult. Să ducea și la seceră, secera și săpa. Așa a fost lumea-nainte, nu să păzea ca acușa, oi, vremeo* [= pentru un timp, momentan], *să nu facă p-aia, să nu facă p-ailaltă, că, prime[r]no*, [= de pildă] **bebetu, bebetu, bebetu** [trebuie protejat] (Milcovița, 26).

Branice. Morănice s.n. pl. Cuvintele-titlu, susceptibile de a fi suferit mai multe modificări fonetice, definesc un obiect de îmbrăcăminte feminin: *La Lazarov den* [= ziua Sfântului Lazăr], *sâmbătă, înaintea la Florii, fetele-mbrăcate așa în blanice, împodobite, cu coșnicioare-așa, strâng ouă* (Ostrov, 237). În alte localități, de fapt, în cele mai multe, apare termenul de bază, *vâlnic(e)*: *Cum vine Lăzărița ... vine copiii mici îmbrăcați în vâlnice, în cămăși, în cărpe, cu floare în cărpă aicea pusă, cu coșnița împodobită cu flori, da, și cântă cântece dă Lăzar ...* (Cercovița, 237). *La fete se dă ouă, joacă fetele, cântă Lăzărița, îmbrăcate frumos în nosia* [= portul, costumația] *noastră veche, dă demult, vâlnice, pristelcă ... are cămașă albă ... are vâlnic așa țesut, încrețit cusut, dinainte să pune fota (id., ibid.).* DLR (s.v. *vâlnic*) ne ajută în identificarea termenului prin definiția oferită „piesă caracteristică portului femeiesc (din Oltenia și Muntenia), alcătuită dintr-o țesătură cu dungii verticale, alternând cu șiruri de motive geometrice sau motive florale stilizate, în formă de fustă încrețită sau strânsă de jur împrejurul corpului în cute bogate, dintr-o singură bucată (dreptunghiulară), desfăcută în față [...] sau într-o parte ... ori din două bucăți încheiate pe părți până spre genunchi ... ori dintr-o singură bucată purtată numai în spate”. Împrumutat din bulgară (*ВЪЛНЕНИК*), cu răspândirea cea mai frecventă în partea de sud a țării, *vâlnic* reprezintă rezultatul unei haplologii din forma primară, *vâlneic*. Varianta redimensionată, *vâlnic*, prin propagare, a dezvoltat o nouă variantă: *vălănic*. Aceasta, la rândul ei, în urma disimilării vocalice, a devenit *vlănic*. Comutarea [v] > [b], explică forma-titlu *blănic* > *blanic*. Prin disimilare [l] – [n] > [r] – [n], s-a creat încă o variantă, *branic*: *Lăzărițele la Paști ... fetele veneau ... cu branice, moranice, cu dreji* [= bluze] *cusute* (Kozlodui, 237). Pentru *moranice*, revenim la etapa *vălănic* >

² La nivelul românei standard, *bebec* apare în corespondența privată a scriitorului B. Delavrancea, *Opere*, 1982, 220. Titlul unei scrisori atrage atenția prin apelativul omonim: „*Bebecu tatei ăl scump*”. Dacă adăugăm detaliul că textul este adresat celei de a doua fiice a scriitorului, Margareta, supranumită, în familie, Bebe, Bebs, atunci s-ar părea că legătura probabilă rămâne doar o întâmplare. Cât privește *bibicu* (Bibicu) din opera lui Caragiale, acesta ar reprezenta, conform dicționarelor (v. MDA), un împrumut din franceză (cf. *bibi*).

bălănic, prin disimilare *bărănic*. Comutarea [b] > [m] (cf. DLR *mraniță* > *braniță*, *mreană* > *breană* etc.) explică o potențială primă variantă *mărănice*, prin acomodare consoană labială / vocală în contact: *morănice*, mai departe *moranice*.

Cambăl s.n. Înregistrat în mai multe localități, *cambăl* s.n. are înțelesul „clopot”: *La biserică se trage cambălu – clopotul, vestește că a murit* [cineva] (Baikal, 111). Termenul, absent din dicționarele limbii române, dar și din cele ale limbii bulgare, a apărut probabil, în cazul românilor bilingvi, prin suprapunerea cuvintelor din cele două coduri lingvistice: *clopotul*, respectiv, *cambana* (v. DBR, *камбана*): *Când auzi că bate cambăna, a murit muiere, or om, or copil, când auzi clopotu cum bate* (Dragaș Voivoda, 112). Cum se poate observa, cei doi termeni apar în cadrul aceleiași propoziții sau fraze, uneori chiar în succesiune. *Bate clopotul, cambana* (Cercovița, 111), întrucât românii bilingvi dispun de „paralelisme lexicale”. Termenul-titlu reflectă suprapunerea, căci cuvântul din bulgară și-a schimbat genul gramatical datorită cuvântului românesc: *Aicea în sat, la biserică bate cambanu. Ama n-avem biserică, cambanu nu bate* (Ostrov, 112). Prin disimilare s-a creat o nouă variantă fonetică *cambănu* > *cambălu*, poate și prin atracția formală a cuvântului românesc, în varianta articulată enclitic.

Cișmeală. Măială s.f. Ca element de inovație, *cișmeală* reprezintă un singular nou, refăcut după pluralul *cișmele*: [Preotul, la sfințirea casei] *cântă apa, se duce la cișmeală, o sloboade* (Cercovița, 267). În acest fel, *cișmea*, împrumut de origine turcă, este asimilat derivatelor deverbale în suf. *-eală*, pl. *-ele* (*negreală*, *negrele*), regularizându-și formele corespunzătoare celor două numere.

Într-o situație similară, semnalăm și celălalt caz *măială* „cheag”: *Când ne duceam de luam brânza ... el [ciobanul] le mulgea [oile] și puneă măiala la brânză* (Kozlodui, 257). Oricât ar părea de ciudat, SDLR și DLR, indică un plural *maiele* confirmat de DRB, pentru același sens, s.v. *maia*¹, *-iele* 1. „мая”; 2. „сирице” 3. „фермент”, după care s-a reconstituit singularul concordant.

Cișmegea s.f. Absent din dicționarele limbii române și ale limbii bulgare, cuvântul *cișmegea* a fost înregistrat cu semantismul „cișmea”: [După înhumare, toți participanții se spălau pe mâini] *avem acolo cișmegea, la grobiște* [= cimitir], *slatchi* [= dulciuri] *duceam, plicurile* [= pungile] *cu dulcețuri* [= dulciuri], *grâu schiert* [= colivă] *puse-n pârute* [= păhăruțe] *de nailon, la tot omu da plic cu dulcețuri, da pârut cu grâu* [= colivă] *la poartă, la grobiște* (Kozlodui, 149).

În legătură cu formarea termenului, presupunem o corelare între *ci(u)șmea* (*Când să-ntoarce* [de la cimitir], *aici, la podu-ăsta, avem ciușmea: fiecare-și spală mâinile* – Dragaș Voivoda, 148) și *cișmigiu* „fântânar”, termen învechit, dar încă având curs în limba bulgară (cf. DBR s.v. *чешмеджия*) și, prin urmare, în graiurile minoritarilor români bilingvi.

Refacerea a avut loc în idiomul matern poate și pentru că *чешма* și *чешмеджия*, deși de genuri diferite, au terminații similare în limba bulgară și, prin urmare, s-a încercat o anumită regularizare a familiei lexicale, după modelul bulgar: *cișmegea* – *cișmigiu*.

Colacu și cănacu (expr.). Structura bimebră, reperată într-un text referitor la sărbătorile de iarnă și obiceiurile corespunzătoare, pare criptică din punctul de vedere al celui de al doilea termen, chiar și pentru localnici, după cum ei înșiși mărturisesc: *La Crăciun cântă și le dă colaci: „Bună ziua la Ajun, / Într-un ceas bun, / Dă-mi colacu și cănacu / Că mă duc la altă casă, / Să-mi dea carne grasă, / Pentru preoteasă!” Da de ce așa a zis nu știu* (Ostrov, 192). Slăbirea tradițiilor, practicarea acestora pe scară tot mai redusă, restrângerea idiomului matern sunt tot atâtea factori care duc la atenuarea memoriei colective în privința textelor specifice, în cazul de față, sărbătorilor de iarnă. Practicate odinioară de către copii, care știau pe de rost colindele, în prezent, datorită, mai întâi, bilingvismului, în cazul adulților, și a monolingvismului în cazul urmașilor, textele corespunzătoare sunt reproduse mecanic, fără a fi înțelese. De aceea se întâlnesc unele modificări operate în structurile primordiale, pentru a le face pe deplin eufonice, memorabile. Culegerile din aceeași localitate reflectă situația: *La Crăciun se ducea băieții și cântau colidarci. Pă românește vorbea, amă acușca mai mult ...* [bulgărește]. [Aveau] *ciumage, ei și le făcea. Se duceau și bătea ciumagele astea și cânta aicea* [în curte]. *Nu era casă care să nu-i primească: „Bună ziua la Crăciun, / Într-un ceas bun, / Dă-mi cărnacu și colacu, / Că mă duc la altă casă, / Să-mi dea carne grasă ... / Așa cânta ... Aicea n-am văzut acușca băiați că treace ... Iacă fetițele se mai duce la Lazăr ...* (id., *ibid.*). După cum se poate observa (*dă-mi*) *cărnacu și colacu*, constituie o etapă anterioară în raport cu varianta (*dă-mi*) *colacu și cănacu*, în ciuda reordonării termenilor din structura originală. Varianta primordială, pe care, de altfel, nu este greu să o presupunem, este confirmată într-un colind din Banat: *Dă-mi colacu și cărnatu / Să mă duc la altu* (E. Hodoș, *Cântece bănățene*, 1898, 111/220). Modificarea evidentă *cărnat* > *cărnac* a avut loc sub presiunea celui alt component al sintagmei, pentru a asigura deplina eufonie a întregului și a-l face memorabil, ca în cazul tuturor construcțiilor de acest fel: *calea-valea, luntre și punte* etc. (Graur 1963, 18; Vintilă 1963, 171).

Corună s.f. Notat în localitatea Kozlodui, 295, termenul are înțelesul „cuptor”: *Pâinea se cocea în corună*. Cuvânt inedit, pentru originea acestuia avem în vedere posibilitatea suprapunerii termenilor corespunzători din română și din bulgară, în cazul etnicilor români bilingvi, respectiv *cuptor* și *furună*: *Pe la patru de dimineață ... când scotea bobârnacii de prin sobe, de prin cuptoare* [plecau la colindat] (Belene, 120) [La Sfântu Gheorghe] *dimineața să taie miel, coci în cuptor, coci mielu* (idem, 220). *Nainte eu am pomana făcută, cu socru-meu și cu soacră-mea, de tineră, cu colaci. Cinci zile a copt cumnată-mea și cu omu lu cumnată-mea. Am avut furună mare și eu și cumnatu meu, noi am fost bogăți. Și-am umplut un beci de colaci și-am făcut pomană cu colaci* (Kozlodui, 162). *Furună*, ca variantă de la *furnă* (bg. *фурна*), a apărut, probabil, prin propagarea labialei: *De măcenici, frământăm și facem colaci, îi facem în furnă, acuș nu mai sunt furne d-alea, sunt mașini* (Kozlodui, 217).

Cursie s.f. Cuvântul a fost notat cu semantismul „alergare, concurs, întrecere între cai la Sfântul Toader”: *Sânțoader, Todorov den, caii făcea cursie, să-ncură caii, care ieșea nainte lua premie* (Kozlodui, 236).

Față de informațiile din DA s.v. *coșie* (bulgărisim în Dobrogea) „vânătoare mare” < bg. *košija* „alergare” din tc. *koše* „alergare, cursă”, termenul apare într-o formă coruptă. Modificarea se poate explica prin corelarea dintre *coșie*, împrumutul din bulgară (**Să-ncura cu caii baș la Sântoader, să-ncura cu caii, făcea coșie aicea-n sat. Coșie, coșie, emi, așa ... da drumul la cai și ... care-o să iasă nainte** – Cercovița, 235) și termenul specializat pentru acțiunea respectivă, un verb moștenit, învechit, *încura* < lat. **incurrare* din textul citat, dar și din multe altele (**Să-ncura caii la marginea satului** – Belene, 236) ori împrumutul neologic *concurs* (< bg. *конкурс*: **Să-ncură caii ... și calu al mai bun și mai frumos ia premiu, nu știu, concurs așa al oamenilor** – *ibid.*). Atunci când termenii implicați apar în succesiune (v. **să-ncură caii, făcea coșie**) se creează contextul propice modificării *coșie* > *corșie*.

Fierași s.m. pl. Cuvântul inedit din titlu, provenind din localitatea Kozlodui, constituie numele de agent pentru participanții la un ritual de combatere a secetei, creat ca derivat de la *fier* „instrument, armă de luptă, de tortură” (v. DA s.v.). Este foarte probabil ca atât practica, cât și recuzita să aparțină unui trecut îndepărtat. Din textul înregistrat, rezultă că numele a rămas neschimbat, deși combatanții, în prezent, dispun de altă recuzită: **Scherașii sunt bărbați, oameni necăsătoriți ... Când este secetă, patruzeci de băieți, dănați spunem aicea, bărbați, se dezbracă goi absolut, intră în Dunăre, unul rămâne pe mal să le păzească hainele și ei așa goi cu ciomegii se despart în două grupuri și se întâlnesc ca norii cu ciomegii și bătaie cu ciomegii, ceva teribil. Așa cum trăznește, cum bubuie, ca să facă pe Dumnezeu cu milă, să trimită vreun nor așa să mai plouă** (Kozlodui, 253). **Ș-acușea se roagă oamenii de ploaie. Scheraș** [îi zice], **când la secetă** (Belene, *idem*).

Lăpciug s.m. Termenul a fost atestat în localitatea Cercovița, 101: **Aicea om murise, a fost lăpciug. Știi ce e lăpciug? Se duce pe deal de omoară, vânător.** Semantismul este cel al termenului corespunzător din bulgară, dar cu o formă aberantă pentru masculinele românești, *ЛОВДЖИЯ*. Împrumutul primește o terminație nouă, credibilă, *lovgiuc*, iar prin betacism devine *lobgiuc*. Disimilarea în contact [b] – [g] > [p] – [g], precum și delabializarea primei silabe, explică rezultatul *lăpciug*, varianta românească a unui împrumut adaptat la categoria morfologică a masculinelor.

Scraor s.n. Cuvântul consemnat prezintă un semantism deductibil din context: **Apăi acușă nu se mai îmbracă multe lume în negru. Nainte când a murit omu-mio, până la anu am fost cu toate alea în negru, jalnic. Ești în jalnic, jeleşti zicem așa: „Sânt jalnică!” Îmbrăcată în negru: scraor. Nu știi pe românește, ești în traoru. Da n-aveți așa vorbă traor?** (Cercovița, 129). Definiția termenului se află în text, *scraor* „îmbrăcată în negru”, cu alte cuvinte „în traor”. Dicționarele confirmă termenul *traor* și înțelesul presupus („doliu”). În raport cu acesta, *scraor* ridică probleme, evident, din punctul de vedere al identității, al originii, căci lipsește din lucrările lexicografice. Corelându-l cu *traor*, se poate observa deosebirea dintre sunetele inițiale. Fiindcă *traor* reprezintă „cunoscuta” ecuației,

celălalt termen, sinonim, cu care s-a intersectat și de la care a primit partea de început rămâne „necunoscuta”. Căutându-l în sfera semantică a stărilor de spirit generate de moarte, de pierderea unei persoane apropiate, considerăm că este vorba de arhaismul *scârbă* „necaz, tristețe”, de origine slavă, din limba română, dublat de *scrăb* (скръб) din bulgară, cu care *traor* s-a încrucișat.

Surnați s.m. Termenul a fost notat în contextul preparatelor din carne de porc. Faptul nu este lipsit de importanță, căci ne ajută să-l decodăm, deopotrivă, ca formă, origine și sens: *Facem, umplem mațele. Cârnați face din alea subțirile [= intestine] alege, le curăță dinăuntru. Și le ține de a vara când să duce la lucru. Surnații ăia sunt cârnați. Alea marile mațe ș-alea groasile [facem] burtan* (Dragaș Voivoda, 195). Textul citat ar putea indica faptul că, în respectivele comunități românești, cuvântul *cârnaț(i)*, moștenit din latină (*carnacius*), s-a păstrat. Acesta are un anumit curs, întrucât definește un produs curent, nelipsit de la prepararea porcului: *Eu fac câte cincizeci, șaizeci de kile de cârnați. Mâncăm și mai înainte îi uscam așa, îi puneam pe, dacă știi la casă [culme]. [Acum] îi băgăm în frizer [= frigider], câte șapte, opt, cârnați în săculeț și iei de-acolo și prăjești pe grătar ori altminterea îi prăjește* (Milcovița, 195). Compararea celor doi termeni *cârnați* – *surnați*, formal relevând anumite secvențe comune, sugerează un anumit fapt: eventualitatea unei intersectări, în cazul bilingvilor români, cu alte cuvinte suprapunerea sistemelor lexicale din cele două coduri lingvistice de care aceștia dispun. Textele selectate relevă dubletul sinonimic dintre cuvântul moștenit și cuvântul împrumutat, la nivelul lexicului dialectal: *Am și cu trei porci mari ... De Crăciun facem cârnați, sugiuci* (Milcovița, 195). Pluralul creat după morfologia limbii române, pentru termenul preluat din bulgară, atestă adaptarea acestuia. În plus, explicațiile privind modul de preparare ne fac să înțelegem deosebirea minimală dintre preparate: [Pentru *sugiuci*] *luăm carne de vacă și o amestecăm cu carnea de porc și mațele care sânt alea subțiri de la porc le cistește nevasta și măcinăm carnea și de vacă și de porc, o măcinăm și pune usturoi, ce n-ai de gând, piper roșu, îi pune sare ș-o amestecă bine și [punem în] mațele alea subțiri de la porc* (Milcovița, *ibid.*). Dicționarele limbii bulgare menționează caracterul învechit al cuvântului *sugiuc*, care își păstrează vitalitatea la nivel dialectal: **Sugiucii** [= cârnații], *păi, cu mațe de porc și făceam și de porc și de oaie, așa făceam. Cu usturoi, mai mult usturoi puneam* (*id.*, *ibid.*). Coexistența celor doi termeni, succesiunea în care-i întâlnim (*facem cârnați, sugiuci*) favorizează procesul de interferență dintre aceștia, încheiat cu apariția celui de al treilea: *surnați*.

Survă(i)ci. DLR înregistrează *survăici* s.f. pl. (regional) „sorcova, v. sorcovă (Brașov)”, cu următorul citat ilustrativ: *Se umbla cu survăicile, nu cu „sorcova”* (DR, V, 17) și cu explicația etimologică „din bg. *сурвачки* (pl. lui *сурвачка*)”.

Compararea prin alăturare, *survăici* – *сурвачки*, ne determină să suspectăm termenul propus de dicționarul-tezaur, cu atât mai mult cu cât la minoritarii români din Bulgaria a fost atestat un virtual etimon mult mai apropiat, *survacă* s.f., pl. *survăci*: *Cu sorcova să mergea la Anul Nou, cu survaca* (Cercovița, 196). *Da, da*

*copiii mergeau pe maala [= mahala], din ușă-n ușă umbla și asta cu survaca și cântau (ibid.). O, păi la Anu Nou venea cu survăci d-elea, cu survaca, și te lovea pe spinare (Hârleț, 196). Între survăci și survăci, apropierea este mult prea evidentă, aproape până la identitate, dacă eliminăm particularitatea dialectală (anticiparea vocalei [i] ca în oichi, strachină). În aceste condiții, pentru survăci „sorcove”, inclus în DLR cu marca dialectală, ar trebui, poate, să se indice etimonul *сурвака*, în raport cu care *сурвачка* constituie un diminutiv neechivalat nici formal și nici semantic în limba română: **Survacă** să zice pă bulgărește. Legată cu **varac** [= staniol], cu **bumbac** (Belene, 197). Are **survacă**, *acușa o cumpără, din carte [= hârtie], împodobită în tot felu* (Cercovița, 197). *Făcem survacă, îi zicem noi, survacă cu cărți roșii, cu cărți albe, să pune vo floare și survaca trebuie să fie nuiava de gutui* (Dragaș Voivoda, 198). *La sorcovăit venea cu survaca, pe bulgărește noi îi zicem survacică și pă românește survacă, așa că vine băieții și te survacăie acolo* (Milcovița, 198).*

Țărăntică, **o** ~ loc. adv. Locuțiunea din titlu, neatestată până în prezent, apare într-un text referitor la obiceiurile practicate la înmormântare: *Da aia care e babă de face, aia de-l drege [mortul pentru a nu deveni strigoi], aia-i pune sare-n mână. Și la biserică – când ia statu-ăla, ia sarea-aia din mână, dupe ce-l citește popa, îi ia sarea și-o dă lu al din casă și fomeia al din casă ... sarea aia o ia și-o dă la măgar, o dă și la găini, o dă și la porc, o dă și la oi, o dă la toate câte-o țărăntică, pare că dac-o fi avut el căzmet [= noroc], să-i rămână căzmetu acasă, să nu-l ia cu el* (Hârleț, 127). Formal, dar și semantic, *țărăntică* atestă contaminația sinonimică în urma căreia a rezultat: (o) țără + puțintică.

ABREVIERI

BER	<i>Bălgarski etimologičen rečnik</i> , Sofia, Bălgarska Akademia na Naukite, Institut za Bălgarski Ezik, 1971 ș.u.
DA	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948.
DBR	Tiberiu Iovan, <i>Dicționar bulgar-român</i> , București, 1994.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (DLR). Serie nouă, București, 1965 și urm.
DR	„Dacoromania”, Cluj, 1921–1948.
DRB	<i>Dicționar român-bulgar</i> , întocmit de Ivan Penacov, Jeleazco Rainov și Gheorghe Pauncev, sub redacția acad. Dr. St. Romanski și a lui St. Ilcev, Sofia, 1962.
Graur 1963	Al. Graur, <i>Etimologii românești</i> , [București].
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan–Al. Rosetti; <i>Micul dicționar academic</i> , vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, București, UE.
SDLR	August Scriban, <i>Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)</i> . Edițiunea întâia, Iași, 1939.
Vintilă 1963	Ioana Vintilă, <i>Observații asupra expresiilor rimate</i> , în „Limba română” XII, nr. 2, p. 171–176.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria. Glosar dialectal*, București, Editura Academiei Române, 2011, 161 p.

Lucrarea anunțată are la bază material lexical cules „din 28 de localități, cu populație românească compactă, din regiunea Vidin” (p. 6). Cercetările de teren, în acest scop, s-au desfășurat intermitent. Începute în 1969, întrerupte după 1976, au fost reluate în 1993, conform acordurilor interacademice dintre forurile științifice corespunzătoare de la București și Sofia. Structura volumului constă din corpul de termeni propriu-zis (p. 21–160), precedat de *Introducere* (p. 5–14), *Abrevieri* (p. 15–16), *Abrevieri bibliografice* (p. 17–20) și urmat de *Cuprins* (p. 161).

Din partea introductivă am reținut motivația glosarului, realizat pentru a rămâne „o mărturie vie a vorbirii românești de pe meleagurile Bulgariei” (p. 7) din etapa contemporană. Autorul a avut în vedere cadrul politico-istoric actual, propriu etnicilor români, respectiv „condițiile specifice bilingvismului, conviețuirea în cadrul unei colectivități sociale unice” și „interpenetrarea celor două sisteme lingvistice ale bilingvilor”, cu urmări evidente „pentru limba receptoare, în special, în domeniul vocabularului” (p. 6). De asemenea, a luat în calcul factorul științific, de interes major, pentru valorificarea unui material dialectal „cu particularități istorice și lingvistice insuficient cunoscute”, prin realizarea glosarului (p. 5). Descrierea istorică a comunităților românești din acest spațiu, pe baza unor informații recente, relevând prezența documentară a acestora, încă din cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, impune reevaluarea punctelor de vedere avansate până acum. Valorificând documente de arhivă, autorul combate cu rigoare științifică, și în conformitate cu sursele bibliografice amintite, istoriografia bulgară, care susține date mult mai târzii (secolele al XVII-lea și al XVIII-lea). Poziția intransigentă a expunerii, cu îndreptățite accente critice, în această problemă, ca și în aceea a pasivității autorităților din România, privind recunoașterea etnicilor români din Bulgaria și a drepturilor acestora ca minoritari, a fost reactualizată de realitatea social-istorică, în general, de cea prezentă, în special.

Glosarul în discuție constituie o primă lucrare, de acest fel, pentru zona respectivă, răspunzând unei acute necesități. În introducere se menționează categoriile de cuvinte incluse în volum, dintre care menționăm câteva:

- absente din limba standard și din graiuri: (*dinghinel* „clopoțel”, *morçoșel* „pătlăgică roșie”;
- care atestă proveniența graiurilor respective: *juvete*, *oară*, *muică*;
- cu semantism inedit: *buruieni* „ierbicide”, *grai* „ceartă”;
- cu circulație redusă la nivel dialectal, ca fonetisme și sensuri arhaice: *abi* „abia”, *aduplecat* „aplecat”, *bătaie* „război”, *schintie* „scânteie”;
- atestate ca var. fonetice sau morfologice: *balaure*, *căși*, *lumăr* „număr”, *mară* „măr” (fruct);
- neatestare (trecerea lui e > i): *ardii*, *chie* etc. etc.

Dintre multe altele, reținem observația cu privire la stadiul actual de evoluție a idiomurilor, respectiv, faptul că „sistemul [morfologic] s-a simplificat prin dispariția aproape totală a pronumelui personal de politețe *dumneata*, *dumneavoastră*, opoziția reverențial/nonreverențial realizându-se prin cuplul *tu/voi* (ultimul exprimând și pluralitatea)” (p. 9). Ca pronume de politețe, *voi* „dumneavoastră” reprezintă un calc după bg. *buc* (*ibid.*). Situația semnalată confirmă cadrul propice conturării unui nou pronume de politețe, pentru a suplini golul creat, la nivelul acestor graiuri. De altfel, același cadru identificat și în alte spații, tot de mediu slav, a favorizat refacerea unei noi formații pronominale-substitut: *sămital* (Mărgărit 2006, 465–472).

Spre a încredința cititorul asupra valorii incontestabile a lucrării discutate pentru cunoașterea zonei, sub aspect lingvistic, urmărim câteva grupe de termeni, așa cum se înscriu ei, în diacronie și în sincronie.

Elemente lexicale învechite (moștenite, formații interne).

Dintre cele moștenite, specifice secolului al XVI-lea, iar în prezent (și) Munteniei, menționăm: *brâncă* „labă la om” < lat. *branca*, cu un semantism de tranziție între cel etimologic „labă” și „mână”; *fie* s.f. + pronume pers.: *A strigat la fie-sa*, emblematic pentru subdialectul muntean (v. Todoran 1956, 38–50); *încura* vb. < lat. **incurrare* [mai ales despre cai] „a alerga, a se întrece” și infinitivul substantival corespunzător, *încurare* „fugă, alergare”; *mumână* < lat. *mammanis*; *tătâne* < lat. *tatanis*.

De asemenea se întâlnesc și semantisme etimologice de origine latină: *dor* s.n. „durere fizică” < lat. *dolus*, *îndupleca* vb. „a (se) îndoi, a (se) apleca” < lat. *induplicare*, *soție* s.m. „soț, bărbat” < *sof* < lat. *socius* + suf. *-ie* ori de origine slavă *ciudi* vb. (refl.) „a se mira” < *чудити см*; *sărac* s.m. „orfan” < sl. *сиракъ*.

Dintre creațiile interne, menționăm câteva grupe de derivate, remarcabile prin:

– caracter învechit: *mersură* s.f. „mers”, *născătură* s.f. „naștere”, *zgârcitură* s.f. „zgârcenie” (v. MDA); *pâinar* s.m. „brutar”, cu aceeași mențiune (v. DLR s.v.), în circulație, probabil, și cu aportul împrumutului corespunzător din bulgară (*h*)*lebar*, cu structură identică; *vinos* adj. „de culoarea vinului”;

– caracter regional: *chicos* adj. „cu plete mari, bogate” < *chică*, cu o unică atestare în limba veche: Dosoitei, dar cu baza încă uzuală în Basarabia (Cosniceanu, *Nume*, 50); *jucătură* s.f. „joacă, petrecere”, în formularea din glosar, în locul căreia, propunem glosa „joc, dans popular (rapid, energetic)”, susținută și de similitudinea citatelor din textele culese de pe ambele maluri ale Dunării: *Pornea bandele* [= lăutarii] *să cânte și cu copiii* [= băieții, flăcăii] *jucam până dimineață*, *jucătură de prăpăzenie* (*Glosar* s.v.). [La nuntă, după încheierea petrecerii] *rămăsese stolnicii și ... trage-i, nene, plecase* [ceilalți], *că era despre ziuă, trage-i, nene, și o jucătură: dup! dup!* (DGS, s.v.) (determinările marcate grafic subliniază același semantism); *lăietură* s.f. „spălat” în glosarea din volum, dar necesitând adaosul obligatoriu „... pe cap, lăut”, atestat pentru sudul Olteniei (v. DLR s.v.); *răpos* adj. n. „plin de răp” [= rapăn], ilustrat prin proverbul: *Porcul al răpos mănâncă para bună*, ceea ce probează vechimea acestuia; *ruginoase* adj. n. pl. [despre ouăle vopsite] „de culoarea ruginii”; *sărătură* „saramură”, înregistrat pentru Transilvania (v. MDA s.v. 3.). Din această categorie, câteva derivate constituie refaceri ale celor existente, în partea sufixală ca, de exemplu: *arzătură* s.f. „febră”, alături de *arsură*, cu același semantism (v. DA s.v. *arzătură* 1.); altele reprezintă atestări suplimentare în cazul derivatelor cu atestare unică, cum este *ruptătură* „urmă lăsată de căruță, șleau”, perpetuat în DLR și MDA, cu mențiunea „rar”, după Pascu, *Sufixe*, 62; puține derivate constituie creații atipice, aparent învechite, dar neatestate: *fiertătură* „ciorbă”, *spărtătură* „spărtură”, cu semantismul corespunzător pentru *fiertură* (v. DA s.v. 2.), respectiv, *spărtură*. Particularitatea acestora constă în asocierea formantului *-ătură*, relativ comun pentru tema indicativului și a participiului, la conj. I: *jucătură* (cf. *-ătură, -ură*), cu cea a participiului de la conj. a III-a: *arzătură, fiertătură, ruptătură, spărtătură*.

– caracter regional „continuu” în cazul derivatelor – „prelungiri” ale graiurilor din Oltenia sau din Muntenia: *bolnăvie* s.f. „boală, îmbolnăvire”: *Am polucit bolnăvie, sunt operit la inimă* (v. *Gl. Olt.*, DGS s.v.); *guicăie* vb. ind. prez. 3 sg. [d. porc] „guiță” (v. DGS s.v. *guița*; cf. și numele personajului *Guica* din *Moromeții* de M. Preda, supranumit astfel, în scopuri peiorative); *nărozat, a ~ vb.* ind. pf. c. 3 sg. „a înnebunit” (cf. Bărbuț, *Dicț. olt.*, s.v. *nărozi*), precum și a semantismelor în continuarea „liniei” din stânga Dunării: *mișei* s.m. pl. „știuleți piperniciți”: *Drugi, pe românește mișei zăcem la porumbu care n-are drugi mari* (v. *Gl. Olt* s.v.); *marmure* s.f. „faianță, porțelan”: *Cumpărai de la Dii strănchini și păruță de marmure* (v. *Gl. Munt.*, DGS, v. *marmoră*); *neam* s.n. „fel, sortiment, soi”: *Pruni avem, peri avem, toate neamurile* (v. DGS s.v.) ori a modificărilor fonetice: *strănchini* s.f. pl. „farfurii (de porțelan)” (v. DLR – Oltenia, s.v. *strachină* 1.). Dacă, majoritar, săgeata indicatoare a prelungirilor urmează direcția „de la nordul către sudul Dunării”, există și situația inversă, când împrumuturi de origine bulgară s-au infiltrat în stânga fluviului: *pită* s.f. 1. „capitul la floarea soarelui” (AFRL / pct. 835); 2. „fagure” – cf. *Gl. Munt.* s.v. *pită* 1; *starochie* s.m. „naș de cununie” < bg. dial. *старочя* (cf. *Gl. Olt.* s.v. *stanrochie*).

Între elementele lexicale noi se disting, de asemenea, mai multe grupe:

Împrumuturi propriu-zise. Preparate necondiționat din bulgară, împrumuturile s-au impus prin cadrul social-istoric de conviețuire a românilor cu populația majoritară. Din acest motiv, ele provin din aproape toate domeniile vieții materiale, dar și spirituale, de la obiecte (de îmbrăcăminte), produse, mărfuri, până la denumiri oficiale, terminologie administrativă etc.: *bracuri* s.n. pl. „căsătorii” < *брак*, *cășcheturi* s.n. pl. „șepci” < *каскет*, *derjavă* „stat, țară” < *държава*, *mastilă* s.f. „cerneală” < *мастило*, *nosie* s.f. „port popular”, *noșniță* s.f. „cămașă de noapte” < *нощница*, *obștină* „primărie” < *община*, relații sociale imediate: *comșiu* „vecin” < *комшия*, *comșică* „vecină” < *комшийка*, *gotvacii* „bucătar” < *готвач*. Evident, și neologismele romanice au parvenit prin mijlocirea limbii bulgare: *căburlet* s.n. „cabrioletă” < bg. dial. *кабролет*, *grândiroș* s.n. „șifonier” < *гардероб*, *marmalat* s. „marmeladă” < *мармалад*, *minuță* „minut” < *минута*. Filiera bulgară de acces a acestora se reflectă în accentul diferit față de română: *pijâmă*, *televizor*, *trăctor* etc.

Ca modalitate frecventă de exercitare a influenței bulgare asupra graiurilor românești, menționăm *calcurile* semantice (Hristea 1967, 152–158), procedeu prin care idiomul minoritarilor români s-a îmbogățit din acest punct de vedere. Acestea sunt semnalate chiar de către autor: *bățem* vb. ind. prez. 1. pl. „vănăm”, după bg. *ловя*, *bun* adv. „bine”, după bg. *добър*. *Lucră bun*; *dreptate* s.f. „drept, aprobare”, după bg. *право*. *Ne dă dreptate să strom casa; ivește, se ~ vb. refl. ind. prez. 3 sg. „se prezintă”* după *явявам се*, *judecată* s.f. „tribunal” după *съд*. *S-a dus în judecată* [cu serviciul], *arhivar în Ocrăjnia săd* [= Tribunalul regional]; *poate* vb. intranz. impers. ind. prez. 3 sg. „se poate, este voie”, după bg. *може*, *scosei* vb. ind. pf. s. 1 sg., ~ *ișcoala* „terminai, absolvii școala” după *искарвам училището*, *strigă, mă ~ vb. refl. ind. prez. 3 sg. / pl. „mă cheamă, mă numesc”* după *викам*: *Pe mine mă strigă Velizar*. *Calcurile* de structură (Hristea, *op. cit.*, 158–159), mai puțin numeroase, reflectă stadiul de bilingvism din zonă: *așa încolo* după *там нагагък*: *Casa e podiță cu blană, cu perdele, cu toc în ea, cu radio, televizie și așa încolo*; *cârpă de nas* după *кърпа за нос*, *în prezent* după *в момент*.

Formații interne, majoritar, derivate:

– denominative, prin derivare propriu-zisă: *araniște* s.f. „totalitate a mijloacelor de subzistență, hrană; activitatea necesară dobândirii acestora” < *ărană*: *Grea araniște o să ai, de n-ai vite*. Vitalitatea sufixului în zonă se explică prin influența limbii bulgare din care au fost împrumutate formații în *-iște*, după cum atestă glosarul: *bostâniște* s.f. „cultură de pepeni” < *бостанище*, *citaliște* s.f. „bibliotecă” (loc cu multe cărți) < *читалище*, *igriște* s.f. „loc de joacă; teren sportiv” < *игрище*, *letiște* s.f. „aerport” (= loc de unde zboară avioanele) < *летище*. Ca factor favorizant, în același sens, considerăm derivatele preexistente cu suf. *-iște*, „slab productiv în secolul al XVI-lea și al XVII-lea și neproductiv în secolul al XVIII-lea (Formarea, 147), cu valoare colectivă, aici exprimând cantitatea mare a bazei: *desiște* s.f. „crâng, pădure cu multe *desișuri*”; *năsâpiște* s.f. „teren cu mult *nisip*”, ambele calificate regionalisme în DLR; *berechetos* adj. „îmbelșugat” < *berechet*: *a fost an berechetos*; *copoiar* s.m. (re)definește agentul după un element emblematic în exercitarea îndeletnicirii, aparent, restrângând sfera semantică a derivatului „vânător (care se servește de copoi)”, definiție omisă la tehnoredactare, dar deductibilă din seria sinonimică indicată: cf. *iepurar*, *iepurător*, *lovgi*, *pușcaș*; *iepurar* s.m. „vânător de ...”; p. ext. „vânător”, derivat creat de la o bază, „element-țintă” sau numai prin reîncărcare semantică a vechii formații omonime cu înțelesul „copoi” (v. DA s.v. *iepure*). Deverbalul sinonim, *iepurător* s.m. < *iepur* (v. DA s.v. *iepure*): *am avut de mic merac [= dorință] să mă fac iepurător*, atestă, într-un fel, uniformitatea vânatului ori prezența majoritară a animalului respectiv; *plodoros* adj. „rodnic, bogat”, analizabil prin *plod(uri)* „fructe”, împrumut din bulgară: *Să fie anul plodoros*;

– denominative, prin schimbare de sufix. Este vorba, majoritar, de formații noi, apărute prin uzurparea altora mai vechi, în partea sufixală: *cărușar* s.m. < *căruș*, cu mențiunea că derivatul din limba bulgară, de altfel un împrumut din limba română (*каруцар* < *каруца*), l-a scos din uz pe cel românesc preexistent; *bandar* s.m. < *bandagiu* < *бандаджия* „lăutar”; *drugăluță* s.f. „știulete pipernicit” < *drugălău* s.m. „știulete de dimensiune mare”, opoziția semantică fiind conferită de formant; *înțelegiune* s.f. < *înțelegere*: *Avem între noi înțelegiune frățească, suntem un sânge; ploitoare* adj. f., probabil, de la *plioasă*, ori chiar de la verbul *plioa*, cu multiple atestări în zonă (*Când nu plioa, ne adunam pe malale* [prin mahalale] – Budiș, *Comunitatea românească*, 265):

Avurăm o vreme ploitoare. Rațiunea schimbării derivativului stă în calitatea de verbală a acestuia, care conferă caracter intensiv calificativului astfel creat, mult mai sugestiv decât denominativul sinonim, *ploioasă*. Glosarea celor două formații, prin părți de vorbire corespunzătoare bazelor, sugerează deosebiri de intensitate, imprimate de afix: *ploioasă* „cu ploi multe”; *ploitoare* „(în) care plouă întruna”; *potârneale* s.f. pl. pentru a cărei creare presupunem refacerea singularului *potârniche*, prin etapa *potârnică* (v. DLR, MDA s.v. *potârniche*), necesară analogiei cu *rândunică* / *rândunea*, pl. *rândunele* pentru completarea verigii lipsă: *potârnică* / *potârnea*, pl. *potârneale*; *slăbcean* adj., explicabil, poate, prin suprasufixare, sincopă și acomodare: *slăbuț* + *-ean* [fig., d. pământ] „slab, neroditor”; pentru *vidroi* s.m. „masculul vidrei”, DLR înregistrează exclusiv *vidroaie* s.f., cunoscut în Banat. Se pune problema bazei de la care provine derivatul în *-oi*, existând și posibilitatea creării regresivului corespunzător. Cert este că *vidroi* nu a fost atestat până în prezent;

– *formații suprasufixate*, ca domeniu de referință, aparținând toponimiei sau sferelor adiacente cu aceasta: *sătenească* adj. f. < *săteană* + *-ească*: (*casă* ~); *păscărani* „nume de locuitori din Vârf, pescari ca ocupație”, probabil derivat de la baza învechită *pasçar* (v. DLR s.v. *pescar*); *vârfenesc* „din satul Vârf”. Dintre exemplele citate, *păscărani* reflectă sistemul de derivare pentru nume de locuitori, pe baza afixului *-(e)an, -(e)ană*; *vârfenesc* reproduce modelul analogic *câmpenesc*, ca și *sățesc*, de altfel, în loc de *sățesc*. În restul situațiilor, cumulum de sufixe conferă o anumită hipertrofie semantică derivatelor astfel create: *căsciorică* s.f. „locuință mai mică decât *căscioara*”; *văruichiță* s.f., prin suprasufixare, poate exprima o gradualizare a sentimentelor, constituind un derivat cu valoare afectivă (Pușcariu 1937, 310). În același sens, ilustrativ este *rupturos* adj., glosat „zdrăntăros”, pentru că exprimă „o mulțime de *rupturi*”, în cazul hainelor aceleiași persoane, fapt ce îl deosebește valoric de termenul-bază, net inferior ca expresivitate;

– derivate verbale: *mănuie, se* ~ vb. refl. ind. prez. 3 sg. < *mană* sau < *măna*: *Via dacă o legi întâi* [înainte de stropit] ... *să mănuie vasazică; mărețescă, să se* ~ vb. refl. ind. prez. 3 sg. „să se fălească” < *măreț*;

– dintre derivatele cu prefix menționăm *necruceat* s.m. „lipsit, fără de cruce; drac”, poate o refacere prin etimologie populară, după *necurat; neiuțe* adj., fără să putem preciza dacă este o formație ad-hoc: *Spălăm ardeiu, punem și de-al iute și de-al neiuțe* (s.v. *al, a*). În ultimul caz citat, semnalăm instituirea opoziției, în cadrul aceleiași familii lexicale, prin intermediul formantului care anulează calitatea bazei;

– *dezvoltări de sens*:

asculta vb. (refl.) „a se ajuta”: *Măgarii ăștia, ne ascultam cu ei la treburi pingă casă*. Pe baza aceleiași semantism, în cadrul aceleiași familii lexicale, se explică deverbalele *ascultători* s.m. pl. „oameni de ajutor în gospodărie”: [Pentru nuntă] *adunam întâi ascultători și tăia porci, și tăia boi, și tăia vitele*. Verbul, fiind deja atestat, la nivel dialectal (*Gl. Argeș*), ar putea reprezenta aceeași inovație în arii diferite ale aceluiași idiom, ca expresie a unei tendințe comune; *cioante* adj. f. pl. [fig. despre articole de îmbrăcăminte] „scurte”: *Acușa să poartă altu fel, mai scurte, mai cioante* [fuste]; *ciumege* v. *infra, atestări involuntare; jucării* s.f. pl. 1. „jocuri, distracții”: *Ne nărozeam, făceam jucării, ne veseleam*. 2. „broderie”: *Cămăși lungi până-n călcăie la femei, jos acolo niște alia, târtâr îi zicea, făcea jucării, floricele pe piept; păsărel* s.m. „pui de găină”, semantism în concordanță cu statutul de diminutiv al derivatului de la baza *pasăre* „găină” (v. DLR s.v. 3.).

Compusele, cel mai adesea, au apărut prin alăturare: *cârpaci de ghet* „cizmar”; *cuțit de ras* „brici”; *doina de plecare* „cântec de jale intonat la înmormântare”; *osul șeliului* „șira spinării”, *sticle de ochi* „ochelari”. Caracterul particular al acestora rezidă în semantismul componentelor: *cârpi* „a confecționa, a coase”, fără nuanță peiorativă; în transparența lexicală deplină: *sticle de ochi, cuțit de ras*; în cuprinderea unor termeni refăcuți formal *șeliu* și semantic, *p. ext.* „spate, spinare”: *osul șeliului*.

Elemente lexicale comune cu anumite arii dialectale ale dacoromânei:

– cu Muntenia: prin *semantism*: *boboci* s.m. pl. „flori (naturale)”; *drege* vb. „a pregăti mortul, în mod special, pentru a nu deveni strigoi”; *grăunte* s.m., ~ *de usturoi* „cățel de usturoi”; *neam* adv. negativ „nimic”; prin afonizarea laringalei [h]: *indec* s.n. < *hindechi* „șanț”; *irean* s.m. < *hirean* (variante locală cu anaptixă a primitivului); *oață* adj. f. < *hoață*; *mala* s.f. < *mahala*; *odini* vb. < *hodini*; *oră* s.f. < *horă*; *orcăni* vb. < *horcăni*; *par* s.n. < *pahar*; *păruță* s.n. pl. < *păhăruțe*. Amploarea

fenomenului se poate aprecia prin supunerea împrumuturilor bulgărești la același tratament: *lebar* s.m. „brutar” < *хлебар*; *rănenică* s.f. „doică” < *храненика*; prin *accidentele fonetice* reperate: afereză-vocala [a]: (*a*)*i*roplan s.m.; (*a*)*l*ergătoare s.f.; vocala [e]: (*e*)*l*etrică adj. f., (*e*)*n*oria s.f.; anaptixă: (*h*)*i*rean s.m., *m*ireană s.f., *u*ruloaie s.f. „horn (la mașina de gătit)”; metateză: *bătârnă* adj. f., *cârbit* < *crăbit* s.n., prin depalatalizare < *chibrit*, *lacră* s.f. < *raclă*, *lecre* s.n. < *recăl*;

– cu Banatul: prin *regionalisme* proprii provinciei, ca împrumuturi din sârbă sau germană ori derivate interne: *dugaie* s.f. „prăvălie” < sb. *doganja*, *bugărește* adv. „bulgărește” < sb. *bugarski*, *lală* s.f. „lalea” < sb. *lala*, *grăclean* s.n. „gât” < sb. *grkljan*; *teme* s.f. „creștetul capului” < sb. *teme*. Unele dintre acestea sunt comune Banatului și Transilvaniei: *avlie* s.f. „curte” < sb. *avlija*, bg. *авлия*, *bocluc* s.n. „gunoi” < tc. *bokluk*, prin medierea sârbei; *greoaie* adj. f. „gravidă” < *grea*; *imoșeală* s.f. „murdărie” < *imoși*; *maltăr* s.n. „mortar” < germ. *Malter*; *măltări* vb. „a tencui” < *măltăr*; *peșcuț* s.m. „peștișor” < *pește*; *țișlăr* s.m. „tâmplar” < germ. *Tischler*. Altele au curs exclusiv în Transilvania: *firiz* s.n. „ferăstrău” < magh. *fűrész*, compusele *dingă* „de lângă”, *pingă* „pe lângă”, pe baza aceleiași prepoziții, *lângă*; *șoldorane* s.n. pl. „oase mari de porc”;

– cu Banatul și Oltenia: *covii* s.n. „zăvoi” (cf. DA s.v.); *golomb* s.m. „porumbel” (v. DA s.v.); *mișei* s.m. pl. „știuleți piperniciți”; *puichijă* dim. de la *puică*.

Unitățile lexicale prezentate până aici au fost extrase dintre cuvintele-titlu ale corpusului de termeni pentru a ilustra bogăția și diversitatea acestora din urmă și, totodată, apartenența lor la paliere diferite ale limbii, în plan diacronic, ori la arii dacoromâne distincte, în sincronie. Ele compun glosarul propriu-zis, cu alte cuvinte le-am putea numi *atestări voluntare*. În afara acestora, în fondul de citate am reperat alte elemente, nevalorificate în inventarul menționat, deși ar fi întrunit condițiile. Pentru acestea am introdus sintagma *atestări involuntare* pe care am aplicat-o, în special, glosarelor dialectale. În cadrul unor astfel de volume, în textele ilustrative, am identificat, cu un alt prilej, termeni rămași în afara repertoriului propriu-zis, pe care i-am denumit corespunzător (Mărgărit 2011, 27–33). Cu titlu de exemplu, enumerăm câțiva dintre aceștia din lucrarea prezentată: *acușa* adv. „acum” s.v. *ca cum*, *căși*, *cioante*, *furnă*; *acușica*, de asemenea, adv., cu același înțeles, s.v. *canelă*, *cusăm*, *premenesc*, *razlica*; *aruncăm* vb. ind. prez. 1 pl. [fig.] „punem mâncarea în cuptor” s.v. *orn*; *bătrână* adj. f. „veche, de demult”, reținut de autor, cu același semantism, exclusiv pentru varianta cu metateză, *bătârnă*; *băcălie* s.f. „ocupația, îndeletnicirea de *băcal* (= *băcan*) s.v. *căsăpie*; *bătut*, de ~ vb. sup. în *mașină* ~ ~ *lâna* s. compus „instrument mecanic pentru dărăcit lâna” s.v. *dărac*; *boboci* s.m. pl. „flori (naturale)” s.v. *plantici*; *bot* s.n. „vârf, capăt (al unui băț)” s.v. *pirgul*; *caisii* s.m. pl. „cași” s.v. *neamul*, *zărzălii*, absent din paragraful *caisii*; *cârpuț* s.f. „prosop” s.v. *socotește*; *cămașă* s.f. [la albine, puiet] „înveliș de care se eliberează insecta ieșită din ou, după incubatie” s.v. *chilică*; *cerga* s.f. art. în compusul ~ *carului* „țol de cânepă folosit special la car, pentru transportul grânelor sau al altor produse agricole” s.v. *cutrop*: *Când era frig, ne cutropeam baș cu cerga carului*; *chilometre* s.n. pl. s.v. *ocnă*; *ciumege(le)* s.n. pl. 1. art. „tulpinile, părțile lemnoase de la cânepă, rezultate după bătutul cu maiul”. 2. „pari, drugii” s.v. *au*; *chirăială* s.f. colect. „țipete, zbierete” s.v. *znopea*; *dedeasupra* adv. „deasupra” s.v. *curmezișelea*: *Punem dedeasupra iar grinzi [la casă]*; *dedejos* adv. s.v. *giuruleac* apare cu două semnificații distincte în același citat: 1. „jos, partea de jos a unui obiect”; 2. „la fund, dedesubt, în cazul unor preparate la fierbere”: *E un lemn făcut cu patru crecăni dedejos, le zicem așa, și când l-apuci el mestecă dedejos*. Apărut prin aglutinarea prepoziției reduplicate, ca și antonimul *dedeasupra*, și înregistrat, în această structură, în DLR, *dedejos* figurează în glosarul discutat în varianta neaglutinată s.v. *jos*. Reproductorile grafice diferite atestă compunerea recentă, „din mers”, a unităților din fostul grup lexical constituit prin alăturare; *Domnul Ajun* s. compus „Moș Ajun” s.v. *colindă*; *dulcețuri* s.f. pl. „prăjituri, dulciuri” s.v. *vesălie*; *galbin* adj. s.v. *breaz*; *grăndirop* „garderob” s.v. *lacră*, *spalună*, *mebeluri*; *igliță* s.f. „croșetă” s.v. *șebace*; *maica* s.f. art. în compusul ~ *soacră* „mama soacră” s.v. *ceanta*; *maia* s.f. „cheag” s.v. *loc*; *mațe* s.n. pl. în compusul ~ *fierte* „caltaboși” s.v. *adetul*; *lăutari* s.m. pl. în ~ *de masă*, ~ *de danț* „muzicanți specializați pentru momente diferite din desfășurarea unei petreceri” s.v. *danț*; *lucrători* adj. m. pl. „harnici” s.v. *sălămâzdră*; *păiente* s.f. pl. „șipci, nuiete (la construcția casei)” s.v. *curmezișelea*; *ocol*, *la* ~ loc. adv. „de jur-împrejur” s.v. *curmezișelea*; *omoară* vb. ind. prez. 3 pl. „împușcă” s.v. *lovgii*: *Care sunt lovgii să duc și cum omoară vun iepure l-aduc la lucrători acia*; *poftă* „dorință, chef,

dispoziție” s.v. *maidan*, *podărească*; *păruțe* s.n. pl. „câni” s.v. *marmure*: *Cumpărai de la Dii strănchini și păruțe de marmure*; *pite* s.f. pl. „faguri”: *Stupu este silnic, să fie pitili toate cu miere, cu pui, de nu mai are unde să puie miere, nici pui unde să puie* (s.v. *stup*); *praznic* s.n. „sărbătoare religioasă” (?) s.v. *cinișoară*: *Asta era un praznic mare la noi* [de Sfântu Dumitru sau la Vinerea mare]: *s-a zis cinișoară la praznicu ăla*; *rând* s.n. 1. „dungă, linie la țesături” s.v. *zăvelcă*: *Am purtat zăvelcă aleasă cu trei rânduri ..., cu cinci rânduri*; 2. „obicei”: *De Crăciun să taie porcii [...]. Rându e să taie o zi până-n Crăciun* (s.v. *voință*); *rându*it, *s-a ~ vb.* refl. ind. pf. c. 3 pl. „s-au așezat, s-au oploșit” s.v. *vizurini*: *La locurile-alea unde sunt acolo și s-a rându*it *vulpiile-alea*; *salon* s.n. „sală de cinema” s.v. *filmuri*; *șele* s.f. pl. „spinare, spate” s.v. *nosia*; *trebe* vb. ind. prez. 3 sg. „trebuie” s.v. *odgovoresc*.

Includerea termenilor enumerați în inventarul glosarului prezintă mai multe avantaje, pe lângă acela al îmbogățirii repertoriului lexical:

– lărgeste evantaiul potențialelor conexiuni ale materialului faptic, prin raportarea acestuia la diverse arii dialectale ale dacoromânei ori etape din evoluția limbii române. Așa, de pildă, la categoria adverbului, formațiile (supracompuse) prin aglutinare: *dedeasupra/dedejos* ori create prin alăturare: *mațe fierțe* (v. DGS), din aceeași subcategorie a compuselor, reprezintă „prelungiri lexicale” ale ariei sudice a dacoromânei, din punctul de vedere al formării cuvintelor. Similitudinile nu se opresc aici, deoarece între particularitățile comune, enumerăm și dezvoltările de sens, de-o parte și de alta a Dunării. Verbul *arunca*, atestat și pentru Muntenia (AFLR / pct. 834), cu același înțeles „a pune mâncarea în cuptor” are ca punct de plecare, probabil, coptul pâinii, când aceasta se așeza pe lopată spre a fi introdusă în cuptor. Pentru a exprima cât mai sugestiv și mai conform cu realitatea mișcarea executată, în acest scop, s-a folosit verbul *arunca*, care, mai apoi, a fost corelat cu toate preparatele culinare puse la cuptor. Tot aici menționăm cazul unor termeni din familia lexicale în relații complementare, la nivelul graiurilor separate de Dunăre. De pildă, termenul *boboci* s.m. pl. „flori (generic) s.v. *plantici*: (*Nașu* [la nuntă] *pleca cu luminile* [= lumânările] *aprinsă, la lumini boboci, plantici*) îl regăsim în graiurile muntenești, ca bază derivativă, în verbele *boboci*, *îmboboci* „a împodobi, a înfrumuseța un obiect, o persoană, cu flori naturale sau artificiale (= *boboci*)”: *Și-i înfășie așa cu brăuri roșii și-i îmbobocesc și-i fac așa de frumoși* [pe socri, la nuntă]! (*Gl. Olt.*, pct. 985); *pite* s.f. pl. „faguri” < *пирт*, împrumut din bulgară în graiurile din Muntenia, a dezvoltat loc. adj. în *pite* [la țesături] „model geometric hexagonal, ca la fagure” (v. *Gl. Munt.* s.v.);

– atestă suplimentar, pe de o parte, o categorie de termeni cu semantism arhaic: *dulcețuri* „prăjituri”; *poftă* „dorință, dispoziție”: [La nuntă] *se dă fo cămașe, căpătaie, bani, care ce-i pofta să podărească* (s.v. *podărească*); *șele* „spinare, spate” s.v. *nosia*: *Bluză cusută pe chept, pe mâneci, pe șele; rând* „obicei, tradiție”, a căror absență dintre cuvintele-titlu sărăcește segmentul lexical în cauză; de cealaltă parte, elemente de inovație, compuse inedite: *cerga carului, lăutari de masă, lăutari de danț* ori îmbogățiri de sens: *ciumege* 1. „puzderii”; 2. „pari”; *rând* „dungă, linie”, chiar calcuri după bulgară: *bot* „capăt, vârful (al unui par)” după bg. *връх*: *Pirgu este un lemn așa făcut ascuțit puțin la bot și care cu el să face găuri de se bagă tutunul în pământ* (s.v. *pirgul*). Tot ca inovație considerăm dezvoltările de sens care relevă tipul de evoluție specific ariilor lingvistice separate de blocul comun al limbii, pe baza resurselor interne, fie prin crearea de noi termeni, fie prin diversificarea semantismului. Verbul *omorî* este un astfel de caz, semnificând „a împușca vânatul”. O situație similară a fost atestată la românii din Ungaria, unde același verb înseamnă „a sacrifica, a tăia porcul” (TD – Ung., *Gl.*). În cazul altor termeni, apare posibilitatea extensiunii tabloului semantic (v. *infra*: *lemn, moș, plătăgeni, șele*).

Bogatul material, sistematizat după criteriile lingvistice riguroase, demonstrează prelucrarea corectă și interpretarea justă a datelor acestuia. Un corpus lexical atât de interesant, cum este și firesc, suscită și unele puncte de vedere diferite, tocmai prin calitatea menționată:

– în cazurile *brâncă*¹ „umflătură ...” și *brâncă*²: 1. „labă (la om)”. 2. cu val. adv. „grămadă”, separarea operată ar putea suferi o modificare, în sensul re poziționării lui *brâncă*² 2. s.v. *brâncă*¹ „umflătură”, semantismul acestuia din urmă fiind mai adecvat, ca subsens, pentru termenul cu glosa „grămadă”. Pentru *bucătură* s.f. 1. „bucățică de pâine sfințită”, citatul demonstrează că glosa include și determinarea externă: *Popa-i pune-n gură câte-o bucătură de pâine slujită*. Faptul că același text ilustrează compusul *pâine slujită* susține observația noastră. Cât privește *bucătură* 2. pl., nementionat!

[*bucături*], definiția conține o intervenție în rețeta „clasică” a preparatului descris: „bucățele de carne care **se adaugă** (subl. n., I.M.) în piftie”. În realitate, aceleași *bucățele* care au fiert se repartizează în farfurii, împreună cu aspical aferent, astfel încât nu mai este necesar alt *adaos*;

– trimiterea *borcănate v. postaie* nu concordă cu rectificarea operată ulterior, prin transferul adjectivului s.v. *ardii*;

– pentru *cotitură* s.f. „îndoitură, încrețitură” (*Am purtat șoarță aleasă-n război cu cotitură mare înfelurată*) propunem o altă definiție „dungă ondulată, șerpuită”, după cum rezultă dintr-un alt exemplu: *Să purta bărbații noștri ... cu ciorapi până la genunche, la genunchele ciorapului cu cotitură cusută* (*Românii timoceni*, 163). Cu siguranță este vorba despre același model în realizări diferite: țesut sau cusut;

– în cazul *întinge* am sugera menționarea complementului direct și a prepoziției în absența căroră glosa „înmoaie” se dovedește ambiguă. Din acest motiv, optăm pentru „înmoaie (pâinea) în ...” ca în citat: *Frânge din pâinea aia și întinge în castronașu cu miere; lai, să (te) lai*, în glosă, necesită precizarea „pe cap”, deci „să (te) speli pe cap”, impusă de planta menționată, *oman*, folosită de fete și femei la spălatul părului și de semantismul specializat al verbului moștenit, în partea sudică a țării; *lemn* s.n. figurează cu sensurile 1. „arbore”. 2. „coșciug”, la care, printr-o „atestare involuntară” a variantei arhaice de plural, am atașa 3. pl. *leamne* „arbuști cu tulpina subțire și ramificată”: *A fost niște curpinari d-ăia, niște leamne dese* (s.v. *curpinari*); lexemul *moș* s.m. 1. „bunic”. 2. „naș la botez”, conform citatelor, devine susceptibil de încă o semnificație: 3. pl. *moși* „străbuni, strămoși”: *Se vorbește, de la moșii noștri așa o istorie* (s.v. *baș*). În cazul verbului *rândești* 1. tranz. ind. prez. 2 sg. „rânduiești, ordonezi”, în locul glosei citate, propunem „așezi pe rânduri, în straturi”, pentru a cuprinde baza derivativă a verbului și a indica mai exact în ce constă acțiunea (*Carnea o pui într-o cofă, o rânduiești și usturoi pisat pui*), efectuată a rând, după cum probează sensul 2., prin varianta *arândeian, ne ~ vb. refl. ind. prez. 1. pl.*, creat prin derivarea unei potențiale construcții prepoziționale „cărăm snopii a rând”; *plătăgeni*, deși figurează cu un singur semantism, acesta, conform citatului, ar putea să fie redistribuit: *Puneam plătăgeni, castraveți iar așa la cuiburi. Avem plătăgeni de-ai roșii și plătăgeni de-ai vineți*. Autorul menționează var. *plătăgeni de-ai negri* s.v. *plătăgeni*, deși este vorba de un înțeles distinct „(pătlăgele) vinete”. Reconsiderarea articolului, într-o altă organizare: 1. *plătăgeni* s.m. pl., ~ *de ai roșii* „pătlăgele roșii; roșii”. 2. ~ *de ai negri*, ~ *de ai vineți* „pătlăgele vinete; vinete” este doar ... o sugestie; ca element de inovație, pentru *șeliu < șele*, poate ar fi fost necesar un paragraf distinct, pe de o parte, fiindcă este prezentat exclusiv în compusul *osul șeliului* „coloana vertebrală”, pe de altă parte, fiindcă, varianta *șele*, figurează cu semantismul învechit „spate, spinare”, fără să fie semnalat: *Bliuză cusută pe chept, pe măneci, pe șele* (s.v. *noșta*); pentru *zăvoi* „întorsură, drum ocolit”, propunem glosa „curbă, cotitură”, iar pentru *zbecca* recuperarea glosării omise, din paragraful corespunzător, probabil la tehnoredactare.

Aspectele prezentate și comentariile corespunzătoare au urmărit să sublinieze calitatea deosebită a lucrării și importanța acesteia pentru dialectologie și istoria limbii române, cu precădere.

Cele câteva observații inerente la parcurgerea unui text atât de dens și de bogat în fapte de limbă, rămân doar la nivelul unor sugestii, fără a afecta cu nimic valoarea glosarului, model al genului, deschizător de drumuri în domeniul studiilor de profil asupra limbii române din afara granițelor țării. Ca metodă de lucru și principiu de organizare, el se înscrie în seria inaugurată de *Glosar dialectal, Oltenia*, cu deosebirea domeniului cercetat: limba unor minoritari români. Publicarea lui demonstrează utilitatea și necesitatea lucrărilor de acest fel, care să ateste stadiul de evoluție a limbii române din celelalte zone cu etnici români: sud-estul Ungariei, Maramureșul de dincolo de Tisa, Banatul sârbesc, Bucovina de nord, partea sudică a Basarabiei istorice, ariile insulare din Ucraina etc. Conservarea unor fapte vechi de limbă și crearea altora din resurse proprii, ca particularități emblematică, dintre multe altele, confirmă supraviețuirea idiomurilor respective în condiții de separare definitivă de blocul limbii române.

Prezentarea glosarului de față, ca o lucrare autonomă, așa cum a conceput-o autorul, făcând abstracție de cartea premergătoare din care provin exemplificările: *Românii timoceni*, demonstrează că acesta este suficient pentru a reprezenta graiurile pe baza cărora a fost realizat. Unitățile lexicale

selectate individualizează ramificațiile teritoriale din Valea Timocului și, în același timp, le afiliază la ansamblul dacoromânei. Poziționate geografic într-o zonă de curbură a Dunării, graiurile respective configurează un „creuzet lingvistic” în care s-au deversat de la nord către sud elemente lexicale vehiculate de românii „mobili” pe un vechi culoar de intrare în actualele teritorii. Regionalismele specifice Transilvaniei și Banatului indică sensul mișcărilor efectuate de aceștia până la confluența cu minoritarii din Timoc și limba lor. Celelalte, proprii Olteniei, Munteniei și Dobrogei atestă relațiile lingvistice strânse între riveranii de aceeași etnie, în ciuda barierelor statale. Reprezentând „prelungiri” și, totodată, „revărsări” ale graiurilor dacoromâne din aria sudică, și nu numai, ramificațiile teritoriale din Timoc atestă, încă o dată, unitatea limbii române la nivelul propriilor subdiviziuni atât din țară, cât și din afara acesteia.

ABREVIERI

Bărbuț, <i>Dicț. olt.</i> , Budiș, <i>Comunitatea</i>	Dorina Bărbuț, <i>Dicționar de grai oltenesc</i> , Craiova, 1990. Monica Budiș, <i>Comunitatea românească de pe Valea Timocului</i> , București, Editura Militară, 2001.
Cosniceanu, <i>Nume</i>	Maria Cosniceanu, <i>Nume de familie</i> (din perspectivă istorică) [vol.] I, 2004, Chișinău, [Editura] „Pontos”.
DA	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948.
DGS	<i>Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice</i> , de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, coordonator: Maria Marin. Volumul I, Literele A–C. Volumul II, Literele D–O. București, Editura Academiei, 2009, 2010.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (DLR). Serie nouă, București, 1965 și urm.
<i>Formarea</i>	<i>Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea</i> , coordonator Magdalena Popescu-Marin. Colectivul de elaborare: Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Finuța Asan, Rodica Ocheșeanu, Magdalena Popescu-Marin, 2007.
<i>Gl. Argeș</i>	D. Udrescu, <i>Glosar regional Argeș</i> , București, 1967.
<i>Gl. Munt.</i>	<i>Glosar dialectal. Muntenia</i> , de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, 1999.
<i>Gl. Olt.</i>	<i>Glosar dialectal, Oltenia</i> , întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, 1967.
Hristea 1968	Theodor Hristea, <i>Probleme de etimologie</i> . Studii. Articole. Note, București.
Mărgărit 2006	Iulia Mărgărit, <i>Un pronom de politesse dans les parlers roumains de Bulgarie</i> , în „Revue des études sud-est européennes”, tome XLIV, n ^{os} 1–4, p. 465–472.
Mărgărit 2011	Iulia Mărgărit, <i>Atestări „involtare”</i> , în „Fonetica și dialectologie”, XXX, p. 27–33.
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”; <i>Micul dicționar academic</i> , vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, București, Editura Univers Enciclopedic.
Nestorescu, <i>Românii timoceni</i>	V. Nestorescu, <i>Românii timoceni din Bulgaria</i> . Grai. Folclor. Etnografie. București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
Pascu, <i>Sufixe</i>	Dr. G. Pascu, <i>Sufixele românești</i> , București, Editura Academiei Române, 1916.
Pușcariu 1937	Sextil Pușcariu, <i>Études de linguistique roumaine</i> , Cluj, București.

- TD – Ung., *Gl.* *Grauri românești din Ungaria.* Texte dialectale și glosar de Maria Marin, Iulia Mărgărit, 2005.
- Todoran 1956 Romulus Todoran, *Cu privire la repartitia graurilor dacoromâne*, în „Limba română”, V, nr. 2, p. 38–50.

Iulia Mărgărit
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

Maria Cosniceanu, *Nume de familie (din perspectivă istorică)*, [vol. I], 2004, 215 p.; [vol. II], Chișinău, [Editura] „Pontos”, 2010, 156 p.

Cele două volume anunțate în titlu (cu organizare identică: *Prefață*, p. 3–6; p. 3–5; *Numele de la A la Z*, p. 6–204; p. 5–146; *Bibliografie selectivă*, p. 205–208; p. 147–149; *Indicele numelor*, p. 209–214; p. 150–153; *Cuprins* [p. 215]; [p. 154]) reprezintă studii „asupra unei serii de antroponime contemporane, de diferite origini, care au apărut și au circulat în diferite epoci, sub diferite forme și funcții, și care circulă în prezent ca nume de familie, făcând parte din sistemul antroponimic național” [din Republica Moldova] (*Prefață*, p. 4). Prin profilul științific, ele se afliază lucrărilor consacrate din domeniul onomasticii românești: Iordan, D., Constantinescu, DO, Ionescu, MEO, relevând și un caracter inedit. Acesta constă tocmai în faptul că autoarea de la Chișinău, Maria Cosniceanu (= M.C.), urmărește, cu precădere, antroponime din stânga Prutului, pe care însă, în cursul demersului științific, îl „traversează” ori de câte ori este cazul, adică, atunci când deține informația necesară. Se înțelege, așadar, că prin alcătuirea unui repertoriu aplicat la „realitatea locală”, lucrarea răspunde, de fapt, unei stringente necesități¹ = starea de fapt, din domeniul antroponimiei, într-un cadru specific: Republica Moldova.

Inventarul de nume este prezentat, ca metodă generală, pe baza analizei etimologice. În acest sens, au fost respectate următoarele principii: „1. numele, absent între formele populare și hipocoristice ale prenumelor, în sectorul patronimelor și al matronimelor, este căutat în lexicul comun al limbii române sau al altor limbi de contact; 2. împrumuturile din alte limbi au fost urmărite în cadrul relațiilor dintre poporul român și alte popoare; 3. pentru identificarea etimonului s-au înlăturat formantii sau accidentele fonetice străine limbii române; 4. etimologia a fost stabilită și pe cale logică, din informațiile de altă natură” (*Prefață*, 4).

În volumele concepute sub forma unor articole distincte, au fost utilizate lucrări de specialitate din bibliografia românească și străină (rusă, ucraineană, bulgară).

Din punctul de vedere al atestărilor s-au folosit documente referitoare la Moldova istorică, în mod special, documente basarabene, dar și cercetări elaborate pentru alte provincii românești.

Analiza lingvistică propriu-zisă a avut în vedere, constant, structura cuvântului-nume, în evoluție, prin urmare, sub aspectul potențialelor modificări: trunchierea și compunerea (fenomene specifice și deosebit de frecvente la numele de persoane); formantii antroponimici; dezvoltarea semantică (de la antroponim la toponim și invers, de la antroponim la toponim sau la nume comun); principiile de adaptare a numelor împrumutate (cf. *Prefață*, 4).

Inventarul a fost organizat alfabetic, fiecare articol (micro)monografic, incluzând, de la caz la caz, etimonul, formele derivate, hipocoristicele ori compusele actuale, răspândirea, frecvența, de cele

¹ Lucrarea a cunoscut mai întâi o versiune radiofonică, de tipul „Răspundem ascultătorilor”, la cerințele cărora a funcționat rubrica. Dat fiind faptul că bibliografia românească nu a avut curs în partea locului, emisiunea în cauză, mai apoi varianta editorială, „acoperă” golul de informație din antroponimie, atât pentru specialiști, cât și pentru un public mai larg.

mai multe ori chiar statistic, variantele actuale, mai mult sau mai puțin recomandabile din punctul de vedere al limbii noastre, împreună cu explicațiile necesare, aspect de mare importanță și, mai ales, utilitate, pentru spațiul romanic dintre Prut și Nistru.

Numele introduse în volum se pot grupa, prin problematica ridicată, după diverse criterii, dintre care ne limităm la categoria lexico-gramaticală și sfera semantică, pentru a avea o imagine generală asupra acestora din unghiurile de vedere menționate:

– foste prenume, în varianta integrală: *Agapie, Apostol, Axinte, Barbu, Nistor, Spiridon*; în variante corupte, prin diverse procedee: afereză: *Done, Donea* < *Andone, Dulea* < *Rădulea, Gafton* < *Agafon, Gore* < *Grigore, Guțu* < *Gheorguțu, Leca* < *Aleca, Nane* < *Ananie, Manoil, Manole* < *Amanuel* < *Imanuel; Postolache* < *Apostolache*; trunchiere: *Brus* < *Ambrus, Budu* < *Budimir, Filat* < *Teofilact, Harti* < *Hartolomei* < *Vartolomei, Pântea, Pinte* < *Pantelimon, Neagu* < *Neagomir, Neagoslav, Macu* < *Macovei*; contragere: *Hachi* < *Mihalache*.

– derivate de la nume proprii sau nume comune (și cu fonetisme locale): *Andriuță, Bahnaru* < *bahnă* „mlaștină”, *Beschieru* < *beschie*, *Boișteanu* < *boiște* „loc de luptă”, *Brașoveanu, Chetreanu, Gurițanu, Pătraș, Teslaru* < *teslă, Zgureanu*;

– cuvinte cu caracter învechit, arhaic, unele chiar dispărute astăzi: *Beilic* < tc. *beylic*, cu multiple sensuri în limba română, în afară de „casă pentru găzduit *beii* «prinții turci»”, *Chiosea* < tc. *köse* „spân”, *Hagiu* < tc. *haci*, *Erhan* < tc. *er-čan* „principe”, *Curbet* < bg. *curbet* < tc. *gurbet* „pribeag”, *Saragiu* < tc. *saragea* „călăreț”;

– nume de profesii, meserii mai mult sau mai puțin actuale: *Blănaru, Botnaru* „dogar”, *Ciohodaru* „slujitor având în grijă încălțăminte stăpânului; lacheu”, *Cojocar, Chirigiu* „cărăuș”, *Pascaru* „pescar”;

– nume de popoare, etnonime: *Arapu* < *Arab, Arman, Armean, Hrinco* < *Ugrinco* „ungur”, *Rusnac, Roman*;

– nume de animale, păsări: *Bivol, Bou, Bour, Cerbușcă, Curchi* < *curcă, Vindereu* < *vindereu* „specie de vultur”;

– nume de obiecte, unele ieșite din uz: *Baltagu, Bernevec* < *berneveci* „pantaloni țărănești”, *Blidu, Boldișor, Buleică* < *bulă* „haină”, *Ciocanu, Condur* < *conduri* „pantofi de damă odinioară”, *Fusu, Hadărcă* „piesă la îmblăciu”;

– nume de plante, uneori în variante locale: *Bagrin* < ucr. *bagrin* „salcâm”, *Bradetchi, Chiper* < *chiper* „ardei (de diverse soiuri)”, *Corpaci* < *copaci, Ghîmpu*;

– porecle, majoritar, din lexicul regional: *Bujeniță* „carne afumată”, *Coadă, Corcodel, Cufundache, Cujbă, Buga* < *bugă* „taur”, *Pelivan* < *pehlivan* „saltimbanc”, *Tolbea* „om care umblă cu tolba în scopuri comerciale”, *Tăpălăgea* „om cu talpă mare”.

Fără îndoială, volumele se remarcă prin multiple calități. Sfera largă de adresare a impus autoarei, de la bun început, un anumit grad de accesibilitate, pe care l-a respectat constant, fără să pericliteze ținuta științifică a expunerii. În general, articolele excelează în informație densă, corect prelucrată și oferită cititorului, fapt evident din primele titluri: *Arapu, Arman, Armeanu, Bădărău, Bernevec*; în explicații convingătoare și argumentate a. ca mod de formare: „*Băcioianu*, care a fost fecior lui *Andrei Băcioi*” – p. 16; b. ca rostire și grafie: numele *Bagrin*, în loc de *Bahrin* se explică „prin scrierea rusească, respectiv, redarea lui *h* din vorbirea orală prin *g* în limba scrisă, după cum majoritatea numelor noastre cu *h* au fost scrise cu *g*: *Gaiduc, Gamurari, Golban*, în loc de [...] *Haiducu, Hămuraru, Holban*” etc. p. 17; c. ca fapte de gramatică istorică: „În perioada contemporană circulă două forme ale numelui: *Baltag* și *Baltaga*, acesta [din urmă] fiind genitivul slav din formula *sân Baltaga* «fiul lui *Baltag*», care s-a păstrat pe cale scrisă” p. 18; d. ca origine: *Bătâr* ar putea proveni din două surse: 1. numele unguresc *Bator, Bathory*, format de la adjectivul *bător* „curajos, îndrăzneț”; 2. „de la numele tătäresc *Batâr* și *Erbatâr*, cu sensul „erou; viteazul erou” p. 21; prin urmare, M.C. amplifică informația „tradițională”, cu noi posibilități, valabile, cel puțin pentru Basarabia. Astfel, *Bouru* este prezentat cu date inedite, prin atestarea numelui, în plan local, „unde circula mai înainte de secolul al XVIII-lea” p. 35; e. ca modificări ulterioare, determinate de contextul alolingv de evoluție: excelent explicate numele de la baza derivativă *Brad*, cu mențiune specială

pentru *Braghiș*, variantă adoptată de mediul lingvistic slav, prin schimbarea accentului, în raport cu derivatul originar *Brădiș*, complicat și prin fonetica dialectală ([d] > [ǵ]). În general, „rezolvarea” cazurilor a căror dificultate începe chiar cu identificarea „punctului de plecare” s-a făcut prin cele mai diverse soluții, de nenumărate ori M.C., prelucrând creator bibliografia, prin completarea sau revizuirea punctelor de vedere deja formulate: *Brus* este „o prescurtare” [= tăietură silabică] din *Ambrus*, apărută fie la maghiari, fie pe teren românesc, [numele] fiind adus de un purtător și la noi [= Basarabia]” p. 38; p. 39 pentru *Budan*, derivat de la *Budu*, Iordan, D. propune *budană*, iar pentru *Budilă*, cu aceeași proveniență la M.C., Iordan, D. p. 83, 84 indică bg. *Budil(o)*; prin precizări de etimon: *Bujeniță* < ucr. *bujenița* „carne afumată” p. 39, explicație absentă la Iordan, D., 85; prin informații ample ca în nota *Capcelea* p. 42; p. 59 *Cârmete*, *Giurgiu* ~ și *Ioan* ~ derivate cu suf. *-ete*, de la *Cârmu*, cu atestări, în Basarabia, modifică aria de răspândire a derivativului; p. 60 printr-o observație „la obiect” se completează „dosarul” numelui *Coadă* cu expresiile *a cădea pe coadă*, ~ *de topor* etc., în aceste condiții, impunându-se atestarea acestora, neapărat anterioară numelui omonim. Ample explicații pentru *Burdu*, *Burduja*, prin raportare la baza *burduf* (p. 40); excelent articolul *Chicu*, în care M.C. susține apariția termenului prin mijloace interne, de la *chică* „păr; plete” (cf. Iordan, D.: bg. *Kiko*), încă uzual, în momentul de față, în Basarabia, ca termen comun, nu numai ca nume propriu ca atare ori în compuse (cf. *Chicăroșie*), adaptat și în var. de masculin, ca și *Chițu* < *Chiță* (< *Agapiță*) ori *Cârmu* < *Cârmă* (p. 50); lărgirea informației, prin suplimentarea acesteia: alături de *Capotă* < *cap* + suf. *-otă*, M.C. semnaleză *Căpotici* < *Capotă* + suf. *-ici*, absent la Iordan, D. În cazul numelui *Caun*, autoarea optează corect pentru etimonul de origine turcă, dar prin filiera limbii ruse, în defavoarea celui din limba sârbă, mai puțin în glosarea acestuia. Atestarea împrumutului pentru Dobrogea constituie un element de sprijin, în privința opțiunii etimologice, căci circuitul termenilor din zona menționată către Basarabia și invers este cunoscut (cf. *bunel* „bunic”, specific pentru perimetrul Basarabiei, de aceea, atestat, în „țară”, numai în județul Tulcea, tocmai datorită proximității teritoriale Dobrogea / Basarabia – v. ALRR – Munt. și Dobr., h. 127). Extensiunea documentației, tratare impecabilă și în cazul *Chimituc*, variantă locală ucrainizată de la antroponimul *Chimiță* + suf. *-iuc*, hipocoristicul provenind de la *Iachim* < *Ioachim*, perpetuat în *Achim*, *Ichim*, *Oachim*, ori chiar de la *Ioachim*. Remarcabil articolul *Chiosa*, antroponimul continuând tc. *köse* „spân”, în paralel cu termenul din glosă. Reproșăm, totuși, nevalorificarea atestării *Doniceasa*, derivat moțional, alături de *Donici*, în articolul *Andoni* (de fapt, *Andone*) p. 40; restabilirea formelor denaturate prin grafie și rostire: *Cârmăziu* < tc. *kyrmyz* „colorant roșu, de origine vegetală sau animală”; p. 71 în articolul *Cupcea*, autoarea avansează observații pertinente pentru valorile sufixului *-ici* și ale derivatelor discutate. Astfel, *Cupcea* este raportat la bulgărescul *Купчо* (Iordan, D., 160), hipocoristic de la *купен* „cumpărat”, evocând un vechi ritual de preservare a copilului prin vânzare-cumpărare, simulată, spre a nu fi găsit de boală care „secerase” urmașii din familia respectivă; între posibilitățile de proveniență multiple ale unor nume, ilustrate pe provincii, menționăm, *Cupa* de la *Procopie*: *Cupcea* – Moldova, *Cupaș* – Maramureș, *Cupan* – Țara Românească. În legătură cu numele *Cupcea* este pus și toponimul *Cupceni* (Edineț), din Basarabia (p. 73), deformat în rostirea curentă: *Cupcini*, *Cupcin*, autoarea amplasând consecvent Basarabia pe harta cultural-geografică românească; p. 83 disocierea dintre numele *Dragoman*, de origine slavă și apelativul *dragoman* din neogreacă: *dragomānos*, operată de autoare, era absolut necesară. În același fel este disociat *Dulea*, hipocoristic românesc, de omonimele din bulgară și rusă, coincidențe fonetice întâmplătoare; prin „atingere” cu numele proprii este explicat și toponimul omonim *Gășpar*, raionul Edineț, p. 91; p. 99 din concluzia „actualele nume de familie *Groza*, *Grozavu* și *Grozuiă* au la bază prenumele de origine slavă *Groza*”, acesta din urmă, bine încadrat de autoare între numele cu sens negativ: *Balaur*, *Prodan*, *Lepădatu*, menite să înlăture de la copiii respectivi bolile, duhurile rele, pericolele, se cuvine să excludem *Grozavu* < bg. *грозав*; *Gorban* „nume ucrainesc”, în exprimarea autoarei (II, 76)², are la bază apelativul *горбань* „cocoșat”, observație, de altfel, plauzibilă.

² Pentru a nu încărca, prin repetare, trimiterile la cele două volume distincte, am optat pentru menționarea exclusivă a celui de-al doilea, celălalt subînțelegându-se.

Pe lângă acestea, menționăm câteva puncte de vedere prin care ne distanțăm de autoare:

I – p. 8: *Iliei sin Alie, Tănăsă sin Alie, Antohei Aliei* comportă, după M.C., o anumită explicație: „în loc de *fecior al lui Ali* ... s-a folosit forma de genitiv, azi arhaic *Aliei, Alie*, ca și *Petrei*, corect a *Petrei* din construcția *Nic-a lui Ștefan a Petrei*”. Dar, în acest ultim caz, nominativul numelui este *Petrea*, cum ar putea fi și cazul citat de M.C.: *Aliei*, probabil *Ilia, Ilea*, din relația corespunzătoare a li *Ilie* prin suprapunere cu a *Iliei* (cf. *Ilea Boșescul* din Botești s.v. *Boșu*, p. 34).

– p. 9: „Prin trecerea silabei *Ef > Af*, din numele *Eftimie*, au apărut formele *Aftimie, Aftenie* și *Aftimia*, apoi prin înlocuirea lui *m* cu *n* s-a ajuns la *Aftenie* masculin și *Aftenia, Aftinia*, feminin”, procese simplificate drastic de autoare, odată cu explicațiile aferente. Este vorba, probabil, de modificarea *Eftimie > Aftimie*, pentru care presupunem ca punct de pornire femininul apartenenței, exprimat prin construcția genitivală a *Eftimiei*, uzuală în partea locului, care, prin rostire alertă, ar fi dus la aglutinare, cu rezultatul *Aftimiei*. Refacerea unui nou nominativ, *Aftimia*, ca și a unui masculin corespunzător, *Aftimie*, sunt consecințe posibile. La *Aftenie* s-a ajuns, cu siguranță, prin reconstituirea variantei fonetice dialectale, rezultate în urma palatalizării labialei [m] > [ń] și absorbirea vocalei palatale: *Afteńe*, cu modificarea vocalei terminale, proces specific zonei: *Afteńi*. În același articol nu este inclus *Ifteni* (atestat s.v. *Bița*, p. 27), variantă frecventă astăzi în Basarabia.

– p. 10: „De la Andrei ... s-au format derivate ... *Andrioii*, de la care a provenit andronimul *Andrioaie, Andrioiu*, respectiv, *Andrițoaie*, forme apărute în vorbirea populară [...]. Pe cale cultă a apărut numele de familie *Andriescu*, iar soția lui, în vorbirea populară, era numită *Andriasa*”. Lucrurile ar putea sta altfel, căci, de la masculinul primar, mai întâi, s-a format numele corespunzător feminin cu formantul moșional (aici) *-oaie: Andreoiaie*, articulat, *Andreoiaia*, apoi s-a refăcut un nou masculin, concordant în sistemul moșional: *Andreoi*, ca nume de familie, *Andreoiu*, așa cum, de fapt, explică M.C. femininul *Andonoaie* (p. 11), în conformitate cu punctul de vedere al lui Graur (*Nume*, 132). Cât privește derivatul *Andriasa*, acesta corespunde, în cadrul moșionii, masculinului Andrei, ca și *Antoneasa*, lui *Anton* (v.p. 42, după cum admite și autoarea în cazul *Cămărăneasa*, alături de *Cămărăzan*).

– p. 11: Față de interpretarea discutabilă „de la Donici, cu suf. *-oaie*, s-a făcut *Donoai(e)*”. se impune rectificarea de rigoare: derivat moșional, creat prin separare de la *Andonoaie*. Conform ipotezei avansate, numele obținut ar fi fost *Donicioaie*, nu imposibil, dar departe de a reflecta cazul în discuție.

– p. 12: „Prin schimbarea părții finale [de la *Apostol*] a apărut *Apostu*”. Cum și de ce? Credem că varianta menționată se poate explica prin închiderea vocalei [o] > [u], din silaba terminală, și asimilarea numelui astfel obținut, **Apostul*, la seria antroponimelor cu articol, prin urmare, cu rostirea facultativă a acestuia: *Lungul > Lungu*.

– p. 19: Afirmația „de la Banu, azi circulă numele *Banagă, Banariuc, Bancea, Banciu, Banciuc, Bănaru, Bănărescu, Băncilă, Bănică, Bănuță*” (p. 19) trebuie amendată, după părerea noastră, prin excluderea termenilor *Banariuc, Bănaru, Bănărescu*, susceptibili de analiză, prin baza omonimă, cu semantismul „monedă”.

– p. 27: Cele două variante fonetice de la *bădiță* comportă explicații diferite: *Biță* a apărut, după toate probabilitățile, prin haplogogie, în limbajul copiilor, dat fiind faptul că apelativul constituie și termen de adresare al celor mici către cei mari, iar *Băța*, în cazul adulților, s-a creat prin sincopă (**bădța*, urmată de asimilare totală, accident fonetic frecvent în Basarabia, cu cele două etape inseparabile: *învățător > învățtor > învăstor*). Nu este exclus ca Iorgu Iordan să aibă dreptate indicând și alternativa unui etimon bulgar (*Bitsa*), căci derivatele menționate de M.C. de la *bița* nu par verosimile.

– p. 29: Unele dintre explicații au valabilitate strict locală, nu au relevanță pentru tot spațiul românesc. De pildă, *blid* „farfurie mare, de formă rotundă sau ovală, făcută din faianță sau din porțelan, în care se dau la masă bucatele, mai ales cele mai delicioase” [sic!] (cf. DEX, MDA s.v.) – în cadrul definiției ar fi fost mai potrivit verbul *se servesc* iar *blid*, cu această accepție, are curs, exclusiv, în Basarabia.

– p. 32: Explicația „derivat de la *Boldur* cu suf. *-at* și finala *-u, Bolduratu*, redat în pronunție populară, *Boldurati*” trebuie amendată, fiind vorba de un pseudoparticipiu (pentru forme modale de

acest fel, create în absența verbului corespunzător, v. Hristea 1980, 497), iar „pronunția populară” ar putea reprezenta o formă de grafie ori altceva ...

– p. 34: În seria numelor de la *boț* se indică și *boțală*, variantă fonetică regională, dar, în realitate, deverbal de la *boți*.

– p. 43: *Bârfolea* se prezintă ca deverbal, în analiza autoarei, la fel și *Țurlea*, explicabile, mult mai plauzibil, prin nume, respectiv, interjecție, de altfel, ca toată seria indicată.

– p. 49: [De la *ceapraz*] „prin înlocuirea terminației [z] cu suf. [-ag], [-eag], au apărut formele *ceprag* și *cepreag*”. Modificarea ar fi putut apărea motivat, prin atracție contextuală: *chepeneag ... cu ceaprazuri* (v. citat M.C.), coincidând întâmplător cu derivatele amintite în secvența finală. Din noul plural *ceaprazuri* s-a refăcut un singular corespunzător *ceaprag*. Autoarea valorifică informația din DA, precizând că *ceprază* [respectiv *cepragă*] înseamnă și „cheutoare, butonieră”. În varianta modificată, a fost preluat ca nume de familie, dar respingem explicația „*Cepraga* a provenit de la numirea îndeletnicirii de *ceprag* [...], redat în forma de genitiv slav – *cepraga*” (p. 50), căci agentul nu s-a numit așa, ci, conform DA s.v.: *ce(a)prazar*, respectiv, *ce(a)prăgar*. Schimbarea de gen: *ceprag* > *cepraga* s-ar putea datora semantismului *cheutoare, butonieră*, perpetuat și în numele propriu.

– p. 53: Între sinonimele pentru *chirigiu* se menționează și *chiriaș*, situație neconfirmată de dicționare, caracterul inedit impunând semnalarea derivatului.

– p. 54: Afirmația „de la *cimpoi*, prin substituirea literelor finale *-oi*, cu suf. augmentativ-depreciativ *-oc*, a apărut forma *Cimnoc* [...], familia *Cimpoacă*”, nu convinge, mai ales prin detaliile explicative, de aceea optăm pentru soluția lui Iorgu Iordan (s.v. *Cimpoacă*): prin derivare, de la *ciump* (sinonim cu *ciomp*) „partea rămasă dintr-un membru al corpului după amputare”.

– p. 54: *Chirtic*, inserat între derivatele de la *Chirtu*, în realitate, ar putea reprezenta o variantă de la regionalismul *chertic* < tc. *kerik* „semn pe răboj”.

– p. 62: Pentru că, uneori, în funcție de datele avute la dispoziție, M.C. face referiri și la alte provincii românești, ne întrebăm dacă numele cuprinse în articolul *Cocu, Cociu* nu ar reprezenta împrumutul omonim, de origine turcă, având înțelesul „țap”.

– p. 63: *Comișescu*, după Iordan, D., 143 se analizează prin *comiș*, derivat regresiv de la *comișel*, bază prin care îl explică, în mod diferit, M.C.

– p. 67: Analiza următoare rămâne discutabilă: „*Copac* și *Arbore* sunt sinonime, dar *Arbore* are și nuanță livrescă. De aceea, în unele manuscrise el a fost înlocuit cu general – accesibilul *copac*, în forma de atunci *copaci*. *Corpaci* este o formă de la *copaci*, în care s-a intercalat sunetul *r*, sunet epintetic [sic!], ca și în exemplul «ca și un *strejar* priveghia» (Gr. Ureche)”. Independent de explicațiile autoarei, considerăm *Corpaci* rezultatul contaminației sinonimice *copaci* + *arbore*, iar în *strejar* recunoaștem procesul de anticipare a laringalei.

– p. 80: Relațiile avansate de M.C. între *dodă* s.f. „soră mai mare”, vb. *dodei* „a necăji, a supăra”, postverbalul *dodeială* s.f. „supărare, necaz” și *dodie* s.f., pl. *dodii* din expr. *a vorbi în ~*” nu se justifică nici prin origine și nici prin semantism: *dodă*, împrumut din bulgară, *dodei*, verb vechi slav, *dodie*, de origine necunoscută, nefiind necesar în articol; p. 81 *Dodon*, explicat de la *dodă*, prin derivare cu *-on*, sufix regional patronimic, ca și *-escu*, nu convinge, căci derivativul, în varianta *-oh*, reprezintă o relictă a lat. *-oneus*, cunoscut astăzi în varianta generalizată *-oi*: *Alboi*. Probabil, *Dodon* e un împrumut din bulgară (Iordan, D., 176), pe care M.C. îl recunoaște numai pentru limba rusă.

– p. 82: Seria *dragoste, drăgăstos, îndrăgosti(t)* reprezintă un nucleu lexical și derivatele corespunzătoare, create pe teren românesc, care nu pot fi afiliate familiei lexicale *drag*.

– p. 89–90: Pe lângă *Garștea*, formă rusificată a numelui *Harștea* < *hârști*, este comentat *hârștioagă*, cu aceeași origine, în opinia autoarei, nume „atribuit animalelor domestice, când ele se reped să hârștească hrana chiar din mâinile stăpânului”. DA înregistrează termenul în discuție, cu înțelesul „oaie bătrână” pe care l-am aproia, mai degrabă de *hârșie* „orice animal numai pielea și oasele”. Pascu, *Sufixe*, 213 înregistrează *hârștioagă, hiștioagă*, cu același semantism în subgrupa „augmentative depreciative”, derivate ale aceluiași afix: *-og, -oagă*, ca în *ghijoagă* „cal bătrân și slab”, fără să indice baza, probabil *ghiuș*.

– p. 92: În analiza numelui *Gavriș*, M.C. afirmă un punct de vedere propriu (derivat de la *Gavril* cu suf. diminutival slav *-iș*), diferit de cel al lui Iordan, D., 215 (< gr. *Gavri*). Dintre formele

latino-maghiare ale numelor de familie de la *Gabriel* (*Gabrieleanu*, *Gabură* etc.), se cuvine exclus *Gabroveanu*, cu analiza *Gabrovo* + suf. *-eanu*, căci baza corespunde unei localități din Bulgaria, ai cărei locuitori, făcând comerț în București, au dat numele străzii Gabroveni.

– p. 99: Dacă *Goranda* se analizează prin *Goran*, „augmentul” nu se explică prin „sunetul *d* epintetic (intercalat)”.

– p. 106: M.C. aduce informații suplimentare pentru toponimul *Hăbășești* < *Habăș* < magh. *habos* „agitat, iritat”, absente la Iordan, D., 238. În schimb, afirmația, „de la numirea satului *Hăbășești*, cu suf. *-escu*, s-a format numele *Hăbășescu*, trebuie rectificată, fiind vorba de refacerea unui singular corespunzător și nu de derivare.

– p. 106: „Numele *Holban* provine de la verbul *a holba* [...] cu sufixul augmentativ *-an*, adică «cel ce holbează ochii tare»”, asociere forțată între un formant specializat pentru denominative și un verb. În același sens, propunem schimbarea de afixe: *holbat* > *holban*.

– p. 109–110: Împreună cu *Hurduza* este analizat *Hurduiescu* „provenit de la Hurducu”, în opinia M.C. Pentru explicație, autoarea raportează adv. *hurduz* – *hurduz* „când într-o parte, când în alta” la verbul *hurduca*, „bază a antroponimelor *Hurduz* și *Hurduiescu*”. Cel puțin, *Hurduiescu* reprezintă o variantă fonetică locală de la *Furduiescu*, analizabil prin baza *Furdui*, pe care Iordan, D., 210 îl raportează la *furdă* „rămășițe de la prelucrarea unor produse: lână, tutun”; [fig.] „om de nimic”.

– p. 116: „Numele *Lovan* este o formă literaturizată [sic!] a numelui *Lohan*, formă populară de la *Loghin*” afirmație prin care M.C. se disociază de Iordan, D., 283 < rus. *lohan*, „hărdău”, dar fără câștig de cauză, prin opțiunea pentru o soluție dificilă: modificarea *Loghin* > *Lovin* > *Lovan*, pe care o trece sub tăcere, limitând procesul la etapele *Lovan* – *Lohan*.

– p. 125: În lista hipocoristicelor de la *Manoil*, *Manole*, *Manea*, figurează unele pentru care în Iordan, D., 289, întâlnim alte opțiuni: *Manac(u)* < gr. *Manakos*, *Manaku*; *Manca* < *mancă* „doică” sau/și bg. *Manka*, *Mancea* < bg. *Mancea*.

– p. 127: În locul îndepărtatei origini indo-europene, apoi latine pentru *Marian*, Iordan, D., 292 indică bg., ucr., rus., pol. *Marian*, gr. *Marianos*.

– p. 139: În analiza numelui *Molin*, după Iordan, D., 315, variantă a lui *molid*, autoarea implică sufixul patronimic slav *-in*, dar nu știm cât de întemeiat pentru terenul limbii române (v. *infra* *Moșnoi*).

– p. 140: Sub titlul *Moșnoi*, M.C. reunește o multitudine de termeni de la aceeași bază *moș*, cu semantismul arhaic „fâșie, sfoară de pământ”: *moșin*, derivat cu *-in*, afix existent, de fapt, în limba română, exclusiv în variantă *-ină*. În aceste condiții, presupunem, pentru aceeași soluție, un alt formant: *-aș* și o altă bază, *moșan*, atestat în variantele *moșănaș*, *moșenaș*, premergătoare stadiului final *moșinaș*; pentru *moșnean* se oferă analiza discutabilă *moșan* + suf. *-ean*, de vreme ce baza propusă a apărut prin derivare cu același afix. Pentru același derivat, preferăm contaminația sinonimică *moșnean* + *moștean* (de origine slavă, v. SCLR s.v.). *Moșnoi* este explicat prin schimbarea de afix de la *Moșneanu*, ca și *Andrițoiu*, *Bărboiu*, *Ionițoiu*, *Moșoiu*, analizate prin *Andriuță*, *Barbu*, *Ioniță*, *Moșu*. Situațiile indicate nu reflectă comparația respectivă. După Al. Graur, 132 numele în *-oiu* sunt refăcute de la femininele în *-oaia* (de la *Andriuță* > *Andriuțoaia* < *Andri(u)țoi*). În locul ipotezei avansate, pentru crearea lui *Moșnoi*, propunem alta, mai precis o altă bază pentru același formant: *Moșinoi*, în rostirea locală *Moșnoi* (ca și *Chișinău* > *Chișnău*).

– p. 141–142: În analiza numelui de familie Motricală, explicat „de la Motrici cu sufixul de origine slavă *-ală* (*-ială*) care formează substantive de la verbe (*a boi* – *boială*, *a cheltui* – *cheltuială*, *a greși* – *greșeală*)”, există o contradicție, deoarece, în cazul de față, lipsește verbul.

– p. 145: Pentru numele *Golea*, *Goleanu*, *Golencu*, *Golescu*, *Golici*, considerate de M.C. ca descendente din Neagoe (Neagomir), Iordan, D., 227 propune *gol* sau bg. *Gole*.

– p. 146: „De la genitivul *a Negrei*, prin mutarea accentului, a provenit și numele actual *Negrei*”, afirmație nesustenabilă, fiind vorba de un derivat *Negru* + suf. *-ei* (Iordan, D., 229: Pascu, *Sufixe*, 312), cu accentul pe formant. Semnificativă este atestarea *Ursul Necola* în Basarabia (1774), aproape simultan cu aceea din Albac, de unde se poate vedea, încă o dată, chiar prin antroponimie, unitatea limbii române (p. 147–148: *Nicola*).

– p. 149: Greu de acceptat originea toponimului Nisporeni: „De la Nistor, cu trecerea lui *t* în *p* a apărut forma *Nispor(u)*, cu derivatul *Nisporescul* [...]. De la o persoană cu prenumele sau numele

Nispor a provenit numirea satului *Nisporeni*” (p. 149). Obiecția noastră vizează trecerea lui [t] în [p], fără motivații, fără explicații (credibile). Mult mai plauzibilă este implicarea numelui comun *Nisipuri*, în toponimie, probabil, datorită realității, devenit, mai întâi, denumire de localitate, corfirmată de El. Niculiță-Voronica (*Datinile și credințele poporului român* ... Ediție îngrijită de Iordan Datcu. București, Editura „Saeculum I.O.”, 1998, [vol. II] p. 350: *În Năsipureni, Basarabia* ...), apoi pentru un locuitor: *Nisipureanu*, prin sincopă și acomodare *Nisporeanu*. În sfârșit, așezarea din stăpânirea unuia sau a mai multor proprietari, cu acest nume, capătă ea însăși numele *Nisporeni*.

– p. 167–171: M.C. separă numele Sava și Savin, tratându-le în articole diferite. Mai mult chiar, Savin, spre deosebire de Iordan, D. (< bg. *Савин*), este considerat moștenit (*Sabinus*), căci are curs în limbile romanice occidentale, chiar și în varianta grecească (Savin). Credem că numele din documentele istorice moldovenești nu au legătură cu cele occidentale.

– p. 172: După toate probabilitățile, *Siloci*, cu variantele *Siloși*, *Ciloci*, se explică prin hipocoristicul *Sile* < *Vasile*, dar explicațiile fonetice pot fi altele.

– p. 185: Analiza pentru *Testemițeanu* „de la *Testemiță*, cu sufixul augmentativ *-an*” (dar aici nu are această valoare, fiind vorba de *-(e)an(u)*, specific antroponimelor), nu beneficiază de informații verosimile „cândva a existat un nume *Testemiță*, format de la apelativul *testemel* sau de la numele de persoană *Testeme*”. În acest caz, optăm pentru reconsiderarea bazei derivate, căci Iordan, LRA, 56 atestă var. *testemea*, de la care propunem un potențial diminutiv *testemiță*, valorificat în derivare.

– p. 151: Apelativul *ostrov*, corespunzător numelui propriu omonim, nu figurează în dicționarele limbii române, așa cum afirmă M.C. Explicația ar sta în faptul că, exclusiv în graiurile românești din Basarabia, însăși baza derivativă *ostrov* a dobândit un sens special, „închisoare”, neinventariat de lucrările lexicografice românești. Deocamdată, am identificat termenul într-o scrisoare datată 19 „avgust”, 1915, semnată de un soldat din Cornova, jud. Orhei, Ștefan Micu, de la familia căruia Petre V. Ștefănuță a reușit să obțină un număr de 90 de documente de acest fel, semnate de același expeditor. Recent, textul a fost publicat în monografia „Cornova”, 333: *Dacă [= dar] nu aveți noroc să vă trimiți cartocică [= carte poștală], că ați văzut în ce ostrov am șezut, nu ne lăsa nicăierea*. În notă, autorul folclorist glosează sensul figurat pentru *ostrov* „cazarmă, pușcărie”, ceea ce, de fapt, corespunde realității lingvistice. Despre semantism și despre derivat se poate afirma, fără riscuri, că sunt proprii Basarabiei. Cât privește posibilitatea conversiunii numelui comun în nume de familie, prin veriga „supranume”, aceasta nu poate fi pusă sub semnul întrebării, dacă avem în vedere cazuri similare devenite nume de familie, pe baza unor sinonime: *Ocașu* (Iordan, D., 339).

– p. 192: Comentarea termenului *Varzari* ridică probleme de dialectologie. Dubletul *varză* < lat. *vir(i)dia* și *curechi* < lat. *coliculum* divide dacoromâna în două arii: sudică și nordică. Basarabia se înscrie în aria „curechi”, deci cultivatorul și vânzătorul de *varză*, denumit *vârzar*, nu o reprezintă, cum afirmă M.C. Termenul corespunzător acolo este *curecher*, iar cultura: *curecherie*, *curechiște* (v. *Dicț. dialectal*, II, 276, 277). În schimb, preparatul culinar, *vârzar*, *vârzare*, cu denumire omonimă, cel puțin la unul dintre numere, cu a numelui de agent din aria sudică, se analizează, ca mod de formare, prin aceeași bază derivativă, dar cu alt semantism. În DLR s.v. *varză* II.2. întâlnim înțelesul regional al termenului, la plural, *verze* „frunze ale unor varietăți de varză, de obicei tocate în șuvițe subțiri care servesc la prepararea unor mâncăruri sau care se pun la murat [...]; mâncare preparată din frunze de varză murată”. În Bucovina, nordul Moldovei, Basarabia, așadar, pluralul *verze* definește tocătura de varză pusă la conservat (în suc propriu) cu sare, care servește la prepararea plăcintei cu numele *vârzar*. Aici, în acest spațiu, este operantă distincția, după modul de conservare a legumei: întregă, în apă sărată (moare), în puțină, sub numele de *curechi* sau *hăcuiță*, tocată, sub cel de *verze*. Inițial, plăcinta se pregătea cu umplutură de *verze* sau din verdețuri (*praz*, *ceapă verde*, *știr*, *mărar*), apoi din „fructe sau bostan” (v. *Dicț. dialectal*, I, 236 s.v. *vârdzari* 1. „plăcintă cu cireșe”; 2. „plăcintă cu bostan”), iar, mai târziu, legumele verzi au primit un adaos de brânză, urdă, sub aceeași denumire de *vârzar*. Prin urmare, în Basarabia a avut și are curs un singur derivat: cel care definește preparatul culinar, iar numele *Vârzari*, *Vârzariu*, *Vârzărești*, *Vârzărescul* se analizează, cel mai probabil, prin baza derivativă corespunzătoare: *vârzar(i)* „fel de plăcintă”.

II – p. 19: *Baznat* este explicat de M.C. prin elementul lexical *bazon* > *bazona* > *bazonat*, care, până la DEX 1975: „et. nec.”, nu apare în dicționarele limbii române. Termenul a fost identificat de Dan

Bugeanu (*Note etimologice*, în „Limba română”, XXV, 539) în fr. *basane* > *bazană* „cuvânt folosit, în special, în armată «peau très souple garnissant un pantalon de cavalier», cu pluralul corespunzător, *bazane*, mai utilizat decât singularul, căci operația croitoricească, în practică, vizează, de regulă, dubletul. Din acest motiv, pluralul se dovedește, în mod prioritar, susceptibil de modificare: *bazane* > *bazoane*, după modelul: *carton*, *cartoane*; *pampon*, *pampoane*; *blazon*, *blazoane*. Raportându-ne la termenul *baznat*, ne dăm seama că data relativ recentă a penetrării lui *bazon*, în limba română, exclude ipoteza conversiunii acestuia în nume de familie. Ca soldați în armata română, tinerii basarabeni aveau posibilitatea să-l preia în lexicul personal (v. *Dict. dialectal* s.v. *bazona*), dar nu ca nume de familie, cum susține M.C., acestea fiind deja fixate în momentul recrutării. Apoi, atribuirea unei porecle după efectuarea stagiului militar, urmată de glisarea în supranume și în nume de familie presupune o oarecare durată pe care nu o putem înscrie în realitatea secolului trecut. Prin urmare, relația propusă *bazonat* > *baznat* nu se susține, nu neapărat ca potențial accident fonetic, ci ca posibilitate de translație în nume de familie. Eventualitatea unei ipoteze prin filieră rusă, se exclude, dat fiind faptul că termenul specializat, în acest sens, în limba rusă, este compusul intern *нашивка на брюках*. Prin urmare, în secolul al XIX-lea, neologismul nu avea cum să se impună în Basarabia, iar absența lui din documentele istorice este absolut firească. Cel mai probabil, numele *Baznat* a venit cu posesorul lui (chiar posesorii) în condițiile nou-create după 1812 sau după 1945. De altfel, *Baznat* este cunoscut, în această calitate în Rusia contemporană, iar proveniența lui ar putea să fie limba bașchiră, unde există adjectivul omonim cu semnificația „îndrăzneț”³. În partea sudică a Basarabiei a existat o afluență repetată de populații tătaroturcice, susținută de către autoritățile țariste. Nu este exclus ca acestea să fi adus numele respectiv. De altfel, însăși autoarea apelează la o asemenea ipoteză în explicarea unui alt nume: *Bazentin*.

– p. 23: *Belecciu*, alături de *Beleuță*, *Belicov*, *Belinschi*, *Belous*, raportat de M.C. la tema de origine slavă, *Bel*, este explicat formal și semantic de Iordan, D., 59 de la *beiliciu* „funcționar turc însărcinat cu cumpărarea de oi și cu strângerea dijmei de oi în Principate”. În același sens, s-ar mai putea avea în vedere și baza *belec* „unealtă de dulgherie” (v. DA s.v., Iordan, D. s.v. *Beleca*). Oricum, etimonul slav propus de M.C. pare greu de admis.

– p. 25: *Benga*, *Benghea*, *Bengheș*, afiliate la seria *Bena*, *Benea*, *Bencea*, *Benche*, *Benchea*, *Benchici* „forme provenite de la prenumele Benedict”, după M.C., ar trebui separate, întrucât în *benga* identificăm un lexem țigănesc: *beng* „drac”, cunoscut, după DA, în Mold. și în Bucov. Pentru restul formelor (Iordan, D., 60) menționează *Bena*, *Benea*, *Benche(a)* de origine maghiară, iar *Bencea* este considerat, în aceeași din bulgară.

– p. 29: *Boinceanu*, analizat prin *Boicea*, antroponim de origine bulgară, + suf. *-eanu* și epenteza nazalei, ar suporta o ipoteză etimologică suplimentară: de la toponimul *Boița* + suf. *-eanu*, menționat în Iordan, D. 69, pentru *Boiceanu*, cu anticiparea nazalei.

– p. 33: ca nume specifice Basarabiei, menționăm *Bou*, având curs și astăzi (p. 33), ca și compusele sale: *Boubălan*, *Bounegru*, *Bouroșu*, *Patruboi*, *Șapteboi*, unele deformate, semnalate, în consecință, de M.C.: *Bovbălan* și *Bovari*.

– p. 32: *Brașoveanu* și *Brașovanu*, antroponime de la un toponim cunoscut, la rândul lui, perpetuând un antroponim (*Brașul* < bg. *Brašo* < *Brato* „frate), cu multiple atestări actuale în Basarabia, probează unitatea limbii române, ca, de altfel, și *Vrancea*, răspândit în spațiul basarabean (II, 142);

– p. 37: „numele Candu este o formă apărută prin apocopă ... de la prenumele Candid, provenit din cognomenul latin *Candidus*...” pare mai degrabă o fantezie, de aceea optăm pentru propunerea lui Iordan, D., 97: gr. *Kantos*.

– p. 58: *Daghi*, corelat de autoare, cu David, este explicat de Iordan, D., 164 ca hipocoristic al lui *Dagor*, de origine bulgară.

– p. 79: Pentru seria *Gurițanu*, *Gureanu*, *Guriță*, *Gurițescu*, *Gurițencu*, *Gurilă*, discutate în articolul *Gurițanu* este greu de demonstrat că acestea au ca punct de plecare prenumele *Gurie*, așa cum consideră M.C. Probabil, atestările documentare *Gure*, *Guria*, *Gureș* se explică prin corelare cu *Gore* (< *Grigore*) ori numele comun prin care se analizează adjectivul *gureș*. De altfel, toate numele enumerate, prin transparentă lexicală, „trimite” la baza derivativă *gură*, chiar și „hibridul” *Gurițenco*, analizabil prin diminutivul românesc și derivativul ucrainean *-enco*. Reprimăm reproșul privind acceptarea variantei *Gurițanu*, de vreme ce însuși Iordan, D., 253 a preluat rostirea moldovenească.

³ Comunicarea ne-a fost făcută de către colegul Victor Celac, căruia îi mulțumim și pe această cale.

– p. 80: *Ștefârță* este explicat de la *Ștefan*, prin formă coruptă *Șteful* + sufix. Deși îl combate pe Iordan, M.C. nu duce explicația până la capăt. Adăugăm faptul decisiv că din *Șteful*, prin disimilare consonantică [t] – [l] > [t] – [r], a apărut, probabil, *Ștefur*, mai apoi *Ștefurță* (cf. *Oane* > *Oanță*) și prin delabializare interconsonantică: *Ștefârță*.

– p. 88: *Jacotă*. În legătură cu explicația propusă privind originea termenului este greu de crezut că baza derivativă a acestuia ar fi pătruns ... la descălecat, ca nume propriu, pe teren românesc: „În țările apusene, odată cu creștinismul, s-a răspândit forma latină a prenumelui *Jacobus* [...]. Dela *Jacobus*, în franceză au apărut prenumele *Jacques* (*Jac*), *Jacqueline* (*Jaclin*), cunoscute și la români din secolul al XIV-lea” (p. 89) ... „Așadar, din sec. al XIV-lea, din limbile apusene (franceză, poloneză, dar, mai sigur, din maghiară) a pătruns la români prenumele redat în forma *Jac*, *Jacu*. La forma *Jac*, s-a adăugat vechiul sufix de origine slavă *-otă* ...” (*ibid.*). Ipoteza plauzibilă din punctul nostru de vedere, continuă să rămână cea propusă de Iorgu Iordan, respectiv termenul comun *jac*, var. învechită a lui *jaf* „pradă; devastare” împrumut din poloneză, cu suf. *-otă* (cf. Graur, *Nume*, 122).

– p. 145: *Zgureanu* se explică satisfăcător prin numele comun *zгурă*, devenit toponimic ca atare sau ca derivat (*Zgurița*) în Basarabia. Relația cu toponimia s-ar justifica prin vechimea termenului (de substrat) și una dintre accepții „cenușă”. Prin urmare, semnifică „loc marcat de incendiu”. Relația *Zagora* – *Zgurean* pare forțată.

Observațiile de mai sus, toate de detaliu, nu afectează în vreun fel valoarea și importanța volumelor prezentate. Prin mijlocirea lor, autoarea, o autoritate în onomastica din Republica Moldova, a adus mari servicii lingvisticii „locale” și celei românești, în general, prin contribuții științifice proprii, a căror oportunitate nu mai necesită argumente. Slujind cu fidelitate unul și același domeniu, antroponimia, Maria Cosniceanu, a parcurs metodic, etapă cu etapă, document cu document, pentru decriptarea antroponimelor cu circuit, (și) în spațiul dintre Prut și Nistru, încă din primele veacuri ale culturii române, pentru a clarifica și a așeza în făgașul lor firesc numele de familie din teritoriul amintit. Pe baza argumentelor documentar-științifice, M.C. aduce lumină în sufletele și, mai ales, în conștiințele compatrioților săi, îndelung derutate și private de informația minimă, începând chiar cu numele pe care aceștia le poartă.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Constantinescu, DO <i>Cornova</i>	N.A. Constantinescu, <i>Dicționar onomastic românesc</i> , 1963. <i>Cornova</i> . Autorul proiectului și coordonator, dr. Vasile Șoimaru; de Vasile Șoimaru, Ion Dron, Alexandru Furtună, Iurie Colesnic, Zamfira Mihail, Elena Ploșniță, Petre V. Ștefănuță, Vlad Pohlă, Grigore Botezatu, Anton Golopenția, Sanda Golopenția-Eretescu, Henri H. Stahl, Emil Turdeanu, Ernest Bernea, Pompiliu Gâlmeanu, Ion și Tatiana Varta, Paul Bran. Chișinău, Editura „Museum”, 2000.
DA DEX	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948. <i>Dicționar explicativ al limbii române</i> . Ediția a II-a. București, 1986 (Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”).
<i>Dicț. dialectal</i>	<i>Dicționar dialectal</i> (cuvinte, sensuri, forme, vol. I–V, redactor responsabil Rubin Udler, Chișinău, 1985.
Hristea 1980	<i>Derivarea regresivă postparticipială în limba română</i> , în „Limba română”, XXIX, nr. 5, p. 497–501.
Graur, <i>Nume</i>	Al. Graur, <i>Nume de persoane</i> , București, 1965.
Ionescu, MEO	Christian Ionescu, <i>Mică enciclopedie onomastică</i> , București, 1975.
Iordan, LRA	Iorgu Iordan, <i>Limba română actuală. O gramatică a greșelilor</i> , București, [Ed. A II-a], 1948.
Iordan, D.	Iorgu Iordan, <i>Dicționar al numelor de familie românești</i> , 1983.
Pascu, <i>Sufixe</i>	Dr. G. Pascu, <i>Sufixe românești</i> , 1916.

Iulia Mărgărit
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

**MINUTES OF THE 44th EDITORIAL BOARD MEETING
Leeuwarden, June 23rd – 25th, 2011**

In the period 23rd – 25th June 2011 the work reunion of the Editorial Board from *Atlas Linguarum Europae* (ALE) took place in Leeuwarden, Netherlands. The reunion was organized by the Fryske Akademy in Leeuwarden and “Iorgu Iordan – Al. Rosetti” Institute of Linguistics in Bucharest, Romanian Academy.

At the organised reunion in Leeuwarden the following attended:

Nicolae Saramandu, ALE president, the members of the Central Secretariat formed by Manuela Nevaci and Carmen-Ioana Radu and the ALE International Committee: Gunhild Aamodt, Luchia Antonova-Vasileva, Stamatis Beis, Dunja Brozović, David Clement, Michel Contini, Federica Cugno, Libuše Čižmárová, Vittorio Dell’Aquila, Natalia Donadze, Heiko Girmth, Senahid Halilović, Pilar García Mouton, Joep Kruijzen, Isabel Molina Martos, Lejla Nakaš, Helmi Neetar, Vilja Oja, Snežana Petrović, Leena Sarvas, Jožica Škofic, Agris Timuška, Arjen Versloot, Iwan Wmffre.

The opening speeches were held by Reinier Salverda, Head of the Fryske Akademy, by Arjen Versloot, the main organizer from the Dutch part, and by Nicolae Saramandu, the president of ALE, who thanked the organizers. Reinier Salverda expressed his interest in dialectology projects; he welcomed the ALE members and he presented the activity of The Fryske Akademy, including one of the projects, *Atlas des langues en danger*. Arjen Versloot addressed a welcome word and presented the people who apologised for not being able to come: the Polish committee, Seosamh Watson, Lars-Erik Edlund, Nelly Blanchard and Marjan Marković. Nicolae Saramandu introduced the new ALE co-workers, who came for the first time at the reunion in Leeuwarden: Federica Cugno (Torino, Italy), Stamatis Beis (Athens, Greece) and Luchia Antonova-Vasileva (Sofia, Bulgaria). He announced that the 8th ALE volume was sent to Poligrafico with corrections and that the content of the 9th volume is expected to be ready and sent to The Central Secretariat in Bucharest by the end of the year. Mr. Saramandu also announced that major steps ahead have been made regarding ALE materials and digitalisation: materials for the maps in work from the archive in Marburg have been brought to Bucharest, Joep Kruijzen scanned and sent to Bucharest materials both for the maps in work and for new maps and *Institut für deutsche Sprache* in Marburg represented at the ALE reunion by Heiko Girmth accepted to digitalize the ALE maps published in the first four volumes.

The opening session from the 23rd of June began with the presentation of the *Current stage of research on Frisian* by Arjen Versloot. He discussed the multilingualism in Netherlands, the research stage of Frisian Linguistics and also the situation of the dialects in Netherlands. He presented Frisian (spoken in the north of the country) as a separate variety of West-Germanic languages, a variety that split in the 6th–7th centuries. Split varieties of Frisian followed in the 7th-8th centuries. The research of Frisian at the Fryske Akademy includes: Lexicography, a Language portal of online Frisian grammar, Language assistance and a Language database with material from 1400-1800. The meeting continued with the presentation *The South-Danubian Romanian Dialects from the Spatial Perspective* held by Manuela Nevaci. One thing that might seem surprising is the fact that the Aromanian – and not only those with higher education – have a very clear and marked awareness of their Romanian belonging. Mention is required here that it is not about a culturally ‘inoculated’ awareness, rather an awareness sent from generation to generation within the Aromanian community. With regard to the Roman spirit awareness, it is kept alive by Roman artefacts, preserved for instance in Apollonia (today Poian), on

the shore of the Adriatic, the main gate for Romans' entering the Balkans during the 2nd century BC, when Iliria, Macedonia and then the entire Greece (year 148 BC) become Roman provinces.

The second session from the 23rd of June began with the presentation of Jožica Škofic, *Dialectological Slovenian Atlas*. *The Slovenian Linguistic Atlas* is based on answers contained in 600 notebooks from 413 netpoints and it is an important project because it does not only contain maps and legends, but it also contains commentaries about the material, a morphological and phonological analysis, cartography, references to other linguistic maps and atlases, special literature and a socio-linguistic analysis. On the maps of this atlas there are symbols and isoglosses. The first volume of SLA, carried out at the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, will be published in 2011. A preliminary form of the map 159 *dent* with a classification of the material was presented by Libuše Čižmarová. The working session continued with a preliminary commentary for the map 299 *jars*, commentary that was presented by David Clement.

In the working sessions from the 24th of June discussions regarding *ALE Digitalisation and web site* took place. In the name of the Romanian team, Carmen-Ioana Radu presented the ALE web site hosted by the "Iorgu Iordan – Al. Rosetti" Institute of Linguistics in Bucharest (www.lingv.ro). Apart from information that had already been placed on the web site: an introduction with significant data about ALE history, the 1st Questionnaire, the ALE committees, the minutes from Brno (2005), Dubrovnik (2006), Struga (2007), Durrës (2008), Glasgow (2009), Krakow (2010), ALE Published Questions, ALE Symbols, Fill-in forms for providing answers, the ALE Base Table necessary for digitalising the maps, with instructions in English and in French, a model map 507 *quatre-vingt-dix* (Agris Timuška) and instructions for map doing. The web site was recently updated with relevant information, such as: the minutes from Krakow and the programme from Leeuwarden. All this new information was presented to the audience.

Arjen Versloot delivered a short presentation of the digitalizing program. He reported that he didn't receive any completed data base. However, he has recently worked on digitalising the map 346 *clou* based on the material from Dunja Brozović. Joep Kruijssen presented his activity since the last ALE reunion, i.e. scanning and sending material for the maps in work and for new maps to The Central Secretariat in Bucharest, creating thus an ALE archive in electronic format. He presented a detailed situation of all scanned materials. He also made a proposal for an open web-site that should be accessible for everybody.

Nicolae Saramandu said that the most important aspect would be to accelerate the appearance of the 9th volume and to have as many as possible finished maps.

In the same section about digitalisation, Heiko Girth presented the *Digitalisation project of Institut für deutsche Sprache. Deutscher Sprachatlas* in Marburg. He presented the activity of The Research Institute for German Language, including some of the most important projects, such as DiWA (Digitaler Wenker Atlas). This digitalised atlas is a complete publication of the 1668 original maps of the *Sprachatlas des deutschen Reichs*, an atlas that was made available in electronic format and of a very high quality. It also includes a study of language dynamics. The maps can be consulted at www.diwa.info, where the integration of maps into a geographic information system (GIS) can be observed. Another important project is The "Regionalsprache.de" project, which is the first systematic survey of modern German regional speech data.

Regarding the ALE project, Heiko Girth promised that he is going to digitalize the maps from the first ALE volumes that were published at Van Gorcum, first in a scanned form. He is going to do that in Marburg together with his colleague Jürgen Schmidt and he is going to present some maps at the next ALE reunion.

The working-session from the 24th of June continued with the legend and the commentary for the maps 345 *marteau* (Vittorio Dell'Aquila), 346 *clou* (Dunja Brozović), 335 *berger* (Luchia Antonova-Vasileva) and 216 *cimetière* (Dunja Brozović). In the name of the Croatian Committee, Dunja Brozović presented the situation of Croatian points, in Croatia and outside Croatia. The situation of the point 23.0/301 Klokotić (Croatian village in Romania; in Banat near Karaševci) was discussed and it was established that it is a Serbian point. The Bosnian Committee formed by Lejla Nakaš and Senahid Halilović presented the situation of the points that are encountered on their

territory. As far as the Serbian Committee is concerned, Snežana Petrović said that she is going to discuss this matter with the National Committee and then send an official answer.

In the end of the working session, the situation of the finished maps and of those in work was discussed. The following maps are finished and they were sent to the Central Secretariat: 181 *foie* (L. Čižmarová and M. Šipková), 340 *pomme de terre* (J. Škofic), 386 *cordonnier* (S. Watson), 496 *papier* (J. Waniakowa), 497 *crayon* (J. Waniakowa) and 499 *lettre* (S. Watson). The maps 495 *cahier* (N. Saramandu, M. Nevaci, C.I. Radu), 281 *puits* (S. Watson), 489 *poupée* (V. Oja, the Russian material is missing) and 339 *épouvantail* (M. Contini) are in a very advanced stage and will be delivered soon.

The following maps are in work: 079 *oignon* (A. Versloot, expected in 2012), 081 *pissenlit* (M. Nevaci, F. Cugno, expected in 2014), 082 *plantain* (N. Donadze, expected in 2013), 149 *tache de rousseur* (J. Škofic, expected in 2012/2013), 159 *dent* (L. Čižmarová, expected in 2012), 215 *tombeau* (A. Versloot, D. Brozović, expected in 2013), 216 *cimetière* (D. Brozović, A. Versloot, expected in 2012), 229 *fumer* (D. Brozović, expected in 2012), 236 *miroir* (N. Donadze, expected in 2012), 238 *comprendre* (S. Saarinen), 250 *ouvrier* (A. Versloot, expected in 2012), 271 *l'aire* (D. Brozović, T. Pronk, expected in 2013), 299 *jars* (D. Clement, expected in 2012), 327 *bouc* (R. Caprini, M. Alinei), 335 *berger* (the Bulgarian Committee), 342 *abeille* (M. Šipková, expected in 2012), 345 *marteau* (R. Caprini, V. Dell'Aquila, expected in 2012), 346 *clou* (D. Brozović, expected in 2012), 418 *berceau* (M.-R. Simoni-Aurembou, M. Nevaci and C.I. Radu, expected in 2013), 480 *conte de fée* (S. Saarinen) and 485 *il danse* (the Albanian committee).

The following new maps were assigned: 002 (*le soleil se lève*) (M. Contini), 003 (*le soleil se couche*) (M. Contini), 036 *épine* (the Bosnian Committee), 037 *épi* (A. Timuška), 045 *feuille* (A. Timuška, P. García Mouton, I. Molina Martos), 050 *épicéa* (J. Škofic), 051 *sapin* (D. Brozović), 052 *mélèze* (G. Aamodt), 054 *hêtre* (J. Kruijsen), 069 *seigle* (A. Versloot), 070 *froment* (D. Brozović, V. Dell'Aquila), 084 *trèfle* (M. Nevaci), 094 *chat* (J. Škofic), 095 *chat male* (L. Čižmarová), 096 *chatte* (C.I. Radu) and 097 *petit chat* (C.I. Radu).

In the end of the ALE meeting the president of ALE, N. Saramandu, gave his warm thanks to the organiser, Arjen Versloot. The visits to the Planetarium in Franeker, to the Archeological Museum in Hegebeintum and the official conference dinner ended the programme of this reunion, a reunion that has been extremely fruitful.

The 44th ALE Editorial Board Meeting organized by Agris Timuška will take place in Riga (Latvia) in May (27th – 31st) 2012.

Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

INDICE*

A. AUTORI

- Aamodt, Gunhild 258, 260
Adamescu, Gh. 32
Alinei, Mario 260
Amzulescu, Al. I. 25
Andriötē, N.P. 80
Andronache, Marta 205, 209, 225
Antonova-Vasilieva, Luchia 258, 259
Arvinte, Vasile 26, 32, 67, 77
Asan, Finuța 248
Atanasov, Petar 43, 45, 47, 54, 79, 80, 197, 200, 201, 203, 205
Avram, Andrei 205
Avram, Mioara 41, 54
Banfi, Emanuela 66, 77
Bara, Mariana 222, 224
Barbu, Ana-Maria 205
Baubec, Agiemin 81
Bălășel, T. 29
Bărbuț, Dorina 242, 248
Bărdășan, Gabriel 224
Bârlea, I. 25, 32
Beci, Bahri 5
Beis, Stamatis 258
Bernea, E. 257
Bîrlea, O. 27, 32
Blanchard, Nelly 258
Bojoga, Eugenia 205
Bolocan, Gheorghe 224
Bordeianu, M. 26, 32
Botezatu, G. 257
Bran, P. 257
Brâncuș, Grigore 5–19, 65, 68, 75, 76
Brânzeu, F. 35, 38, 56
Brozović, Dunja 258, 259, 260
Buchholz, Oda 81
Buchi, Eva 205, 210, 215, 220, 222, 224, 225
Bucuța, Emanoil 49, 54
Bud, T. 25, 26, 32
Budiș, Monica 248
Bugeanu, Dan 255
Byhan, Arthur 217, 218, 222–224
Candrea, I.-Aurel 32, 65, 77, 79–81, 214, 215, 217, 219, 222–225
Cantemir, Dimitrie 76, 208
Cantemir, Traian 203
Capidan, Theodor 66, 67, 77, 79, 80, 198, 200, 203, 217, 219, 223, 224
Caprini, Rita 260
Carabulea, Elena 54
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 67, 68, 77, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 224
Cazacu, B. 23, 24, 33, 40, 54
Călărășu, Cristina 22, 23
Celac, Alina 79–196, 224
Celac, Victor 205–226, 256
Chauveau, Jean-Paul 225
Chiș, Ster, I. 32
Chivu, Gheorghe 54
Ciauzanu, G. F. 30, 32
Cîhac, A. de 224
Ciobanu, Fulvia 54
Ciorănescu, Alexandru 77, 219, 224
Clement, David 258, 259, 260
Cohuț, C. 33
Colesiuc, I. 257
Comarnițchi, V. 50, 56
Constantinescu, N. A. 257
Contini, Michel 258, 260
Contraș, Eugenia 248
Coresi 207, 208, 214
Cosniceanu, Maria 242
Costinescu, Mariana 54
Coteanu, Ion 77, 214, 224, 226
Croitor, Blanca 227
Cugno, Federica 258, 260

* Indicele a fost alcătuit de Maria Marin și Mihaela-Mariana Morvov.

- Çabej, Eqrem 5, 6
 Çižmárová, Libuše 258, 259, 260
 David, L. 233
 Delavrancea, B. 235
 Dell'Aquila, Vittorio 258, 259, 260
 Densusianu, Ovid 21, 23, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 49, 50, 54, 76, 77, 81, 207, 208, 221, 224, 226
 Diaconescu, Paula 36, 37, 38, 41, 44, 54
 Dimitroski, Todor 81
 Dinică, Andreea 231
 Dodi, Anastas 5
 Domi, Mahir 5
 Donadze, Natalia 258, 260
 Dosoftei 242
 Dragomirescu, Adina 231
 Drăganu, Nicolae 45, 54
 Dron, I. 257
 Edelstein, Frieda 22, 23
 Edlund, Lars-Erik 258
 Ernout, Alfred 224
 Fiedler, Wilfried 81
 Fira, G. 32
 Fischer, Iancu 221, 226
 Floarea, Irina 79–196, 224
 Florescu, Cristina 205
 Frătilă, Vasile 38, 49, 54, 202, 203, 205, 217, 218, 219, 222–224
 Frâncu, C. 21, 22, 23, 37, 46, 47, 54
 Furtună, Al. 257
 Gamillscheg 36, 39, 48, 54
 García Mouton, Pilar 258, 260
 Gălăbov, Iv. 81
 Gâlmeanu, P. 257
 Georgescu, Simona 205, 213, 222, 226
 Georgiev, Vl. 81, 224
 Gerov, Najden 81, 217, 223, 225
 Gherghariu, L. 26
 Gherman, Anca 248
 Gheție, Ion 42, 46, 47, 54
 Ghiculete, Galina 33, 248
 Giosu, Ș. 204
 Girmth, Heiko 258, 259
 Giuglea, George 49, 54
 Gjinari, Jongji 5
 Glare, P.G.V. 225
 Golopenția, A. 257
 Golopenția-Eretescu, Sanda 257
 Gosturani, Xheladin 5
 Gouvert, Xavier 225
 Graur, Alexandru 214, 215, 222, 224, 226, 237, 240, 252, 254, 257
 Grecu, Mitică 81
 Green, Georgia M. 220
 Greub, Yan 225
 Guță, A. 233
 Guțu Romalo, Valeria 227, 231
 Haja, Gabriela 205
 Halilović, Senahid 258, 259
 Hasan, Finuța 26
 Hodoș, E. 237
 Hoinărescu, Liliana 205
 Hristea, Theodor 227, 231, 243, 248, 253
 Iancu, Victor 36, 39, 40, 44, 46, 47, 54
 Ilcev, St. 240
 Iliiev, St. 81
 Ionescu, C. 249, 257
 Ionescu-Ruxândoiu, L. 204
 Ionică, Ion 20, 23, 32, 54, 248
 Iordan, Iorgu 21, 23, 32, 224, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257
 Iovan, Tiberiu 81, 240
 Isac, E. 25
 Istrate, G. 35, 49, 54
 Jochalas, Titos 16
 Joseph, B. D. 198, 203, 204
 Katsanis, Nik. At. 80
 Koneski, Blaže 81
 Korubin, Blagoja 81
 Kovačec, August 217–219, 222, 223, 225, 226
 Kruijsen, Joep 258, 259, 260
 Lacea, C. 36, 46, 55
 Laurian, A.T. 225
 Lăzărescu, Paul 37, 39, 55, 248
 Maiiorescu, Ioan 217, 218, 222, 223, 225
 Maloneshi, Ana 81
 Marcović, Ratomir 42, 55
 Marković, Marjan 258
 Marcu, Florin 231
 Mareș, Alexandru 42, 46, 47, 54
 Marin, Maria 20–24, 32, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 54, 55, 248, 249
 Marinescu, Anca 32, 54, 248
 Massim, I.C. 225
 Mărdărescu, Maria 33
 Mărgărit, Iulia 20, 24, 25–33, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 54, 55, 205, 233–240, 241–257.
 Mărzea Vasile, Carmen 231
 Meillet, Antoine 224
 Mihăescu, Doru 205
 Mihăescu, Haralambie 212, 213, 215–219, 222, 223, 226
 Mihail, Zamfira 257
 Mihală, Cristina 233
 Mihăilă, Gheorghe 214, 224, 225
 Minda, Teodor 80
 Moldovan, Dragoș 43, 55

- Molina Martos, Isabel 258, 260
Morgan, Jerry L. 220
Moroianu, Elena 37, 55
Murnu, George 63
Muşlea, I. 36, 41, 50, 55
Nakaš, Lejla 258, 259
Neagoe, Victorela 20, 24, **34–62**
Nedelcu, Isabela 231
Neetar, Helmi 258
Neiescu, Petru 217, 218, 220, 222, 223, 225
Nestorescu, Virgil 32, 47, 55, 241, 248
Nevaci, Manuela **63–78**, 215, 216, 222, 226, **258–260**
Nicolae, Alexandru 231
Nicula, Irina 231
Niculescu, Al. 228, 230, 231
Ocheşeanu, Rodica 248
Odobescu, A. 25
Oja, Vilja 258, 260
Paia, Nicolae 80
Pamfil, Carmen-Grabriela 205
Pamfile, T. 30, 32
Pann, A. 29
Papageorgiou, Maria G. 80
Papahagi, Pericle 80
Papahagi, Tache 25, 27, 32, 35, 36, 37, 38, 41, 45, 55, 81, 198, 204, 215, 224
Papatsafa, Dimitrie 80
Pascu, George 214, 215, 222, 225, 226, 242, 248, 253, 257
Pauncev, Gh. 240
Pavelescu, Gh. 35, 37, 49, 55
Păcală, V. 35, 36, 55
Pătruţ, Ion 23, 24
Penacov, I. 240
Petrovici, Emil 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 56, 79
Petrović, Snežana 258, 260
Pfiſter, Max 225
Ploşniţă, Elena 257
Pohilă, V. 257
Pop, Sever 35, 36, 38, 42, 45, 46, 56, 79
Popescu, C. M. 32
Popescu, D. R. 29
Popescu, Maria-Magdalena 248
Popescu, Radu Sp. 38, 43, 46, 56
Popovici, Josif 217–219, 222, 223, 225
Preda, M. 242
Procopovici, Al. 56
Pronk, Tijmen 260
Puşcariu, Sextil 36, 37, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 56, 79, 207, 210, 211, 216–218, 222–227, 231, 244, 248
Radu, Carmen-Ioana **258–260**
Rainov, J. 240
Rădulescu, Ilie-Ştefan 227, 231
Rădulescu, Maria 21, 24
Rădulescu Sala, Marina 231
Rizescu, I. 54
Rohlfſ, Gerhard 21, 24
Romanski, St. 240
Ronan Moraru, Alexandru 54
Rosetti, Al. 23, 24, 32, 42, 46, 56, 67, 77, 207, 248
Roşca, Nuţu 38, 46, 47, 56
Saarinen, Sirkka 260
Sala, Marius 205, 214, 224, 226
Salverda, Reinier 258
Sandfeld, Kr. 197, 204
Saramandu, Nicolae 45, 56, 66, 77, 78, **79–196**, 198, 199, 203, 205, 212, 215, 216, 224, 226, 248, 258, 259, 260
Sarvas, Leena 258
Sădeanu, Florenţa 54
Sârbu, Richard 202, 203
Schmidt, Jürgen 259
Schweickard, Wolfgang 220, 224, 225
Scriban, August 3, 225
Semuc, I. 233
Sevastos, Elena 33
Shkurtaj, Gjovalin 5
Simoni-Aurembou, Marie-Rose 260
Spătaru-Prælea, Mădălina **197–204**
Stahl, H. H. 257
Stamatoski, Trajko 81
Stanciu-Istrate, Maria 205
Suciu, Emil 81
Šipková, Milena 260
Škofic, Jožica 258, 259, 260
Şandru, D. 34, 35, 38, 41, 43, 44, 49, 50, 56
Şăineanu, Lazăr 73, 78
Şoimaru, V. 257
Ştefănucă, P. V. 257
Şuteu, V. 33
Tamba-Dănilă, Elena 205
Teaha, Teofil 20, 24, 32, 36, 37, 42, 44, 54, 56, 248
Teodorescu, Mirela 54
Tiktin, H. 23, 24
Timuşka, Agris 258, 259, 260
Tiugan, Marilena 39, 56, **79–196**, 224
Todi, Aida **227–232**
Todoran, Romulus 22, 24, 204, 249
Tomić, O. 198, 201, 204
Topciu, Luan 81
Topciu, Renata 81
Totoni, Menella 5
Tudose, Claudia 25, 26, 28

- Turculeț, A. 35, 38, 39, 41, 42, 49, 54, 56
 Turdeanu, E. 257
 Țârcomnicu, E. 33, 233
 Udler, Rubin 50, 56, 257
 Udrescu, D. 248
 Uhlish, Gerda 81
 Ursu, D. 26, 32
 Ursu, N.A. 209
 Varta, I. 257
 Varta, Tatiana 257
 Vasiliu, Laura 54
 Vătășescu, Cătălina 65, 78
 Versloot, Arjen 258, 259, 260
 Vintilă, Ioana 237, 240
 Vlad, Sabin 40, 56
 Vulpe, Magdalena 20, 24, 36, 42, 43, 44, 57
 Waniakowa, Jadwiga 260
 Watson, Seosamh 258, 260
 Weigand, Gustav 21, 24, 80, 216
 Wendt, Dr. Heinz F. 81
 Wild, Beate 80
 Wmffre, Iwan 258
 Xhuvani, Al. 5
 Zafiu, Rodica 227, 231
 Zagaevski, V. 35, 41, 43, 46, 47, 50, 57
 Zaimov, J. 81
 Zamfir, Dana-Mihaela 21, 22, 23, 24

B. CUVINTE

Albanezë

- ajkë, -a 14
 alkë 16
 allarghu 19
 arbërishtë 18
 argali, -ja 15
 argëli 15
 atë 69
 baljtë 16
 banë 67
 banoj 67
 bardhë (i, e) 16
 barrë 16
 barsë 16
 barxë 16
 bën 18
 berr, -i 16
 berra, pl. 16
 berre, -t (pl.) 13
 bie 19
 bisht, -i 16
 bithëpulje 18
 bredh 16
 bredhjonë, -a 16
 brez 16
 brezi i kalloghresë 16
 brushtullë, -a 16
 bukur, i, e ~ 16
 burrë 19
 buzalla, -i 16
 buzë 16
 buzë e kaut 16
 buzëbardhë 16
 buzëkuqe 16
 buzështrëmbërë 16
 buzëzi 16
 çark 17
 çjap 13, 17
 çilimi 66
 çoke 17
 çutë 13
 dadë 66
 dal 18
 dardhë 64
 dash, -i 13, 17
 dëgioj 69
 detyrë 68
 detyrimisht 66
 dhen, -t 13
 djall 18
 djathë 9
 djerr, -i 13, 15
 do 11
 duhet 11, 12
 dukem 66
 dyllë 9
 edh 13
 ekonomi 69
 fëmijë 67
 fleturonj 17
 fljutëronj 17
 flojer e këmbës 14
 flojërë 17
 flori 73
 ftujë, -a 13
 fyell 14
 fyelli këmbës 14
 galë 13
 gard 9
 gardh 10, 17
 gërresë 15
 gërryej 15
 gëzim 8
 gizë 72
 gjëmb 12
 gjon, -i 13, 17
 gjysh, -i 14
 glem 12
 glemb 12
 glim, glimbi 17
 gomar 12
 grep, -i 15
 grih 15
 grihë 15
 gropë 17
 grund 14
 gudulis 14
 gushë, -a 17
 gushëkuq 17
 guvë 76
 gzim 8
 hekura, -t (pl.) 15
 hudhrë, -a 17
 java e madhe 18
 kaçuljer, -i 17
 kaçullë, -a 17
 kalb 17
 kalbëtë, i ~, e ~ 17
 kasolle 15
 kec 13
 keq 19
 këlive 15
 këpucë 8, 14, 17
 këpushë, -a 14

kërig,-a 15
 klyumësht 19
 kopil 17
 kopile,-ja 14
 koplje 17
 kpic 8
 krunde,-t (pl.) 14
 kuqe (adj.), e ~ 10
 kurm 14, 17
 kurmoj 14
 kurth,-a 15
 kurth,-i 15
 larg 74
 lesh 9
 lëndinë 15
 lule 64
 lyrë,-a (e leshit) 14
 ma 68, 70, 74
 mace 12, 17, 64
 maç,-i 17
 maçok 12
 magar 12
 magaricë 12
 makinë 69
 mal, pl. mala 10
 mall 19
 malle (e madhe) 9
 mätse 12
 mätz 13
 mëndz 13
 mëshjtjerrë 13
 mëz 13
 mëzat 13
 mëzë,-a (f.) 13
 mëzore 13, 17
 mekanik 69
 menatë 18
 meta 74
 miljor 17
 millor,-i 13
 mirë 67
 mitsë 12
 mjaltë 9
 moshk 13
 mullëz 14
 mullëzë 17
 mushk 13, 17
 mushkë 13
 nëpërtë 17
 ose 67
 palë 73
 panajir 74
 përç 13
 përrua 8, 10

prër 8
 qaj 8
 qelp, qelbi 17
 qenë 'fost' 18
 qengj,-i 13
 quhem 8
 qumësht 8
 rikë 14
 rosë 14
 rrän 14
 rrëndë 14
 sembri,-a 17
 Shëngjin 65
 shkrep 14
 shkrep zjarrin 14
 shkrep(u) 17
 shkrum 14
 shpuzë 14
 shqerra,-të 18
 shtaire (= shtirë) 13
 shtat 14
 shterp,-a 13, 15
 shterpë 17
 shtirë 13
 shtjerrë,-a 13, 18
 shtrepa,-të 18
 shtrig,-a 17
 shtrropa,-të (pl.) 18
 shtrungë 15, 18
 shtrungulisinj 18
 shtrungulith 18
 shumë 68
 shutë,-a 18
 shytë,-a 13
 siklet 68
 sorrë,-a 13, 17
 stan 15
 strigëzë 17
 sumbull,-a 15
 sutë 13
 thark 15, 17
 thërrimë 76
 thumbëz 15
 thumbi 15
 trup 14
 tsark 15
 ujë 9
 vatër 5
 vetëm 68
 vjetër, i 73
 xhap,-u 18
 zi (adj.), i ~ 10

Bulgarä

авлия 245
 бандаджия 31, 243
 бостанище 243
 брак 243
 buka 217, 223
 bunela 75
 вие 241
 викам 243
 връх 245
 вълненик 235
 гардиروب 243
 готвач 243
 грозав 251
 greblo 74
 държава 243
 добър 243
 игрище 243
 искарвам училището 243
 кабролет 243
 камбана 236
 каскет 243
 комшия 243
 комшийка 243
 конкурс 238
 Kuljaša 75
 купен 259
 легище 243
 ловджия 238
 лова 243
 мармалад 243
 мастило 243
 минута 243
 много 68
 може 243
 носия 243
 община 243
 odaja 73
 pala 73
 право 243
 сиракь 242
 скръб 239
 старокия 242
 сурвачка 239
 съд 243
 фурна 237
 хлебар 245
 храненика 245
 циталище 243
 чешмеджия 236
 яввам се 243

Catalană

cantat, havia ~ 66

Franceză

abeille 260
 aire, l'~ 260
 basane 255
 berceau 260
 berger 250, 260
 bouc 260
 cahier 260
 chanté, avais ~ 66
 chat 260, ~ mâle 260, petit ~ 260
 chatte 260
 cimetière 259, 260
 clou 259, 260
 comprendre 260
 conte de fée 260
 cordonnier 260
 couche, (le soleil) se ~ 260
 crayon 260
 danse, il ~ 260
 dent 259, 260
 épi 260
 épicéa 260
 épine 260
 épouvantail 260
 feuille 260
 foie 260
 froment 260
 fumer 260
 hêtre 260
 jars 259, 260
 lève, (le soleil) se ~ 260
 lettre 260
 marteau 259, 260
 mélèze 260
 miroir 260
 oignon 260
 ouvrier 260
 papier 260
 pissenlit 260
 plantain 260
 pomme de terre 260
 poupée 260
 puits 260
 quatre-vingt-dix 259
 sapin 260
 seigle 260
 tache de rousseur 260
 tombeau 260
 trèfle 260

GermanăMalter 245
Tischler 245**Greacă**

αρβαντικά 67
 απεικάζω 64
 αρέζω 64
 άνδα 72
 δοκειούμαι 66
 δοκμάζω 64
 έλειψα 75
 έμπορος 71
 φλωρί 73
 ιατρεύω 64
 κομμάτα 75
 λουλούδι 64
 λουλάκι 71
 μά 68, 70
 μάτα 74
 Μέτσοβο 71
 περιπόδιον 68
 πύππος 66
 πολή 68
 ποτέ 68
 ρύζι 76
 τώρα 65, 68, 70
 τάχα 72
 τάξις 71
 χώρα 70

Italianăcantato, avevo ~ 60
grebani 74
ma 68, 70, 74
misur 75**Latină**

ac-sic 73
 ad arare 72
 ad-hac 71
 aer 214, 215, 222
 allectare 218, 223
 alvina 210, 211
 ambulare 70
 apponere 65
 aprehendere 75
 argentum 218
 aurum 218
 branca 242
 bucca 217, 223

caelum 64
 caenacius 239
 caepa 64
 calor, -orem 76
 carpinus 64
 catta 64
 coliculum 255
 collocare 65
 dissecare 64
 dolare 76
 dolus 242
 ecce*-illa 74
 eccu-tantus 69
 eccum-illoc 73
 *eccum modo 65
 eiectare 218
 *excipitare 65
 familia 67
 *fetiulus 68
 filix, filicem 65
 fio, fieri 69
 flos, florem 64
 *fragmentare 76
 frigus 65
 granum 76
 haedus 13
 hiberna 76
 id-ad-post 70
 ignarium 211
 illae 67
 *incurrare 237, 242
 induplicare 242
 infima 68, 70, 76
 (in)formusiat 71
 in-mīno 70
 intelligere 64
 intendere 76
 jugum 72
 *lajus 72
 largus 74
 laudo, -are 72
 lavare 71
 mammanis 242
 manuale 211
 manuaris 211
 marcere 76
 mene 66
 pappus 66
 perdere 74
 per-trajicere 73
 petra 74
 pirus 64
 placere 64
 recens 65

- *recor, -orem 65
 roseus 76
 Sanctus Johannes 66
 Sanctus/a dies Johannis 65
 sanitosus 76
 si 201
 socius 68, 242
 sum 69
 tatanis 242
 tendere 76
 tota 76
 uerruca 219
 *uerrucata 219
 vēclus 73
 venire 72
 vere unus 69
 viginti 68
 vindicare 64
 vir(i)dia 255
 volere, volet 74, 75
- Maghiară**
- habos 254
 dobos 29
 füresz 245
- Portugheză**
- cantado, tinha ~ 66
- Română**
- a. dacoromână*
- abi 241
 acuşa 245
 acuşica 245
 aduplecat 241
 aer 212–214, 216, 220–222
 aică (v. dr.) 14
 aiepta „a ademeni” 218, 221, 223
 aiepta „a arunca” 218, 221
 (a)iroplan 245
 albină 210, 211
 alde 47
 (a)lergătoare 245
 Andreiasa 252
 Andrioaie 252
 Andriţoiu 252
 Andriuţă 250
 Antoneasa 252
 apoia 75
- Apostu 252
 aranişte 243
 arândeam, ne ~ 247
 ardii 241
 argea 15
 argint 218, 219, 221, 223
 arichiţă 14
 arsătură 242
 aruncăm 245, 246
 asculta 244
 ascultători 244
 ascunsoare 208
 aur 218, 221, 223
 avlie 245
 avocat 208
 ărană 243
 Bahnaru 250
 balaure 241
 bandagiu 31, 243
 bandar 243
 bazon 255, 256
 bazona 255, 256
 bazonat 255
 băcălie 245
 bādărnă 245
 bădiţă 252
 bătaie 241
 bătem 243
 bâr 13, 16
 bārâi 16
 bārâiac 16
 bebe 234
 bebec(i) 233, 234, 235
 bebet 235
 beilicui 256
 belec 256
 berechetos 243
 beregată 212, 219, 221, 223
 berneveci 256
 Beschieru 250
 beţiţ 207
 blănar 29, 31
 blid 252
 boboci 244, 246
 boclu 245
 boişte 250
 bolnăvie 242
 borţ 16
 borţoasă 16
 bostănişte 243
 bot 245
 boţ 253
 boţală 253
 boţi 253
- Bouru 250
 bracuri 243
 Braghiş 251
 branice 235
 braniţă 236
 brădar 23, 31
 Brădiş 251
 brâncă 242, 246
 brânzeturi 9
 breană 236
 Brus 250
 bucă 217, 221, 222
 Budu 250
 bugă 250
 bugăreşte 245
 bulă 250
 bun 243
 bunel 251
 burduf 251
 buruieni 241
 caisii 245
 cambăl 236
 Capcelea 251
 căburlet 243
 călţunar 28, 31
 cămaşă 245
 căpuşă 14
 căpută 14
 cămuri 9
 cărturar(u) 26, 29
 căruţar 243
 căruţaş 243
 căsăpie 245
 căscheturi 243
 căsciorică 244
 căşi 241, 245
 cătun 9
 Câmărzâneasa 252
 câmpenesc 244
 cărbit 245
 cărlig 15
 cărmete 251
 cărnaţi 239
 cărpaci de ghete 244
 cărpi 244
 cărpuţă 245
 ceafă 9
 ceapragă 253
 ceapraz 253
 ce(a)prazar 253
 ceaprază 253
 ce(a)ragar 253
 cerga carului 245
 chepeneag 253

- chertic 253
 Chetreanu 250
 cheț (interj.) 13
 chică 251
 Chicăroșie 251
 chicos 242
 Chicu 251
 chie 241
 kilometre 245
 chirăială 245
 chiriaș 253
 chirigiu 253
 cioante 244, 245
 cioară 13
 ciomp, ciump 253
 cior 17
 cișmeală 236
 cișmegea 236
 cișmigiu 236
 citaliște 243
 cititură 247
 ciudi 242
 ciumege 244, 245
 clopotul 236
 cojocar 29, 31
 colacu și căracu 27
 colțar 26
 comiș 253
 comișel 253
 comșiiică 243
 comșiu 243
 concurs 238
 conduri 250
 copil 14, 234
 copoiar 243
 corpaci 253
 corturar 27, 31
 corună 237
 coșie 237
 cotitură 247
 covii 245
 curecher 255
 curecherie 255
 curechiște 255
 curma 14
 cursă 15
 curșie 237
 cuțit de ras 244
 daș 13
 dedeasupra 245, 246
 dedejos 245, 246
 derjavă 243
 desiște 243
 dingă 245
 dinghinel 241
 doina de plecare 244
 domn 25, 26
 domnar 25, 26, 29, 31, 33
 Domnul Ajun 245
 Done, Donea 250
 dor 242
 dragoman 251
 drege 244
 dreptate 243
 drodar 26
 drugaie 245
 drugălu 243
 drugăluță 243
 dulcețuri 245
 Dulea 250
 (e)letrică 245
 (e)noră 245
 fečóru 68
 fi, a ~ 20, 21, 22, 23
 fiare (pl.) «cursă» 15
 fie 242
 fierăși 238
 fiertătură 242
 fiertură 242
 Filat 250
 firiz 245
 fluietul piciorului 14
 furda 254
 Furduiescu 254
 furnă 237, 245
 furună 237
 Gafton 250
 gaidar 30
 gaidargiu 30
 gaie 13
 galbin 245
 gard 9, 10
 gâdila 14
 ghijoagă 253
 ghimpe 12
 ghionoaiie 13
 ghiuj 14, 253
 gol 254
 golumb 245
 gore 250
 gotvacii 243
 grai 241
 grapă 15
 grăndirop 243, 245
 grăunte de usturoi 244
 grăclean 245
 greasă 15
 greoaie 245
 gresie 15
 grunzi 14
 guicăie 242
 Guțu 250
 Hachi 250
 Harti 250
 hârșic 253
 hârștioagă 253
 (h)irean 245
 hiștioagă 253
 (h)lebar 242
 holban 254
 holbat 254
 hurduz-hurduz 254
 iaurt 76
 iepurar 243
 iepurător 243
 igliță 245
 igriște 243
 imoșeală 245
 imoși 245
 indec < hindechi 244
 intra 68
 irean 244
 ivește, se ~ 243
 (îm)boboci 246
 în 36
 înăcri 220
 încura 238, 242
 înfrumușă 71
 întinde 76
 întinge 247
 înțelegere 243
 înțelegiune 243
 jac 257
 Jandar(m) 26, 29
 jucării 244
 jucătură 242
 judecată 243
 juvete 241
 la 36
 lacră 245
 lală 245
 larg 74
 lăietură 242
 lăpciug 238
 lăut 71
 lăutar(i) 29, 30, 31
 lăutari, ~ de masă; ~ de dant
 245
 lânuri 9
 lebar 245
 Leca 250
 lecre 245

- lemnar 26
 letiște 243
 lingunar 26
 lovghii 243
 lucrători 245
 lumăr 241
 Macu 250
 maia 245
 maială 236
 maica soacră 245
 maiele 236
 mala 244
 maltăr 245
 mană 244
 mancă 254
 mară 241
 mare (adj.) 9
 marmalat 243
 marmure 242
 mastilă 243
 mațe fierte 245, 246
 măltări 245
 mămuie, se ~ 244
 mâna 244
 mărețească, să se ~ 244
 mânzare 13
 mânzat 13
 mână 13
 măță 12
 mersură 242
 minută 243
 mireană 245
 mișei 242, 245
 moranice 235, 236
 morănice 235, 236
 morçoșel 241
 moș 246, 254
 moșan 254
 mraniță 236
 mreană 236
 muică 241
 mușere 73
 mult, de ~ 22
 mumănă 242
 murză 14
 mușcoale 13
 mușcoi 13
 nainte, mai ~ 22
 Nane 250
 nărozat, a ~ 242
 năsăpiște 243
 născătură 242
 Neagu 250
 neam 242
 neam „nimic” 244
 necruceat 244
 necurat 244
 neuite 244
 nește 50, 53
 noșie 243
 noșniță 243
 nuntari 28, 31
 o 11
 oară 241
 oață 244
 obștină 243
 ocol, la ~ 245
 odaie 73
 omoară 245
 oră 244
 orcăni 244
 ostroi 255
 ostrovar 255
 osul șeliului 244
 par (< pahar) 244
 pascar 244
 păiente 245
 păruță (< păhăruțe) 244, 246
 pășarel 244
 păscărani 244
 păstaie 16
 pâinar 242
 Pântea (Pintea) 250
 pârâu 10
 pârci 13
 pe 36
 pehlivan 250
 pentru 36
 pescuț 245
 pijamă 243
 pingă 245
 pită 242; ~-e 246
 plantici 245
 plătăgeni 246
 plodoros 243
 ploia 243
 ploioasă 243, 244
 ploitoare 243, 244
 poate 243
 poftă 245
 Postolache 250
 potârniche 244
 potârnea 244
 potârneale 244
 potârnică 244
 praznic 246
 primar 27
 puichiță 245
 pușcaș 243
 raclă 245
 rață 14
 rănenică 245
 rând 246
 rândești 247
 rânduit, s-a ~ 245
 rândunea 244
 rândunică 244
 rânză 14
 răpos 242
 recăl 245
 rică (interj.) 14
 ruginoase 242
 ruptătură 242
 rupturos 244
 să 197
 sărac 242
 sătean 244
 sătenească 244
 sâmbură 17
 sâmbure 15
 sâmitale 241
 sânziene 65
 schintie 241
 scosei, ~ scoala 243
 scraor 238
 slăbcean 244
 slăbuț 244
 sobor 66
 soție 242
 spărtătură 242
 starochie 242
 stână 15
 sterp 15
 stolnic 27, 28
 stolnicar 26, 27, 28, 31, 33
 strajie 73
 străinar 27
 strănchini 242
 strejar 253
 strigă, mă ~ 243
 strungă 15
 sugiuc(i) 239
 surnați 239
 survaca, ~ văci 239, 240
 survăici 239, 240
 șele 245, 246
 șoldorane 245
 tabac 28, 29
 tăbăcar 28, 31, 33
 tătâne 242
 televizor 243
 teme 245

testemea 255
 țislăr 245
 tobaș 29, 30
 toboșar(i) 29, 30, 31, 33
 tot (pron.) 37, 53
 totună 69
 tractor 243
 trebe 245
 țarc 15
 țărăntică, o ~ 240
 ur(u)loaie 245
 vacă a neagră (v. dr.) 10
 varză 255
 vatră 9
 văduvar 26
 vărfenesc 244
 văruichiță 244
 vătui 13
 văzduh 215, 222
 vâlnic 235
 vidroaie 244
 vidroj 244
 vindereu 250
 vinos 242
 vițelu al negru (v. dr.) 10
 voi 241
 vreme, mai denainte ~ 22
 vuvari 30
 zăvoi 247
 zgârcitură 242
 zghicea 247
 zgură 257
 zile, de patru ~ 22
 zlatar(iu) 26, 31

b. aromână

a (art. pos.) 74
 acățără 72
 acló 73
 acși 73
 ad 67
 adâră 76
 adrá 72
 adukímu 66
 aer(u) 212, 213, 215, 216,
 220, 222
 aéřă 213, 215, 222
 agârșést^l 67
 ahânt^l 69
 áir 216, 220
 aíst^l 69
 akicăsésucu 64
 al^l, ali 67

alargu 19
 alâvdá 72
 Aminču 71
 amiră 71
 amó 65
 am^l 66
 anăcřire 220
 ánda 72
 anost^l 69
 anșileg 64
 aqá 71
 apúni 65
 aputrusirá 72
 ará 69
 arat 64
 aráțe 65
 arăsésucu 64
 arășit 65
 arcqáre 65
 arcurat 65
 ari 68
 aríz^l 76
 aróș^l 76
 aruyučării 65
 apám^l 66
 apvanică 67
 ascópită 65
 áscu 68
 asíme 219, 223
 astúmțána 71
 áta 69
 ațá, cu tútă ~ 68
 ațél 72
 avęámu 71
 avđá 69
 bagu, mi ~ 65
 bana 67, 68
 bimsa 73
 bucă 217, 222
 bun 69
 bunélă 75
 carpen 64
 Carpenisi 64
 cânăscūră 70
 cásábă 71
 cásili 74
 cătușă 64
 căpută 14
 cârqari 76
 ceapă 64
 cer (s.) 64
 cfáje (fărș.) 9

cfímát 71
 crest^l 66
 culcu, mi ~ 65
 culeșas^l 75
 culișiclu 75
 cumátă 75
 cupači 64
 cupăçar 64
 cupăcină 64
 čilimánij 66
 čiręáp^l 76
 dáđă 66
 dardă 64
 daș 13
 deapoá 75
 detiurimiștí 67
 detürii 68
 dicápa 68
 dip^l 69
 Discata 64
 disfac^l 69
 disic 64
 do 75
 duc, mi ~ 198
 dukésucu 64
 dățém 67
 đimțá 71
 émburfi 71
 est^l 68
 es^l 198
 eș 70
 fabrică 69
 Fearică 65
 fiátă 69
 fičópu 68
 floáre 64
 flurij 73
 frig (s) 65
 frigurát 65
 frimítă 76
 fuměta 68
 fuměy 67
 gármu 76
 glému (fărș.) 9
 góřtu 64
 greb 74
 grundă 14
 gúvili 76
 ģoi 72
 ģone 72
 ģudic 72

- ġug^l 72
 ġizā 72
 ġizārīnā 72
 hirseāsti 75
 hivā 215, 222
 hoṅ 70
 ħim^l 69
 iconomīji 69
 -iċe 64
 imnā 70
 iṣā 72
 -(i)ṭū 64
 járna 76
 kátra 74
 Kirdċe 74
 laġ 72
 lare 198
 largu 74
 lārā 71
 lilīċe 64
 límba 66
 lipseāsti/ lipseāste 75, 198
 luċp^l 68
 lulāke 71
 lulúdā 64
 to 70
 ma 68, 70, 74
 mare 73
 máta 74
 maṭā 64
 márcát^l 76
 máyiripseāreċa 75
 mecanic^l 69
 míni 66
 minteāsti 75
 mísur^l 75
 mulier 73
 mult^l 68
 mul'érli 73
 multā, ma ~ 67
 muṣatā 71
 muṣcu 13
 nāpói, ma ~ 70
 nāsā 73
 nicukírli 74
 niĥámā 68, 76
 ník 70
 niṣamā 70
 noāp' a 70
 noṣtpā 66
 nuntpu 70
 nveāsta 72
 nej, a ~ 68
 neġgu 198
 niṭyā 70
 ose 67
 pále 73
 pap^l 66
 pānāyire 74
 pārá 71
 pāpīnṭyi 68
 pāppóde, pāppd 68
 perū 64
 pispilítā 75
 pitrāṭċā 73
 place, imi ~ 64
 plānċā 69
 pot^l 199
 prindi 75
 puté 68
 sā/si 197
 sānātós^l 76
 sārmi 76
 Sāruna 72
 sicléti 68
 sínduk 73
 soċ^l, soċál 68
 stráni 73
 ši 72
 ṣtrepu 18
 táha 72
 Taiani 65
 táxi 71
 tārĥānālu 76
 tea 74
 ti (prep.) 68
 tíndi 76
 tora 65
 tópa 68, 70
 totāna 69
 toṭ 70
 trācúrā 72
 trebuie 198
 tutā 76
 ṭávā 70
 ṭāryasit^l 76
 ṭeċa (dāṭċā) 72
 udā 71, 73
 unā 198
 unórá 69, 70
 untulémmul 75
 uṣsa 70
 uṣsóny 70
 -uṣā 64
 va, voiu 74, 198, 199
 vāpā 69
 vātiṣeā 74
 veċl'í 73
 vétām 68
 vīndic^l 64
 vidēāi 70
 vlah 67
 vláhica 67
 vṛeamu 73
 yin^l 198
 yin^l, yingā 72, 198
 yinyiṭ 68
 yitripsésċu 64
 zanaċáql'i 71
 zbop^l 67
 zbucám 66
 zdāfāptā 69
 zdifāptā 69
 zdifast^l 69

c. meglenoromână
 aer(u) 212, 213, 215, 216,
 220, 222
 arzint 219, 223
 avā 216, 222
 bucā 217, 218, 220, 223
 daṣ 13
 grun 14
 lā 200
 nu 200
 puteari 200
 răzint 218, 219, 223
 se (si) 200, 201
 trābuiri 200, 201
 ṭireari 200, 201
 vā 200
 vreari 201

d. istroromână
 aer 213, 217
 áġer 220, 222
 al'eptā 218, 221, 223
 áner 212, 213, 215–217, 220,
 222
 áriġe 217, 222
 arzint 218, 219, 221, 223
 áur 218, 219, 221, 223
 berikāta 219–221, 223

berikâte 212, 219–221, 223
 fi, a ~ 202, 203
 fîer 218
 mēre 202
 pute 202
 srēbro 218, 223
 treba 202
 voîi 202
 vre 202, 203
 zlāto 218, 223
 zrāc 217, 222

Rusă

bohan 254

Sârbă

avliga 245
 bugarrki 245
 dada 66
 doganjia 245
 grkljan 245

la-la 245
 teme 245

Slavă

čuditi sen 242
 črēpū 76
 gora 64
 grēšiti 67
 mōntiti 75
 nēvesta 72
 pivnica 73
 sūborū 67

Spaniolă

cantado, habia ~ 66

Turcă

bebek 233
 beylic 250
 bokluk 245
 dady 66

dib 69
 er-chan 250
 gurbet 250
 haci 250
 kertik 253
 köse 250, 251
 kynmyz 251
 oda 73
 pala 73
 panaiyr 74
 sanat 71
 sandouka 73
 syqlet 68
 tabak 29
 tarhana 76
 yogurt 76

Ucraineană

bagrin 250
 bujenița 251

**PROIECT EDITORIAL FINANȚAT DE
 ADMINISTRAȚIA FONDULUI CULTURAL NAȚIONAL**